T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

BANGLADEŞ ANTİK KENTİ MAHASTHANGARH'IN MİRAS ALANI YÖNETİMİ; YENİDEN DEĞERLENDİRME PROBLEMLERİ, BEKLENTİLERİ VE ÖNERİLERİ

Mohammad Mahmudul Hasan KHAN

Danışmanı
Doç. Dr. Ali Kazim ÖZ

İZMİR - 2021

DOKTORA

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum "**Bangladeş Antik Kenti Mahasthangarh'ın Miras Alanı Yönetimi; Yeniden Değerlendirme Problemleri, Beklentileri ve Önerileri**" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../2021

Mohammad Mahmudul Hasan KHAN

ÖZET

Doktora Tezi

Bangladeş Antik Kenti Mahasthangarh'ın Miras Alanı Yönetimi; Yeniden Değerlendirme Problemleri, Beklentileri ve Önerileri

Mohammad Mahmudul Hasan KHAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Arkeoloji Programi

Kültürel miras ve arkeoloji, geçmiş insan kültürüne, sosyal ve teknolojik gelişmeye dair anlayış seviyesini uzatan geçmişe açılan bir kapı açar. Arkeolojik alanlar veya mirasların korunması ve uygun yönetimi, profesyonellerin, akademisyenlerin, özellikle arkeologların ve genel olarak halkın, şimdiki ve gelecek nesillerin yararına olduğunu anlamasını sağlamak için kaçınılmazdır. Miras Yönetiminin (Heritage Management: HM) rolünün kabul edilmesi, dünya çapındaki birçok kültürel mirasın mevcut kritik durumunun iyileştirilmesine sayısız katkı sağlayabilir.

Ulusal ve uluslararası alanda tanınmış miras alanlarının hem akademik hem de kültürel ilgisini çektiği Bangladeş'te, maddi ve manevi miras farklı sorunlardan muzdariptir. Mahasthangarh, Bangladeş'in kuzeybatı kesiminde şimdiye kadar keşfedilen en eski kentsel miras alanlarından biridir ve 1999 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kaydedilmiştir. Örenyeri, Bengal uygarlığının geçmiş insan faaliyetlerinin kültürel gelişimi ile birlikte kronolojik tarihin anlaşılmasına yardımcı olan farklı antik hanedanların kültürel dizilimi, Ortaçağ İslam dönemi ve sömürge dönemi kalıntıları ile birlikte içerir. Son zamanlarda, Mahasthan miras alanı, vandalizm, hazine avcısı, cehalet, yağma, çeşitli koruma sorunları, yasadışı arazi kullanımı, tarım arazilerinin genişlemesi, turizm ve kalkınma baskısı gibi nedenlerden kaynaklanan çeşitli tehdit türleri ve ciddi yıkım zorluklarıyla karşı karşıyadır. Bangladeş

hükümetinin Arkeoloji Departmanı'nın (DoA) yerel bir site sorumlusu, site bakım ve yönetim politikalarını yürütmektedir. Ne yazık ki, yönetim sürecini sistematik olarak yürütmek için kapsamlı bir Miras Alanı Yönetimi (HSM) planı ve politikası veya yönergesi bulunmamaktadır. Yerel topluluk, sitenin önemli bir parçası haline gelmiştir, çünkü site, topluluğun çoğunun miras alanları çevresinde bir tarım toplumu olduğu kırsal bir bölgede bulunmaktadır. Mahasthan'daki arkeolojik peyzajın çoğunun yer aldığı kale bölgesi bile yerel topluluklara aittir ve potansiyel alanları sürekli olarak yıkılmaktadır.

Araştırma, Mahasthangarh'ı bir vaka çalışması olarak kullanarak, somut ve somut olmayan mirası korumak ve yönetmek için Miras Yönetimi'ni bir araç olarak kullanma olasılıklarını gösterecektir. Araştırma, Mahasthangarh bölgesinin hem somut hem de somut olmayan mevcut miras yönetimi senaryoları ile birlikte miras alanlarının mevcut koşullarına genel bir bakış sağlamıştır. Bu araştırmanın eleştirel tartışmaları teşvik edeceğini, Arkeoloji Departmanının (DoA) kapasitesini geliştireceğini ve artıracağını, daha fazla araştırmaya ilham vereceğini ve ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilir kültürel miras yönetimini ilerleteceğini umuyoruz.

Anahtar Kelime: Arkeoloji; Miras; Site Yönetimi; Koruma; Paydaşlar; Turizm; Mahasthangarh; Bangladeş.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (Ph.D.)

Heritage Site Management of Mahasthangarh, the Ancient City of Bangladesh: Reappraisal Problems, Prospects, and Propositions

Mohammad Mahmudul Hasan KHAN

Dokuz Eylül University

Social Sciences Institute

Archaeology Department

Archaeology Program

Cultural heritage and archaeology ushers a door to the remote past that prolong our level of understanding of past human culture, social, and technological enhancement. Archeological sites or heritages safeguarding and appropriate management are inevitable to enable professionals, academics, archaeologists in particular, and the public at large in general to understand and illustrate it on behalf of and for the convenience of present and future generations. Recognition of the role of Heritage Management (HM) could make a countless contribution in improving the present critical situation of many cultural heritage worldwide.

In Bangladesh, where national and internationally well-known heritage sites attract both academic and tourism interests, tangible and intangible heritages are suffering from different issues. The Mahasthangarh is one of the renowned earliest urban heritage sites so far discovered in the northwestern part of Bangladesh, that was inscribed on the UNESCO World Heritage Tentative List in 1999. The site contains together with different ancient dynasties cultural sequence, medieval Muslim remnants, and colonial remains that help to understand chronological history along with cultural development of past human activities of Bengal civilization. Recently, heritage site Mahasthan faces several types of threats and challenges of severe destruction resulting from various causes such as vandalism, treasure hunter, ignorance, looting, various conservation

issues, illegal land use, expansion of farmland, tourism, and development pressure. A local site custodian of the Department of Archaeology (DoA) of the Bangladesh government is conducting site maintenance and management policies. Unfortunately, there is no comprehensive Heritage Site Management (HSM) plan and policy or guidelines to conduct the management process systematically. The local community has become an essential part of the site because the site is located in a rural area where most of the community is an agrarian society around the heritage sites. Most of the archaeological landscape in Mahasthan even in the citadel area is owned by the local communities and they are continuously demolishing the potential sites.

The research will demonstrate the possibilities of using Heritage Management as a tool for safeguarding and managing the tangible and intangible heritage by using the Mahasthangarh as a case study. The research has provided an overview of the current conditions of heritage sites, along with the present heritage management scenarios both tangible and intangible of the Mahasthangarh area. We hope this research will foster critical discussion, develop and enhance the capacity of the Department of Archaeology (DoA), inspire further research, and advance sustainable cultural heritage management at the national and international level.

Keyword: Archaeology; Heritage; Site Management; Protection; Stakeholders; Tourism; Mahasthangarh; Bangladesh.

BANGLADEŞ ANTİK KENTİ MAHASTHANGARH'IN MİRAS ALANI YÖNETİMİ; YENİDEN DEĞERLENDİRME PROBLEMLERİ, BEKLENTİLERİ VE ÖNERİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii

YEMİN METNİ iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR xx

EKLER LİSTESİ xxii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİT YÖNETİMİ, ÇAĞDAŞ KAPSAMLAR VE MEVZUATLAR

1.1. SİT (MİRAS ALANI) YÖNETİMİ NEDİR? 8

1.1.1. Sit Nedir? 8

1.1.2. Sit Yönetimi 9

1.2. KÜLTÜREL MİRAS 10

1.2.1. Somut Kültürel Miras 11

1.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras 12

1.3. DOĞAL MİRAS 13

1.4. MİRAS YÖNETİMİNE DAİR ULUSLARARASI YASALAR VE YÖNETMELİKLER 13

1.4.1. Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı (1956) 13

1.4.2. Anıtların ve Alanların korunması ve Restorasyonu hakkında Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü, 1964) 14

1.4.3. Dünya Miras Komitesi, 1972 14

1.4.4. Kültürel Değere Sahip Olan Yerlerin Korunması amaçlı Avustralya ICOMOS Tüzüğü (Burra Tüzüğü, 1979) 15

1.4.5. Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması için Tüzük (1978) 15

1.4.6. Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı (1989) 16

1.4.7. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetim Tüzüğü (ICAHM Tüzüğü, 1990) 17

1.4.8. Orijinallik Üzerine Nara Belgesi (1994) 17

1.4.9. Sürdürülebilir Turizme Yönelik Tüzük (1995) 18

1.4.10. San Antonio Bildirimi (1996) 18

1.4.11. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü 19

1.4.12. Somut Olmayan Kültürel Miras'ın Korunmasına Dair Kongre 19

1.5. ULUSAL MEVZUAT 20

1.6. MİRAS SİT YÖNETİMİNİN ÖNEMİ 22

1.6.1. Dünya Perspektifi 22

1.6.2. Bangladeş Perspektifi 23

1.6.3. Çalışma Alanına dair (Mahasthangarh) 25

1.7. MİRAS ALAN YÖNETİMİNİN FARKLI TARAFLARI 26

1.7.1. Müzelerin Rolü 26

1.7.2. Sit Bakım Programları 27

1.7.3. Miras Yönetiminde Halkın Katkısı 27

1.7.4. Paydaşların İşbirliğinin Rolü 29

İKİNCİ BÖLÜM

MAHASTHAN'IN TARİHİ, MEVCUT DURUMU VE ÇEVRESİ

2.1. MAHASTHAN'IN COĞRAFİ VE JEOMORFOLOJİK ARKA PLANI 32

2.2. VARENDRA TARİHİ 34

2.3. PUNDRAVARDHANA TARİHİ 34

2.4. MAHASTHAN TARİHİ 35

2.5. MAHASTHAN'IN KRONOLOJİK TARİHİ 36

2.5.1. Eski Dönem 36

2.5.1.1. Mauryan Öncesi Dönem 36

2.5.1.2. Mauryan Hanedanı / İmparatorluğu 37

2.5.1.3. Kushana Hanedanı / İmparatorluğu 38

2.5.1.4. Shunga Hanedanı / İmparatorluğu 38

2.5.1.5. Gupta Hanedanı / İmparatorluğu 39

2.5.1.6. Pala Hanedanı / İmparatorluğu 39

2.5.1.7. Sena Hanedanı / İmparatorluğu 40

2.5.2. Ortaçağ / İslami Dönem 41

2.5.2.1. Sultani Dönemi 41

2.5.2.2. Babür Dönemi 42

2.5.2.3. Sömürge Dönemi 43

2.6. ARKEOLOJİK ARAŞTIRMA VE KAZI TARİHİ 44

2.7. MAHASTHAN'DAKİ ARKEOLOJİK ALANLARIN DAĞILIMI 46

2.7.1. Antik Sit Alanları /Antik Yerleşimler 46

2.7.2. Ortaçağ/İslami Sit Alanları 46

2.8. MAHASTHAN'IN SOMUT MİRASI 47

2.8.1. Mimari 47

2.8.1.1. Antik Mimari 47

2.8.1.2. Ortaçağ/İslam Mimarisi 48

2.8.2. Yazıtlar 49

2.8.2.1. Brahmi Yazıtları 49

2.8.2.2. Sanskrit Yazıtları 50

2.8.2.3. Arapça Yazıtlar 50

2.8.2.4. Aurangzeb'in Sanad'ı 51

2.8.2.5. Farsça Yazıt 52

2.8.2.6. Proto-Bengali Taş Yazıtı 52

2.8.3. Sikkeler 52

2.8.3.1. Antik Sikkeler 52

2.8.3.2. İslami Sikkeler 54

2.8.4. Mahasthangarh'tan Seramikler 55

2.8.4.1. Siyah- ve -Kırmızı Seramikler (BRW) 55

2.8.4.2. Kuzey Siyah Cilalı Seramiği 55

2.8.4.3. Çentikli Seramikler 57

2.8.4.4. Sırlı Seramikler 57

2.8.4.5. Süslenmiş Seramikler 58

2.8.5. Boncuklar 58

2.8.5.1. Yarı Değerli Taş Boncuklar 58
2.8.5.2. Cam Boncuklar 59
2.8.6. Terracotta Sanatı 59
2.8.7. Heykel 60
2.8.8. Metal Buluntular 61
2.9. MAHASTHAN'IN SOMUT OLMAYAN MİRASI 61
2.9.1. Karatoya Nehrinin Kutsal Banyosu 61
2.9.2. Mahasthan Mazar'da Dini Festival 62
2.9.3. Nakshi Kantha (Renkli İşlemeli Yorgan) 62
2.9.4. Geleneksel Ev Silahları 63
2.9.5. Shital Pati 63
2.9.6. Yerel Çömlekler ve Zanaatler 64
2.9.7. Bogurar Doi (Bogura'nın Yoğurdu) 65
2.9.8. Mahasthan Kotkoti 65
2.9.9. Geleneksel Fuar Festivali 66
2.9.10. Folklor 66
2.9.11. Mahisawar ve Porshurama Efsanesi 67
2.10. MAHASTHAN'IN DOĞAL MİRASI 69
2.10.1. Karatoya Nehri 69
2.10.2. Kalidah Sagor 70
2.10.3. GilaTola Khal 71
2.10.4. Mathura'ın Bil 71
2.10.5. Banaroshi Khal 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAHASTHAN VE ÇEVRESİNİN MEVCUT MİRAS YÖNETİM SENARYOSU

3.1. MAHASTHANGARH (KALE'NİN İÇİ) 72

3.1.1. Mezar ve Cami Alanı 72

3.1.2. Şah Sultan Mahisawar'ın Türbesi 73

3.1.3. Sufi Aziz Mahisawar'ın İlk Makamı 73

3.1.4. Haripala'nın Mezarı 74

3.1.5. Forruk Siyar Camisi 74

3.1.6. Khodar Pathar Höyüğü 75

3.1.7. Mankalir Kunda Camisi 75

3.1.8. Porshuram'ın Sarayı 77

3.1.9. Jiyat Kundo 78

3.1.10. Shila Devi's Ghat 78

3.1.11. Bairagir Vita 79

3.1.12. Munir Ghon 80

3.1.13. Jahaz Ghat 80

3.1.14. Sur 81

3.1.15. Kalenin Girişleri ve Yolları 81

3.1.16. Govinda Höyüğü 82

3.1.17. Mahasthan Site Müzesi 83

3.2. MAHASTHANGARH KALESİ DIŞINDA 83

3.2.1. Bihar Dhap Höyüğü 83

3.2.2. Bashu Vihar 84

3.2.3. Gokul Medh 85

3.2.4. Kalenin Dışındaki Önemli Siteler/Banliyöler 85

3.3. PAYDAŞLARIN İLETİŞİMİ, KATILIMI VE YÖNETİMİ 86

3.4. YÖNETİM DEĞERLENDİRMESİ (SWOT ANALİZİ) 87

3.4.1. Güçlü Taraf 87

3.4.2. Zayıf Taraf 88

3.4.3. Fırsatlar 89

3.4.4. Siteye Yönelik Tehditler 89

3.4.4.1. Doğal 89

3.4.4.2. Çevresel Kirlilik 90

3.4.4.3. İnsan Kaynaklı Kirlilik 90

3.4.4.3.1. Plansız Yönetim 90

3.4.4.3.2. Sitenin Kaldırılması 91

3.4.4.3.3. Sahada Yeni Altyapılar 91

3.4.4.3.4. Uygunsuz Restorasyon 91

3.4.4.3.5. Eğitimli Yıkım 92

3.4.4.3.6. Fikir Ayrılığı 92

3.4.4.3.7. Saldırı ve Bölge Tacizi 92

3.4.4.3.8. Antik Tuğlaların Yağmalanması 92

3.4.4.3.9. Yetersiz Yönetim 93

3.4.4.3.10. Eser Kaçakçılığı 93

3.5. DÜZGÜN SİT YÖNETİMİNİN ÖNÜNDEKİ SOSYAL ENGELLER 94

3.5.1. Aşırı Nüfus Artışı 94

3.5.2. Sit Alanı Sahipliği Ve Kontrolü 94

3.5.3. Cehalet ve Umursamazlık 95

3.5.4. Uygunsuz Arazi Kullanımı 95
3.5.5. Paydaşlar Arasındaki İlişki 95
3.5.6. Suç 96
3.5.7. Refah 96
3.5.8. Eğitimli Yıkım 96
3.6. ETKİN YÖNETİMİN ÖNÜNDEKİ BİRİNCİL ENGELLER 97
3.7. MEVCUT SİT YÖNETİM KURULU 97
3.8. TURİZM'İN ŞİMDİKİ STATÜSÜ 98
3.8.1. Altyapı 98
3.8.2. Sitenin Ziyaretçisi ve Geliri 98
3.8.3. Erişim Ve Ziyaretçi Olanakları 99
3.8.4. Yayın ve Yorum 99
3.8.5. Sit Alanının Güncel Turist Cazibe Merkezi Ve Atraksiyonu 100
3.8.6. Sahada Turizmin Gelişmesinin Önündeki Ciddi Engeller 100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAHASTHANGARH'TA MİRAS SİTESİ YÖNETİMİ; OLASILIKLAR VE ÖNERİLER

4.1. YÖNETIM AMACI VE HEDEFLERI 102
4.2. TOPRAK KULLANIMI VE İMAR SISTEMI 103
4.3. ÇEKIRDEK BÖLGE VE TAMPON BÖLGE 104
4.3.1. Çekirdek Bölge, Tampon Bölge ve Boyutuları Nelerdir? 104
4.3.2. Tampon Bölgeler Her Zaman Zorunlu Mudur? 105
4.3.3. Tampon Bölge'nin Önemi 106

4.3.4. Neden Mahasthangarh Miras Alanı Çevresinde Bir Tampon Bölge Oluşturmalıyız? 107
4.3.5. Soru Kontrol Listesi 108
4.3.6. Nihai Tartışma 108
4.4. ARKEOLOJI 109
4.5. SITE YORUMLAMA VE SUNUM 110
4.5.1. Site Yorumlamanın Ve Sunumunun Önemi 110
4.5.2. Yerinde yorumlama 111
4.5.2.1. Yollar 111
4.5.2.2. Tabelalar 111
4.5.2.3. Billboard (Sit Alanı Giriş Tabelası) 112
4.5.2.4. Çöp ve Saha Bakımı 112
4.5.3. Tesis Dışı Yorumlama ve Sunum 112
4.5.4. Çok Seslilik 113
4.6. ZIYARETÇI TESISLERI, BEKLENTILERI VE YÖNETIMI 114
4.6.1. Ziyaretçileri Karşılamak Ve Park Etme Sorunları 114
4.6.2. Ziyaretçilere Değer Veren Bir Deneyim Sağlamak 114
4.6.3. Ziyaretçi Tesisleri Ve Dükkanları 115
4.6.4. Ziyaretçilerin Beklentileri ve Zorunluluğu 115
4.6.5. Mahasthan Arkeoloji Müzesi 116
4.6.6. Vandalizm ve Zarar 117
4.6.7. Festival 118
4.6.8. Ziyaretçi Yönetimi 119
4.7. SITE TANITIMI 120
4.8. SITEDE EĞITIM, ÖĞRETIM VE ARAŞTIRMA 120

4.9. EĞİTİMSEL AKTİVİTELER 121

4.10. ÇATIŞMALARI VE TEHDITLERI AZALTMAK 122

4.11. PAYDAŞLAR VE OLASI ROLLERI 122

4.11.1. Bölgesel Paydaşlar 122

4.11.1.1. Yerel Hükümet 122

4.11.1.2. Yerel STK'lar 123

4.11.1.3. Yerel Topluluk 123

4.11.1.4. Geçim Kaynaklarını Kazanma Grubu 124

4.11.1.5. Mezar Komitesi 125

4.11.1.6. Eğitim Kurumu ve Dini Yapı 125

4.11.1.7. Turistler 126

4.11.2. Ulusal Paydaşlar ve Olası Rolleri 126

4.11.2.1. Yerel Yönetim Mühendisliği Bölümü (LGED) 126

4.11.2.2. Bangladeş Küçük ve Ev yapımı Endüstriler Kurumu (BSCIC) 127

4.11.2.3. Bangladeş Su Geliştirme Masası (BWDB) 127

4.11.2.4. Nehir Araştırma Enstitüsü (RRI) 128

4.11.2.5. Bangladeş Parjatan Kurumu (BPC) 128

4.11.2.6. Bangladeş Turizm Masası (BTB) 129

4.11.2.7. Üniversite 129

4.11.3. Uluslararası Paydaşlar ve Olası Rolleri 130

4.11.3.1. UNESCO 130

4.11.3.2. ICOM 131

4.11.3.3. ICCROM 131

4.11.3.4. ICA 132

4.11.3.5. ICOMOS 133
4.11.3.6. ICAHM 133
4.11.3.7. Küresel Miras Fonu 134
4.11.3.8. Mavi Kalkan 135
4.11.4. Mahastan Sit Müzesinin Mahasthangarh Miras Yönetimindeki Rolü 135
4.11.5. Mahasthan'ın Miras Yönetiminde Halkın Katılımının Rolü 137
4.11.6. Paydaşların Anlaşması 139
4.11.7. Paydaşların Yönetimi 141
4.12. SOMUT OLMAYAN MIRASIN KORUNMASI 142
4.13. SIT GÜVENLIĞI 143
4.14. SITE BAKIM PROGRAMLARI 144
4.15. SÜRDÜRÜLEBILIR TURIZM 145
4.15.1. Neden Mahasthangarh'ta Arkeolojik Turizme Ihtiyaç Duyuyoruz? 145
4.15.2. Pazarlama 148
4.15.3. Turizm Altyapısının Geliştirilmesi 149
4.15.4. Yorumlama, Eğitim ve Yayın 150
4.15.5. Turist Rehberi 150
4.15.6. Konaklama 151
4.15.7. TurizmTanıtma Faaliyetleri 152
4.15.8. Turizmin Kalkınmasında Yerel Toplulukların Rolü 152
4.15.9. Arkeolojik Turizmin Olası Tehditleri 154
4.15.10. Tur Operatörü'nün Sorumluluğu 156
4.15.11. Öneriler 157

4.15.12. Turizm gelişiminin Gelecekteki Potansiyeli 158

4.15.13. Mahasthangarh'ta Turizmin Gelişmesindeki Zorunlu Öncelikler 159

4.16. MAHASTHANGARH'TA KIRSAL/KÖY TURIZMI 159

4.17. MAHASTHANGARH KALESI'NDE EVDE KONAKLAMA PROGRAMLARI 163

4.18. MAHASTHAN'DA NEHİR TURİZMİ 165

4.19. ÇALIŞMA PLANI 166

4.19.1. Planın Kapsamı Ve Durumu 166

4.19.2. Uzun Süreli Amaçlar 168

4.19.3. Kısa Süreli Amaçlar 169

4.20. PLANIN REVIZYONU 171

4.21. FINANSMAN (DIĞER FINANSMAN TÜRLERI) 171

4.22. UNESCO DÜNYA MİRASI SÖZLEŞMESİ VE MAHASTHANGARH KRİTERİ 171

SONUÇ 174

KAYNAKÇA 183

KISALTMALAR

ASI	Hindistan Arkeolojik Araştırması (Archaeological Survey of India)
BDT	Bangladeş Taka (Para)
Bkz.	Bakınız
BRW	Siyah- ve -Kırmızı Seramikler (BRW)
Çev.	Çeviri
CRM	Kültürel Kaynak Yönetimi (Cultural Resource Management)
cm.	Santimetre
DoA	Arkeoloji Departmanı (Devlet) (Department of Archaeology of Bangladesh Government)
Ed.	Editör
Et al.	Değerleri (and Others)
GHF	Küresel Miras Fonu (Global Heritage Fund)
HSM	Miras Alan Yönetimi
ICCROM	Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Uluslararası Araştırma Merkezi. (International Centre for the Study of the Conservation and Restoration of Cultural Property)
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM)
ICH	Somut Olmayan Kültürel Miras (Intangible Cultural Heritage)
ICAHM	Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Bilimsel Komitesi.
HSM	Miras Alan Yönetimi
m.	Metre
MÖ (BCE)	(Hazret-i İsa) Milattan Önce (Before Common Era)
MS (CE)	Milattan Sonra (Common Era)
No.	Numara
NBPW	Kuzey Siyah cilalı Seramiği (Northern Black Polished Ware)
OUV	Üstün Evrensel Değerini (Outstanding Universal Value)
OGT	Odak Grup Tartışmaları (Focus Group Discussion)
RD	Arkeoloji Bölümü Bölge Direktörü (Regional Director)
RW	Çentikli Seramikler (Rouletted Ware)
STK (NGO)	Sivil Toplum Kuruluşlar (STK)

P. / S.	Page / Sayfa
PP. / SS.	Sayfadan Sayfaya (From Page to Page)
SM	Site Yöneticisi (Site Manager)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
Vol.	Cilt (Volume)
Vb.	Ve benzeri
v. d.	Ve diğerleri
WHC	Dünya Miras Komitesi (World Heritage Committee)
WHL	Dünya Miras Listesine (World Heritage List)
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

EKLER LİSTESİ

EK 1: Eski Bengal Haritası ve Çalışma Alanını Gösteren ek s. 1

EK 2: Bangladeş'in Komşu Ülkesini Gösteren Harita ek s. 2

EK 3: Dünya Haritası'nda Türkiye ve Bangladeş'i Gösteriyor ek s. 3

EK 4: Verendra Bölgesini ve Çalışma Alanını Gösteren Bangladeş'in Jeolojik Oluşum Haritası ek s. 4

EK 5: Eski Bengal'in Nehir Sistemi ve Farklı Janapadas (Eyalet) ek s. 5

EK 6: Mahasthangarh'ın Nehir Sistemi ve Çevresi ek s. 6

EK 7: Bangladeş Fizyografik Haritası ek s. 7

EK 8: Bangladeş Arkeolojik Siteleri ve İki UNESCO Dünya Mirası Alanı ve Çalışma Alanını Gösterir ek s. 8

EK 9: Pundranagara ve Verendra Bölgelerinin Geçici Sınır Çizgisini Gösteren Harita ek s. 9

EK 10: Bogura Bölgesi'nin Arkeolojik Siteleri ek s.10

EK 11: Çalışma Alanı Haritası ek s.11

EK 12: Mahasthangarh Kalesinin Arkeolojik Siteleri (Çalışma alanı) ek s. 12

EK 13: Mahasthangarh Kalesi'nin Yerleşimi ek s. 13

EK 14: Büyük Mahasthan'ın Arkeolojik Alanları ek s. 14

EK 15: Çalışma Alanının Geçici Çekirdek ve Tampon Bölgesi ek s. 15

EK 16: Büyük Mahasthan'ın Taslak Planı, Probhas Chandra Sen Tarafından 1929'da Çizildi ek s. 16

EK 17: Mahasthangarh Kalesinin Eskiz Planı, Alexander Cunningham Tarafından 1879'da Çizildi ek s. 17

EK 18: Büyük Mahasthangarh'in Eskiz Planı, Alexander Cunningham Tarafından 1879'da Çizildi ek s. 18

EK 19: Mahasthangarh Kalesinin Eskiz Planı, Gopal Krishna Das Tarafından Çizildi (Bu Taslak Planı Yazar Tarafından Biraz Değiştirildi ek s. 19

EK 20: Büyük Mahasthan'ın Bölge Sistemi ek s. 20

EK 21: Büyük Mahasthan'ın Arkeolojik Alanının Bölge Sistemi ek s. 21

EK 22: Büyük Mahasthan'ın Su Kütlesi ve Arkeolojik Siteleri ek s. 22

EK 23: Govinda Vita'nın Drone Görüntüsü (a-b) ek s. 23

EK 24: Govinda Vita'nın Zemin Planı ek s. 24

EK 25: Jahaj Ghat'ın Fotoğrafı (a-b) ek s. 25

EK 26: Boiragir Vita'ın Fotoğrafı (a-b) ek s. 26

EK 27: Boiragir Vita'nın Drone Görüntüsü (a-b) ek s. 27

EK 28: Jiyat Kundo'ın Fotoğrafı ek s. 28

EK 29: Jiyat Kundo'nun Plan Krokisi ek s. 28

EK 30: Kral Parshuram Sarayı'nın Drone Görüntüsü (a-b) ek s. 29

EK 31: Kral Parshuram Sarayının Krokisi ek s. 30

EK 32: Shila Devi'nin Ghat Kapısı ek s. 31

EK 33: Shila Devi'nin Ghat ve Karatoya Nehri ek s. 31

EK 34: Mankalir Kundu Camii'nin Drone Görüntüsü ek s. 32

EK 35: Mankalir Kundu Camiinin Harabesi ek s. 32

EK 36: Mankalir Vita Camii Yer Planı ek s. 33

EK 37: Khodar Pathar Vita'nın Görüntüsü ek s. 34

EK 38: Mahasthan Mazar'ın Görüntüsü ek s. 35

EK 39: Mahasthan Mazar'ın Görüntüsü ek s. 35

EK 40: Sufi Azizi Shah Mahmud Mahisawar Türbesi ek s. 36

EK 41: Khadem'in Mezarı (Sufi Azizinin Yardımcısı) ek s. 36

EK 42: Mahasthan Mazar'ın Zemin Planı ek s. 37

EK 43: Mahasthan Camii'nin Görüntüsü (Güneydoğu Köşesinden) (a-b) ek s. 38

EK 44: Mahasthan Camii Yer Planı ek s. 39

EK 45: Sufi Aziz Mahisawar'ın İlk Makamı (a-b) ek s. 40

EK 46: Mahasthan Mazar Giriş Kapısı (a-b) ek s. 41

EK 47: Mahasthan Camii (genişletilmiş) Kuzey-Batı Yakası ek s. 42

EK 48: Haripala Mezarı ek s. 42

EK 49: Mahasthan Mazar'ın Kuyusu (a-b) ek s. 43

EK 50: Mahasthan Mezar Bölgesinin Drone Görüntüsü ek s. 44

EK 51: Mahasthan Koleji ve Pazar Yeri'nin Drone Görüntüsü (Mezar Bölgesi'nin Hemen Yanında) ek s. 45

EK 52: Mahasthan Açık Pazar Yeri'nin Drone Görüntüsü (Mezar Bölgesi'nin Hemen Yanında) ek s. 46

EK 53: Darab Shaha Kapısı (Mahasthan Mezar'ın Yanında) (a-b) ek s. 47

EK 54: Mahasthangrah Kalesi'nin (Doğu-Batı Yakası) Tamra Duver (Bakır Kapı) (a-b) ek s. 48

EK 55: Sila Devi's Ghat'a Çıkan Kapı (Parshuram Ve Jiyat Kundo Sarayı Yakınında) (a-b) ek s. 49

EK 56: Mahasthangarh Kalesi Surları (Jahaj Ghat Ve Monirghon'un Yanında) ek s. 50

EK 57: Mahasthangarh Kalesi Surları (Kuzey Yakası; Doğudan Batıya) ek s. 50

EK 58: Mahasthangarh Kalesi'nin Kazılmamış Surları (Kuzey Yakası; Batıdan Doğuya) ek s. 51

EK 59: Mahasthangarh Kalesi'nin Kazılan ve Yeniden İnşa Edilen

Surları (Doğu Yakası; Kuzeyden Güneye) ek s. 51

EK 60: Kalenin Kuzeydoğu Köşesinin Drone Görüntüsü ek s. 52

EK 61: Mahasthan Müze Alanının Drone Görüntüsü ek s. 53

EK 62: Mahasthan Müzesi Kapısı. (a- Dışarıdan, b-İçeriden) ek s. 54

EK 63: Mahasthan Arkeoloji Müzesi (ön tarafta) ek s. 55

EK 64: Mahasthan Arkeoloji Müzesi (ön tarafta) ek s. 55

EK 65: Mahasthan Arkeoloji Müzesi'nin Drone Görüntüsü ek s. 56

EK 66: Karatoya Nehri.

(a- Jahaz Ghat'ın Yanında. b-Govinda Vita'nın Hemen Yanında) ek s. 57

EK 67: Kalidaha Sagor (Hendek); Artık Tarım Arazisine dönüştü ek s. 58

EK 68: Kuzey Sur ve Müze Arasında Hendek ek s. 58

EK 69: Gilatala Hendek ek s. 59

EK 70: Mathura Hendek (Kale Surunun Batı Yakası) ek s. 59

EK 71: Baransi Hendek. (a- Güney-Batı Yakası, b-Güney tarafı) ek s. 60

EK 72: Karatoya Nehri Kenarında Kantin ve Kafe (a-b) ek s. 61

EK 73: Mezarın Yanındaki Yol (Mahasthan'dan Shibganj'a) ek s. 62

EK 74: Karatoya Nehri ile Hisarın Doğu Suru Arasındaki Yol ek s. 62

EK 75: Çiftçi, Mankalir Kuno Camiinin Hemen Yanında Kale Içinde Tarımsal

Faaliyetler Yapıyor ek s. 63

EK 76: Kalenin Içindeki Tarım Alanı ek s. 63

EK 77: Vasu Vihara'nın Uydu Görüntüsü ek s. 64

EK 78: Vasu Vihara Kompleksinin Yeni Muhafazakar Bir

Budist Manastırı ek s. 64

EK 79: Vasu Vihara Arkeoloji Kompleksi'nin Drone Görüntüsü ek s. 65

EK 80: Vasu Vihara'nın Zemin Planı ek s. 66

EK 81: Gokul Medh'in Drone Görüntüsü (a-b) ek s. 67

EK 82: Bihar Dhap Uydu Görüntüsü ek s. 68

EK 83: Gokul Medh'in Drone Görüntüsü ek s. 68

EK 84: Monir Ghon Alanında (Kalenin Kuzey-Doğu Köşesi) Kazı (a-b) ek s. 69

EK 85: Monir Ghon Kazılan Alanının Drone Görüntüsü (Kalenin Kuzey-Doğu Köşesi) ek s. 70

EK 86: Mezar Alanındaki Kazıdan Çıkan Antik Yol (a-b) ek s. 71

EK 87: Mahasthangarh Kalesi Içindeki Kazı Alanı ek s. 72

EK 88: Mahasthangarh Kalesi'nde Bulunmuş Demir Mızrak, Kılıç (MS. 1. yy-3. yy) ek s. 72

EK 89: Mahasthangarh Kalesi'nde Bulunmuş Orak ve Demir Araçları (MÖ. 2.yy-1.yy) ek s. 73

EK 90: Kuzey Siyah Cilalı Seramiği (M.Ö. 4. yy – M.S. 1. yy) ek s. 73

EK 91: Rulet Bezemeli Tabak Parçaları (M.S. 1. yy ve 2. yy) ek s. 74

EK 92: Damga Bezemeli Tabak Parçaları (M.Ö. 2. yy – M.S. 1. yy) ek s. 74

EK 93: Kadeh Kaidesi ek s. 75

EK 94: Mahasthangarh'da Bulunmuş Pithoslar ek s. 75

EK 95: Mahasthangarh'da Bulunmuş Çömlek, Tabak, Kase, Testi ve Vazo Çizimleri ek s. 76

EK 96: Mahasthangarh ve Wari-Bateshward'dan Sırlı Seramikler ek s. 77

EK 97: Bakım Döküm Sikkeler (M.Ö. 2. yy – M.S. 1. yy) ek s. 77

EK 98: Gümüş Baskı Damgalı Sikkeler (M.Ö. 6. yy – M.S. 1. yy) ek s. 78

EK 99: Gümüş Baskı Damgalı Sikkeler'de Bulunan Semboller ek s. 78

EK 100: Kuşan İmparatorluğu Kral Kanishka Altın Sikkeleri (M.S. 1-3. yy) ek s. 79

EK 101: Gupta İmparatorluğu Kumaragupta Altı Sikkeleri (M.S. 5. yüzyıl) ek s. 79

EK 102: İkhtyar Uddin Bahtyer Altın Sikkeleri (MS 1204-1206) ek s. 80

EK 103: Cella Uddin Mohammad Shah'ın Gümüş Sikkeleri (MS 1415-16) ek s. 80

EK 104: Babür İmparatoru Sher Shah Suri'nin Gümüş Sikkeleri (MS 1545) ek s. 81

EK 105: İngiliz Indian Sikkeleri (M.S. 1757-1802) ek s. 81

EK 106: Wari-Bateshwar (a) ve Mahasthangarh'tan (b) Kalsedon Boncuklar (M.S. 1. ve 2. yüzyıl) ek s. 82

EK 107: Mahasthangarh ve Wari-Bateshwar'dan Cam Boncuklar (M.S 1. ve 2. yüzyıl) ek s. 83

EK 108: Mahasthangarh ve Wari-Bateshwar'dan Kuvars Boncuklar (M.S 1. ve 2. yüzyıl) ek s. 83

EK 109: Mahasthangarh'tan Yakalı Cam Boncuklar (MS 1. ve 2. yy) ek s. 84

EK 110: Mahasthangarh'tan Farklı Boncuk Türleri (MS 1. ve 2. yy) ek s..84

EK 111: Wari-Bateshwar ve Mahasthangarh'tan Muska ve Kolyeler ek s. 85

EK 112: Mahasthangarh'dan Brahmi Yazıtı (M.Ö. 2. yy) ek s. 86

EK 113: Mahasthangarh'dan Sanskritçe Yazıt (MS 11. yy) ek s. 86

EK 114: Mahasthangarh'tan Arapça Yazıt (MS 13. yy) ek s. 87

EK 115: Mahasthangarh'tan Farsça Yazıt (MS 1718) ek s. 88

EK 116: Mahasthangarh'dan Pişmiş Toprak Plak (MS 6. yy) ek s. 88

EK 117: Mahasthangarh'dan Pişmiş Toprak Plak (a-b) (MS 6. yy) ek s. 89

EK 118: Mahasthangarh'tan Anne ve Çocuk Kabatrması. (MS 11.-12. yy) ek s. 90

EK 119: Mahasthangarh'tan Kaumari Kabartması (MS 10. Yüzyıl) ek s. 90

EK 120: Mauriyan Hanedanı Mührü (Kopya) (MÖ. 2. yy) ek s. 91

EK 121: Bronz Ayna. Mauriyan İmparatorluğu (MÖ. 3. yy) ek s. 91

EK 122: Dhyani Buddha Heykeli (MS 1. yy – 4.yy) ek s. 92

EK 123: Shivalinga Heykeli (MS 1. yy – 4.yy) ek s. 92

EK 124: Çömlek Yapan Yerel Zanaatkar ek s. 93

EK 125: Yerel Çömleklerin Geleneksel Yöntemle Üretim Aşaması ek s. 93

EK 126: Geleneksel Çömlekçi Fırını ek s. 94

EK 127: Yerel Bir Demirci'nin Ev Silahlarını Geleneksel Şekilde Üretim Aşaması. ek s. 94

EK 128: Yerel Esnaf'ın Geleneksel Yöntemle Havlu Üretimi (a-b) ek s. 95

EK 129: Yerli Kadınlar Nakshi Katha'yı (Renkli İşlemeli Yorgan) Yapıyor (a-b) ek s. 96

EK 130: Halk Şarkıcısı Geleneksel "Baul" Şarkısını Söylüyor (a-b) ek s. 97

EK 131: Geleneksel Shitol Pati (a-b) ek s. 98

EK 132: Geleneksel Bogurar Doi (Bogura'nın Yoğurdu) ek s. 99

EK 133: Geleneksel Mahasthan Kotkoti (Lezzetli Kuru Kraker Atıştırmalığı) ek s. 99

EK 134: Yerel Zanaatkar Shiladevir Ghat'taki Fuar Festivalinde Geleneksel Yemeklerin Ve El Sanatlarının Satılması (a-b) ek s. 100

EK 135: Mezar Bölgesinde Yerel Pazarda Satılan Geleneksel El Sanatları (a-b) ek s. 101

EK 136: Mahasthan Müzesi'nin Kitap Köşesi (Satış İçin) ek s. 102

EK 137: Yerel Perakende Mahasthan'ın Tarihi Ve Efsanesi Hakkında Farklı Türde Kitapların Satılması ek s. 102

EK 138: Mahasthangarh Kalesi Bölgesi'ndeki Geleneksel Çamur Evi (a-b) ek s. 103

EK 139: Mahasthangarh Citadel Bölgesi Içindeki Işlek Cadde ek s. 104

EK 140: Sulama Için Kalenin Içinde Derin Tüp ek s. 105

EK 141: Hisar Surunun Içindeki Modern Yerleşim Duvarı ek s. 105

EK 142: Kale Surunun Hemen Yanında Modern Yerleşim (a-b) ek s. 106

EK 143: Yerel Halk, Kalenin Güneybatı Köşesinden Antik Tuğlaları Yağmalayıp Kale Surunu Yok Ediyor (a-b) ek s. 107

EK 144: Yerel Halk Evlerini Yağmalanmış Antik Tuğlalardan Inşa eder (a-b) ek s. 108

EK 145: Kalenin Batı Surunun Korunmasız Bugünkü Durumu (a-b) ek s. 109

EK 146: Mahasthan Miras Alanında Turizm Baskısı (a-b) ek s. 110

EK 147: Mahasthangarh'daki Gölgeli Oturma Alanının Mevcut Durumu. (Turist İçin Kırılgan ve Riskli) ek s. 111

EK 148: Mahasthan Mezar Alanının Koruma Olmadan Mevcut Durumu ek s. 111

EK 149: Farklı Sitelerdeki Ziyaretçiler (Çalışma alanın Ziyaretçisi ve Geliri-2019-2020) ek s. 112

EK 150: Ulusal ve Uluslararası Ziyaretçiler ek s. 113

EK 151: Öğrenci, Ulusal ve Uluslararası Ziyaretçiler ek s. 114

EK 152: 2019-2020 Toplam Geliri ek s. 115

EK 153: Sitelerin Diğer Gelir Kaynakları ek s. 116

EK 154: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Kuzey-Doğu köşesinin) ek s. 117

EK 155: Mahasthangarh Kalesi'nin Arkeolojik Alanlarının Koruma Modeli (Kalenin Doğu Tarafında Kuzeyden Güneye) ek s. 118

EK 156: Kalenin Mevcut Yerleşim Alanı Ve Tarım Arazisi. 3 Boyutlu Modelde Gösteriliyor ek s. 119

EK 157: Kalenin 3 Boyutlu Modeli (Güney Batı Köşesinden) ek s. 120

EK 158: Kalenin 3 Boyutlu Modeli (Kuzeybatı Köşesinden) ek s. 121

EK 159: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli
(Güneydoğu Köşesinden) ek s. 122
EK 160: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli
(Batı Tarafından Alınan Görüntü) ek s. 123
EK 161: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli
(İçeriden Alınan Görüntü) ek s. 124
EK 162: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli
(Kuzey Yakasından Alınan Görüntü) ek s. 125
EK 163: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Kuzey-Doğu Köşesinin) ek s. 126
EK 164: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Doğu Tarafından) ek s. 127
EK 165: Çalışma Alanının 3 Boyutlu Modeli (Mahasthangarh Kalesi) ek s. 128
EK 166: Kuşan ve Maurya İmparatorluğun Haritasi ek s. 129

GIRIŞ

Arkeolojik alanlar ve miras, geçmişteki insan faaliyetlerinin temel kayıtlarını oluşturur. Şanlı geçmişimizin fiziksel yerinde ve ex-situ kalıntıları, kim olduğumuzun, nereden geldiğimizin ve kim olmak istediğimizin önemli bir hatırlatıcısı olarak ima eder (Mason ve Avrami, 2002: 13). Yeryüzünde vatansever, açık yürekli insan ve medeni vatandaş olmak üzere iki ana faktör hareket eder, biri kültürel miras, diğeri dinlerdir. Dahası, Mason ve Avrami (2002: 13) kültürel mirasın bizi topluluklar olarak bir araya getirme konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğunu kabul eder ve bu bizi büyük kalpli ve daha iyi vatandaşlar yapar. Arkeolojik veya kültürel miras yönetimi ve korunması zorunludur çünkü bize geçmiş insan faaliyetlerimiz, kimliğimiz ve devamlılığımız ile yeryüzündeki ve zamandaki kökenimiz ve konumumuz hakkında değerli bilgiler sunar (Mason ve Avrami, 2002: 13). Arkeolojik veya miras alanı yönetimi, Dünya Mirası yönetimi ve Turizm gelişiminin en önemli bölümlerinden biridir. Site yönetimi, miras alanlarının korunmasını, muhafazasını ve turizm gelişimini iyileştirir. Bir saha yönetim planı ayrıca mirasın korunması için uygun bir yasal, kurumsal ve idari temel sağlamalıdır.

Bangladeş, en kalabalık Güneydoğu Asya ülkesidir. Bengal Deltası, Bangladeş'in çoğunu ve Hindistan'ın en doğusundaki limanı olan Batı Bengal, Hindistan'ı kucaklayan dünyanın en büyük deltasıdır (Siddiq ve Habib, 2017: 1). Eski zamanlarda Bengal deltası,Yunan ve Roma dünyasında Gangaridai (Ganj bölgesinin insanları) olarak biliniyordu. Yunan ve Latin yazarlar *Gangaridai*'nin MÖ 325'te Büyük İskender'in işgali sırasında Hindistan alt kıtasında güçlü bir ulus olduğunu belirtiyorlar (Majumdar, 1971). Arkeolojik araştırmalar, Akdeniz bölgesi ile iç ve dış ticaret bağlantıları olan bir denizcilik ülkesi ile ünlü olan Bangladeş'te birkaç antik kenti ortaya çıkardı.

Mahasthangarh'ın arkeolojik alanı güney-güneydoğuda Baghopara Köyü, güneyde Gokul, batıda Vamanpara ve kuzeyde Sekendrabad köyüne kadar en az 8-10 km2 genişledi. Bu tezin çalışma alanı Mahasthangarh kalesidir, kuzeyden güneye yaklaşık 1.5 km (5000 fit) uzunluğunda ve batıdan doğuya 1.4 km (4000 fit) genişliğindedir ve kalenin toplam alanı yaklaşık 208 hektardır. Mahasthangarh kalesi, Bangladeş'in kuzeybatı kesiminde Bogura ilçesi ilçesine yaklaşık 8 km uzaklıktaki

Karatoya Nehri kıyısında, Shibgonj thana'nın Rainagar Birliği'nde yer almaktadır. Mahasthan, Himalayalar'dan Hint Okyanusu'na uzanan ticaret yolunda önemli bir merkez olan Bengal'deki (Ahmed, 1979: 36) şüphesiz en tanınmış ve en ünlü antik kent sitesidir. Şehrin kadimliği MÖ 4. yüzyıla kadar uzanıyor ve Pundra Krallığı'nın eski başkenti aynı zamanda idari karargahıydı. Küresel bağlamda, Mahasthan ve çevresi, Bengal Deltası'nın eski uygarlıklarının kültürel gelişiminin yanı sıra kronolojik tarihin anlaşılmasına yardımcı olan, Güney Asya'nın en eski kale şehir merkezlerinden biri ve potansiyel bir miras alanıdır.

Alexander Cunningham, Hindistan Arkeolojik Araştırması (ASI) tarafından 1928-29'da ilk sistematik kazı yapılan Mahasthan kalıntılarını 1879'da Pundravardhana'nın başkenti olarak tanımlayan ilk Avrupalı bilim adamıydı (Cunnigham,1882: 104-117; Hossain, 2006: 16-19). 1992 yılının sonlarında, Bangladeş hükümeti ile Fransa arasında Mahasthangarh'daki arkeolojik araştırmalarda yeni bir çağ açan bir anlaşma imzalanmıştır. Bangladeş-Fransa ortak girişim ekibi, Mahasthangarh kalesinin doğu surunda uygun stratigrafik bağlamlarında MÖ 4. yüzyıl sonlarından MS 18. yüzyıla tarihlenen 18 kültür katmanını ortaya çıkarmıştır (Salles ve Alam, 2001:74-218). Mahasthan ve çevresi, Müslüman öncesi dönemde Pundranagara/ Pundravardhana-Bhukti, Pundra'nın anayurdu (Veda'ya atıfta bulunan bir grup insan) (Majumdar, 1971: 24) olarak bilinirdi ve Müslüman döneminde (13. yüzyıl) adı Mahasthan veya Mahasthangarh olarak değiştirilmiştir. Mevcut adı Mahasthan "Büyük Yer", Mahasthan-Garh ('Garh' müstahkem alan anlamına gelir) veya 'Büyük Bir Yıkanma Yeri' anlamına gelen Mahasnan, Mahasthan Kalesi'nin Karatoya Nehrinin doğu yakasında yer almasına dayanmaktadır (Ahmed, 1981:2). 'Mahasthangarh'ı çevreleyen arazilerin çoğu yerel halkın mülkiyetindedir ve uzun bir yasal müdahale olmaksızın korunamamakta veya kazılamamaktadır.

Şu anda ülkenin diğer birçok miras alanı gibi, Mahasthangarh da estetik ve somut ve somut olmayan mirasın Üstün Evrensel Değerini (OUV) zarar veren ve azaltan ciddi tehditler ve zorluklarla karşı karşıyadır. Mahasthan'daki arkeolojik peyzajın çoğu kale bölgesinde bile yerel topluluklara aittir ve tarım arazilerinin genişlemesi, yağma, vandalizm, yeni yapılar vb. gibi tehditlere maruz kalmaktadır. Küresel Miras Fonu (GHF), 2010 yılında, Mahasthangarh miras alanının geri döndürülemez hasar ve yıkımın eşiğindeki 12 küresel alandan biri olarak kabul edildiği

"Kaybolan Mirasımızı Kurtarmak" başlıklı bir rapor yayınlamış ve yıkımın birincil nedenleri olarak "yetersiz yönetim" ve “yağma”ya değinmiştir (GHF, 2012).

Miras alanı Mahasthangarh, somut ve somut olmayan miras dahil olmak üzere hem kültürel hem de doğal mirasın Üstün Evrensel Değerleri'ne sahiptir. En eski şehir merkezi Mahasthangarh, 1999 yılında UNESCO Dünya Kültür ve Doğal Mirası Geçici Listesi'ne şu kriterlere göre yazılmıştır: (ii), (iii), (Ref. no. 1208). Bangladeş Halk Cumhuriyeti Kültür İşleri Bakanlığı Arkeoloji Departmanı (DoA), son yirmi yıldır UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Miras Listesi'ne dahil etmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak DoA, UNESCO'nun yardımıyla Mahasthan'ın miras alanı yönetim planını ve Adaylık Dosyasını hazırlamamaktadır. Ne yazık ki, şimdiki ve gelecek nesiller için sürdürülebilir arkeolojik miras koruması sağlayacak akademik bir arkeolojik alan yönetim planı ve yönergesi bulunmamaktadır. Miras yönetimi ve toplum gelişimi üzerine araştırmaların bir kısmı genel olarak yapılmış olsa da, Mahasthangarh'da mevcut sorunları en aza indirmek ve sürdürülebilir miras yönetimini sağlamak için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

1920'de, Hindistan Yarımadası'nın ulusal hükümeti siteyi korunan bir alan olarak ilan etti, ancak onu koruma çabaları giderek boşa çıktı. Yalnızca devlete ait veya işgal edilen alanlar hükümetin koruma otoritesinin kontrolü altında olduğundan, yerel halkın sahip olduğu Mahasthangarh'ı çevreleyen arazilerin çoğu, uzun bir Yasal müdahale olmaksızın korunamaz veya kazılamaz. Parti, UNESCO ve Dünya Mirası Merkezi'nden fon sağlamasını istemiştir. Ayrıca Arkeoloji Departmanı (DoA) hükümetten Miras Yönetim Planını hazırlamak Adaylık Dosyasını için fon almaya çalışmaktadır. Sitenin bütünlüğünü ve özgünlüğünü korumak adına korumak, yönetmek ve düzenli olarak izlemek için Mahasthangarh'ın etkili site yönetimi yönergelerine acil bir ihtiyaç vardır ve aynı zamanda ilgili paydaşların işbirliği ile küresel olarak tanınması için sitenin olağanüstü evrensel değerini geniş çapta teşvik eder. Bu araştırmanın ana amaçlarından birisi de yönetim sistemini geliştirmek, korumak ve Mahasthangarh antik kentinin turizm değerini artırmak olduğu gibi Üstün Evrensel Değerini (OUV) korumaktır da... Diğer amaç ise; gelecek nesiller için sürdürülebilir ve güncel eksikliklerin üstesinden gelebilen bir koruma planı geliştirmeleri için Bangladeş Arkeoloji departmanı’nın kapasitesini geliştirmek ve yenilemektir. Mahasthangarh, yakın gelecekte UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne

kayedecek olan Bangladeş'teki potansiyel bir arkeolojik miras alanıdır. Ayrıca bu araştırma Bangladeş'in sit yönetim planı ve Miras yönetimiyle çalışan araştırmacılar için yardımcı olacaktır. Bu araştırmanın eleştirel tartışmaları teşvik edeceğini, Arkeoloji Departmanının (DoA) kapasitesini geliştireceğini ve artıracağını, daha fazla araştırmaya ilham vereceğini ve ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilir kültürel miras yönetimini ilerleteceğini umuyoruz.

Tez dört bölümden oluşmaktadır.

Tezin ilk bölümünde, miras alanı yönetiminin, arkeolojik sit alanının, hem somut hem de somut olmayan kültürel miras ve doğal mirasın tanımı ve önemi tartışılmıştır. Miras alanı yönetimi ile ilgili ilk bölümde ulusal ve uluslararası sözleşmeler ve mevzuat tartışılmıştır. Bu bölüm aynı zamanda uluslararası mevzuata dayalı olarak ulusal ve dünya perspektifinde miras alanı yönetiminin farklı yönlerini tanımlamıştır.

Tezin ikinci bölümü Mahasthangarh'ın tarihi, coğrafi ve jeomorfolojik geçmişini tanımladı. Bu bölümde ayrıca MÖ 4. yüzyıldan MS 18. yüzyıla kadar olan kronolojik hanedan tarihi anlatılmış, ikinci bölümde mevcut çalışma alanının keşif ve kazı tarihi tartışılmıştır. Ayrıca, Tezin ikinci bölümünde, Mahasthan'ın arkeolojik alanlarının hem antik hem de ortaçağ İslami sit dağılımını anlattık. Bu bölümde Mahasthangarh'ın önemli somut, somut olmayan ve doğal mirası güzelce anlatılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Mahasthan ve çevresinin mevcut miras yönetimi senaryosunun yanı sıra Mahasthangarh kalesinin her alanını ve iç kalenin dışındaki bazı önemli yerleri tanımladı. Bu bölümde Mahasthangarh'ın miras alanı yönetiminin tehditleri, zorlukları ve engelleri belirlendi. Araştırma alanının SWOT analizi de bu bölümde anlatılmıştır. Mahasthangarh bölgesindeki mevcut turizm durumu, sorunu ve turizmin gelişmesinin başlıca engeli bu bölümde açıklanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde, ulusal ve uluslararası standartlara dayalı sürdürülebilir miras alanı yönetimi tartışıldı. Mahasthangarh'ın ziyaretçi yönetimi ve turizm gelişimi de bu bölümde ele alınmış ve son bölümde yönetim yönergeleri, uzun ve kısa vadeli yönetim planı ve öneriler sunulmuştur.

a. Amaç ve Hedefler

Arkeolojik Alan Yönetiminin (Planın) amacı, evrensel öneme sahip sitenin etkili bir şekilde korunmasına ve yönetimine ve gelecek nesiller için korunmasına katkıda bulunmaktır. Arkeolojik Yönetim Planları, arkeolojik kaynak için yönetim tavsiyeleri ve politikaları içerir ve izlenecek prosedürleri tanımlar. Mahasthangarh bölgesinin her gün karşılaştığı tehditleri, zorlukları ve yıkımı belirleme dahil olmak üzere Mahasthangarh bölgesinin mevcut miras yönetimi senaryosunu sunmaktadır.

- Mahasthangarh'ın estetik değerlerini temsil eden somut olmayan miras.
- Mahasthangarh'ın miras alan yönetimi ile ilgili bölgesel, ulusal ve uluslararası potansiyel paydaşları belirlemektir.
- Bu araştırmanın ana amaçlarından biri Çok katlı kültüre sahip Miras Alanı Mahasthan'ın kapsamlı yönetimi için bir Kılavuz ve çerçeve sunarak Üstün Evrensel Değerini (OUV) korumaktır.
- Bu araştırmanın amacı, hükümet yetkililerine, mülk sahiplerine, geliştiricilere ve arkeologlara önemli tarihi, arkeolojik kalıntılar ve birikintiler içeren alanların gelecekteki gelişimini belirleme, değerlendirme ve yönetme konusunda yardımcı olmaktır.
- Tezin bir diğer önemli konusu, sürdürülebilir turizm gelişimi, sınır çizgileri ve tampon bölge kavramı, topluluk kalkınma planı, Mahasthan miras alanlarının arazi kullanım planı hakkında politika ve fikirler geliştirmektir.
- Mahasthangarh'ın site yönetiminin bir örneği olarak kurulması, böylece miras alanı yönetimi için bir model eğitim merkezi haline gelmesi.
- Bu tez, turizm sektöründeki yerel topluluğu geliştirmek için bir çerçeve sunulacaktır.

Bu araştırmanın eleştirel tartışmaları teşvik edeceği, daha fazla araştırmaya ilham vereceği ve ülke çapında miras alanı yönetimini ilerleteceği hedeflenmektedir.

b. Metodoloji (data kaynağı, aletler ve teknik)

Araştırma, gözlem, analiz ve sentezle ilerlemiştir. Araştırma ayrıca nitel (Kişisel Görüşme ve Odak Grup Tartışması) ve nicel (İstatistiksel Analiz ve

Derinlemesine çalışma) yöntemlerle yürütülmüştür. Araştırma verileri hem birincil hem de ikincil kaynaklardan toplanmıştır. Birincil veriler GPS okuma, röportajlar, anketler ve gözlem gibi araçlar kullanılarak toplanırken, arkeolojik kanıtlar, literatür, turizm ve diğer gerekli kaynaklar ikincil veri olarak kullanılmıştır. Araştırma öncelikle şu aşamalara doğru ilerlemiştir;

Ulusal ve Uluslararası Mevzuat, Sözleşme Çalışmaları

Uluslararası standart site yönetimi çerçevesini anlamak için kapsamlı bir ulusal ve uluslararası mevzuat çalışması, miras alanı yönetimi ile ilgili UNESCO tüzüğü ve Hindistan alt kıtası, Türkiye ve Avrupa arkeolojik alan yönetimi çerçeve örneği gerçekleştirilmiştir.

Site Araştırması (GPS okuma ve sitleri anlamak için)

Bangladeş'in kuzeybatı kesimindeki Mahasthan ve Çevresinde, site haritalarını hazırlamak ve site yerleşimini, tehditleri ve zorlukları anlamak için Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) verilerini toplamak için tam kapsamlı bir arkeolojik araştırma gerçekleştirildi. Şu anda UNESCO, birçok kuruluşla birlikte, kültürel miras yönetimi için Coğrafi Bilgi Sisteminin (GIS) yaygın kullanımını kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedir. Aynı zamanda, yerel nüfus ve bilginin yönetim süreçlerine dahil edilmesini de teşvik ediyorlar.

Uydu görüntülerinin Analizleri

Bir GIS, jeofizik, uydu uzaktan algılama ve hava fotoğrafçılığında uydu görüntüsü analizi, bir arazide ister yerleşim yeri veya bina veya kasaba gibi bir yapı veya bir sulama kanalları sistemi, nehir ve yollar gibi "antropojenik" özelliklerin tanımlanmasıyla ilgilidir. Uydu görüntüsü analizi, Mahasthangarh bölgesinin yerleşim ve antropojenik özelliklerini anlamak için yapılmıştır.

Bireysel Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri (FGD)

Bireysel Görüşmeler ve Odak Grup Tartışmaları (FGD), büyük Mahasthangarh bölgesinin arkeolojik alan yönetimi ve sürdürülebilir turizm gelişimi ile ilgili bilgileri ortaya çıkarmak ve site yöneticisi ile yerel arkeolojik arazi sahipleri arasında neden çatışma ve yanlış anlama olduğunu anlamak için gerçekleştirilmektedir. Görüşme,

Bangladeş hükümetinin Arkeoloji Bölümü'nün (DoA) önde gelen yetkililerinden, yerel halktan, toprak sahiplerinden, turistlerden, arkeologlardan, ziyaretçilerden, yerel ustalardan, çeşitli özel ve kamu paydaşlarından ve farklı uzmanlık düzeylerinden alınmıştır veya yazılım, aşağıda tartışılan mevcut araştırmayı tamamlamak için kullanılmıştır.

Google Earth ve Google Map

Google Earth ve Map her türlü araştırma için gerekli araçlardır. Bunu çalışma alanımızı işaretlemek için, sitenin sınır, yerleşim yeri, yol, su kütlesi ve nehir sistemi gibi ayrıntılarını bilmek için kullanılmıştır. Saha çalışması yoluyla GPS okumasını (enlem ve boylam) topladıktan sonra, Google Map ve Earth kullanarak tekrar kontrol edilmiştir. Uydu görüntüsü analizi, Google Earth araçlarıyla yapılmıştır.

ArcGIS

Bu software programı sit alanının haritasını hazırlamak için kullanılmıştır. ArcGIS aleti raster görüntüyü gerçek zamanlı enlem ve boylam veya koordinat sistemiyle coğrafi referans almak için çok kullanışlıdır.

AutoCAD

Autodesk tarafından sağlanan vektör tabanlı bir programdır. AutoCAD'in dijital arkeolojik araştırmanın bir parçası olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Bu araç aracılığıyla, büyük bir binanın veya belirli bir nesnenin 2D yeniden inşasını yapabiliriz. Site ve yapı zemin planını yapmak için kullanılmıştır.

3DS Max

Verileri 3D görünümde göstermek için etkileyici bir araçtır. AutoCAD ile bir 2D zemin planı yaptıktan sonra, 2D kat planını 3ds Max yazılımına girdik ve ardından 3D modellemeye dönüştürülmüştür. Arkeolojik kompleks ve Mahasthan surları bu araçla yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
SİT YÖNETİMİ, ÇAĞDAŞ KAPSAMLAR VE MEVZUATLAR

1.1. SİT (MİRAS ALANI) YÖNETİMİ NEDİR?

1.1.1. Sit Nedir?

Sit (ya da miras alanı); mevcut ve gelecek nesiller için yönetilmek istenen (koruma ve muhafaza), önemli kültürel değerler taşıyan, geçmiş insan faaliyetlerinin kalıntılarını barındıran fiziksel mekân veya alan grubudur. Kültürel miras değerinin önemli bir kısmını farklı türde hikâyeler, geleneksel aktiviteler, inançlar, törenler ve mekânla ilişekilendirilmiş gelenekler oluşturabilir (Sullvian, 2004). Genelde makalelerdeki "sit'' kullanımı yerine Burra Tüzüğü'nde ''miras alanı'' olarak kullanılır. Daha geniş bağlamda, ''alan'' kavramı miras olarak ele alınır ki bu, mekânla potansiyel bağlılık durumunda, kültürel değere sahip fiziksel bir anlam katmış olur.

Uluslararası Turizm Tüzüğü (2002) mirasın; tarihi yerleri, kültürel alanları (manzaraları), biyoçeşitliliği, geçmiş ve devam etmekte olan kültürel uygulamaları, yaşamın tamamlayıcı bir unsuru olan yaşam deneyimlerini ve bilgileri içerdiğinden bahsetmiştir. Miras, kültürel ve bütün insanlara ait olan tabiatı içeren geniş bir kavramdır (ICOMOS, 2002). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990) arkeolojik mirasın (veya sitin); geçmiş insan faaliyetlerinin tüm kalıntılarını, terk edilmiş anıtları, yer altı ve su altı alanlar da dâhil olmak üzere, onlarla ilişekili tüm taşınır kültür varlıkları dâhil her türlü kalıntıları içeren maddi mirasın parçası olduğunu tanımlar.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre (1983)[1] "Sit'' demek; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olan; yaşadıkları zamanın sosyal, ekonomik, mimari özelliklerini yansıtan, korunması gereken, önemli tarihi olaylara tanık olmuş, tabiat özellikleri ile tespit edilen kent ve kent kalıntılarıdır. "Ören Yeri'' demek tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü

[1] 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983) miras yönetimi ve koruma ile ilgili çeşitli terimler tanımlamıştır. Örneğin Kültür varlıkları, Tabiat varlıkları, Sit, Korunma alanı, Ören yeri, Yönetim alanı, Yönetim plânı, Doğal (tabii) sit, Taşınır tabiat varlıkları, vb.

olup, topoğraf olarak belirgin ve ortak özelliklere sahip, aynı zamanda tarihi, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bağlamlarda dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alandır (Türkiye Hukuku, 1983, Sayı, 2863).

Miras alanları üç çeşitten oluşur: Kültürel miras alanı, doğal (tabii) miras alanı ve ören (hem kültürel hem de doğal) miras alanı. Kültürel miras alanları tarihi yapılar, heykel, yönetim planlaması, sikkeler, çanak çömlek, bilgi, yaşam deneyimleri ve geçmiş insan aktiviteleri vb. gibi farklı, taşınır ve taşınmayan eserlerden oluşur.

1.1.2. Sit Yönetimi

Miras Alan Yönetimi[2] (Heritage Site Management-HSM) korumanın vazgeçilmez bir parçasıdır ve bu bağlamda, koruma ve yönetim genelde birbirinin yerine kullanılır (Sullvian, 2004). Bizim bakış açımıza göre bu kavramlar birbirlerinden ayırt edilebilir. Burra Tüzüğü'ne göre koruma, kültürel miras alanlarının yönetilmesine dair olan işlemlerin tümü demektir (ICOMOS, Australia, 2000). Miras Alan Yönetimi (HSM); belgeleme, gözden geçirme, koruma ve ileri nesillere araştırmalara katkıda bulunması için saklanan geçmiş insancıl kalıntılara bakım uygulamasıdır.

Yönetim; uzun vadeli koruma, restore etme ve alanın sürdürülebilirliğini göstermeyi kapsar. Miras alanlarının yönetimi ve korunması; çeşitli personelin ve paydaşların etkili alan programları ve araştırma bağlantılarıyla iş birliği yaptığı modern arkeolojik araştırmaların önemli bir özelliğidir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre (1983) "Yönetim Alanı veya Site Yönetimi" demek; sit alanları, ören yerleri, ve etkileşim sahalarının belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi, toplumun kültürel ve

[2] 1960'ların sonunda ortaya çıkan Kültürel Kaynak Yönetimi (The Cultural Resource Management-CRM) terimi, sanat ve miras gibi kültürel kaynakları yönetme pratiği ve davetini kapsamaktadır. Bu tanım, hem somut hem de soyut yerel ve kültürel mirası içerenkültürel kaynak yönetimini kapsar. Bu tanım çoğunlukla Miras Koruma ve Yönetimiyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Kültürel Kaynak Yönetimi daha geniş bağlamda ekosistem yönetimi ve kültürel miras koruma ve yönetimiyle yürütülmektedir. Güncel olarak miras yönetimi tanımı, Kültürel Miras Yönetimi (CRM) yerine çoğunlukla daha çok kullanılmaktadır.

eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlı, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

Miras alan yönetimi arkeolojik miras yönetimi olarak adlandırılabilir ya da koruma, saklama, restore etme, gösterme ve yorumlamayla alakalı çeşitli geniş konuları kapsayan kültürel kaynak yönetiminin alt kümesi olan arkeolojik kaynak yönetimi olarak da adlandırılabilir. Venedik Tüzüğü kuralları tanımlamış ve gelecek nesiller için alan koruma ve muhafazanın yanı sıra miras yönetiminin önemini de vurgulamıştır (Venedik Tüzüğü, 1964). Kültürel Kaynak Yönetimi (CRM) ya da Miras Alan Yönetimi (HSM), korumaya, yönetmeye, mevcut ve gelecekteki halkın menfaati için yönetmeye çalışan, gelişen ve büyüyen bir alandır. Arkeolojik miras kaynaklarına karşı çeşitli türdeki tehditler için geliştirilmiştir.

1.2. KÜLTÜREL MİRAS

Kültürel miras; geçmişteki insanlardan miras alınmış, şu anda muhafaza edilen ve gelecek nesillere bahşedilen somut ya da somut olmayan yapıt, öznitelikler veya anıtlar silsilesidir. Kültürel miras sadece tarihi manzaralar, bahçeler ve önemli anıtlardan değil aynı zamanda insan yapımı çevreyi tamamen içeren çeşitli yapıtlardan oluşur (Feilden ve Jekelehtu, 1998: 12). Sosyal sermaye, çeşitliliğin dışa vurumu ve nesilden nesle geçen topluluk kimliğinin dinamik bir referansıdır (ICOMOS, 2002). Kültürel miras, geçmiş şanımıza ve atalarımızın tarihine tanıklık eder ve toplum olarak bizi bir arada tutan bir tutkal görevi görür.

Kültürel miras kendi içinde; gelenek görenekler, uygulamalar, sanatsal ifadeler, mekânlar, nesneler ve değerler gibi maddi olan veya olmayan unsurları barındırır. (ICOMOS, 2002). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre (1983) "kültür varlıkları'' demek; tarih öncesi veya tarihi devirlere ait kültür, bilim, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan, sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değeri olan yer altında ve su altında bulunan taşınır taşınmaz varlıklardır.

Dünya Miras Komitesi (WHC) ve Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme tarafından; anıtlar ve bina grupları gibi mimari yapılar, sanat, bilim ve tarihi açıdan evrensel değere sahip, insan eliyle bir araya getirilmiş

alanlar ve mekânlar, etnolojik ve antropolojik estetikler kültürel miras olarak değerlendirilmiştir (UNESCO, 1972).

Günümüzde Bangladeş'te Dünya Miras Listesi'ne girmiş iki önemli alan bulunmaktadır; biri Bangladeş'in güneybatısında Bagherhat kentindeki "Tarihi Bagherhat Camisi"[3], bir diğeri ise 1985'te kazılmış olan, Bangladeş'in kuzeybatısındaki Nawga bölgesinde yer alan "Paharpur'daki Budist Vihara Harabeleri''[4].

1.2.1. Somut Kültürel Miras

Somut kelimesinin sözlük anlamı görüp dokunabildiğimiz malzemelerdir. Bu da demektir ki, gözle görebildiğimiz eserler somut kültürel mirastır. Örnekleri; resimler, çizimler, baskı malzemeleri, mozaikler, heykeller, tarihi yapıtlar, arkeolojik alanlar ve binalardır. Günümüzde kentler ve su altı mirasları da artık kültürel mirasın bir parçası olarak görülür.

Somut kültürel miras; insanlığın yerleşim yerleri, manzaralar, kırlık alanlar, anıtlar, sanat eserleri, el sanatları, mobilya, kıyafet, dini ayinle ilgili malzemeler, araç gereçler ve endüstriyel sistemler de dâhil olmak üzere geçmişte yaşamış olan insanların aktivitelerini içerir (ICOMOS, 2002). Kısacası, somut miras, geçmişteki insanların maddi kültürel mirasıdır.

[3]Altmış Kubbeli Camii veya Shait Gambuj Camii, Bangladeş'in güneybatı kesiminde bulunan bir camidir. Dünya Mirası Sözleşmesinin iv kriterlerine uygun olarak 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmiştir. Saltanat döneminden (1204-1576) Bangladeş'teki en büyük camidir. 15. yüzyılın ortalarında Türk Aziz General Uluğ Han Cihan tarafından yaptırılmıştır. Bangladeş'teki en büyük saltanat camisi ve "Hindistan yarımadasının tamamındaki en etkileyici Müslüman anıtlarından biri" olarak kabul edilmektedir.

[4] Pharpur veya Somapura Mahavihara, Pala Hanedanlığı döneminde 8. yüzyılda inşa edilmiş Bangladeş'in kuzeybatı kesiminde bulunan ünlü bir Budist manastırıdır. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin i, ii, iv kriterlerine uygun olarak 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak belirlenmiştir. İslam öncesi Bangladeş'teki en ünlü mimari örneklerinden biridir.

1.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut olmayan demek, göremediğimiz ve dokunamadığımız maddi olmayan kültür varlıklarıdır, fakat bu varlıkları hissedebiliriz. Somut olmayan miras örnekleri; gelenekler, sözlü tarih, performans sanatları, sosyal uygulamalar, deneyim, bilgi, beceri, müzik, dans, ayinler, festivaller ve daha fazlasıdır. Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde (ICH); sözlü gelenek ve ifadeler, performans sanatları, sosyal uygulamalar, ayinler, festivaller, geleneksel işçilik ve bilgi birikimi olarak tanımlanıyor (UNESCO, 2003). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Kongresi (UNESCO, 2003) somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve toplumların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürlerine saygı gösterilmesini teşvik eder ve buna olanak sağlar.

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (ICOMOS, 2002) somut olmayan kültürel mirası, geleneksel ve halk kültürünün her türünü bir araya getirici olarak tanımlar, aynı zamanda ağız ve hareketlerle iletilen ve zaman içinde toplama sürecinden geçip düzenlemelerden geçmiş toplumun bütün işleridir. Somut olmayan kültürel miras nesilden nesle geçmiş, toplum ve gruplar tarafından doğaya, doğayla olan iliEKerine ve tarihlerine tepki olarak devamlı olarak yenilenmiştir (UNESCO, 2003). Somut olmayan kültürel miraslar (ICH), toplumlar, gruplar ve bazı durumlarda bireyler tarafından günümüzde şahsi kültürel mirasları olarak kabul edilir. Bilgi zenginliği, sıklıkla yaşayan miras olarak atıf edilir ve yaşamın birçok yönünde kullanılması için vardır.

Günümüzde, Bangladeş'in dört somut olmayan mirası UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasları Listesi'ndedir; Baul Şarkıları (2008), Geleneksel Jamdani dokuma sanatı (2013), Mangal Shobhajatra (2016) ve Sylhet'in Shital Pati geleneksel dokuma sanatı (2017). Bu mirasların yanı sıra, "Geleneksel nakshi kantha nakış sanatı (2020)" ve "Dakka'da çekçek ve çekçek boyama (2020)" gibi miraslarda şu an adaydır.

1.3. DOĞAL MİRAS

"Doğal miras'' terimi, ekosistemler, tabiat, flora ve hayvan varlığı dâhil olmak üzere biyolojik çeşitliliğin toplam unsurlarını ve kültürel açıdan önemli manzaraları ifade eden ''doğal veraset'' teriminden gelmektedir. Doğal miras; kültürel, bilimsel ve estetik varoluş değerlerinden dolayı gelecek nesiller için önemli olan biyolojik çeşitliliği, ekosistemi ve hayvan çeşitliliğini kapsar (ICOMOS, 2002). Dünya Miras Komitesi ya da Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Komitesi (UNESCO,1972) doğal mirasın; fiziksel ve biyolojik oluşum, tabiat ve fizyografik oluşumlar ve doğal alanlar ya da doğal güzellik açısından üstün evrensel değere sahip olan doğal sitler de dâhil, bilimseli, estetiği ve korumayı kapsadığı kanısındadır. Hayvanat bahçeleri, akvaryumlar, botanik bahçeleri, doğa parkları ve rezervleri içerir.

Dünya Miras Komitesi (1972) iktidar partisini, kültürel ve doğal mirası korumaya ve dünya mirasının uluslararası tanıtılarak desteklenmesine ve mirasın korunmasına teşvik eder ve bunun önemini vurgular. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre (1983) "doğal (tabii) sit"; jeolojik devirlere ait olup, üstün evrensel değerlere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunma ihtiyacı olan alanlardır. Tabiat Varlıkları demek; özellikleri açısından korunması gereken, yer üstünde ve yer altında bulunan, jeolojik devirlerde, tarih öncesi veya tarihi devirlere ait ender bulunan varlıklardır (Turk Kanun, 1983, Sayı, 2863). Günümüzde Bangladeş, Dünya'nın doğal miras sitlerinden birine ev sahipliği yapar, Dünya'nın en büyük mangrovu Sundarbans, Bangladeş'in güneybatısında yer alır ve 1997 de listeye eklenmiştir.

1.4. MİRAS YÖNETİMİNE DAİR ULUSLARARASI YASALAR VE YÖNETMELİKLER

1.4.1. Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı (1956)

Tavsiye kararı, UNESCO'nun 1956'daki Genel Konferans'ında kabul edilmiş olup miras alanlarının korunmasına ve kazılmasına yönelik uluslararası prensipleri

belirlemiştir. Koruma bağlamında belge, sit'in korunması için fon sağlanması, arkeolojik kalıntıların restorasyonu için dikkatli bir teftiş, onay dışında anıtların bulunduğu konumdan kaldırılmasına karşı bir yasak, sitenin ve ilgili nesnelerin korunması, bakımı ve muhafazası için kazı yapma imtiyazında bir hüküm önerir. Önerinin yasal olarak bağlayıcılığı yoktur fakat sıklıkla kazıların ulusal mevzuatında rol modeli olarak kullanılır.

1.4.2. Anıtların ve Alanların korunması ve Restorasyonu hakkında Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü, 1964)

"Venedik Tüzüğü'' olarak da bilinen Sitlerin ve Anıtların korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük, miras alanının korunması ve muhafazası için dünya genelindeki en etkili tüzüklerden biridir. Bu tüzük, mimariye ve sitlere dair olan koruma uygulamalarını sistemleştirmiştir. Venedik Tüzüğü, tüm dünyada temel bir referans olarak ele alınan en önemli evrensel politika dokümanıdır (Felden, 1998: 12). Son zamanlarda insanların, mirası gelecek nesillere aktarmak için koruma amaçlı bir araya gelmesinin değerini anladığı görülüyor. Bu tüzük üç temel bölümden bahseder; arkeolojik anıtın tanımı, korunması ve restorasyonu. Aynı zamanda, kılavuz tanımlamış, tarihi ve fiziki açıdan gelecek nesiller için miras yönetiminin önemini vurgulamıştır.

Tanımın bu bölümünde, sit alanı, malzemeler ve önemlerini tanımlayan ve mimari mirasın korunmasını öneren, devlet partisinin bütün bilimsel ve teknik kaynakları sağladığı üç kısmı vardır. Bu tüzük, (makale 4-8 arası) kalıcı temeli korumayı konu edinmiş ve özgünlük kavramına dayalı koruma rehberi sunmuş, sit veya anıtın tarihi ve fiziki özelliklerin korunmasının doğru yoldan olmasının önemini konu edinmiştir.

1.4.3. Dünya Miras Komitesi, 1972

Dünya Miras Komitesi ya da Dünya Doğal ve Kültürel Miras Komitesi 1972'de UNESCO'nun 17. Genel Konferansı tarafından kabul edilmiştir. Komite, Dünya Miras Alanları olarak üstün evrensel değerlere sahip olan miras yerlerinin oylanması ve

sitlerini aday olarak sunmaları için ülkelerden üyeleri çağırarak uluslararası bakış açısını teşvik eder. Bu komite, Dünya'daki kültürel ve doğal mirasın korunmasında büyük bir sıkıntı olan yetersiz ekonomi, teknolojik ve bilimsel kaynaklar tarafından kültürel ve doğal mirasın yok edilmesine odaklanmıştır.

Kültürel ve doğal mirası korumada ulusal gayreti desteklemeye, kültürel ve doğal dünya mirasını korumaya, dünya mirasının korunmasında uluslararası tanınmaya ve iş birliğine teşvik etmesi amaçlanmıştır. Komite, dünya mirasını korumak için fon toplamayı ve sosyal bilinci artırmak için eğitimsel programlara yönelik bilinçli olmayı önermiştir (makale 27).

1.4.4. Kültürel Değere Sahip Olan Yerlerin Korunması amaçlı Avustralya ICOMOS Tüzüğü (Burra Tüzüğü, 1979)

Burra Tüzüğü, 19 Ağustos 1979' da Güney Avustralya Burra'da ICOMOS'un Avustralya Uluslararası komitesi tarafından kabul edilmiştir. Tüzük; 1981, 1988, 1999 ve 2013'te yeniden düzenlenmiştir. Burra Tüzüğü, Avustralyalı ICOMOS üyelerinin bilgilerine ve deneyimlerine dayanarak prensipler edinmiştir ve sitlerin ya da kültürel alanların korunmasına ve yönetilmesine dair ana hatlar oluşturmuştur. Tüzük kapsamında, somut olmayan değerlerin korunması dâhil, kültürel miras yönetimine dair prensipler, süreçler ve uygulamalar görüşülmüştür.

Burra Tüzüğü özellikle yeni terimlerin tanıtılması ve anlamları için oldukça önemlidir: *Alan, "*sit"e atıf olarak kullanılmıştır, bölge, bina ya da bina grubu ve çevresi; *kültürel önem,* estetik, tarihi, bilimsel ya da sosyal değerleri gösterir; *bağlantı noktası* ise alandaki bütün fiziksel materyallerdir. Bu tüzük, taşınmayan kültürel mirasın korunmasını kolaylaştırmak için kurulmuştur. Bazı makaleler bağımsızdır, örneğin koruma ilkeleri, Koruma Süreçleri ve Koruma Uygulama bölümlerinde daha fazla işlenir.

1.4.5. Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması için Tüzük (1978)

Tarihi Kentler ve Kentsel Alanların Korunması İçin Tüzük ya da Washington Tüzüğü ICOMOS Genel Kurulu tarafından Washington DC eyaletinde 1987'de kabul

edilmiştir. Washington Tüzüğü, tarihi kentlerin korunması ve muhafazası için ana hat ve prensipleri sistemleştirmiştir. Bu tüzük, insan yapımı ve doğal çevreyle beraber tarihi merkezler ve kentler de dâhil olmak üzere, tarihi büyük ve küçük kentsel bölgelerle ilgilidir. Bu tüzük, kişisel anıtlara önem veren Venedik Tüzüğü'nü tamamlamayı amaçlar.

Tüzük, yerel topluluğu koruma programlarına katmayı destekler ve teşvik eder. Tarihi kentlerin ve kentsel alanların, sosyoekonomik alanların özellikleri korunmalıdır. Tüzük, koruma amaçlı imar planlarının ve politikalarının tarih, mimarlık, arkeoloji, teknik, ekonomi, sosyoloji ve tarihi kentsel alanlar ile bir bütün olarak şehir arasındaki armonika ilişkisinin sağlanması dâhil olan bütün etmenlerle bağlantılı olmasını vurgular.

1.4.6. Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı (1989)

Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı (1989) UNESCO'nun Genel Konferansı (25.bölüm) tarafından, Paris'te 1989' da tescillenmiştir. Genel Kurul tarafından onaylanmış tavsiye kararı, kültürün taşınamayan özelliklerine, geleneksel kültür ve folklorun korunmasına odaklanır. Bu önerme folklor, edebiyat, dil, efsaneler, inançlar, görenekler, müzik, dans, oyunlar, el sanatları, mimarı ve diğer sanatların doğasını ve EKlerini tanımlar. Geleneklerin kültürel, sosyal, ekonomik ve politik önemlerini inceler. Tavsiye kararı aynı zamanda folklorun, kültürel mirasın ve yaşam kültürünün tamamlayıcı bir kısmı olduğuna da dikkat çeker. Belgeler, geleneksel kültürün ve folklorun strateji planlamalarının korunması ve muhafazasını önerir. Bunlar, geleneksel kültür ve folklorun belirlenmesi ve belgelenmesini, arşivlerin yapı temellerini, şimdiki nesil için gösterim ve gelecek nesillere aktarma ve koruma amaçlı müzelerin oluşturulmasını içerir.

Belge, gelenek ve folklor çalışmalarını teşvik etmek ve kolaylaştırmak için eğitimsel faaliyetlerin artmasını önerir ve folklorun korunma ve muhafazasına dair bilimsel araştırmayı zorunlu tutar. Son olarak, belgeler, kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisini, endüstriyel kültürün folklor ve geleneksel kültür üzerindeki negatif etkisini gözlemler ve halkın geleneklerinin, bu etkilere karşı savaşmalarını talep eder.

1.4.7. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetim Tüzüğü (ICAHM Tüzüğü, 1990)

ICAHM Tüzüğü, özellikle vandalizm, yağmalama ve işgalden dolayı küresel sitlere karşı ve günden güne artan tehditlere karşı oluşturulmuş en kuvvetli ve etkili uluslararası tüzüklerin arasındadır. Tüzük, dünya çapında tanınmış ve ulusal politikalar ve koşullara uyum sağlayabilen miras sit yönetmesine dair prensipler ve ana hatlar kurma çabasındadır. Bu tüzük, arkeoloji miras yönetimi (ICAHM) üzerine olan ICOMOS Uluslararası komitesi tarafından ortaya çıkartılmıştır. Bu tüzük, arkeolojik miras yönetimi standartlarını belirlemek ve sürdürmek için paydaşların arasında bilgi ve deneyim alışverişi amaçlı uluslararası iş birliği ve işleyişi teşvik etmek niyetindedir.

Araştırma, kazı, belgeleme, sürdürülebilirlik, koruma, muhafaza, renovasyon, sunum, halk erişimi, yerel yönetim ve yasamanın sorumlulukları ve kültürel mirasın korunmasında görev alan uzmanların özelliklerini içeren miras yönetiminin çeşitli yönlerini içeren miras yönetimiyle alakalı rehberlere ve ilkelere odaklanır. Tüzük, sürekli gözetimi, mirasın korunmasına yönelik plana uyulmasını ve çizelgeye bağlı kalınmasını önerir ve arkeolojik mirasların hasarlarının minimuma indirilmesine dikkat çeker.

1.4.8. Orijinallik Üzerine Nara Belgesi (1994)

1994, Japonya Nara'da Dünya Miras Konferansı ile bağlantılı UNESCO, ICCROM ve ICOMOS iş birliğinde, Nara Orijinallik Belgesi üzerine olan Nara Konferansında kabul edilmiştir. Kongre üyeleri ve Dünya Miras Komitesi Dünya Miras Listesi'ne katmak için sitleri incelemede kullanılan mirasın bütünlüğünü ve orijinallik kriterlerini gözden geçirdiler ki bu kriterler listeye alınmak için sitleri analiz etme amaçlı kullanılıyordu.

Nara Belgesi, dünyamızdaki kültürel ve miras çeşitliliğini korumayı arttırmak ve teşvik etmek için tasarlanmıştır. Bu belge, kültürel ve miras çeşitliliğini ve genişliğini kabul eder ve kültürel mirasın orijinalliğinin ve değerinin "bağlı olduğu

kültürel koşullara göre düşünülüp yargılanması gerektiğini'' belirtir. Bu belge, doğal ve kültürel mirasla ilgili orijinalliğin görevine dair devam eden tartışmanın ilk kısmını oluşturması için tasarlanmıştır. Bu belge aynı zamanda ekin de devamı için de önerilerde bulunmuştur.

1.4.9. Sürdürülebilir Turizme Yönelik Tüzük (1995)

Tüzük, 1995'te İspanya'nın Lanzarote adasında gerçekleştirilen sürdürülebilir turizme yönelik konferansın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüzük, turizmin sosyo-ekonomik gelişim ve kültürel alışveriş için olumlu olmasına rağmen ev sahibi yerel toplum için aynı zamanda olumsuz etkilere sahip olabileceğini bildirir. Turizm için iyi bir planlama ve yönetme önerir ki böylece kültürel ve doğal miraslar korunabilsin. Tüzük aynı zamanda turizm endüstrisinin sosyal olarak adil, ekonomik olarak uygulanabilir, çevreyle ilgili olarak yerel toplum için katlanılabilir ve günümüz ve gelecek nesiller için sürdürülebilir olmasını önerir.

Kültürel mirası koruma bağlamında; tüzük, turizm endüstrisinin ev sahibi toplum için hem kültürel mirasa hem de geleneğe karşı olan olumsuz etkilerini göz önünde bulundurmasını arzu eder. Tüzük, sürdürülebilir turizm politikaları, yerel etkileşim ve verimli teknoloji kullanımını destekler. Aynı zamanda çevresel ve kültürel olarak hassas olan bölgeler ve turizmin fazla etki bıraktığı alanlarda özellikle bakım önerir.

1.4.10. San Antonio Bildirimi (1996)

San Antonio Bildirimi (1996) ICOMOS Genel Sekreterinin orijinallik üzerine olan tartışmaya bölgesel katılımına bir cevabıdır. San Antonio Bildirimi, koruma ve miras yönetimindeki orijinallik üzerine olan Amerikan Sempozyumu'nda katılımcılar tarafından EKlendirilmiştir.

Bildiri, kültürel kimliğe, sit tarihine, sitin yapısına, sitin sosyal değerine dinamik (sürekli kullanılan) ve sabit (arkeolojik) sitlere, yönetim ve ekonomiye bağlı orijinallik üzerine tartışır. 1. Makale, kimlik belirleme süreci için yerel toplumun ve

ilgililerin diğerlerinden daha güvenilir olması gerektiğinden bahseder. 8. Makale, kültürel miras ve yönetiminin yerel toplumun sorumluluğuna ait olmasına odaklanır.

1.4.11. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü ICOMOS Genel Kurul tarafından Meksika'da 1999 Ekim'inde sistemleştirilmiştir. ICOMOS Uluslararası Bilim Komitesi tarafından uluslararası koruma çerçevesinde hazırlandı. Bu tüzük, ICOMOS Kültürel Turizm Tüzüğünün (1976) yerine geçer. Yeni tüzük, kültürel ve tarihi açıdan öneme sahip olan miras alanlarında turizmi yönetmek için ilkeler ve yönergeler sağlar. Koruma ve turizm arasındaki dinamik ilişkiye yön verir ve bu iliEKeri yönetmek için ortak ilkeler sunar.

Tüzük, kültürel kimlik ve yerel toplumun kültürel mirası ve davranışı, paydaşların arasındaki temel iliEKeri, ulusal ve uluslararası ziyaretçilerin beklentilerini tartışır. Ev sahibi veya yerel toplumun miras alanlarındaki turizm gelişimini ve yerel yönetimin karar vermenin bütün yönlerine dâhil olmalarını teşvik eder. Tüzük, turizm endüstrisinin, ev sahibi ya da yerel toplumun yaşam kültürlerini ve miras alanlarının tanıtımını yapmak ve onlara saygı duymak bakımından iyi yönetmesine ve geliştirmesine destek olmayı ve kolaylaştırmayı amaçlar. Bu yeni tüzük iki önemli anlayışı destekler;

- Birinci önemli anlayış, ziyaretçiler ve yerel topluluk için mirasın erişilebilir kılınması adına, mirasın korunması ve yönetimi faaliyetlerinde bulunanlar için bu faaliyetlerin kolaylaştırılması ve bu işlere dâhil edilmeleridir.
- İkinci anlayış ise; turizm ve yönetim grubu karşılıklı saygıları ve kaynağın hassaslığı konusunda saygılarını göz önünde bulundurarak dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumak ve sunmak için beraber çalışmalıdırlar.

1.4.12. Somut Olmayan Kültürel Miras'ın Korunmasına Dair Kongre

Somut olmayan Kültürel Miras'ın Korunmasına Dair Kongre 2003 Paris'te UNESCO genel kongresi tarafından 32. oturumda gerçekleştirilmiştir. Kongre, somut olmayan kültürel mirası korumayı ve toplumların, grupların ve bireylerin somut

olmayan mirasına saygı duyulmasını sağlamakla ilgilidir. Kongre, özellikle yeni nesiller arasında, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde, uluslararası iş birliği ve birlikte çalışmayı desteklemek için, somut olmayan kültürel miras hakkında bilinçlendirmeyi ve bunu teşvik etmeyi amaçlar.

Kongre, komitenin görevlerini ve süreci tartışmakla beraber somut olmayan kültürel mirası korumak için hükümetler arası bir komite kurmayı vurgular. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önerilerde bulunur. Bu kongre; ulusal düzeyde, her devlet partisinin korumayı garantilemek için plan yapmasını ve somut olmayan kültürel mirasın geliştirilmesini ve düzenlenmesinin kendi bölgesinde olmasını, ayrıca uluslararası düzeyde deneyim ve bilgi değişimini ve diğer taraf devletlerle ortak girişimleri destekler.

1.5. ULUSAL MEVZUAT

Ulusal Mevzuat; tanımlama, analiz etme, binaları ve miras alanlarını yönetmede, aynı zamanda sitlerin gözlemlenmesi ve uygulamada, yasal destek olarak önemli bir rol oynar. Mahasthan çalışma alanı bölgesi 1920'de Eski Anıtları Koruma Yasası 1904 ile korunmuştur. Bu koruma bildirisi sadece şehri (citadel) değil aynı zamanda şehrin çevresinde 8 km yarıçaplı bir alan çevresinde tanımlanmıştır. Sonrasında 1947'de Eski Eserler (İhracat Kontrolü) Yasası (1904 VII) ve 1968 Eski Eserler Yasası (Yasa No. 1968 SIV) sonuncusu oluşturulduğunda iki yasa Eski Anıtları Koruma Yasası 1904 ve Eski Eserler (İhracat Kontrol Yasası) yürürlükten kaldırıldı.

1968 Antik Çağ ve Anıt Yasası, inşa edilmiş ve edilmemiş miraslar gibi herhangi bir miras korumasında ana yasal çerçeve ve ana yönetmeliktir. Mevcut 1968 eski eserler yasası Britanya Hindistan'ı boyunca çoğu değiştirilmemiş yasanın büyük bir kısmıydı. 1976'da bir kararname ile yapılan değişiklik, Pakistan kelimelerini Bengalce'ye ve Rupi'yi Taka'ya çevirdi. 1968 Eski Eserler ve Anıt yasası, 1976'da değiştirilmiş olan, herhangi bir miras koruması, muhafazası ve yönetimi için ana yasal çerçeveydi. Böylece, Bangladeş Hükümeti, 1968 antik yasasını takip ederek ülkenin mirasını yönetiyor ve koruyor. Yasa, araştırma, döküm, arkeolojik alanlara ve anıtlara verilen hasarın önlenmesi, çalışmaların kontrolü, özellikle kazı çalışmaları olmak

üzere arkeolojik çalışmanın düzenlenmesi dâhil ulusal miras için koruma çerçevesi oluşturuyor.

Arkeoloji Departmanı ve Kültür Bakanlığı, yasayı yerine getirmekle görevli. Arkeolojik sitlerin keşfi ve koruması çalışmalarının bütün işlem alanlarının kapsamını tanımlayan arkeolojik eserler kodu 1934'te İngiliz Hükümeti tarafından kuruldu. Zaman içinde de değişimlere uğradı. Bangladeş, arkeolojik keşifler yapmak ve anıtların korunmasını sağlamak için hala bu kodu kullanıyor. Bunun yanı sıra, 1986'da Antik Anıt Koruma Kuralları üzerine bir taslak hazırlandı. Bangladeş aynı zamanda kültürel yoksulluğun düzelmesi için Hindistan Hazine Sandığı Yasası'nı takip ediyor.

Bangladeş Anayasası anıtların korumasını merkezi bir düzeyde sağlıyor. Arkeoloji Departmanı (DoA) merkezi hükümetin adına, tarihi, kültürel ve ulusal değere sahip olduğu saptanmış kültürel sitleri ve anıtları muhafaza ediyor. Fakat diğer anıtlar (korunmayan ya da keşfedilmemiş olanlar) yerel hükümet tarafından muhafaza edilmiyor. Eski Eserler Yasası, Makale 2, (bölüm d (iii)6.) Arkeoloji Departmanı hükümet tarafından korunması ilan edilen miras alanını muhafaza edeceğini belirtir. Kendi başlarına miras korumasını başlatmaya kalkışmayacaklardır. Korumayı şehir ya da kent planlamasının bir parçası olarak gösterme zorunluluğu yoktur, çeşitli şehir planlama ajansları miras binalarına dair çok az kaygı göstermişlerdir. Bangladeş'te mimari olarak önemli olan birçok anıtın koruması yoktur ve onları yağmalama, zarar verme ve illegal inşa durumlarından koruyan bir politika yoktur. Aşırı yük taşıyan bir DoA ve '' daha az'' önemli olan miras sitlerine sermaye bulmak için yetersiz hükümet kaynaklarıyla bu gibi anıtları korumak çok da mantıklı gelmeyebilir.

Ancak çoğu koruma altına alınmamış yapı, araştırmacıların ve turistlerin ilgisini çekmektedir, eğer doğru Şekilde onarım ve çalışmalar gerçekleştirilirse Bangladeş'e büyük gelirler getirebilme potansiyelini göz önünde bulundurmak gerekir. Bangladeş 1987'de Dünya Miras Kongre'sini onaylamıştır ki böyle yaparak kendi ulusal kültürel ve aynı zamanda herhangi özel bir Dünya Miras Sitini koruma yükümlülüğünü kabul etmiştir. Bu sorumluluk, ister ulusal miras ister de özel yön ve yerler için bir dizi yasa, kanun ve kural tarafından yasal bir dayanak oluşturmuştur.

Mevcut çalışmalar sonucunda korumasız, keşfedilmemiş ya da kazılmış ve korunmuş miras sitleri için mevcut kurallar; onları korumak, muhafaza etmek ve etkili bir Şekilde yönetmek için yeterli olmadığı gözlenmiştir. Miras uzmanları, koruma,

miras sitlerini ve anıtlarını yönetmekle ilgili olan yasaların ve yönetmeliklerin yeterli olmadığını düşünüyorlar ki bu yasaların sürdürülebilir koruma ve kültürel olarak öneme sahip mirasların yönetimi için değiştirilmesi gerek.

Son zamanlarda, DoA, 1968 Eski eserler yasasını gözden geçirdi ve hala daha onaylanmamış olan, ‘’Arkeolojik Miras Yasası 2014’’ ün taslağını oluşturdu. Yasanın çoğunluğunun (1976’da değiştirilmiş olan) Eski eserler yasası 1968’i takip etmesine rağmen bazı bölümleri küçültmüş ve önemli yönetmeler ve esaslar eklemişlerdir. Açıkçası tampon bölge ve çekirdek bölgesi eklemişlerdir, eğer bu yasa kabul edilirse, o zaman DoA herhangi bir inşaat ya da yasa dışı aktiviteleri “Arkeolojik Miras Yasası 2014” yoluyla miras sitinin tampon bölgesinde (alanın 250 metre çevresi) engelleyebilir.

1.6. MİRAS SİT YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

1.6.1. Dünya Perspektifi

Miras ya da arkeolojik sit yönetimi, dünya miras yönetimi ve turizm gelişimi için en önemli şeydir. Miras Sit Yönetimi (HSM) şimdiki zamanda, gelecek araştırmalar ve nesiller için görüşülen geçmiş insan kalıntılarının belgeleme, gözden geçirme, koruma, muhafaza, saklama ve sürdürme eylemidir. Miras Sit Yönetimi, miras alanının korunmasını, muhafazasını ve arkeolojik sitin turizm potansiyelini arttırır. Sit yönetimi aynı zamanda mirası korumak için uygun yasal, kurumsal ve idari dayanak sağlamalıdır.

Neredeyse bütün devlet partileri, kültürel ve ulusal mirasın profesyonel yönetimi ve koruması için sit yönetme politikaları ve esaslarını vurgular. UNESCO kültürel ve doğal miras koşullarına göre kendi yönetim politikasına ve miras sitlerinin üstün evrensel değerini korumayı, muhafaza etmeyi ve sahip çıkmayı üstlenmesi için plana sahip olmalıdır. Venedik Tüzüğü, gelecek nesiller için sit koruma ve muhafazasının yanı sıra miras yönetiminin önemini vurgulamıştır ve ana hatları tanımlamıştır (Venedik Tüzüğü, 1964).

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, devlet partisinin koşullarına ve küresel bağlamda devlet partisinin politikalarına uyarlanabilen

arkeolojik miras yönetimi ilkeleri ve ana hatları kurmaya çalışmıştır (ICAHM, 1990). ICAHM (1999), ilgili paydaşlar arasında arkeolojik miras yönetimi standartlarını sağlamak ve geliştirmek için bilgi ve deneyim alışverişi amaçlı uluslararası iş birliği ve mekanizmayı teşvik etmeye önem gösterir. Dünya Miras Kongresi (1972) devlet partisinin kültürel ve doğal mirasını koruma çabasını desteklemiş ve dünya mirasını korumak için iş birliğini teşvik etmiştir.

1.6.2. Bangladeş Perspektifi

Bangladeş, Güney Doğu Asya'da bulunan ve gelişmekte olan bir ülkedir. Büyüleyici kırsal manzarası, iklimi ve altı mevsimi dâhil muson havasıyla bilinmektedir. Neredeyse bütün potansiyel miras sitleri, çoğunluğu çiftçi olan ve ana ekonomisi kulübe sistemi temelli kırsal alanlarda yer alır. Bangladeş üstün evrensel değere sahip olan birçok miras alanına sahiplik eder. Günümüzde, Bangladeş iki tane dünya kültürel mirasına ev sahipliği yapmaktadır.

1985'te listeye girmiş olan Paharpur'daki Bagerhat Tarihi Cami Şehri ve Budist Vihara Kalıntıları ve 1997'de listeye girmiş bir başka dünya doğal mirasına (Sundarbans) da ev sahipliği yapar. Günümüzde 1999'da UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasına kaydedilmiş beş tane sit vardır (1. Mahasthangarh ve çevresi, 2. The Lalmai-Mainamati Anıt grubu, 3. Lalbagh Kalesi, 4. Halud Manastır., 5. Jaggadala Manastır). Geçtiğimiz günlerde, Arkeoloji Departmanı ülke genelinde geçici listesini yenilemek için bir proje başlatmış ve günümüzde departmanın kendisi beşyüzün üzerinde anıt ve sit korumaktadır. Bu potansiyel miras sitleri hala kültürel ve doğal sitlerin merkezi gelişimleri açısından izole bir problem olarak kaldığı yerlerde farklı tehditler ve zorluklarla karşı karşıya kalıyor. Diğer bir taraftan ise maalesef anlaşılabilir resmi bir plan ve miras sit yönetimi (HSM) ve açıkça belirtilmiş tampon bölge ile çekirdek bölge sınırları yoktur.

Aynı zamanda günümüz ve gelecek nesiller için sürdürülebilir miras koruması sağlayacak akademik arkeolojik sit yönetimi ana hatları da yoktur. Her bir dünya miras sitinin ve diğer potansiyel sitlerin bakımlı ve belli bir sit yönetim planına sahip olduklarından emin olmak devlet partisinin görevidir. Dünya kültürel ve doğal miras listesindeki her bir sitin kendi yönetim planının olması ve bu planın her 5 ila 6 yıl

arasında güncelleştirilmesi gerekmektedir. Böylece üstün evrensel değerin korunduğundan, muhafaza edildiğinden ve iyi yönetildiğinden emin olunması sağlanabilir ki aynı zamanda bu bir UNESCO şartıdır. Gelişmekte olan fazla nüfuslu Bangladeş açısından, çoğu potansiyel miras sitinin etkili yönetimi için plan ve politika benimsenmesi çok önemlidir. Potansiyel miras sit yönetimi iyi planlanmalıdır ve ulusal yasalarla beraber uluslararası standartlara dayanmalıdır. Sürekli Şekilde takipte edilerek uzun süreli bir politika haline getirilmelidir. Arkeoloji Departmanı günümüzde 1968 Eski Eserler Yasasını (1976'da değiştirilmiş) takip ederek ülke mirasını korumaktadır.

Hazırlık çalışmaları olarak, iki aday dosya, biri Mahasthan ve çevresi diğeri Lalmai-Mainamati Anıt grubu olmak üzere, Dünya Miras Listesine (WHL) 1987 ve yeniden 1997'de listeye girmesi için başvuruldu. Fakat dosyalar doğru formatta verilmemişti ve bilgiler yeterli değildi. Dünya Miras Komitesi (WHC) dosyaların yeniden düzeltilmesini talep etti. 1999'da UNESCO not edilmiş iki sit için olan aday dosyaların yeniden düzeltilmesi için hazırlık yardımında bulundu. Fakat DoA 31 Mart 2002 başvurunun son tarihine kadar teslim edemedi. Ekim 2002'de, ilk başlarda Richard Engelhardt tarafından yönetilen UNESCO heyeti Bangladeş'in sadece bir tane siti diğer bir deyişle Mahasthan ve çevresi için başvurmasını önerdi. Önerme aynı zamanda Mahasthan üzerinde GPS odaklı bazı haritalar hazırlamayı ve uluslararası uzmanları davet edip miras yönetim planı hazırlamayı içermişti.

Önerme aynı zamanda Mahastanhangarh Kalesi'nde müdahalesiz bir araştırma yürütmeyi de önerdi. UNESCO heyetinin önermelerini takip ederek DoA sadece Mahasthan üzerinde çalıştı. Departman, Uzay Araştırma ve Uzaktan Algılama Organizasyonu (SPARSO) yardımıyla Mahasthan üzerine haritalar hazırladı. Aday dosya taslağı 2002'de çizimlerle beraber (haritalar ve fotoğraflar) hazırlandı ve 2005'te Dünya Miras Merkezi'ne teslim edildi. 2007 yılı şubat ayında Sit için aday dosyasının yeniden hazırlanması üzerine ilk uzman buluşması gerçekleşti. Dosya iyice incelenmişti ve bir dizi öneriler aday dosyanın tamamlanması için verildi. Hükümete ve UNESCO Dünya Miras Komitesi'ne gönderilmeden önce İkinci Uzman Toplantısı tarafından bitirilmesi istendi. Dosya birçok defa gözden geçirildi. Mahasthangar ve çevresinde saha yönetim planı eksikliği, yeterli insan ve mali kaynak eksikliği, açıkça tanımlanmamış tampon bölge sınırları, yağma, vandalizm, kalkınma baskıları, hızla

büyüyen plansız kentleşme, kültürel ve çevre kirliliği gibi birçok sebepten dolayı uygulanamadı.

Bunların yanı sıra, neredeyse her yıl, birçok atölye, seminerler ve buluşmalar, UNESCO, diğer devletler, devlet dışı örgütler ve hissedarlar tarafından yapıldı. Maalesef, herhangi bir yayımlama, belge ve sonuç yok. Güney Asya Turizm Altyapı Geliştirme Projesi (SATIDP) miras yönetimi için çalışıyordu ve kalenin doğu duvarını korudu. Maalesef Mahasthan projesine dair herhangi bir yayın yok. Şimdilerde, DoA geçici listesini güncelliyor, Mahasthan ve çevresinin UNESCO Dünya Miras listesi adaylığı için yeniden aday dosyası hazırlıyor.

1.6.3. Çalışma Alanına dair (Mahasthangarh)

Bu tezin çalışma alanı, Bangladeş'in kuzeybatısında yer alan Bogura şehir kentinin 8 km uzaklığında bulunan Mahasthangarh miras alanıdır. Küresel bağlamda, Mahasthan ve çevresi potansiyel miras alanıdır ve Bengal Deltası'nın eski medeniyetlerinin kültürel gelişimlerinin yanı sıra kronolojik tarihini anlamaya yardımcı olan Güney Asya'nın tanınmış kale şehir merkezidir. Ülkedeki birçok miras alanı gibi, Mahasthangarh kendine zarar veren ve üstün evrensel değerini zedeleyen birçok tehlike ile karşı karşıya. Mahasthangarh somut ve somut olmayan miras dahil hem kültürel miras olarak hem de doğal miras açısından üstün evrensel değere sahiptir. En eski şehir merkezi Mahasthangarh 1999'da UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Geçici listesine (ii), (iii), Ref. No. 1208 kriterlerine dayanarak giriş yapmıştır.

Son yirmi yıl boyunca, Arkeoloji Departmanı (DoA), Kültür Bakanlığı ve Bangladeş UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Miras listesine girmeye çalışıyor. Sonuç olarak DoA Mahasthan'ın miras yönetim planını aday dosyasıyla beraber UNESCO eşliğinde hazırlamaya çalışıyor. Devlet partisi UNESCO ve Dünya Miras Merkezinden yatırım isteğinde bulundu. Bunun yanı sıra, Arkeoloji Departmanı (DoA) devletten miras yönetim planıyla beraber aday dosyayı hazırlamak için yatırım bekliyor.

Sağlamlığı, orijinalliği ve bununla beraber paydaşların koordinatörlüğünde sitin küresel tanınırlığı için sitin üstün evrensel değerinin geniş bir Şekilde tanıtımını yapmak, korumak, yönetmek ve sürekli gözden geçirmek için Mahasthan ve çevresi

için acil etkili bir plana ihtiyaç var. Yönetme planının hedefleri, rehber araştırma, koruma, sürdürülebilirlik ve mülkün gelişimi olacaktır.

1.7. MİRAS ALAN YÖNETİMİNİN FARKLI TARAFLARI

1.7.1. Müzelerin Rolü

Müzecilik, miras alanlarının gelişimi, sergilenmesi, korunması, yönetilmesi ve muhafazasında önemli bir yaklaşım haline geldi. Miras alanının sürdürülebilirliği aynı zamanda miras alanı müzesinden oldukça etkilenmektedir. Toplum ve topluluklarla iş birliklerinden itibaren müzelerin hem somut hem de somut olmayan miraslar için çalıştıkları bir gerçek (Merriman, 2010). Bangladeş'te, Arkeoloji departmanının (DoA) birçok müzesi vardır ki bu müzeler buradaki koruma, muhafaza ve kültürel ve doğal mirasın yönetilmesinden sorumlu olan tek yönetimdir. Sit müzeleri, miras sit yönetiminde eğitim, araştırma, kültürel turizm ve müze eşyalarının tanıtımıyla beraber anahtar bir rol oynamaktadır (Brief, 2012: 4).

Müzelerin koleksiyonlarıyla beraber toplumlar, gruplar ve bireyler kendi somut veya somut olmayan miraslarını korumaya ve yönetmeye müzeler tarafından motive edilebilirler. Müzeler seminerler, sempozyumlar, eğitim çalışmaları ve konferanslar ve çeşitli kurumların yanı sıra yerel toplumla beraber düzenli bir Şekilde eğitici aktiviteler gerçekleştirebilirler. Bangladeş gibi gelişmekte olan bir ülke bazında, Sit müzeleri, korumada önemli bir rol oynayabilir. Eğitim, ulusal ya da bölgesel bağlamlarda kültürel mirasın tanıtımını yapabilir ve kültürel mirasın değeri bağlamında, şimdiki ve gelecek nesiller adına korumanın önemini anlama konusunda bilinçlendirmede önemli rol oynayabilir. Yerel toplumlar müzelere kendi bilgilerini çoğaltmak ve atalarıyla bağlantı kurmak için kültürel platform gibi davranabilirler. Müzelerin bilgi ve eğitim merkezleri olarak rollerini geliştirmek; kültürel mirasın koruma ve muhafazası alanında müze yetkililerinin niteliklerini arttırmaktan geçmektedir (Brief, 2012: 5).

Müzeler, gösteriler, sergiler ve diğer programlarla arkeolojik mirası tanıtmanın yanı sıra arkeolojik sitlerin, sitteki anıtların korunması ve muhafazasına yardım ederek ve eski sitin kayıtlarını saklayarak sit yönetim ekibiyle iş birliği sağlayabilirler

(Merriman, 2010). Müzeler ve var olan toplum ya da grup ve ya bireylerin Bangladeş gibi gelişmekte olan devletler bağlamında somut ve somut olmayan kültürel mirası korumak için bir araya gelmeleri acilen gerekmektedir.

1.7.2. Sit Bakım Programları

Düzenli sit bakımı onarımı, sit yönetme programında, başarılı bir koruma ve muhafaza programında çok önemli rol oynar. Kaza sonucu hasar, vandalizm ve birçok diğer problemleri, küçük sorunların büyümesini oluşmadan önce engelleyebilir. Sit yönetimi yeterli personel ve gönüllülerle beraber özel bakım onarım programını uygular.

Normal ve periyodik bir sit bakım onarım programı; antların yüzeyini temizleme, drenaj hatlarını temizleme, acil yenileme ve restorasyonu kapsar. Sit yönetimi; kalite, miras sitinin müdahalelerinin standart kontrolü ve kültürel toprağın değerlerini korumak için bir izleme planı elde etmelidir.

1.7.3. Miras Yönetiminde Halkın Katkısı

Halkın katkısı; koruma, yönetme, muhafaza ve özellikle gelişmekte olan devlet için hem somut hem de somut olmayan mirasın küresel bağlamda gelişmesi açısından oldukça önemli bir yaklaşım haline gelmiştir. Halk katkısı Dünya Bankası tarafından "özellikle dezavantajlı insanların, politika oluşturma, tasarım alternatifleri, yatırım seçimleri, yönetim ve topluluklardaki kalkınma müdahalelerinin izlenmesi üzerine etki yapabilecekleri bir süreç'' olarak tanımlar (The World Bank, 1992: 2). Davidoff (1965) "Halkı'' belli bir konu üzerine yerel yönetim tarafından negatif ya da pozitif bir Şekilde etkilenen ya da bu konulara ilgi duyan yerel toplum, bireyler ya da örgütler olarak tanımlar.

Halk katkısının tanınması, dünya çapında birçok kültürel mirasların şu anki kritik durumlarına sayısız katkıda bulunabilir. Sit vandalizm, turizm baskısı, hazine avcıları, cehalet, yağmalama, çeşitli koruma sorunları, yasa dışı arazi kullanımı, tarım arazilerinin genişlemesi ve tüm dünyadaki kalkınma baskısı gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanan ciddi birçok tehdit altındadır. Buna rağmen halk, bir zamanlar koruma

ve muhafaza etmeye karşı bir engel olarak görüldü (Lockwood ve Kothari 2006) fakat günümüzde kültürel ve doğal mirasın korunmasına potansiyel paydaşlar olarak görülüyorlar (Bott, Grabowski, ve Wearing, 2011).

Yerel toplum, sitin hayati bir parçası haline gelmiştir; çünkü Bangladeş gibi gelişmekte olan ülkelerde sit etrafındakiler tarımsal toplumdur. Yani onların katkısı olmaksızın sürdürülebilir miras yönetimi ve koruması neredeyse imkansızdır. Gelişmekte olan ülke bağlamında Bott, Graboswki ve Wearing (2011) paydaşların dört özelliklerini denetlemişlerdir: güç, meşruiyet, ivedilik ve (Mitchell, Agle ve Woods, 1997) coğrafi yakınlık ki (Driscoll ve Starik, 2004) burada her hissedarın oldukça fazla meşruiyete sahip olduğunu, sadece halk ya da toplumun büyük ölçeklerde güç, ivedilik ve coğrafi yakınlığa sahip olduğunu bulmuşlardır.

Halkın katılımı sürdürülebilir sit yönetimi ve korumasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Sit yönetimi, miras yönetiminin kendilerini ve gelecek nesilleri geliştirmek için olan amacından dolayı halkı ikna etmelidir, böylece aktif olarak katılmak zorundadırlar ve kendilerini miras korumasına ve sürdürülebilirlik meselelerine dahil edebilirler. Yerli insanlar ve ev sahibi toplumlar planlama politikalarına, sit yönetimi için olan stratejilere, korumaya, yorumlamaya ve turizm açısından miras kaynaklarının turizm gelişimine ve yaşayan kültürel değerlerle alakadar olmalıdırlar (ICOMOS, 2002).

Washington Tüzüğü (1987) aynı zamanda açıkça halkın katılımının, cesaretlendirmesi gerekilen yönetim girişiminin (koruma ve muhafaza) kaçınılmaz bir parçası olduğundan bahseder (ICOMOS, 1987). Bir toplum, halkın avantajının yanı sıra kendi kişisel çıkarları için kendi fikirlerini dile getirme ve karar verme sürecinde yeni fikirler geliştirme iznine sahip olmalıdır. Burra Tüzüğü aynı zamanda miras koruma ve yönetiminin halkın katılımı olmaksızın sürdürülemeyeceğini vurgular. (Burra Tüzüğü, 1999, Makale- 12). Sit yönetiminde halkın katılımına dair bakış açısı, mirasın turizm gelişiminden ve korumadan gelen yararlarıdır ve sosyal olarak, ekonomik, kültürel açıdan ‘’kendi’’ miras sitleri ile bağlantı kurmalarıdır.

Turizm faaliyetleri ve sit yönetiminden gelen sosyal, kültürel ve ekonomik yararları, eğitim, alıştırma ve eleman olanakları sağlamada mevcut yerel veya ev sahibi toplulukların kadın ve erkeklerine her düzeyde eşit olarak paylaştırılmalıdır (ICOMOS, 2002). Müze ve sit yönetimi, yerel topluma özellikle yerel toplum ve

bölgesel hükümet yetkilisi arasında iş birliği ve iletişim gerektiren karar verme sürecinde önemli bir hissedar gibi davranmalıdır. ICOMOS (2002) yerel veya ev sahibi toplumu miras sit yorumlayıcısı ya da rehber olarak kullanmayı destekler. Sit yönetimi dünya miras günü ve müze günü gibi günlerde her okuldan, üniversiteden ve medreselerden öğrencilere odaklı sempozyum ve farklı seminerler düzenleyebilir.

Kültürel işleyişle ilgili halk veya toplum katılımında gelişmekte olan devletler bağlamında pek çok sınır vardır (Tosun, 2000). Ülkenin kültürel mirası bütün toplum üyelerine aittir yani bütün toplumun; planlama, geliştirme ve bütün topluluk için turizm çabasını pazarlamasında beraber çalışmaları önemlidir. Ev sahibi ya da mülk sahibi yerel toplumun ilgi alanları ve haklarına saygı duyulmalıdır ve yerel toplum bölgesel ve yerel düzeyde kendi geleneksel aktivitelerini yaptıklarında da saygı görmelidir (ICOMOS, 2002). Sit yönetim ekibinin, yerel veya ev sahibi halkı ve potansiyel paydaşları planlamadaki kaliteyi artırmada olası bir tartışmayı veya olumsuz herhangi bit etkiyi yok etmede ev sahibi toplumu bilinçlendirmek adına eğitim ve kampanyalar yaratarak miras yönetimine olan güveni arttırması acilen gereklidir.

1.7.4. Paydaşların İşbirliğinin Rolü

Paydaş kavramı miras yönetimi ve planlamasında gittikçe daha da önemli hal alıyor. Bireyler, gruplar, organizasyonlar, çevre, toplumlar, enstitüler ve hatta doğal çevrenin bile hakiki veya potansiyel paydaş olduğu yaygın olarak düşünülür (Mitchell, Agle ve Woods, 1977). Çoğu sitler, kendi ilgili paydaşlarını özellikle yerel toplum, bölgesel hükümet ve NGO'ları etkiler ve onlardan etkilenir. Her proje kendisinden pozitif veya negatif etkilenebilecek ya da etkileyebileceği paydaşlara sahiptir (PMI, 2017: 504).

Pozitif paydaşlar genelde proje sonucundan faydalanırlar, diğer bir tarafta negatif paydaşlar projenin uygulanmasından elde edilecek negatif sonuçlara odaklanırlar (Hajialikhani, 2008). Bütün paydaşları turizmin gelişmesi de dahil kültürel mirası korumaya ve yönetmeye dahil etmeye dair acil ihtiyaç vardır. Mirasta ya da herhangi bir proje planlanmasında çok sayıda paydaşın dahil olması gerekir, paydaşların takdiri olmazsa proje sonuçları riskli olur ve hatta felaket olabilir (Bott,

Grabowski, ve Wearing, 2011). Miras alanlarının doğruluğu ve orijinalliğinin korunması bağlamında, sit yönetimi sitle alakalı paydaşlar hakkında görevini bilmelidir. Onlarla uygun ve çalışılabilir iletişimde bulunmalıdır (Hajialikhani, 2008) ve son olarak paydaşların memnuniyeti belirlenmeli ve proje amacı olarak kullanılmalıdır (PMI, 2017: 505). Miras koruması ve yönetiminde temel aşama turizm gelişme prosedürüyle alakalı olan paydaşları (Bott, Graboswki, ve Wearing, 2011) belirlemek ve onları yasal hale getirmektir (Aas, Ladkin ve Fletcher, 2005).

Bazı paydaşlar potansiyel etkiye veya yükümlüğe sahip olabilirler ve bazıları da proje ya da programın beklendik çalışma sonuçlarında kısıtlı yetkiye sahip olabilirler (PMI, 2017: 504) ki bu proje veya programın çalışılma sürecinde değişebilir (Hajialikhani, 2008). Proje Yönetimi Enstitüsü (PMI, 2017) proje ve program yönetimi ve kültürel sit yönetimi için kabul edilebilecek sistematik bir prosedür geliştirdi. Kendi sorumluluklarını bir kenara atan paydaşlar ve yönetim, proje paketinin hedefinde ve sonucunda hasar verici bir etkiyle karşılaşabilir (Hajialikhani, 2008).

Gelişmekte olan ülke bağlamında Bott, Graboswki ve Wearing (2011) paydaşların dört özelliğini denetlemişlerdir: güç, meşruiyet, kaçınılmazlık ve (Mitchell, Agle ve Woods, 1997) yakınlık ki (Driscoll ve Starik, 2004) burada her hissedarın oldukça fazla güce sahip olduğunu, sadece halk ya da toplumun büyük ölçeklerde güç, kaçınılmazlık ve yakınlığa sahip olduğunu bulmuşlardır. Bununla beraber doğru iletişim eksikliğinden dolayı diğer paydaşlarla zayıf ilişki bulmuşlardır. Paydaşları saptama süreci; istekleri, bağlantıları, ilgileri, dayanışmaları ve proje yönetimi refahı üzerine olan ilgili bilgilerin belgelenme, belirlenme ve analiz etmedir. Bu sürecin en büyük avantajı, sit yönetimi ya da herhangi proje ekibinin her paydaş veya paydaş grubunun alaka düzeyinin uygun odak noktasını belirleyebiliyor olmaları (PMI, 2017: 507).

Paydaşları yönetmek, sit yönetimi veya herhangi bir projenin önemli bir kısmıdır ve proaktif olmalıdır. Paydaşların yönetiminde en önemli ilk aşama, anahtar ya da potansiyel paydaşları belirlemektir ve ikincisi tatminlerinin ne olduğunu bulmak sonrasında paydaşların istek ve beklentilerine göre projeyi tasarlamaktır (bknz PMI, 2017). Sit yönetimi, paydaşların sürdürülebilir miras yönetimini artırması, karmaşa olasılığını azaltması, düzenli iletişimle paydaşların sahipliğini arttırmayı, bilinçlendirmeyi, eğitimsel faaliyetleri ve kampanyalar yapmayı ve toplum miras

yönetimine olan güvenini arttırmayı içerdiğinden dolayı; paydaşların etkili rolü olmazsa sonuçlar riskli ve felaket gibi olabilir.

Paydaşları, sitin etrafında eğitimli veya eğitimsiz insanlar ya da toplum ve son derece uzman enstitü gibi bulundurmak projeye olumlu veya olumsuz etkilerde bulunabilir. Düzgün analiz, anlayış ve farklı paydaşlar için planlama yaparak olası negatif bir etkiyi pozitife çevirmek sit yönetiminin görevidir. Bu paydaşın yönetim süreci sistematik, uzun ve kısa süreli bir planlamayla mümkün olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
MAHASTHAN'IN TARİHİ, MEVCUT DURUMU VE ÇEVRESİ

2.1. MAHASTHAN'IN COĞRAFİ VE JEOMORFOLOJİK ARKA PLANI

Bir miras alanının veya yerinin coğrafyası, jeomorfolojisi veya fiziksel konumu, estetik değerlerinin ve kültürel öneminin ayrılmaz bir parçasıdır (Burra Charter, 1999). Bangladeş, Güney Doğu Asya'nın yoğun nüfuslu, zengin tahıl ambarı ve tarım ülkelerinden biridir (EK 2). Aşırı yağışlar, yüksek sıcaklıklar, genellikle aşırı nem ve mevsimsel değişikliklerle ayırt edilen tropikal muson iklimine sahiptir (Rahman, 2000: 36). Verimli topraklar, tropikal sıcaklık ve yüksek oranda yararlanılan potansiyel zenginlik belirtilerinden biri olan yıllık selle birlikte gelen suyun bolluğuyla yeniden canlanır (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 25).

Mahasthangarh miras alanı, Bangladeş'in kuzeybatı kesimindeki Bogura ilçe kasabasından 12,8 mil uzakta bulunan Shibgonj thana Rainagar Birliği'nde (polis karakolu) yer almaktadır (EK 11). Mahasthan ve çevresi, eskiden, şu anda Shibgonj thana'yı ve Bogura bölgesindeki Bogura Sador'un bir bölümünü kaplayan Pundronagar veya Purndronagar-Vukti'nin eski başkentidir.

Mahasthan, iki coğrafi oluşumla bitişiktir: batıdaki Barind Yüksek Terasları[5] ve Brahmaputra Nehri tarafından doğuda sınırlandırılan Tista-Karatoya Alüvyon Düzlüğü (Jacoqueminet vd., 2001: 19-60). Barind Yüksek Terası, çevreleyen düzlükten yaklaşık 45-50 m yükseklikte yüksek bir arazidir ve Tista, Karatoya ve Brahmaputra, Bangladeş'in kuzeybatı kısmının ana nehridir. Günümüzde Mahasthan, ana faaliyetin tarım olduğu ve mezraların çoğu tarım toplumu olan küçük bir köy olarak büyümektedir. Tarım arazileriyle yoğun nüfuslu bir bölge oluşturan Barind Yüksek Teraslarında bulunan hem kalenin içinde hem de kaleyi çevreleyen birçok mezradan oluşur.

[5] Barind yüksek terasları veya Barind Tract, teraslanmış arazinin yükseltilmiş bloklarından oluşan en büyük Pleistosen dönemi fizyografik birimidir. Bangladeş'in kuzeybatı kısmındaki Rajshahi ve Rangpur bölümlerinin çoğunu ve Hindistan'ın Batı Bengalindeki Maldah bölgelerini kapsıyor. Barind, bitişiğindeki taşkın yatağından nispeten daha yüksek bir rakımda ve muson sırasında taşkın yatakları su altına girdiğinde, Barind Yolu nispeten su baskınından uzak kalıyor ve birkaç küçük dere tarafından boşaltılıyor. Bu tür araziler tarıma uygundur.

Barind Yüksek Teraslarının doğu ucunda, Tista-Karatoya ve Brahmaputra'nın mevcut alüvyon düzlüklerinin üzerinde yer alan Mahasthangarh Kalesi (EK 7). Alüvyal ova, topraklarının kalitesi, dalgalı topografyası nedeniyle muazzam bir agronomik zenginlik verir ve kurak veya kış mevsiminde bile kalıcı nem tutuşu oluşturur (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 34). Mahasthan Surlarının güneydoğu köşesinde, Bogura-Rangpur otoyolunun ve Karatoya Nehri'nin sınırında yer alan küçük bir pazar kasabası. Mahasthangarh Kalesi doğuda Karatoya Nehri ile, diğer üç yanı ise su dolu hendekle çevrelenmiştir.

Yerel köylüler yılda iki veya üç mahsul üretirler: pirinç, tüm yıl boyunca yetiştirilen başlıca mahsuldür ve kurak mevsimde rabi veya kış mahsulüdür. Kurak mevsimde (ekim-mart) tarım için gerekli su, kuyulardan, büyük doğal göllerden ve Karatoya Nehrinden sağlanır. Karatoya, büyük Mahasthan Bölgesi'nin sulanmasına katkıda bulunan ve bölgeler arası ağlarda ana bağlantı olan önde gelen bir nehirdir. Önemli Karatoya Nehri ile yerel topluluk arasında yakın bir ilişki vardır.

Eski edebi ve arkeolojik bulgulara dayanarak, büyük Mahasthan Bölgesi, çevredeki bölgelere ihracat yapan ve bol miktarda tarımsal ürün içeren zengin bir tahıl ambarıydı. Çinli gezgin Huen Tsang'a göre (MS 7. yüzyılda Mahasthan bölgesini ziyaret eden), Mahasthan hanesi alçak ve ıslak toprağın büyük bir potansiyel tarımsal zenginlik sunduğu nehrin yakınında bulunuyor ve Batı Hindistan'dan binlerce hacı oraya yaşamaya geliyordu. (Alıntı yapılan Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 34). Bu tür tarımsal zenginlik, MÖ 3. veya 2. yüzyılda Mahasthan Brahmi yazıtında da belirtilmektedir.

Bogra Bölge Gazetesi (Bari, 1979)[6] Mahasthangarh Bölgesi de dahil olmak üzere Bogura Bölgesinin flora ve faunasını geniş bir şekilde tartışmıştır (aktaran Rahman, 2000: 41-45). Antik literatür, gezginlerin açıklamaları ve arkeolojik bulgular, Büyük Mahasthangarh Bölgesinin antik çağda yoğun ormanlık ve daha az nüfuslu ve

[6] Bangladeş District Gazetteers of Bogra (Bari, 1979), editörün Fiziksel Yönü Tarih; İnsanlar, Toplum ve Kültür; Tarım ve Hayvancılık, Ekonomik Durum; İletişim; Endüstriler, Ticaret ve Ticaret; Halk Sağlığı; Eğitim ve Bilgi; Dil ve Edebiyat; Arazi Gelir İdaresi Başkanlığı; Genel Yönetim; Mahasthangarh dahil olmak üzere Bogura bölgesinin Yerel Yönetimi Arazi Gelir İdaresi Başkanlığı; Genel Yönetim; Mahasthangarh dahil olmak üzere Bogura bölgesinin Yerel Yönetimi vs. tanımladığı ve tartıştığı Bangladeş Hükümeti Basını tarafından yayınlanmıştır.

flora ve fauna açısından zengin bir alan olduğunu gösteriyor. Bogura Bölge Gazetesi (Bari, 1979) Bogura Bölgesinde büyük yıkıma neden olan birkaç sel felaketi kaydetti.

Mahasthangarh Bölgesinde insan yapımı düz araziler, taşkın ovasının yüksek sırtları, Barind üst yolu ve konutlar yukarı doğru ortalama sel seviyeleridir (Rahman, 2000: 40).Yirminci yüzyılda kaydedilen bir kuraklık yoktur, ancak Bogura Bölge Gazetesi 1866, 1895-96 ve 1896-97 yıllarında iki mevsimlik mahsulün kuraklığa dönüştüğünden bahsetmiştir (aktaran Rahman, 2000: 40).Genel olarak, maksimum sıcaklık 37.0 C ile 40.0 C (Mart-Mayıs) arasında ve minimum ise 7.0 C ile 10.0 C (Kasım-Ocak) arasında değişir ve Mahasthangarh bölgesinde yıllık yağış 1763 mm'dir (Rahman, 2000: 36).

2.2. VARENDRA TARİHİ

Varendra, eski pleistosen arazi oluşumu olan Barind Bölgesinde bulunan Kuzey Bengal'in eski bir coğrafi bölgesidir. Varendra, Pundravardhana'nın kesintisiz bir parçası olarak çeşitli epigrafik ifadelerle bunu destekler (EK 9) (Chowdhury, 2015). Günümüzde Varendra, Bangladeş'in Rangpur ve Rajshahi Bölümü'nde bulunuyor (Majumdar, 1971). Cunningham'a göre, Varendra'nın çevresi batıda Ganj ve Mahananda Nehirleri, doğuda Karotoya Nehri, güneyde Padma Nehri ve kuzeyde Koochbihar ve Terai arasındaki topraklardır (Chowdhury, 2015).

Gupta Hanedanı ve Pala Hanedanı, Varendri bölgesinden doğmuştur (Ahmed, 1981: 15). Erken Ortaçağ Döneminde Varendra, Pundravardhana Bhukti'nin idari bir birimiydi ve Mahasthan, Pundravardhan'ın altındaki Varendra bölgesinin bir metropolitan şehiriydi.

2.3. PUNDRAVARDHANA TARİHİ

Pundravardhana, Pundranagara veya Pundravardhana Bhukti, Hint Yarımadası'ndaki Bengal'in eski ünlü idari ve bölgesel bölümlerinden biriydi. Erken tarihsel zamanlarda, bölge Bangladeş'in Kuzey Bengalinde ve Hindistan'ın Batı Bengal'inde bulunur (EK 9). Pundravardhana, Ari olmayan bir grup olan Pundra'nın eviydi (Mosharraf, 2006: 69-73; Majumdar, 1971: 10) *Aytareya Brahmana'da* ilk kez

c. MÖ 8. yüzyıl (Ghosh, 2015). Pundravardhana, Pala, Sena ve Chandra Rejimleri sırasında Kuzey Bengal'deki idari ve coğrafi sınırlarını genişletti. Rakhaldas Bandyopadhyay'e göre, Pundravardhana Bhukti'nin bölgesi sadece Kuzey Bengal'de değil, aynı zamanda Güney Bengal'deki Keshava Sena ve Sundarbans sırasında Doğu Bengal'deki Bikrampur'a kadar olan bölgeleri de kapsıyor (Bandopadhyay, 1928: 49; Roy, 1972: 85).

Pundravardhana veya Pundravardhana Bhuki, Vedik metinlerde anlatılmış ve farklı epigrafi erken tarihi zamanların tanıklığını taşıyor. Çinli gezgin Hiuen Tsang Pundravardhana'yı ziyaret etti ve MS 7. yüzyılda bu bölgenin refahını anlattı. 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar olan keşif ve kazılar sırasında, Pundravardhana'nın Maurya ve Gupta Hanedanlarının idari bir eyaleti olduğunu kanıtlayan yüksek sayıda antik dönem buluntuları ortaya çıkarılmıştır (Chakrabarti, 2001: 176).

Kuzey Bengal'den Gupta Hanedanının epigrafisi, Pundravardhana Bhukti (bölgesel bölüm), birkaç Vithis ve Mandalas (şehir) olarak alt bölümlere ayrılan farklı Visayalara (bölgelere) bölündü (Ghosh, 2015). Mahasthan Brahmi yazıtında, Pundravardhana, MÖ 3. yüzyılda "müreffeh bir Pundranagara" olarak bahsedilmişti (Chakrabarti, 2001: 176). Pundravardhana, Gupta, Pala, Chandra, Varmans ve Sena Hanedanlarının yazıtlarında da görünen mevcut Mahasthangarh Bölgesinin antik adı olarakkaldı.

2.4. MAHASTHAN TARİHİ

Mahasthan, Müslümanlık öncesi dönemde Pundranagara / Pundravardhana-Bhukti, Veda'ya (Majumdar, 1971: 24) ve Müslümanlık Döneminde (13. yy.) atıfta bulunan bir grup insan olan Pundra'nın anavatanı olarak biliniyordu. Mahasthan olarak değiştirildi. Şimdiki adı Mahasthan, kelimenin tam anlamıyla 'Great Place' veya Mahasnan 'Büyük Bir Banyo Yeri' (Ahmed, 1981: 2) anlamına gelir ve ilk olarak MS 13. yüzyıla ait *"Vallalcharita"*[7] başlıklı Sanskritçe bir metinde bahseder (Majumdar,

[7] "*Vallalcharita*"12-13.yüzyıla ait antik Sanskritçe bir metindir ve 'Mahasthan' adının ilk kez değinildiği ve Mohasthan Garh bölgesinin çeşitli yeri ve meselesi tartışıldığı *Karatoya Mahatmayam*" adlı Sanskrit şiirinin yer aldığı metindir.

1943: 249). Aynı şey başka bir metinde tekrarlanır; başlık "*Karatoya Mahatmayam*" dır (Sen, 1929: 2,25,28).

Öte yandan, 1096 AH (1685 CE) tarihli bir *Sanad* (Müslüman hükümdarın idari kararnamesi), Mahasthangarh Kalesinde bulunan başka bir isim olan 'Mastangar'ı tanıttı (Ahmed, 1981: 2; Sen, 1929: 29). Bu nedenle, Mahasthan'ın antik çağının üst sınırının MS 12. yüzyılın ötesine geçemeyeceği açıktır, oysa Mahasthangar adı Sanskritçe ve Farsça istisnasının daha sonraki bir çarpıtmasından başka bir şey değildir (Hossain, 2006).

Mahasthangarh, Bangladeş'in kuzeybatı kesimindeki en önemli arkeolojik bölgelerden biri olarak bilinir. Yaklaşık 2500 yıl önce, burada Mahasthangarh'da bir insan işgali bilinmektedir. Arkeolojik bulgular, çeşitli hanedanların ve yöneticilerin eyalet başkenti olarak çeşitli dönemlerde burada hüküm sürdüğünün kanıtıdır. Franco-Bangla ortak girişim ekibi, Mahasthangarh kalesinin doğu surlarında uygun stratigrafik bağlamlarında MÖ 4. yüzyılın son çeyreğinden MS 18. yüzyıla kadar 22 katmana sahip iki alt düzey de dahil olmak üzere on sekiz kültürel dizi düzeyini ortaya çıkardı (Salles ve Alam, 2001: 74-218).

2.5. MAHASTHAN'IN KRONOLOJİK TARİHİ

2.5.1. Eski Dönem

2.5.1.1. Mauryan Öncesi Dönem

SSM Rahman (2000), saha çalışması sırasında Mahasthangarh ve çevresinde birkaç Kuzey Siyah Cilalı Seramik (NBPW), Rouletted Seramik, Siyah-ve-Kırmızı Seramik (BRW), Siyah Astarlı Seramik ve yarı değerli boncuklar bulmuştur. Mahasthan bölgesinde Mauryan öncesi kültür (MÖ 4. yüzyıl öncesi). D.K. Chakrabarti (2001: xxiii) Mahasthangarh'da Mauryan öncesi (MÖ 4. yüzyıl öncesi) Siyah-Kırmızı eşya seviyesi olması gerektiğini gözlemledi / iddia etti, ancak Monica L. Smith (2001: 67), MÖ 4. yüzyılın sonlarından önce Mahasthan bölgesinde arkeolojik kanıt olmadığına inanmaktadır.

Nanda Hanedanı[8] altında Magadha[9] (kuzey Hindistan) Mauryan öncesi dönem de elde edilebilirdi (Chakrabarti, 2001: xxiii). Mahabharata ve Puranalar'a göre Vasudeva, Pundravardhana'yı MÖ 1280'e kadar yöneten Pundra topluluğunun güçlü bir prensiydi (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 3). Araştırmacının gözlemlerine ve arkeolojik bulgulara dayanarak, Mahasthangarh'da Mauryan öncesi bir yerleşim olabileceği güvenle varsayılabilir (bkz. Chakrabarti, 2001: xxiii).

2.5.1.2. Mauryan Hanedanı / İmparatorluğu

Chandragupta Maurya, Güney Asya'nın en büyük imparatorluklarından biri olarak kabul edilen MÖ 322-187 yılları arasında Hindistan alt kıtasında Maurya İmparatorluğu'nu kurdu (EK 166). Başkent, modern Patna'da bulunan Pataliputra'ydı. Maurya Krallığının Bozkır Halkları (Hunlar) tarafından yıkıldı. Kentleşmeye tanıklık eden Mahasthangarh bölgesinde üretken NBPW kültürü, Brahmi Yazıtı, zımba işaretli ve bakır ve gümüş döküm sikkeler, yarı değerli taş boncuklar, cam boncuklar ve çeşitli metal nesneler bulunmuştur. Maurya hanedanı altında Güney Asya'nın diğer yerleşimleriyle ticaret bağlantısı kurmuştur (Rahman, 2000: 143).

Mahasthangarh'ta bulunan Brahmi Yazıtına dayanarak, bazı alimler ve D.K. Chakrabarti, Mahasthangarh'ın Mauryan Hanedanlığının doğu sınırı olduğunu iddia etmektedir (Chakrabarti, 1992: 48). 19. yüzyıldan günümüze kadar olan keşif ve kazılar sırasında, Mahasthangarh'ın veya antik Pundravardhana şehrinin MÖ 3. yüzyılda Maurya Hanedanının önemli bir bölgesel idari merkezi olduğunu kanıtlayan yüksek sayıda antik eser ortaya çıkarılmıştır (Chakrabarti, 2001: 172). Huen Tsang[10], Mauryan İmparatorluğu Asoka tarafından kurulan Mahasthangarh Bölgesinde Po-Shi-

[8] Nanda Hanedanı, Hint altkıtasında, Kuzey Hindistan'da Magadha'da, M.Ö. 343 ve 321 arasında hükum sürmüş bir hanedandır. Nanda hanedanı, Mauryas hanedanının hemen öncülüdür.

[9] Magadha antik Hint altkıtasında, Bihar'ın güneyinde yer alan bir krallıktır ve onaltı Mahajanapadas (Antik Hindistan'ın "Büyük Krallıkları")'tan biri olarak sayılır. Magadha Caynizm ve Budizm'in gelişiminde önemli rol oynamıştır ve Hindistan'ın en büyük imparatorluklarından ikisi Maurya ve Gupta İmparatorlukları, Magadha'dan kaynaklanmaktadır.

[10] Hiuen Tsang, M.S.7. yüzyılda Hindistan'a seyahat etmiş Çinli bir Budist keşiş, bilgin, gezgin ve çevirmendir ve Harsha-Vardhan İmparatorluğunda Çin Budizmi ve Hint Budizmi arasındaki bilgi alışverişi ve etkileşimini tanımlamıştır. Yolculuk sırasında şimdi Hindistan, Nepal, Pakistan ve Bangladeş'te Mahasthangarh dahil birçok kutsal Budist sitesini ziyaret etmiştir.

Po veya Vasu Vihara adlı devasa bir Budist stupa veya manastır olduğunu fark edildi (Ahmed, 1981: 6).

2.5.1.3. Kuşana Hanedanı / İmparatorluğu

Mahasthan'ın kronolojik tarihi, Bengal tarihinin aksine, Mauryan'ın düşüşü ile imparatorluk Gupta'nın yükselişi arasında nedense belirsizdir (Rahman, 2000: 48). Kuşana Hanedanı, MS 1. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar Orta Asya ve Kuzey Hindistan'ın bir parçası olan Afganistan'da hüküm süren Kujula Kadfileri tarafından kuruldu (EK 166). Kuşan Hanedanı'nın (Yüeçiler) Akhunlar tarafından yıkıldı. Ön yüzünde Kanişka ve Nannia'nın ayakta duran sakallı figürü olan Kanişka'da bulunan altın sikkeler bulunsa da Mahasthan Bölgesinde Kushana Rejimi varlığı net değildir (Rahman, 2000: 48). Bilim adamları, Kushana Hanedanı ile eski Bengal arasında bir ticaret bağlantısı olduğuna inanıyorlar.

2.5.1.4. Shunga Hanedanı / İmparatorluğu

Maurya İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Pushyamitra Shunga, Orta ve Doğu Hintlileri Pataliputra'nın başkenti ve modern Bidisha ile birlikte MÖ 187-78 yılları arasında yöneten Shunga Hanedanını kurdu (Majumder, 2001: 37). Shunga yönetimi sırasında, sanat, eğitim ve felsefe de gelişti. Bu dönem en ünlü heykellerin ve pişmiş toprak heykelciklerin üretildiği dönemlerden biri olarak kabul edildi.

Mahasthan'daki Mangalkot'da yapılan kazılar sırasında çok sayıda heykel ve pişmiş toprak figürin keşfedildi (Bernard, 2001: 119-121), bu da Pundravardhana şehrinin İskender gelmeden önce Hindistan'ı yöneten imparatorluk Mauryas'ın düşüşünden sonra bile gelişmeye devam ettiğini kanıtlıyor. (Rahman, 2000: 48). Mahasthangarh'ın veya Eski Bengal'in Shunga'nın bir parçası olduğunu, ancak bir ticaret bağlantısı olabileceğini garanti etmek için yeterli kanıt parçası yok.

2.5.1.5. Gupta Hanedanı / İmparatorluğu

Seçkin Gupta Hanedanı, Hindistan alt kıtasında 3. yüzyılın son çeyreğinden 6. yüzyıla kadar hüküm süren Chandragupta I tarafından kuruldu. Bu dönem, eski Bengal'in klasik bir altın çağı olarak kabul edildi. Gupta'nın dönemi neredeyse tüm ülke gelişti (Majumder, 1943: 47) ve Gupta döneminde Bengal'in en güçlü kralı Samudragupta idi (Rahman, 2000: 48).

Öte yandan, sikkeler, heykeller, pişmiş toprak, boncuklar, madeni paralar, demir nesneler, yarı değerli taşlar ve masif tuğla yapı Govinda Bhita Tapınağı gibi arkeolojik bulgular, Doğu surunun inşası Mahasthangarh Kalesinin şu Şekilde kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Gupta hanedanlığı döneminde bir idari merkez ve ruhani amaç olarak kullanıldı (Alam ve Salles, 2001: 68-69). Mükemmel bir örnek, Mahasthangarh'daki Gupta Dönemini temsil eden Basu Bihar'dır.

19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar olan keşif ve kazılar sırasında, Pundravardhana'nın Maurya ve Gupta Hanedanının idari bir eyaleti olduğunu kanıtlayan yüksek sayıda antik çağa ait eser ortaya çıkarılmıştır (Chakrabarti, 2001: 176). Gupta saltanatının düşüşünden sonra, Pundranagara Antik Kenti, yerel köken reisinin yönetimindeki bir idari karargah yerine dini bir merkez olarak yükseldi (Hossain, 2006: 76). Hiuen Tsang'ın açıklaması, müstahkem Mahasthangarh Kentindeki siyasi ve dini faaliyetlere de değiniyor.

2.5.1.6. Pala Hanedanı / İmparatorluğu

İmparatorluk Gupta Hanedanlığının düşüşünden sonra, Kuzey Hindistan çok sayıda küçük eyalete bölündü (Chawdhury, 1967: 3). Daha sonraki Guptalarda, İmparator Şaşanka (c. 600-625 / 36 MS), günümüzde Batı Bengal, Hindistan'daki Murshidabad'daki Karnasubarna'nın başkenti olan Gouda Krallığının ve eski Bengal'in ilk bağımsız imparatorluğuydu. Rejimi sırasında Pundravardhana'yı yönetti (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 4). Shashanka'nın ölümünden sonra, eski Bengal (Varendra bölgesi), Matsyanyayam (balık adaleti, yani büyük balığın olduğu bir durum) olarak adlandırılan yüz yıldan fazla bir süredir (MS 650-750) iç siyasi kaos ve anarşi ile karşı

karşıya kaldı (Güçlü adam, küçük balık fakiri ve güçsüz adamı yer). Mahasthan Harabelerinde, Pala Rejiminin tapınakları ve manastırları, Pala Hanedanından önceki siyasi kaos, yıkım ve anarşiyi gösteren Gupta öncesi ve Gupta sonrası dönemlerin kalıntıları üzerine inşa edildi (Chowdhury, 2015).

Matsyanyayam'ın (anarşi dönemi) sonunda, o zamanki toplumdaki önde gelen soylular, M.S. 750'de Mahasthan Bölgesinde (Varendra) Gopal'ı Gauda Kralı olarak seçtiler ve Pala Hanedanlığı Rejimini kurdular (Majumdar, 1977: 268). Gopal bu Hanedanlığın ilk kralıydı (Ahmed., 1981: 14-17). Pala Hanedanı, MS 750'den yaklaşık dört yüz yıl sonra Eski Bengal ve Bihar'ı yöneten Hint Yarımadasının uzun ömürlü krallığı oldu. Ramacharitam'a[11] göre, Varendra Bölgesi (Mahasthan) Pala Hanedanının anavatanıydı (Janakabhu), önce Varendra Bölgesine hükmetmeye başladılar ve sonra yavaş yavaş Vanga ve Magadh'ı kendi rejimlerine getirdi.

Arkeolojik keşif (Ali ve Bhattacharya, 1986; Rahman, 2000) ve kazılar (Alam ve Salles, 2001; Ahmed, 1981) sırasında, kale alanından ve Pala'yı temsil eden sur alanının dışından birçok yer ve eser keşfedilmiştir. Pala Dönemi kalıntıları arasında mimari kalıntılar olarak Bairagir Bhita, Khodar Pathar Bhita, Mankalir Kunda Bhita ve Parasuram Sarayı'nın erken katı bulunmaktadır. Bu uzun süren süre boyunca, Mahasthangarh Kalesinin içine ve dışına çok sayıda Budist Manastırı inşa edilmiştir. Pala Evresinin bulgularına göre, Pala Döneminin, Eski Bengal tarihinin en gelişen ve müreffeh dönemi olduğu varsayılabilir (Ahmed, 1981: 16). İlk Bengal Dili, Pala Rejimi altında gelişti. Bu Şekilde, uzun ömürlü Pala Hanedanı, neredeyse dört yüzyıl boyunca insan faaliyetlerinin çeşitli yönlerinde Antik Bengal'e övgülerini sundu.

2.5.1.7. Sena Hanedanı / İmparatorluğu

Pala Hanedanlığının düşüşünden sonra Samanta Sen, bir Hindu Hanedanı olan Sena İmparatorluğunu kurdu. Senas aslen Güney Hindistan'ın Karnatak'ından geldi. Hanedan, bir asırdan fazla bir süre Eski Bengal'i yönetti (yaklaşık 1097-1225). Eski Bengal tarihinde ilk kez Sena Rejimi sırasında, tüm Bengal tek bir kural altına girdi.

[11] Ramacharitam, Sandhyakar Nandi tarafından yazılmış, şairin M.S. 11. yüzyılın ikinci yarısı ile 12. yüzyılın ilk yarısı arasındaki dönemde antik Bengal'in çağdaş durumunu ve tarihi olaylarını tartıştığı önemli bir Sanskrit şiiridir.

Sanskrit edebiyatı, Kral Vallalsen ve Laksmansen'in Sanskrit metinlerinin muhteşem yazarları, olduğu yerde hüküm süren Sena Döneminde gelişti. Hindu Kralı Vallal Sen, Bengal tarihinde Kulinizmi uygulamaya başladı; ayrıca, bu hanedan ilk olarak Ortodoks Hinduizmi o zamanki Hindu-Budist toplumunda tanıttı (Chowdhury, 2015). Mahasthan kalıntıları arasında, Hindu yapısal kalıntıları ve adak, Hindu Tanrısı ve Tanrıçası'nın çeşitli sayılarda pişmiş toprak figürinleri bulunmuştur, bunlar Sena dönemindeki Hindu dini faaliyetini temsil etmektedir (Majumder, 1943: 215).

Sufi Azizi Şah Sultan Balkhi Mahisawar ve Hindu Kralı Parshuram hakkındaki geleneksel efsaneler, Mahasthangarh bölgesinde Sena Rejiminin var olduğunu gösteriyor. Karotoya Nehri kıyısındaki bugünkü Şila devir Ghat ve kale içindeki Kral Parshurama Sarayı, Mahathangarh'taki Sena işgalini gösterir. Kral Lakshmana Sena'nın (MS 1178-1204) Türk general İktiyar Uddin Bakhtiyar Kahlji'ye[12] yenilmesiyle (Ali ve Bhattacharya, 1986: 5) hanedan etkili bir Şekilde düşmüştür.

2.5.2. Ortaçağ / İslami Dönem

2.5.2.1. Sultani Dönemi

Bengal'de Orta Çağ veya İslami Dönem MS 1204 'den itibaren Türk general Muhammed Bahtiyar Halaci'nin fethi ile başlamıştır (bkz. Eton, 1995; Karim, 1959; Rahim, 1959). Mahasthan Bölgesi, MS 1204'teki ilk Müslüman fetihinden bu yana Leknevti (şimdiki Batı Bengal, Hindistan) Krallığında hüküm süren hemen hemen her Müslüman hükümdarın barışçıl bir şekilde ele geçirdiği bölgeydi (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 5). Bahtiyar Halaci'nin son Hindu Kralı Bengalli Laksmana Sen'i mağlup ettiği ve ardından Basankot'ta (batı Dinajpur, Hindistan) Pundranagar'da, şimdiki Mahasthangarh'dan çok da uzakta olmayan yeni bir yönetim koltuğu kurduğu söylenebilir (Hossain, 2006: 74).

[12] Halk arasında Bahtiyar Halaci olarak bilinen Muhammed Bahtiyar Halac, Bengal ve Bihar'ın doğu Hindistan bölgelerinin ilk Müslüman fetihlerini yöneten ve ilk Müslüman hükümdarı olarak kendisini kuran bir Türk askeri generaliydi. M.S. 1205'in başlarında son Hindu kralı Laksmanasena'yı yenerek Bengal'deki ilk Müslüman yönetimini başlattı.

Bir grup bilim insanı, Mahasthangarh Müslüman Rejiminin erken Ortaçağ Döneminden beri var olduğuna inanıyor. Sufi Azizi Şah Sultan Mahmud Balkhi Mahisawar ve Hindu Kralı Parshuram (Hossain, 2006: 14-15; Sen, 1929: 5), Pir Burhan Ali (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 9), on beş kubbeli Mankalir Kundo Camii hakkında geleneksel efsane (Ahmed, 1981: 43-45; Hasan, 2007: 75), 1300 CE tarihli Arapça yazıt (Benarjee, 1918: 178-190; Shamsuddin A. 1960: 21-23; Karim, 1992: 56-58) ve bağımsız Şamsuddin İlyas Şah (1330-58 CE), Mahmud Şah (1442-59), Celaluddin Muhammad (1418-1431) ve Şamsuddin Yusuf Şah'ın (yaklaşık 1480 CE) Sultani sikkeleri (Beveridge, 1878: 95; Şen, 1929: 6) ; Ahmed, 1981: 30) Erken İslami Dönem'den Sultani Dönemine kadar Müslüman egemenliğinin ve işgalin ortaya çıkışına tanıklık ediyor. Mahasthan Kalesinin güneydoğu köşesinde yer alan Şah Sultanı Balkhi Mahisawar Türbesi ve Mahasthan Kalesinin güney suruna 0,8 km uzaklıkta bulunan Pir Burhan Ali'nin mezarı, burada Mahasthan Bölgesinde Müslümanların varlığının bir başka göstergesidir.

Mevcut Bogra veya Bogura ilçe adının, vali ve daha sonra ortaçağ Bengal'in daha sonraki bağımsız padişahı ve Delhi Sultanı Ghyasuddin Balban'ın (MS 1266-1286) (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 2) oğlu Sultan Nasiruddin Boğra Han'ın (MS 1281-1291) adından geldiğine inanılmaktadır. Yeterli arkeolojik ve tarihsel kanıtlara dayanarak, Mahasthangarh'ın 1204'te Kuzey Bengal'in Müslüman fethinden sonra terk edilmediği güvenle varsayılabilir (Salles ve Alam, 2001: 9).

2.5.2.2. Babür Dönemi

Günümüz Bangladeş ve Batı Bengal ve modern Hindistan'ın Orissa'sı, 16. ve 18. yüzyıllar arasında Bengal Subahı (İl veya bölge) olarak bilinen Babür İmparatorluğu'nun bir alt bölümüdür. 16. yüzyılın sonlarında Raajmahal Muharebe Alanında Bengal Sultanlığı'nı reddeden Bengal, Babür İmparatorluğu'nun bir Subah'ı (vilayet) olarak yönetildi. Bengal (şimdiki Bangladeş ve Hindistan'ın Batı Bengal'i) Müslüman çoğunluğa ve Hindu azınlığa sahip Babür İmparatorluğu'nun kontrolü altındaki zengin bir eyaletti. Babür Döneminde Mahasthangarh, Müslüman topluluk için dini bir Merkez ve kutsal bir yerdi. Altıncı Babür İmparatoru Aurangzeb (MS 1658-1707) Döneminde, bir Sanad (Müslüman hükümdar emri), Mahasthangarh'ın

Şah Sultan Mahmud Mahisawar'ın türbesinin bekçisi olarak Sarkar Bazuha'lı Silbari Pargana'nın üç kardeşine verildi ve ayrıca AH 1096 yılında (MS 1685) (Sen, 1929: 30) Sufi Azizinin türbelerine yakın Mahasthan Bölgesi'nde Lakheraj (vergiden muaf) toprakları verildi.

Öte yandan, Mahasthangarh Mezar mevkiinde yer alan M.S. 1718 (Sen, 1929: 31; Karim, 1992: 525-526) tarihli Farsça bir yazıt ve Mahasthangarh Bölgesi çevresinde çeşitli yazıtlar içeren çok sayıda Babür camisi Müslüman işgalinin görsel yönüne ara vermeden tanıklık ediyor.

2.5.2.3. Sömürge Dönemi

1757'de Plassey Muharebesi'nde, Bengal'in son bağımsız Nawab'ı Siraj ud-Daulah, Mir Jafar tarafından ihanete uğradı ve İngilizler, görevi devraldı ve ardından Bengal'in İngiliz Sömürge Rejimi dönemi başladı. Erken İngiliz Hükümdarlığında (MS 1763-1787), Mahasthangarh, Bengal'in ünlü Fakir lideri Majnu Shah Mastana Burhana'nın liderliği altında Müslüman isyancıların ana faaliyet merkezlerinden biri oldu (Ahmed, 1981: 21-24; Hossain, 2006: 75).

18. yüzyılın ortalarında, İngiliz Doğu Hint Şirketi'nin Bengal'deki işgaline karşı birçok hareket yapıldı. En ünlü isyancı hareketlerden biri, Müslüman Fakirler (Sufi azizi) ve Hindu Sannyasis'in (yogiler) birleşmiş bir gücü olan Fakir-Sannyasi İsyanı idi ve 18. yüzyılın sonlarında (MS 1763-87) İngiliz kolonizasyonuna karşı Fakir Majnu Şah yönetiyordu. Bogura Bölgesi'nde Mahasthangarh, Majnu Şah'ın sığındığı Fakir hareketinin ana kantonlarından biriydi ve Mahasthan Kalesinden ana faaliyeti yürüttü (Salles ve Alam, 2001: 9).

Ancak ne yazık ki Majnu Şah, Doğu Hindistan Şirketi'nin ordusuna karşı şiddetli bir savaşta mağlup oldu, mezhebinin önemli bir kısmını kaybetti ve kendisi dahil bazıları yaralandı. Savaştan sonra şirketin ordusu, Fakir-Sannyasis'in daha fazla isyanını bastırmak amacıyla Mahasthangarh Kalesinde ikamet etti. Kral Parsuram'ın Sarayı ve Jiyotkunda'nın üst kattaki yapısal kalıntıları muhtemelen bu geçici işgalin tanıklığını taşıyor. Öte yandan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ne ait bazı sikkeler bulunmuştur (Hossain, 2006: 56-65). 19. yüzyılın sonlarında, şirket Mahasthangarh'ı terk etti ve kale yeniden terk edildi (Hossain, 2006: 75).

2.6. ARKEOLOJİK ARAŞTIRMA VE KAZI TARİHİ

Mahasthangarh'daki antik kalıntıların birçok kez tanımlanmasına ve ortaya çıkarılmasına çeşitli bilim adamları katkıda bulundu. F.B. Hamilton, (1807-1814), CJ O'Donnell (1875), E.V. Westmacott (1875) ve H.Beveridge (1878) Mahasthan'ı ziyaret etti (ayrıntılara bakınız- O'Donnell, 1875: 183-186; Beveridge, 1878: 88-95) ancak Alexander Cunningham[13], Mahasthan'ın kalıntılarını 1879'da Pundravardhana'nın başkenti olarak zekice tanımlayan / keşfeden ilk Avrupalı bilim adamıydı (Cunnigham, 1882: 104-117; Hossain, 2006: 16-19). Cunningham ayrıca Çinli gezgin ve rahip Hiuen Tsang'ın anlattıklarını takip ederek Bhasu Vihara'yı ziyaret etti. 7. yüzyılda, Hiuen Tsang antik Pundranagara'yı (Pan-na-fa-tan-na) ziyaret etti ve Mahasthan ve çevresinde 3000 rahip ve yüz Deva Tapınağı olan yirmi Sangharama[14] (Budist manastırı) buldu (Cunnigham, 1882).

İlk sistematik kazı, 1928-29'da Hindistan Arkeolojik Araştırması (ASI) tarafından K N Dikshit başkanlığında, Bairagir Bhita (hüyük), Govinda Bhita ve Mahasthangarh'ın Munir Ghun olarak bilinen doğu surunun bir bölümünde gerçekleştirildi. İlk ön kazı raporu, 1928-29'da Hindistan Arkeolojik Araştırması Yıllık Raporlarında yayınlandı. Birkaç yıl sonra, 1934-36'da Bairagir Bhita ve Govinda Bhita'da kazılara yeniden başlandı. 1929'da, P.C. Sen, Mahasthan ve çevresinin değerli bir haritasını eklediği Varendra Araştırma Derneği adına keşif raporu olarak değerli bir kitap yayınladı.

İlk keşif ve kazı, yirminci yüzyılın başlarında 1907 ile 1934 arasında, Mahasthan bölgesi ve Paharpur'un çeşitli höyüklerinde çeşitli tarihçiler, antikacılar ve özel araştırma enstitüleri tarafından başlatıldı. 1947'de Hindistan alt kıtasının

[13] Sir Alexander Cunningham (1814-1893), Hindistan Arkeolojik Araştırmalarının kurucusu ve ilk direktörü olan bir İngiliz ordusu subayı ve arkeologdu. Hint yarımadasının birçok bölgesini ziyaret edip kazdı, çok sayıda kitap ve monografi yazdı ve kapsamlı eser koleksiyonları yapmıştır.

[14] Vihara genellikle Budist rahiplerin ve rahibelerin Budizm'i incelemek, öğrenmek ve uygulamak için yaşadıkları konutlar için herhangi bir alan veya tesis düzenlemesi anlamına gelen, Budist rahipler için bir manastır anlamına gelir. Terim, özellikle Budizm'de, açık bir ortak alan veya avluya sahip keşişler için yaşam alanlarına atıfta bulunduğu bir mimari kavrama dönüşmüştür. Sangharama, bir "tapınak" veya "manastır" anlamına gelen Sanskritçe bir kelimedir. Budist manastır topluluğu Sangha'nın yaşadığı yer, bahçesi veya korusu da dahil olmak üzere burasıdır.

bölünmesinden sonra, Doğu Pakistan Arkeoloji Bölümü Mahasthangarh bölgesinde dağınık keşif ve kazılar yaptı. Maalesef, bazı dergi makaleleri ve kitapçıkları olmayan düzenli kazı detaylı raporu yoktu. Resmi kazılara, kısa bir raporla (1965-66) Nazimuddin Ahamed'in rehberliğinde 1960-61'de yeniden başlanmış olsa da, daha geniş anlamda Mahasthan Bölgesinde 1947'den 1971'e kadar büyük bir kazı yapılmamıştır (Salles ve Alam, 2001: 1-9; Rahman, 2000: 20-22). Nazimuddin Ahmed, Bhasu Vihar (manastır) ve Mahasthan Surları ile ilgili olarak 1979'da yıllık kazı raporunu yayınladı.

A.K.M. Zakariya (1984), sadece Mahasthangrh Bölgesini değil, tüm Bangladeş'i de kapsayan, *Bangladesher Protnoshompod* (Bangladeş'in Arkeolojik Hazinesi) adlı önemli bir keşif kitabı yayınladı. M. Ali ve S.B. Bhattarcharjee (1986), Arkeoloji ve Müzeler Müdürlüğü aracılığıyla büyük Bogura Bölgesinde detaylı araştırma çalışması yaptı. D.K. Chakrabarti (2001: 143), bu araştırmanın bütün bir köyden köye keşif olduğu ve belki de böylesine ayrıntılı bir araştırmanın Güney Asya'daki ilk araştırma çalışması olduğu yorumunu yapmaktadır. Yaklaşık onbeş yıl sonra, düzenli kazıya 1988'de yeniden başlandı ve 1991'e kadar neredeyse her yıl devam etti. Bu dönemde arkeolojik araştırmalar, Mahasthan'ın kronolojik yerleşim tarihinin ve kültürel sırasının henüz tanınmadığı tatmin edici bir düzeyde değildi.

1992 yılının sonlarında, Bangladeş Halk Cumhuriyeti ile Fransa arasında Mahasthangarh'daki arkeolojik araştırmalarda yeni bir çağ açan bir anlaşma imzalandı. Franco-Bangla misyonu, her sezon devam edecek kazılara Şubat 1993'te ortaklaşa başladı. Ortak girişim ekibi, Mahasthangarh Kalesi'nin doğu surundaki uygun stratigrafik bağlamlarında MÖ 4. yüzyılın son çeyreğinden MS 18. yüzyıla kadar değişen 22 katmanlı iki alt düzey de dahil olmak üzere on sekiz kültürel dizi düzeyini ortaya çıkardı (Salles ve Alam, 2001: 74-218). Ekip ayrıca 2001'de İlk Ara Raporu (1993-1999) ve 2018'de İkinci Ara Rapor'u ortaklaşa yayınladı.

2.7. MAHASTHAN'DAKİ ARKEOLOJİK ALANLARIN DAĞILIMI

2.7.1. Antik Sit Alanları /Antik Yerleşimler

Delta Bengal veya Hindistan yarımadası bağlamında, bölgenin Erken Tarihi zaman dilimi M.Ö. 4. yüzyıl ile MS.6.yüzyıl arasında kabul edilmiştir. Büyük Mahasthangarh bölgesinin erken tarihi yerlerin neredeyse tamamı, nehir kıyısında ve insan yapımı büyük tank veya *bil'ler* (Büyük Su Kütlesi) kıyısında yer almaktadır. Önde gelen nehirler ünlü Karatoya Nehri, Nagar, Gangnai, Nungolar ve Büyük Mohasthan bölgesindeki Kokai Ganga nehirleridir (EK 6).

Antik Yerleşimler çeşitli şekillerde modellenmişlerdir. Birinci derece sit alanları (yaklaşık 76 alan) merkezi bir yer olarak Mohasthan kalesi ile çekirdekli bir Şekilde yer almaktaır. İkinci derece sit alanları (yaklaşık 72 alan) Nehir kıyıları ve *biler* (büyük su kütleleri) yakınında bulunan doğrusal yerleşimlerdir. Üçüncü sit alanı kategorisi (aşağı yukarı 34 alan), Barind yolu seviyesindeki kaleden uzakta bulunan dağınık yerleşimlerdir. Kalenin içinde yerleşimler, selden daha az etkilenen doğu kesiminde yer almaktadır (EK 13).

Antik çağlarda yerel halk yerleşim yerleri olarak su kaynaklarına erişimi kolay olan ve selden etkilenmeyen ekolojik oyuklar olan Barind yüksek teraslarını seçmişlerdir. Yerleşimler ve çevresi, toprağının kalitesine dayanan muazzam bir tarımsal refah sunan, dalgalanan bir topografya'ya sahip olan ve kış mevsiminde veya kuru havada da bile nem tutan Tista-Karatoya ve Brahmaputra'nın bugünkü alüvyal oval ovalarının üstünde yer almaktadır (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 34).

2.7.2. Ortaçağ/İslami Sit Alanları

Ortaçağ yada İslami dönem 13. yüzyılın çok başında Türk General İkhtiyar Uddin Muhammed bin Bahtiyar Khalji'nin bölgedeki son Hindu Kral Laksmensena'yı yenerek Bengali fethetmesiyle başlamıştır. Bakhtiyar Khalji Bengal'e bugünkü Kutsiya'nın yerinde olan Nadiya Eyaleti içinden girmiştir ve Mahasthangarh'tan çok uzak olmayan bugünkü Varendra bölgesinde yer alan Devkot'ta ikametgahı'nı

kurmuştur. Ortaçağ dönemi iki bölüme ayrılabilir. Sultanlar dönemi (1204 -1538) ve Babürlüler dönemi (1538 – 1757).

Bugünkü Bogra bölgesinin isminin Delhi Sultanı Gıyaseddin Balban'ın (1266-1286) oğlu, vali ve daha sonra ortaçağ Bengali'nin bağımsız sultanı olan Sultan Nasreddin Boghra Khan'a (1281-1291) dayandığı söylenir (Ali ve Bhattacharya, 1986: 2). Mahasthan'ın bugünkü araştırma alanının Bangladeş'in Kuzeybatısında yeralan Bogra bölgesinde yer aldığına değinilebilir. Sultanlar döneminin belirgin sit alanı Mahasthangarh kalesinin güneydoğu bölümünde yer alan Mankalir Kundo Camisi'dir.

Diğer önemli sit alanlarıysa Şah Sultan Mahiswar'ın Mezarı ve Pir Burhan Ali. Kare şekilli ve tek kubbeli bir Babür camsi Mahasthangarh kalesinin güneydoğu köşesinde yer almaktadır ve bölgede Mahasthangarh camisi yada Mahasthan camisi olarak bilinen Mahisawar Türbesi'ne yakındır. Farsça bir yazıt (tarihi Hicri 1130/1718 Milladi) caminin antre kapısının üzerine sabitlenmiş siyah taş levha üzerine oyulmuştur. Bu İslami mimarilerin yanı sıra, kalenin dışında çok sayıda Babür camisi ve mezarı bulunmaktadır. Bir grup uzman Mahasthangarh Müslüman rejiminin erken ortaçağ'dan itibaren var olduğuna inanmaktadır.

2.8. MAHASTHAN'IN SOMUT MİRASI

2.8.1. Mimari

2.8.1.1. Antik Mimari

Fransız-Bangladeş takımı Büyük Mahasthangarh Bölgesinde çeşitli dağınık halde fırınlanmış tuğla temelli Hindu tapınakları ve Gupta dönemi ve erken ortaçağ den Budist Manastırı keşfetmişlerdir. Bunlar arasında, Govinda Bhita (EK 23, 24) (Govinda tapınağı, MS 3. yüzyıl), Bairagir Bhita (EK 26, 27) (Saray veya kadın keşiş, MS 4.-5. yüzyıl), Khodar Pathar (EK 37) (Tanrı'nın taşı, Budist tapınağı) höyüğü Mankalir Kunda höyüğü (EK 34, 35) (Mankali'ye kutlanan yer), Kral Parshurama Sarayı (EK 30, 31) (MS 9. yüzyıl), Jiyut Kunda (EK 28, 29) (Yaşam Kuyusu), Godaibari Dhap, Gokul Medh (Lakshmindar'ın damadı, MS 6. -7. Yüzyıl), Bihar Dhap

(höyüğü) ve Vasu Bihar (EK 77-80) (Budist manastırı, M.S. 3.-6. yüzyıl) değinilebilecek örneklerdendir.

İlk ara rapor (Alam ve Salles, 2001), MÖ 4. yüzyılın son çeyreğinde tuğladan oluşan kil ve ahşap zeminli dünya tabanlı mimari hakkında bilgi verir. Kazı, M.Ö. 2.ve 1. yüzyıla kadar aşağı yukarı devam eden M.Ö. 3. yüzyıl (M.Ö. 366-162) çamur yapılı ev ve duvar, kil ve tuğla döşeli zemin ve kiremit çatısını ortaya çıkarmıştır (Alam ve Salles, 2001; 2018).

2.8.1.2. Ortaçağ/İslam Mimarisi

Mankalir Kundo Camisi Mahasthangarhkalesi'nin kuzeydoğusunda yer alan önemli bir Müslüman mimari eseridir (EK 34-36). 1965-66 yıllarında yapılan düzenli kazılarda, yığının enkazında, on beş kubbeli camilerin oluşturduğu büyük bir dikdörtgen yerleşimi ortaya çıkarılmıştır (Hasan, 2007: 75; Ahmed, 1981: 43-45; Ayub Khan, 2015). Camiyle ilgili yazıtların yokluğuna rağmen Mahasthan Garh'ta bulunan M.S.1300 (Hicri 700) yıllarına tarihlenen bir yazıt bulunması ve mevcut zeminin yapısı Tribeni'deki Zafar Khan Gazi camisine (MS 1298 tarihli) benzemesi Batı Bengal'deki Chhota Pandua'daki (yaklaşık M.S.1300) Bari Camii, ahenkli iskeleleri ve Mankali Kunda Camii'ni gösteren diğer mimari özelliklere sahip olan muhtemelen Bangladeş'teki en eski camilerden biridir (Hasan, 2007: 75).

Köşe kulesi olmamasına rağmen yo güneybatı köşesinde Medrese (İslam Okulu) veya İmam'ın evi için kullanılabilecek bir platform yer almaktadır. A.K.M. Zakariah bu caminin medrese olarak kullanıldığını düşünmektedir (Zakariah, 2011: 181). Bu caminin Bengal'in erken İslami dönemiyle rahatlıkla ilişekili olduğu söylenebilir. Şah sultan Balkhi Mahisawar'ın türbesi tek kubbeli kare bir camiyle birlikte (1718) Mahasthan Kalesinin güneydoğu köşesinde yer almaktadır Mahastan kalesinin güneyrampasından 0.5 mil uzaklıkta yer almakta olan ve Pir Burhan Ali Türbesi situated Mahasthangarh bölgesinde yer alan Erken İslami dönem mimarisinin örnekleridir. Bu İslami eserlerin dışında Babür dönemine ait cami ve türbelerinde kale dışında yüksek bir oranı vardır.

2.8.2. Yazıtlar

2.8.2.1. Brahmi Yazıtları

1931'de Mahasthangarh kalesinde yerel bir çiftçi (Baru Faqir) tarafından bulunan kireçtaşından yapılma önemli bir yazıt (4.4 cm x 5.7 cm) Mahasthan Brahmi yazıtı olarak bilinmektedir (EK 112) (Bhandarkar, 1931: 81). Yarı-dairesel şekilli kireçtaşı yazıtta Mauriyan Brahmi karakterleriyle yazılmış olan Prakrit Dili'ndeki altı satırda Magadhi etkisi görülebilmektedir (Barua, 1943: 57-66). Antik Bengal'deki en eski epigrafik yazıt olan Mahasthan Brahmi yazıtı M.Ö.3.yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Mauriyan Dönemi'nin tanıklığını Paleografik olarak taşımaktadır (Sircar, 1965: 79).

Yazılı textin büyük ihtimalle İmparator Ashoka'nın döneminden kalan Magadh'a ait bir kraliyet fermanı olması olasılığı ağır basmaktadır. Farklı uzmanlar yazıtın değişik açıklamalarını göndermişlerdir. Onun Magadh naibi tarafından Pudanagala (Kuzey Bangladeş'teki Mahastan'la özdeşleştirilen Pundranagara) Mahamatra'sına (Yönetici) şehir ve çevresinde oturan *Samgvangiyas* (bir kabile grubu) denilen insanların doğal felaketini hafifletmek niyetiyle gönderilmiş resim ferman olması mümkünüdür (Bhandarkar, 1931: 87).

Yazıtta dört önemli materyalden bahsedilmektedir ki bunlar *Tela* (Yağ), *Duma* (bir Ağaç), *Dhanya* (Çeltik) ve *Gandaka* (ganda- dört kapardakas veya deniz kabuğu içeren bir hesaplama birimi) ve *Kakanyika* (Kakanika-kapardaka veya deniz kabuğu) olarak adlandırılan iki tür yerel paradan ibarettir. Mahsullerin Sel, yangın ve papağanlar gibi zararlı hayvanlar tarafından tahrip edilmesi gibi doğal afetlerden kaynaklanan herhangi bir zorunluluğa karşı hüküm olarak Golaghar veya kraliyet tahıl ambarının (Kothagala> Kosthagara) bu zorunlu malzemelerle yerine getirilmesi emredilmektedir (Bhandarkar, 1931: 83-91).

Yazıt kaydı, deniz kabuğu'un Pudanagala (Pundranagar bugünkü Mahasthan bölgesi) bölgesinde bir değişim aracı olarak kullanıldığını göstermekte ve aynı zamanda yerel halkın kıtlık ve papağanlar gibi zararlı hayvanlar tarafından tahrip

edilmesinden kaynaklanan sıkıntısını ve bu sıkıntının yönetimin depolarından yardım sağlanarak hafifletildiğini ifade eder (Sarita Khettry, 2015). Mahastan yazıtı devletin, bugünde hala Bangladeş'te önemli ürünler olan hardal tohumu, susam ve çeltik gibi çeşitli tiplerdeki tahılların üretimini tarımsal faaliyetleri desteklediğini yazar (Ghosh, 1996: 203).

2.8.2.2. Sanskrit Yazıtları.

Mankalikundo höyüğünün Doğu tarafında ve Doğu Mahasthangarh surunun Güney kesiminin dışında, eski bir tankın tekrar kazısı sırasında 1919'da şimdi Rajshahi müzesinde sergilenen siyah kil klorit yazıtın bir parçası bulunmuştur (EK 113) (Sen, 1929: 8). Yazıt ilk olarak 1919'da aylık Bengal *Bharatavarsha,* Sravan Hicri 1326 (Milladi 1919)'da P.C. Sen tarafından açıklamalı baskıyla yayınlanmış ve sonra da JASB'da Mr. Haridas Mitra tarafından tam çevirilmiş ve gizli anlamları açıklamalı olarak yayınlanmiştır (Sen, 1929: 8; Mitra, 1922: 439). İlk onaltı satır Sanskrit dilinde iyi kazınmış olsa da, ne yazık ki büyük bir kısım kırık durumdadır. Taş yazıtının segmenti 50,80 cm (1 ayak 8 inç) uzunluğunda ve 9 inç genişliğindedir (Mitra, 1922: 439).

Yazıt metni belirli Nandi aile üyelerinin şecere konusunu konuşur, ancak büyük bir kısmı sakatlandığından, tarihini ve uygun anavatanlarını tanımak imkansızdır. Nandi ailesi arasında, bir üye Batı Mahasthangarh surunun yakınındaki muhtemelen bugünkü Gokul köyünde tanınabilecek olan Gopagriha (Mitra, 1922: 439) adlı alanda muazzam bir servet ve şöhret elde etti (Sen, 1929: 8). Parçalı metnin tarihi muhtemelen 9. yüzyılın sonları ile 10. yüzyılın en başları arasındadır (Mitra,1922: 439).

2.8.2.3. Arapça Yazıtlar

Yerel sakin Babu Nagendra Nath Bhasu, 1911-12 yıllarında *Bangiya Sahitya Parishad*'a sunulan Bogura bölgesindeki Mahasthangarh kalıntılarından A.H.700 (MS 1300) tarihli bir Arapça yazıt buldu (EK 114). RD Banerji, ilk kez 1918'de Ortaçağ Bengal'in ilk Müslüman yazıtlarından biri olan bu yazıtı Bihar ve Orissa Araştırma

Derneği Dergisi'nde deşifre etti ve yayınladı (Benarjee, 1918: 178-190; Shamsuddin A. 1960: 21-23; Karim, 1992: 56-58; Siddik, 2017: 188-190).

Yazıt üst kısmı yuvarlak olan siyah çakmaktaşı üzerine oyulmuştur ve 1’ 5” x 64” ölçülerindedir.Yazılı olan taraf, ilk üçü ve dördüncünün yarısı hadis ve Kur’an’ın Ayet’el Kursi (kısım 3, Bölüm II, Ayet 255), ayetlerini içerirken, son bölümüyse M.S. 1300 (Hicri 700) yılının Şevval (Mayıs-Haziran) ayında saygın Mir Namwar Khan'ın bir rawda (türbe) inşasını anlatan dört üçgen panele bölünmüştür. Anma yazıtının alfabesi Arapçadır ve yazıtın dili Bengali Naskh dilinin kaba bir formundadır ve muhtemelen verimsiz bir el tarafından oyulmuştur (Karim, 1992: 56-58). Her ne kadar yazıtta yönetimde olan Sultan’ın adının geçmemesine rağmen yazıt M.S.1300 (Hicri 700) tarihlidir. Uzmanların çoğuna göre bu yazıt Sultan Rükneddin Kaykavus (M.S. 1291-1300) dönemine aittir.

Ayrıca yazıtta adı geçen Mir Nawmar Khan’ın tarihi kayıtlardan bilinmemesine rağmen Muazzem (Yüce) ve Mukarram (Saygıdeğer) olarak anılması kralın üst düzey görevlilerinden birisi olduğunu düşündürüyor. AKM Yaqub Ali, Mahasthangarh'ı güçlü Karatoya Nehrindeki düşmandan korumak için Mir Namwar Khan'ın büyük olasılıkla deniz merkezinde Mir-i-Bahar (Donanma Amirali) olarak atandığını düşünmektedir (Yaqub Ali, 2008: 83). Bu anıt yazıt, bize Bengal Sultanlarının Mahasthangarh bölgesi üzerinde hüküm sürdüğünü belirlememize ve hükümdarlıklarını Mahasthan dışında genişletmelerine yardımcı oluyor (Benerji, 1918: 178-190).

2.8.2.4. Aurangzeb’in Sanad’ı

Altıncı Babür İmparatoru Aurangzeb (MS 1658-1707) hükümdarlığında Hicri 1096 (M.S.1685) kraliyet isim unvanı ve Sanad (Bir Müslüman yönetici derecesi) olan Alamgir (Dünyanın fatihi), Mahasthangarh Şah Sultan Mahmud Mahisawar’ın türbe koruyucusu olarak ve Mahasthan bölgesinde Sufi azizinin mozolesine yakın olan Lakheraj (vergisiz) toprakları verilerek Sarkar Bazuhalı Silbari Pargana’nın üç kardeşine (Seyyid Muhammed Tahir, Seyyid Abdur Rahman ve Seyyid Muhammed Rıza) aktarılmıştır (Sen, 1929: 30).

Bu Ferman'da bugünkü Mahasthangarh, Mir Seyyid Sultan Mahmud Mahisawar'ın Astana'sı olarak yazıldı. "Mahastangarh" adı ilk olarak bu Sanad'da tanıtıldı (Ahmed, 1981: 2). Bazı uzmanlar Ferman'ın Dergah'a erken ortaçağ'da yapılan bir gönderme olduğunu düşünmektedirler. Sanad Bronz bir plakaya Farsça olarak yazılmıştır.

2.8.2.5. Farsça Yazıt

Mahasthangarh'ın Farrukh Siyar camisinde, Bogura ilçesindeki Şah Sultan Mahisawar türbesine yakın bir yazıt bulunur (EK 115). Yazıt, caminin giriş kapısının üzerine sabitlenen siyah taş levhaya Farsça yazılmıştır.Yazıt Khodadil (خدا دل – dürüst yürekli) 1718'de (Hicri 1130'da) Shahid-i-Mazlum olarak da bilinen, Azim-us-Shan'ın oğlu ve İmparator Aurangzeb'in torunu olan Babür hükümdarı Subahdar Faruk Siyar'ın (1713-1719) hükümranlığı sırasında bir cami kurduğunu yazıyor (Sen, 1929: 31; Karim, 1992: 525-526).

2.8.2.6. Proto-Bengali Taş Yazıtı

Girişin iki taş pervazı Mahisawar Mazar'ın batı tarafında ve kalenin güneydoğu köşesinde Mahasthangarh camisinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Pervazlar, kabaca oyulmuş "*SRI NARASIMHA DASASYA*" (Narasimha Dasa'nın armağanı) kelimesidir ve M.S. 17. yüzyıl'nin proto-Bengalce karakterini taşır (Sen, 1929: 4). Yazıt 13 ayak uzunluğuna uzanarak nüfuz eder ve her taş 5 fit ve 6 inç uzunluğunda 9 fit ve 8 inç genişliğinde eşit bir ölçümde geçiş kısmı 2 ayak ve 4 inç genişliğindedir.

Kazınmış terim Yazılı terim *Narasimha Dasa* henüz tanımlanmamıştır, ama bazı uzmanlar Sri Narasimha'nın Hindu kralı Parsurama olduğunu farzetmekteyken, diğerleri onun herhangi bir Hindu tapınağının inşaatının baş duvarcısı olduğuna inanmaktadırlar (Ali ve Bhattacharjee, 1981: 53; Sen, 1929: 4). Uzmanların çoğu taş pervazların burada düzenlenmiş olan bir diğer Hindu yapısına özgü olduğuna inanmaktadırlar (Ali ve Bhattacharjee, 1981: 53). Özetle, güvenle söylenebilirki,daha fazla kanıt ve araştırma olmada Sri Narasimha Dasa'nın kimliğini tespit etmek zordur.

2.8.3. Sikkeler

2.8.3.1. Antik Sikkeler

Gümüş baskı damgalı sikkeler, bakır döküm sikkeler, Kusana ve Gupta sikkeleri Mahasthangarh bölgesinde uzun bir dönem süresince bulunmuştur (EK 98-101). Güncel olarak bir Bangladeş-Fransız ekibi Mauryan dönemini (M.Ö.322-185) betimleyen bir gümüş baskı damgalı sikke yığını (93 sikke) ortaya çıkarmıştır ve sikkeler imparatorluk serisi[15] gümüş baskı damgalı geri alınmış sikkeler olarak yerleştirilmiştir (Boussac ve Alam, 2001: 229-264). Antik gümüş baskı damgalı sikkeler çeşitli Batı Bengal, Hindistan ve Bangladeş'te arkeolojik sit alanlarında bulunmuştur.

Genellikle bu sikkeler hiçbir yönetici yada hanedan adı taşımayan yuvarlağımsı, kare yada elipslerdir (Rahman, 2007a: 108-109). Aşağı yukarı 172 işaretin ortaya çıkarılmış olduğu Bengal deltasının sikkelerinde işaretlerin çoğunluğu flora (çiçekler, ağaçlar, şifalı bitkiler), fauna (çeşitli tiplerde balık, kuşlar, hayvanlar) ve altıgenler, tekneler çeşitli semboller yer almaktadır ki, bu semboller o zamanki sosyo-ekonomik kültürü ve dini etkileyip cezbetmiştir (Boussac ve Alam, 2001: 229-264; Ahmed ve Islam, 2011).

Gümüş baskı damgalı sikkeler Bangladeş'in Mahasthangarh ve Wari Bateshwar'ında iki tür olarak bulunmuştur. Antik Bengal bağlamında Janapada serisi (Mauryan-öncesi ve M. Ö. 6.-1. yüzyıllara tarihlenir) ve İmparatorluk serisi (Mauryan serisi, M. Ö. 4.-1. yüzyıllara tarihlenir) olarak ayrılır. Genellikle bu sikkeler bazı toprak yada metalik kaplarda bulunmuştur. Gümüş baskı damgalı sikkeler parasal bir ekonomiyi ve Mahasthan ile erken tarihi dönemlerden beri alt kıta arasıındaki ticari bağlantıyı cezbeder.

Ayrıca M. Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda öncelikli olarak kullanılan, daha sonraysa bazı bölgelerde Gupta dönemine kadar uzayan Bakır döküm paralar da Antik

[15] Eski Bengal bağlamında, iki tür antik sikke keşfedilmiştir 1. Janapada serisi, M.Ö. 4. ila 6. yüzyıla tarihlenen Mauryan öncesi sikkeleri ve 2. MÖ 4.- 1. Janapada sikkeleri merkezi olarak Janapada (Eyalet) merkezinde basılmış, İmparatorluk sikkeleri bölge kentinde bölgesel olarak basılmıştır.

Bengal'in en geçerli kurlarından biriydi (Chattopadhyay, 2015). Sayısız bakır döküm para düzenli kazılarla Mahasthangarh'ta düzenli kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Kuşhan Hanedanı kralı V'ima Kadphises Hint alt kıtasında altın sikke kullanımını başlatan kişidir. Her ne kadar Kuşhan yönetiminin Mahasthangarh bölgelerinde olduğuna dair kanıt bulunamasa da bu bölgeler de Kuşan sikkelerinin bulunması Mahasthan ve Kuşhan Hanedanı arasındaki çağdaş ticaret ağının ve iletişimi göstermektedir.

Gupta Altın sikkeleri, kalitesi ve özellikleri ile ünlüdür ve öne çıkmaktadırlar. Gupta yöneticileri çoğunlukla altın ve biraz da gümüş sikkeleri dolaşıma soktular, fakat Bengal'de hiç bakır paralara dair kayıt bulunamamıştır (Rahman, 2007a: 114). Palas ve Senas bölgelerinde (750- 1203) sırasında Mahasthangarh'ta hiç altın ve bakır sikke bulunamamıştır. Uzmanlar bu zamanlarda hatta Bengal'İn İngiliz işgaline dek tropic Cowry deniz kabuklarının değişim aracı olarak yaygın biçimde kullanıldığını düşünmektedir (Rahman, 2007a: 112).

Mahasthan Brahmi yazıtında (M. Ö. 3. yüzyıl), muhtemelen Cowry deniz kabuğu olabilecek Gandaka ve Kakanika adında iki tür yerel sikkeden bahsedilmektedir. Cowry, deniz kabuğu, çoğunlukla Sanskritçe Kapardaka olarak adlandırılan Maldivler'den gelen parlak bir çizilmiş deniz kabuğudur (Sirajul Islam, 2014). Çinli gezgin Fahien[16] (MS 399-414), Cowrie'nin Guptas döneminde yerel pazarda günlük satış ve alımlarda, Altın veya Gümüş sikkelerin ise büyük ölçekli veya döviz olarak kullanıldığını gözlemlemiştir (Mukherjee, 1992: 58).

2.8.3.2. İslami Sikkeler

1874'te, Mahasthangarh'ta bir bahçede hendek kazarken bir günlük işçi tarafından bir çömlek İslami sikkeler bulunmuştur (Beveridge, 1878: 95). Sikkeler arasında en eski olanları bağımsız Bengal Sultanı Şemseddin İlyas Şah (MS 1330-58) gümüş sikkesi, ve I. Mahmud Şah (1442-59)'a ait olandır. A.Cunningham ayrıca

[16] Fa-Hien (M.S.337-422), Chandra Gupta II'nin hükümdarlığı sırasında Hindistan'ı ziyaret eden ilk Çinli Budist hacıdır. Birincil amacı, Budist dini mekanlarını ziyaret etmek ve onunla birlikte Budist dini metinlerinin kopyalarını götürmekti. Çağdaş dönemin sosyal ve dini durumu hakkında bir şeyler bilmemize yardımcı olan seyahatlerinin bir kaydını bırakmıştır.

1879'da iki gümüş II. Mahmud Şah sikkesi ve bir tane Celaleddin Muhammed (MS 1418-1431) sikkesi bulmuştur (Cunningham, 1882: 117).

Mahasthangarh bölgesindeki Bihar Dhap'ta ayrıca bir adet gümüş Sultan Sikandar Şah sikkesi bulunmuştur (Bhuiyan, 2015). Arkeoloji Departmanının yönettiği düzenli kazılarla Mahasthangarh kalesi yakınındaki Govinda höyüğünde biraz daha bağımsız Sultan sikkesi gün yüzüne çıkarılmıştır (Sen, 1929: 7). İngiliz Doğu Hindistan Şirketi sikkeleri de Mahasthangarh bölgesinde kayıtlara geçirilmiştir.

2.8.4. Mahasthangarh'tan Seramikler

2.8.4.1. Siyah- ve -Kırmızı Seramikler (BRW)

Siyah- ve -Kırmızı Seramikler (BRW) genellikle ayırt edici tanısal formlu çanak ve kap tipidir. Bu seramik formu içten ve dış tarafın üstünden (kenar kısmı) siyah renklidir ve dış tarafın geneliyse bazen kısmi olarak siyah ve her iki yandan kısmi olarak kırmızıdır. Bu seramikler ters çevirerek ateşleme tekniğiyle üretilmiştir, bazı zamanlarda çifte ateşleme tekniği de kullanılmıştır (Rahman, 2007b ve 2015). Seramik bütün Hint alt kıtasında Neolitik ile M.Ö. 3. yüzyıl arasındaki çeşitli geniş dönem arasında keşfedilmiştir. Hint alt kıtası bağlamında Kırmızı ve Siyah seramiğin kesin tarihlemesinin stratigrafik düzeyine göre, stil M.Ö. 1500 ve M.Ö. 3. yüzyıl arasında yayılmıştır (Rahman, 2015 ve 2000). Bu çömlek çeşidi kumlu ve ince killi orta yapıdan yapılmıştır ve bal peteği kesitlidir (Alam, S. ve Alam, M. 2001: 345).

D.K. Chakrabarti 1991'de, bugünkü Mahasthangarh'ın batısına çok uzak olmayan bir mesafedeki Bangarh'da bir Siyah ve Kırmızı seramik kırığı bulmuştur. Mahasthangarh'in alçak seviyesinde çeşitli Kırmızı ve Siyah seramik kırıkları keşfedilmiş olması (Alam ve Alam, 2001: 345) Mahasthangarh bölgesinde bir Mauryan öncesi kültürün varlığını desteklemektedir. Bu seramiğin Sri-Lanka (Anuradhapura) dahil Hint alt kıtasında değişik sit alanlarında keşfedilmiş olması, antik çağlarda büyük Mahasthan ile diğer Hint siteleri arasında bir ticaret ağı olduğuna işaret etmektedir.

2.8.4.2. Kuzey Siyah Cilalı Seramiği

Kuzey Siyah cilalı Seramiği (NBPW) sadece eski Hint alt kıtası ve Asya'nın değil aynı zamanda antik dünyanın da en iyi seramikleri'ndendir (EK 98). NBPW genel olarak iyi düzleştirilmiş kil ve hafif sertleştirilmiş bileşenleri olan iyi ve ince bir yapıya ve büyüleyici parlak bir yüzeye sahiptir (Rahman, 2007b: 149). NBPW'nin çekirdeği genellikle gri, nadiren siyahımsı ve kırmızımsıdır. Yüzey renginin neredeyse %90'ı siyahtır ve tek renkli olarak da bazı bichrome örneklerinde bulunabilir (Rahman, 2007b: 149). Bu seramik eski çağlarda oldukça pahalıydı ve toplumun elit sınıfı için üretilen bir lüks eşya seramiği olması muhtemeldir.

NBPW, bakır sivri uçlar, kordonlar veya pimlerle tamir edilerek yeniden kullanıldı. Çeşitli sit alanlarından bulunan NBP seramiklerinin tarihlemesi bütün bölgelerde benzer bir çizgide ilerlememektedir. NBPW'nin ortaya çıkışı, gelişimi, geniş dağılımı ve yayılması, M.Ö. 7. yüzyıldan Milattan Önce Çağ'ın başlangıcına kadar uzun bir süre boyunca gerçekleşti. Düzenli kazılar boyunca büyük miktarda NBP seramiği Mahasthangarh kalesinde, aşağı seviyelerde, kırmızı ve siyah seramikleriyle, Çark yapımı seramikler ve yaygın seramiklerle aynı seviyede bulunmuştur (Alam, S. ve Alam, M. 2001: 343).

Mahasthangarh NBPW seramiği büyük ihtimalle M.Ö. 4. yüzyılla, M.S. 1. yüzyıllar arasındadır. Üretim kalitesine göre, NBP seramiğinin yapısı üç grupta kategorize edilebilir: En iyi, orta ve kaba (en az özenli yapılmış olan) (Elaigne, 2001: 265). NBPW kırıklarının formları tabakların, kapların ve kapakların, sürahilerden, geniş bardaklardan ve pişirme kaplarından daha yaygın olduğunu göstermektedir (Alam, S. ve Alam, M. 2001: 343). NBP gereçleri, globoid kaplar ve saklama kavanozları gibi büyük ve ağır EKlere sahip değildir. NBPW'nin dikkat çekici sit alanları Anuradhapura (Srilanka'da), Peshwar yakınındaki Charsada (Pakistan'da), Mangalkot, Dinajpur'daki Bangarh, Hindistan'da 24 Paragana'daki Chandraketugarh ve Bangladeş'taki Mahasthangarh ve Wari-Beteshwar[17].

[17] Wari-Bateshwar, Bangladeş'in Narsinghdi bölgesinde eski bir arkeolojik sit alanıdır. Kapsamlı keşif ve sınırlı kazıdan sonra, 2500 yıllık kale şehri Wari-Bateshwar'da keşfedildi. Wari-Bateshwar civarında, eski Brahmaputra Nehri kıyısında yaklaşık 50 arkeolojik alan keşfedilmiştir.

Yaygın dağıtım Budizm'in yayılımı, Mauryan emparyalizmi ve demir teknolojisinin ticaret bağlantıları boyunca yayılımı yüzünden farklı uygulanmıştır. Mahasthangarh NBPW'sinin kalitesi onu çekici bir elit sınıf seramiği olarak gösterir ve büyük sayı miktarı Mahasthangarh ve Ganj arasındaki ilişkiyi ve diğer NBPW üreten bölgeleri de gösterir ve aynı zamanda teknolojinin önemli bir refahına işaret eder (Rahman, 2000).

2.8.4.3. Çentikli Seramikler

Çentikli Seramikler (Rouletted Ware (RW)), Hint Alt kıtası, Sri Lanka ve Güneydoğu Asya bölgelerinde çok sayıda eseri bulunmuş olan erken tarihsel dönemin klasik seramik çeşitlerinden birisidir (EK 91) (Rahman, 2007b: 151). Çentikli seramikler uzmanlara erken tarihsel zamanlar boyunca Hint okyanusu üzerindeki ticaret, takas ve iletişim ağını anlamaya yardımcı olan değerli seramik kaynaklarından biridir. Bantlı seramiklerin homojen formu, onun çarkta yapıldığını belirtir. "Çentikli" (Rouletted) adı, her biri 3 ila 10 sıra neredeyse yerleştirilmiş çentik taşıyan bir dizi eş merkezli konsantrik banttan oluşan özel tasarım türünden kaynaklanmıştır (Rahman, 2007b: 152). Mahasthangarh'ta, alt katmanlarda bulunan Çentikli Seramik buluntularının neredeyse hepsi eksik parçalardan ibarettir. Bu seramikler ağız kısımları kavisli ve tabanında eklemi olan, ayaksız ve ortasında eklemi olmayan bir tabak çeşididir. Taban çevresinin yüzeyi pürüzsüz, parlaktır ve çoklu renkler gösterir. Tabanın en çok iç yüzeyi siyah renktedir ve dışı siyah, kırmızı ve kahve renginin gölgelerini gösterir.

Bu seramikler genellikle iç taraftan bezenip dekore edilmiştir, ama bazen iki taraftan boyanmış parçalar da önemli bir miktar da bulunmuştur. Çentikli Seramik ve Klasik Roma Seramiği arasındaki karşılaştırmalı çalışmadan sonra, uzmanlar Arikamedu Çentikli Seramik seramiğinin Akdeniz bölgesinden M.S. 1. ve 2. yüzyıllar arasında ithal edildiğini düşünmektedirler (Rahman, 2015; Rahman, 2007b: 151-152). Mahasthangarh'ta ve Wari Bateshwar'da bulunan RW seramiğinin keşfinin erken tarih dönerli boyunca Bengal ve Güney Asya'daki diğer yerel merkezler arasında yükselen ticari ilişkinin tanıklığını taşıdığı rahatlıkla öne sürülebilir.

2.8.4.4. Sırlı Seramikler

Kazılar ve araştırmalar boyunca, Bengal'in çeşitli arkeolojik sit alanlarında büyük miktarda ve çeşitli renklerde Sırlı Kase kırık parçası keşfedilmiştir. Mahasthangarh'ta keşfedilen, Ortaçağ öncesine tarihlenen mavi sırlı bir kase kırığı büyük ihtimalle Basra Körfezi bölgesinden bu dönemde ithal edilmiştir (Rahman, 2007b: 152). Daha sonraki dönemlerde, Bengal'e Batı Asya ve Çin'den gelen büyük miktardaki Sırlı Kaseler "İslami Sırlı Kaseler" olarak kaydedilmiştir.

2.8.4.5. Süslenmiş Seramikler

Bir kaçı süslenmiş olan yüksek miktarda seramik Büyük Mahasthan bölgesinde farklı seviyelerde keşfedilmiştir. Bu seramikler arasında damgalı ve kazıma bezekli kaplar diğerlerine göre daha yaygındır (Alam, S. ve Alam, M. 2001: 347). Damgalı seramikler içinde en etkileyici desenler dıştan damgalanmış olanlarıdır,birkaç tanesindeyse özellikle NBPW seramiklaerinde iç taraftan damgalanmıştır. Desenlerin işaretleri çeşitli geometrik şekiller, tekerlek, kordon, düzensiz dalgalı çizgiler ve çiçek desenleri vb. ile dekore edilmiştir.Sayısız parça kazıma iç taraftaki yüzeylerindeki desenlerinin, kenar, boyun ve tabağın iç tarafına kazındığını göstermektedir. Tasarımlar, bazen aralarında dalgalı çizgiler bulunan yakınsak çemberlere kazınmıştır.

2.8.5. Boncuklar

2.8.5.1. Yarı Değerli Taş Boncuklar

Düzenli kazılar boyunca Mahasthangarh bölgesinde yüksek miktarda agat, kuvars, carnelian, kristal, kalkedon, mermer, oniks, chart, laltaşı, ametist ve lapis lazuli gibi yarı-değerli taş boncuk ele geçirilmiştir (EK 106) (Boussac ve Alam, 2001: 427-476). Bengal'de bulunan boncukların toplam sayısı arasında Yarı-değerli taş boncuklar sayı, tasarım ve özelllikler olarak öne çıkmaktadır. Karşılaşılan özellikler küremsi, fıçı şekilli yuvarlak, silindir yuvarlak, silindirimsi yuvrlak, fıçı disk şekilli yuvarlak, basık, fıçı şekilli ve basık dairesel şekillidir.

Bu boncuk formları Hint alt kıtasının ve Güneydoğu Asya'nın çeşitli sit alanlarından ele geçirilmiştir. Mahsthangarh'ta bulunmuş bitirilmemiş boncuk, çekirdek, sayısız Kuvars (Agat, Carnelian, Kalkedon) çeşitlerinden yonga ve parçacıkların dikkate değer bir miktarı, sit alanının bir boncuk üretim merkezi olduğunu gösterir (Rahman, 2015) ve işlenmemiş malzemelerin denizaşırı taşınması ve ticaret ağını gösterir (bkınz Boussac ve Alam, 2001: 427-476).

2.8.5.2. Cam Boncuklar

Mahasthangarh ve Wari-Bateswar'da dikkate değer bir miktarda cam boncuklar keşfedilmiştir (EK 107-110). Belirgin boncuklar arasında Sandwich cam boncuklar, Hint-Pasifik monokrom çizikli cam boncuklar, altın sırlı cam boncuklar ve yivli cam boncuklar yer almaktadır (Rahman, 2007c: 102). Rahatlıkla öne sürülebilir ki, Mahasthangarh bölgesi'nde cam boncukların işlenmemiş malzemelerinin yokluğu, işlenmemiş materyallerin Hint altkıtası üzerinde yer alan çeşitli seçkin boncuk üreten sitelerden ithal edildiğini göstermektedir.

Dahası erken tarihi dönemlerde Hint-Pasifik monokrom çizikli cam boncuklarının muhtemel kaynakları Arikamendu, Altın sırlı cam boncukların Deccan bölgesi yada Antik Akdeniz bölgesi ve Sandwich cam boncuklarının Antik Roma bölgesidir (Rahman, 2007c: 102). Yarı-değerlitaş ve cam boncuklara ek olarak farklı şekillerde bolca terracotta (Pişmiş Toprak) boncuk ve biraz fayans, bakır, steatit ve deniz kabuğu boncuklarda Mahasthangarh bölgesinde keşfedilmiştir.

2.8.6. Terracotta Sanatı

Terracotta (Pişmiş Toprak) sanatının çeşitli örnekleri neredeyse tüm Erken tarih ve Ortaçağ'a ait arkeolojik sit alanlarından ve Bengal yapılarından bulunmuştur (EK 116, 117). Taşın eksikliğine ve metalik bir heykel yapmanın karmaşık teknolojisine kanat olarak, Bengalli zanaatkarlar, doğal olarak, Bengal deltasında bu sanatı geliştirmenin ana nedeni olan, Mauryan öncesinden Orta Çağ dönemlerine kadar pişmiş toprak sanatı yapmak için kolay ve mevcut kil hammaddelerine yönelmiştir (Showrove, 2007: 425-447; Chowdhury, 2015). Sunga, Kuşhan, Gupta ve Pala

dönemlerine ait Terracotta eserlerin (Boncuklar, plakalar, yüzüker, Kadn-Erkek figürinler, toplar, diskler, mühürler, yüzükler) büyük bir miktarı büyük Mahasthanarh'ta bulunmuştur.

Terracotta grupları arasında, Budist manastırları ve Hindu tapınaklarını dekore etme görrüşüyle betimlenmiş çeşitli flora (bitkiler, sarmaşıklar, otlar ve çeşitli çiçekler) ve fauna (ata benzeyen bir hayvan figürü, fil, kurbağa, yılan, balık ve çeşitli kuşlar vs.) motifleri taşıyan Terracotta plakalar en baskın gruptur. Sayısız terracotta plakası ve resmi Mahasthangarh kalesinin yarım mil batısında yeralan Magalkot'da keşfedilmiştir. Mangalkot'ta ayrıca Yılan tanrı ve tanrıçaların resimleri, insan başlı ve yılan vücutlu bir engerek kadın ve çok sayıda engerek başlıklı kadın ve erkek kafası bulunmuştur. Terracotta plakalar genellikle Budist Viharaların (manastır) ve Hindu tapınakların dış duvarlarında çekici dekorasyon için kullanılmıştır.

En önde gelen örnekleri Vasu Vihara, Vihara Dhap, Gokul Medh, Mongalkot, Bairagir Vita, Govinda Vita, Parshurama Sarayı, vs. Terracotta grupları çağdaş sosyo-ekonomik kültürü, Jain, Budist ve Hindu tanrı ve tanrıçalarını, Dini ve geleneksel mitleri, laik ve dini temaları betimler ve o zamanki sosyal yaşamdan çok katlı gerçekçi gösteriler bu Terracotta gruplarına canlı bir şekilde Kazınmıştır (Showrove, 2007: 425-447). Erken İslami ve İslami dönemde tapınak ve cami yapıları çoğunlukla tuğla duvarlı yapıların dış duvarlarında kullanılan çeşitli terracotta sanat eserleriyle süslenmiştir.

2.8.7. Heykel

Halen parçalar halindeki buluntulardan oluşan ve daha az iyi durumda korunmuş olup, çeşitli sitelerden eski tank ve toprak kazısı sırasında bulunan Bengal'in heykel sanatı buluntuları dünya çapında çok beğenilmektedir (EK 18, 19). Şimdiye kadar büyük Mohasthan bölgesinde (Vasu Bihar, Gokul Medh, kale) çok sayıda heykel bulunmuştur (Haque, 2007: 396). Erken tarih çağları boyunca Terracotta heykel M.Ö.2.yüzyıl'dan M.S.2.-3. yüzyıllar arasında Bengal deltasında taşın yetersizliğine bağlı olarak gelişmiştir. Gupta ve Gupta sonrası dönemlerde, sayısız taş heykel, taşların Hindistan'ın Rajmahal ve Deccan bölgelerinden deltasal Bengale ihraç edildiği büyük Mahasthan bölgesinden kayda geçirilmiştir (Bhattacharya, 2015).

Mahasthangarh bölgesindeki taş heykel grupları çoğunlukla Brahman, Budist ve Jain dini temalarının yanı sıra tanrı ve tanrıçaları betimlemiştir. Heykel betimlemeleri genellikle Budist manastırları ve Hindu tapınaklarının kalıntılarından bulunmuştur. Siyah basalt ve kumtaşı çoğunlukla taş heykeller için hammadde olarak kullanılmıştır. Pala ve Sena dönemlerinde, Bengal bölgesinde sade bir stil ortaya çıkmıştır.

Mahasthangarh bölgesinde taş heykellerin yanı sıra bronz heykellerde keşfedilmiştir. Günümüzde kaçakçılar, heykelin çok daha fazla talep gördüğü deniz aşırı topraklara kaçakçılık yapmak için uğraşıyorlar. Bazen bilinçli sakinler bulgularının bilgilerini yakın müze otoritesine iletirler.

2.8.8. Metal Buluntular

Büyük bir miktarda metal buluntu Mahasthangarh'ta keşfedilmiştir. Bunların arasında birkaç demir obje, bakır antimon çubuklar, bronz bilezikler, bronz ayna (EK 121), bronz kandil, bronz resimler ve altın süslemeler dikkat çekicidir. Doğu surundaki kazı sırasında, 7. seviyenin zemininde bulunan ve Mahasthangarh ile Hint yarımadasının (Ganj Vadisi) kuzeybatı kısmı arasındaki yakın karışımları erken tarihi dönemlerde gösteren önemli bir bronz ayna keşfedilmiştir (Barnered ve diğerleri, 2001: 113-114). Yakın uyumlu benzer eserler Orta Asya, İran, Afganistan ve Hindistan alt kıtasından bildirilmiştir. Fransa-Bangladeş radyo karbon raporuna göre, bronz aynanın tarihi MÖ 3. yüzyıl ile 2. yüzyıl başı arasındadır (Alam ve Salles, 2001).

2.9. MAHASTHAN'IN SOMUT OLMAYAN MİRASI

2.9.1. Karatoya Nehrinin Kutsal Banyosu

Nehir, her uygarlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Nehirlerin etkisi, her uygarlıktan insanın yaşamını, felsefesini ve doğasını anlamada derin bir etkiye sahiptir. The Karatoya nehri uygarlığın başlangıcından beri önemli bir role sahip olmuştur. Bugün'de, yerel halk, Pasha-Naarayani festivalinde, nehre gelir ve nehirde banyo yaparlar. Yerliler bu geleneğe kutsal banyo olarak isimlendirirler ve çok uzun bir

süredir buna devam etmektedirler. Antik çağlardan bugüne dek Karatoya nehri Hindular için kutsal sayılmıştır. Onlar Karatoya adının *kar* (el) ve *Toa* (su) kelimelerinden geldiğine ve bunun anlamının nehrin suyunaTanrı Şivanın Dağ tanrıçası parvati'yle evlenirken dalıp çıkarmasına dayandığına inanırlar.

Sonuç olarak her yıl binlerce Hindu hacının yılda bir kez, Pausha (Aralık) ayında ziyaret ettiği, Sanskrit şiiri Pousha Narayani-yoga'nın 37. dizesinde *Karatoya-Mahatmayam* olarak geçen, Karatoya nehrinin Siladevir Ghat bölümünde banyo yaptığı için Mahasthangarh hala kutsaldır (Sen, 1929:2). Ayrıca Bangla yılının (13 Nisan) son ayının (Chitra) son gününde burada bir fuar festivali de düzenlenmektedir.

2.9.2. Mahasthan Mazar'da Dini Festival

Şah Sultan Belkh Mahisawar Nahastan'ın önde gelen Sufi azizidir. Binlerce insan onun Mazarında (Türbe) İlk Bangla ayının (Nisan'ın ortası) son Perşembe günü günlük bir dini festival düzenlerler. Güney Asya'nın farklı ülkelerinden insanlar bu festivali kutlamak için olduğu kadar Mahastan tarihi Miras Sit alanlarını ziyaret etmek için de bir araya gelmektedirler.

Önemli sayıda adanmış insan (hem Hindular hem de Müslümanlar, çiftçiler ve onların aile üyeleri) adaklarıyla Mazar'ı (mezarı) ziyaret ederler. Yerel halk, yağmur, güneş ve bereket için evcil hayvanlar ve tahıl sunarlar.

2.9.3. Nakshi Kantha (Renkli İşlemeli Yorgan)

Nakshi Kantha Güney Asyanın doğu bölümünde yüzlerce yıllık eski bir Bengal sanat geleneğidir (EK 129). Bu, Bangladeş, Batı Bengal ve Hindistan'da ev yapımı geleneksel bir zanaattır. Nakshi Kanta'nın adı Bengalce renkli desen yada işlemeli anlamına gelen "Naksha" ve yorgan anlamına gelen Kantha'dan gelmekte, ki bu yüzden Nakshi Kantha renkli işlemeli tada desenli yorgan anlamına gelir. Bu geleneksel sanat Bengal'in kırsal alanında uzun süre devam etmiştir. Nakshi Kanta ismi ünlü şair Jasimuddin'in 1929'da yayınlanan Bengalce şiiri *'Nakshi Kanthar Math'* dan (Renkli işlemeli yorgan alanı) sonra yaygınca popular olmuştur. Nakshi Kanta terimi'ne Ortaçağ Bengal edebiyatında bile popülerce değinilmiştir.

İlk zamanlarda kullanılmış eski bezler kimi zaman daha ucuz yeni giysiler ve özellikle aile kullanımına yönelik olan bu yorganları hazırlamak için farklı iplik türleri kullanılmaktadır. Eski giysiden yapılmış Kantha'nın kullananı tehlikeden koruduğuna ve kem gözü uzak tuttuğuna inanılırdı (Zaman, 2015). Temel olarak, kadınlar bu geleneksel zanaatı işlemek için diğer kadın aile üyeleriyle birlikte çalışmıştır.

Büyük Mahasthangarh'taki bir topluluklar grubu hala Nakshi Kanta yapmaktadır ki, ayrıca Bangladeş'in kuzeybatısını kapsayan bu bölge renkli işlemeli yorganlarıyla ünlüdür. Bu yorgan tipleri renkli numuneleri ve üzerlerine işlenmiş desenler nedeniyle yüksek talep görmektedirler. Şu günlerde elit aileler için, pahalı elişi dükkanlarından alınan bir şıklık ürünü olan bu tip geleneksel zanaatlar, ticri olarak üreilmektedirler.

2.9.4. Geleneksel Ev Silahları

Eski zamanlardan beri ev silahı toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. Yerel Demir-demirciler (zanaatkar) büyük Mahasthan bölgesinde geleneksel tekniği kullanarak ev silahları yapıyor (EK 127). Genellikle bu silahlar ev aktivitelerinde, avlanmada ve savunmada kullanılmıştır.

2.9.5. Shital Pati

Shital Pati, 'Murta' veya Mustak olarak bilinen bir dilim yeşil kamışın birbirine örülmesiyle yapılan geleneksel el işi hasırdır (EK 131) . Shital yatıştırıcı, serin demektir, Pati hasır demektir, dolayısıyla Shital Pati yatıştırıcı yumuşak parlak dokuma hasır demektir. Yıllar boyunca Shial Pati Bengal kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Hasır, oturma minderi, yatak örtüsü veya seccade gibi farklı bir perspektiften tüm Bangladeş'te kullanıldı. Hasır, minder üzerinde otururken veya uzanırken serin ve yumuşak bir dokunuş vermek için özeldir.

Mahasthangarhı içeren Bogura bölgesinde bu günde halen bazı aileler bu elişlerini yapmaya devam etmektedir. Toplama işlemi için, hem erkekler hem de kadınlar murta toplar ve kadınlar çoğunlukla dokuma sürecine dahil olmaktadır. Genel olarak kadınlar bu hasırı örmeye boş zamanlarında özellikle yağmur sezonunda dahil

olmaktadırlar. Bazen erkekler de kadınlara Murta bitkisini toplama ve işleme sürecinde yardım etmektedirler. Bu neredeyse bütün aile üyeleri bu hasırın üretimine dahil oluduğu aile temelli bir zanaat olmanın yanı sıra bazı aileler için geçimlerinin ana kaynağı ve aile bağlarını güçlendirmeye ve uyumlu bir sosyal atmosfer yaratmaya yardımcı olan bir aktivitedir.

Shitol Pati, UNESCO tarafından 2017 yılında Bangladeş'in somut olmayan bir kültürel mirası olarak kabul edilmiş ve bu da ona Bangladeş'in yerli mirası olarak coğrafi tanınma olanağı sağlandığını göstermektedir. Bangladeş'İn farklı bölgelerinde özellikle Sylhet bölgesinde, uzun yüzyıllar boyunca Shitol Pati üretiminin bilgisi ve yetenekleri kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Mahasthangarh bölgesinde, hala birkaç aile bu geleneksel el işlerini dokumaktadır. Shitol Pati zanaatkarları çoğunlukla büyük Mahastan bölgesinin alçak kesimli kırsal bölgelerinde yaşamaktadırlar. Tıpkı Bangladeş'in diğer el işi zanaatları gibi Shitol Pati kanvası üzerine köy hayatlarının bazı hikayelerini betimlemişlerdir.

Bugünlerde birçok NGO ve özel organizasyonlar daha ileri giderek Shitol Pati'nin güzelliğini göstermek için bazı sergilere sponsor olmuşlardır. Aynı Şekilde, yerel zanaatkarları bu mükemmel geleneksel mirası sürdürmeye teşvik etmek ve geliştirmek için daha fazla girişim gerekmektedir. Eğer zanaatkarlar, ilgili paydaştan, özellikle Mahasthan müzesinden lojistik ve ekonomik destek alabilirlerse, kendiliğinden bu bölge ve pek tabii ki devlet için potansiyel bir sektör olabilir.

2.9.6. Yerel Çömlekler ve Zanaatler

Çömlekçilik önemli ve antik bir sanattır. Antik çağdan beri çömlekçilik Bengali kültürünün önemli bir parçasıdır. Biz çok uzun zamandır çömlet kullanmaktayız. Taş ve diğer metalik hammaddelerin eksilmesine kanat olarak, Bengalli zanaatkarlar doğal olarak, Bengal deltasında bu sanatın gelişmesinin ana nedeni olan, Mauryan öncesi dönemden günümüze çömlek ve el sanatları yapmak için kolay ve mevcut kil hammaddelerinden etkilenmiş ve cazip bulmuşlardır (Rahman, 2015 ve 2007b). Bugünlerde yerel zanaatkarlar plastik ve alüminyumun ürünlerin yaygınlaşmasına bağlı olarak farklı uzmanlık alanları ve upraşılara yönelmektedirler

fakat bazı çömlek zanaatkarları hala kendi uğraşılarını ve uzmanlık alanlarını sürdürmektedirler (EK 124-126).

Son zamanlarda plastik, paslanmaz çelik ve alüminyum ürünlerin kullanımı nedeniyle yerel pazarlarda çömlek ürünlerine olan talep azalmış olsa da, ancak Büyük Mahasthangarh bölgesinde çok sayıda yerel zanaatkâr hala kil kaplar, toprak kaplar, kil oyuncaklar ve farklı Tanrı veTanrıçaların idolleri vs. yapmaktadırlar. Shila Devi's Ghat'taki fuar-festivali boyunca, Karatoya nehrindeki kutsal banyo ziyaretleri ve Mahasthan Mazar'daki üç gün süren dini bayram sırasında, yerel çömlekçiler el sanatlarını satmak için yerel pazara götürür ve hacılar, turistler ve yerel halk farklı türlerde el sanatları ürünleri satın alır.

2.9.7. Bogurar Doi (Bogura'nın Yoğurdu)

Bogurar Doi (BoguraYoğurdu) Bangladeş'te popüler bir şekerleme türüdür. Lezzeti ve kalitesinden ötürü popüleritesini uzun süredir korumaktadır (EK 132). İnek sütünden yapılan lezzetli bir süt ürünü olan bu yoğurt, Bangladeş'teki en popüler besleyici gıdalardan biridir. Eskiden Nawabbarir Doi (Nawab Hanesi'nin Yoğurdu) olarak bilinen Yoğurt, Nawab döneminde (18. Yüzyıl) üretilmeye başlamıştır.

Şuanda daha genş bir alana yayılmaktadır ve Boura Yoğurdu'nun tüm ülkeye yayılmasında lezzetini daha da arttirması ve uygun taşma yöntemlerinin geliştirilmesi önemli etkenlerdir. Mahasthangarh Mezar festivali boyunca ve Karatoya nehri'ndeki kutsal banyo ziyaretleri sırasında Bogurar Doi yaygın olarak satılmaktadır. Neredeyse bütün hacılar ve turistler bu yoğurttan fazladan aileleri için almaktadırlar.

2.9.8. Mahasthan Kotkoti

Mahasthan Kotkoti (Lezzetli Kuru Kraker Atıştırmalığı), Mahasthangarh'ın popüler geleneksel lezzetli kuru pastalarından biridir (EK 133). Bu ürün çoğunlukla Mahasthangarh'taki yerel marketlerde, çok uzunn süredir tezgahlarının önünde kurulduğu Şah Sultan Balkhi Mahisawar'ın Mezarı'nın önünde satılmaktadır. Tereyağı, şeker ve unla yapılmaktadır. Yerel halk ve turistler bunun Mahasthangarh Tapınağının kutsal yiyeceği olduğuna inanmaktadır. Mahasthangarh Mazar festivali

ve Karatoya nehri Kutsal banyo ziyaretleri sırasında Kokoti yaygın olarak satılmaktadır.

Neredeyse her hacı ve turist, aileleri için fazladan Kokoti satın almaktadır. Genellikle yerel halk bu yiyecekten aileleri için düzenli satın alır ve bazı zamanlarda Milad-Mahfil (İslami Kültür), dua ve seramonilerde bu yiyecekten vs. dağıtılmaktadırlar. Zaman zaman ziyaretçiler Mahastan tapınağına aileleri için Kokoti ve Bogurar Doi almak için giderler.

2.9.9. Geleneksel Fuar Festivali

Antik çağlardan beri Mahastan, çok çeşitli kültürel festivaller için önde gelen dini merkez olagemiştir. Bu somut olmayan Kültür Mirası programları hala sürdürülmektedir. Binlerce Hindu ve Müslüman hacının ziyaret etmekte olduğu Mahasthangarh hala kutsal bir yerdir. Hindular, Sanskrit şiiri *Karatoya Mahatmayam*'ın 37. dizesinde (Sen, 1929: 2) Pusha Narayani olarak geçen Bangla Pausha ayında (Aralık) yılda bir kez Karatoya nehrinin Siladevi Ghat kısmında kutsal banyoda yıkanmaya geliyorlar. Ayrıca Bangladeş yılının son ayının (Chitra) son gününde (13 Nisan) bir fuar festivali dizenlenmektedir.

Heryıl bir kez, Müslümanlar Bangladeş yılının ilk ayının (Nisan'ın ortası.) son Perşembe günü Şah Sultan Balki Mahiswar'ın Mezarında bir gün süren dini festival'e katılırlar. Bunlardan ayrı olarak, yerel halk Siladevi Ghat'ta ve Mazar bölgesinde, Bangladeş yılındaki Poush (Aralık) ayında *Puskar Mela* (Fuar), Joistho ayında (Mayıs-Haziran) Bambir Mela, Choitra ayında (Nisan) *Chander Mela* gibi çeşitli fuar festivaller düzenlemektedir (EK 134, 135).

2.9.10. Folklor

Bangladeş folklorik açıdan (folktales, songs, dramas, rhymes, riddles, and proverbs) çok zengindir, ki bu bize insanlığımızı, toplumumuzu ve onun yerel somut olmayan kültürel mirasımızı anlamamıza yardım eder. Halk şarkıları arasında, özel bir halk şarkısını temsil eden ve Budizm, Hinduizm, Sufizm ve Vaişnavizm'in etkilerine sahip olan, özellikle Baul şarkısı Bangladeş'te en popüler olanıdır (EK 130). Somut

olmayan Kültür mirasının metinleri olarak Baramasi (Oniki ayın şarkısı) Bengal yılı boyunca köylü kadınların sevinç ve üzüntülerini tanımlar ve dile getirir. Ayrıca Bhatiyali (Nehrin Şarkısı) ve Bhawaiya (Toprağın Şarkısı) oldukça sözedilmeye değerdir. Müslüman kültürü Muharrem ayıyla bağlantılı üzüntü ve acıları dile getiren Jarnigan'ı eklemiştir.

Tarih boyunca, Delta'daki Sufi geleneği bir halk geleneğine dönüşmüş olmasının yan sıra Sufi azizlerinin mucizeleri üzerine sayısız şarkı ve hikaye yazılmıştır ve birçok Sufi azizi yerel azizler yada halk tanrıları sayılmıştır. Örneğin eğer bir deniz yolculuğunda fırtına çıkars, denizciler Pir (Sufi) Badar'a dua eder onun ismini "Badar Badar" diye tekrarlarlar. Bugünlerdeyse, tüm Bangladeş boyunca farklı Sufi azizlerinin isimleri otobüslerin, kamyonların, vapurların ve savaş gemilerinin gövdelerinin üzerine güvenli yolculukları garantilemek için yazılıyorlar.

Bunlardan ayrı olarak, diğer halk şarkıları arasında Madar Pirer gan, Marfati, Murshidi, Gajir gan, Vuter gan, ve Gambhira vs sözedilmeye değerdir. Her halk şarlısı somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. Acil korunmaya ihtiyacı olan bu halk şarkılarını tespit etmek oldukça önemlidir. 2008'de Baul Şarkıları UNESCO tarafından somut olmayan kültürel İnsanlık Mirası Temisili Listesi'ne eklenmiştir. Büyük Mahasthan bölgesindeki yerel gruplar hala bu anlamlı yerel somut olmayan kültürel mirası uyguluyorlar.

2.9.11. Mahisawar ve Porshurama Efsanesi.

Sufi azizi Mahisawar ve Hindu Kralı Parshuram hakkında Mahasthan içinde ve çevresinde yaşayan yerli halk arasında hala faaliyet gösteren birçok yerel efsane vardır. Şah Sultan Belkh Mahisawar, babasının ölümünden sonra Orta Asya'daki Tataristan'da Belkh hükümdarı olan Şah Ali Asgar'ın oğluydu, Afganistan'ın eski Baktriyası'nın, Belkh'ın hükümdarı oldu (Akhter, 2005: 252; Saklayen, 2003: 84) Saltanatını ve krallığını bıraktıktan sonra Şamlı Shaikh Taufiq (R.) 'den ders alarak Derviş oldu. Şah Sultan önce Ganj kıyısındaki Bengal'in Sandwipine geldi, ardından valinin Kali'ye tapan Kral Balaram olduğu Hariramnagar'a gitti. Kral, Şah Sultan Mahisawar'ı engelledi, ancak bakanı İslam'ın hükmünü kabul etti ve ona yardım etti (Karim, 2015). Sonra Şah Sultan, Mahasthangarh'a geçti. Mahisawar kelimesi Farsça-

Sanskrit dilinden, Farsça'da “Mahi” balık anlamına gelir ve Sanskritçe'de “Sawar” binici anlamına gelir, “Mahisawar” başlığı popüler hale gelen balık binicisi anlamına gelir muhtemelen balık şeklinde bir tekneyle geldi (Karim, 2015).

Kral Parasurama, Mahasthangarh bölgesindeki Bhoja-Gauda hanedanının son Hindu kralıydı. Muhteşem kraliyet sarayı Parsuram, Mahasthangarh kalesinde yer almaktadır. Derviş (İslam'a adanmış kutsal kişi) hakkındaki en ünlü efsane, Hazreti Şah Sultan Balkhi Mahisawar (başka bir adıyla Şah Sultan Mahmud Balkhi Mahisawar), eskiden Afganistan'ın Belh hükümdarı olan Mahasthan'a balık şeklinde bir mavna’yla gelmesidir. Hindu Kralı 'Parsuram'dan Jaynamaz’ını (dua derisi, seccade) yaymak (İslam'ı yaymak) için küçük bir arazi parçası talep etmiştir. Kral isteğini kabul etti ve Fakir dua etmeye (İslam'ın mesajını duyurmaya) başlamıştır. Sonuç olarak, seccadesi genişlemeye başladı ve neredeyse şehrin tamamını kaplar. Bu Parasuram'da alarma geçti, birliklerini çağırdı ve Darveş'e saldırmıştır.

Başlangıçta, Kral Parasurama'nın ordu komutanı Chilhan, çok sayıda takipçisinin yanı sıra yerel Budistler ve Caynistler ile birlikte İslam'ın mesajını kabul edip Müslüman olmuştur. Acınası haberi duyan kral, aile üyesiyle ve Sila Devi dışındaki diğer birliklerle birlikte intihar etmiştir. Sila Devi, Kral Parasurama'nın kız kardeşi (başka bir anlatımda kızı) idi. Misilleme yapacak kadar güzeldi. Öfkesiyle, bir giysisinin altında bir silah saklayarak, onu öldürmek için bir hile ile Mahisawar'ın önüne çımıştır. Ancak Mahisawar, güvenliğinin ve onurunun o kadar farkındaydı ki, Sila Devi'ye onun numarasını yerine getirme şansı vermemiştir. İntikam alamayınca kaçar ve hayatından vazgeçip, kalenin doğu yakasından akan Karatoya nehrine atlamıştır. Bu yer, yerel halk tarafından halen Sila Devir Ghat (Siladevi'nin iniş yeri) olarak bilinmekte ve şu anda Karatoya nehri kıyısında bir tepede yer alan bir merdiven ile ulaşılmaktadır.

Yerel Hindular genellikle Mahasthan yerine “Sila Dwipa” (Sila Adası) adını tanımaktadırlar (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 52). Jiatkunda (Yaşam havuzu) Kundu, Kral Parashuram’ın kraliyet sarayının yakınında, kalenin doğu surunun yakınında yer almaktadır. Şiddetli bir dövüş sırasında, Mahisawar'a kralın bir hizmetkarı olan Harapala tarafından, Jiatkunda (Yaşam yeniden kazanma havuzu) mistik gücünü koruduğu sürece kraliyet birliğini yenmenin zor olacağı konusunda bilgi verilmiştir. Savaşta ne zaman bir asker ölse havuzun suyuna batırılarak yeniden hayata

döndürülmektedir (Beverage, 1875: 88-95). Havuzun mistik gücü hakkında bilgi edinen Mahisawar, bir parça sığır etinin o mistik havuza atılmasını ister ve emri hemen yerine getirilmiştir. Sonuç olarak havuz gücünü kaybetmiş ve Mahisawar'ın takipçileri zaferi yiğitçe kazanmıştır. Sonunda, Parshuram ve Mahisawar arasında Parshuram'ın mağlup edildiği ve öldürüldüğü şiddetli bir savaş yaşanmıştır.

Bu geleneksel anekdotlar, 19. yüzyılın başında Mirza Arzmand ve Munshi Surya Narayan tarafından yazılan "Tasarikh-e-Bangla" adlı açıkça bilinen Farsça bir metneve Bengal epik Ballad tarzı destanlarına dayanılarak güçlendirildi (Sen, 1912: 16). Bununla birlikte, son gayrimüslim kralın rejimi Mohsthan Garh'ta sona erdi ve Parasurama'nın hayatta kalan soyundan kaçtı ve Vardhankot'ta oturduğu Rangpur'un güneyinde başka bir beylik kurdu (Hossain, 2006: 15).

Şah Sultan Mahmud Mahisawar Türbesi, kalenin güneydoğu köşesinde yer almaktadır ve bu alan, şu anda tek kubbeli bir kare Babür cami (M.S.1719) dahil olmak üzere çeşitli türbelerle süslenmiş olan çevre sınırlarından yaklaşık 25 fit yükselmektedir. Türbelerin çoğu, Mahasthan'da yaşadıklarına inanılan Silbarsa Pargana'daki Müslüman Zamindar'lara, geri kalan mezarlar ise Mazar Hadimlerine ve camiye aittir (Ahmed, 1981: 38-39).

Bazı bilim adamları ve yerli yazarlar, Şah Sultan Mahisawar'ın Mahasthan'ın ilk Müslüman galibi olduğuna ve aynı zamanda manevi meyveli büyük Sufi azizlerinden biri olarak kabul edildiğine inanıyor. Sufi azizleri Mahisawar'ın efsaneleri, Bengal Deltası'nda diğer bazı Darvesh'lerle ilgili bu tür geleneksel mitsel hikayelerin yaygın olduğu bu ülkede popülerdir (Karim, 2015).

2.10. MAHASTHAN'IN DOĞAL MİRASI

2.10.1. Karatoya Nehri

Mahasthangrh Kalesi'nin doğu tarafı boyunca akan Karatoya Kuzey Bangladeş bölgesindeki Nehirler arasında en ünlü ve uzunluk olarak en uzun olanıdır (EK 66) (Zakariah, 1979: 162). Karatoya Büyük Mohasthan Bölgesinin sulanmasına katlı yapma konusunda öncülük eden bir nehirdir ve bölgeler arası iletişim ve ulaşım ağında

önemli bir bağlantıdır. Günümüzde can çekişmekte olan bir nehirdir ve akıntılarını takip etmek zordur.

Karatoya'nın orijinal akışı, Himalayalar'daki Teesta'dan gelir ve Nepal ile Butan arasındaki sınır çizgisini belirli bir mesafeye çekerek Hindistan'ın Jalpaiguri bölgesine girerek güneybatı rotasıyla Bangladeş'e girer (Zakariah, 1979: 162). Nehir, Kuzey Bengal deltasının tüm topraklarının kuzeyinden güneye yayılan devasa eski Teesta Nehir sisteminin bir parçasıydı. Karatoya daha önce Teesta nehrinin ana kanalı ve muhtemelen Brahmaputra nehrinin ayrılan bir kolu olmalıdır (Chowdhury, 2015).

Van Den Brooke'un (1660) ve Binbaşı Rennell'in haritasına (1770) dayanarak, önemli Karatoya nehri, Bengal Deltası'ndaki ana nehirlerden biriydi ve Karatoya-Mahatmyam, güçlü Karatoya nehri ile denize paraleldir (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 34). Bilim adamları ve bazı referanslar, Karatoya'nın 13. yüzyılın başlarında Türk generali Bahtiyar Khalji'nin Naudiya'yı (şimdiki Kustiya bölgesi, Bangladeş'in kuzey bölgesi) fethi sırasında Ganj nehrinin üç katı kadar güçlü olduğunu bildirmektedir (Zakariah, 1979: 159-191). Karatoya gezilebilir bir nehirdi ve diğer kayıtlarda Mahsthan'ın denizin ortasında bir ada olduğunu anlatıyordu. Karatoya zamanla geçmiş ihtişamını yitirdi ve 18. ve 19. yüzyıllardan sonra daha alçak bir akarsu ile önemsiz ve tembel bir nehir haline geldi ve seyrüsefere son verildi (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 37).

Antik çağlardan günümüze karatoya nehri Hindular için kutsaldır. Onların inancına gore Karatoya adı *kar* (el) ve *Toa* (su) kelimelerinden gelmektedir, ki bunun anlamı ve kaynağı nehrin suyunun, Dağ tanrıçası Parvati'yle evlenirken Tanrı Şiva'nın ellerini daldırması ve kutsamış olmasından dolayıdır. Sonuç olarak, binlerce Hindu hacının, yılda bir kez, Sanskrit şiiri *Karatoya-Mahatyam*'ın (Sen, 1929: 2) 37. dizesinde Pousha Narayani-yoga olarak geçen, Bangla Pausha (Aralık) ayında ziyaret edip Karatoya nehrinin Siladevi Ghat bölümünde kutsal banyo'da yıkandıkları Mahasthangarh hala kutsaldır. Bangladeş yılının son ayı Chitra'nın son gününde (13 Nisan) bir fuar-festivali de düzenlenmektedir.

2.10.2. Kalidah Sagor

Kalidah Sagor (Hendek) Mahasthan surunun kuzey tarafında yer almakta ve büyük ihtimalle kale için bir hendek görevi görmüştür (EK 67) (Sen, 1929: 3). Kalidah Sagor Kalidah denizi demektir ki, belki görünüşü denize benzemekteydi. Günümüzde, burası yerel çiftçinin çiftlik faaliyetleri için su kaynağı olarak kullandığı geniş bir su kütlesidir. Kuzey surunun hemen yanında Kalidah Sagar ile Karatoya arasında dar bir kanal bağlantısı bulunmaktadır.

2.10.3. GilaTola Khal

Gilatola Khal (Hendek) or Gilatola kanalı surun batı tarafında yer almaktadır. Bugünkü durumu can çekişmekte olup, yerel halk tarafından bir tarım arazisi olarak kullanılmaktadır (EK 69).

2.10.4. Mathura'ın Bil

Gilatola Khal'ın batı tarafında yer alan Mathura Bil (büyük göl yada bataklık), Kalidah Sagor ve Gilatola Khal arasında bağlantı sağlamaktaır. Tıpkı Gilatola Khal gibi burası da kuru mevsim de çiftlik alanlarıdır (EK 70).

2.10.5. Banaroshi Khal

Banaroshi Khal (Hendek) surun güney tarafında yer almaktadır. Burir Darwaza (duvar) olarak bilinen ve Banarsi Khal'a giden güney surlarının orta noktasında bir giriş bulunmaktadır (EK 71) (Sen, 1929: 3). Müze yetkilileri tarafından doldurulan giriş şu anda yoktur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MAHASTHAN VE ÇEVRESİNİN MEVCUT MİRAS YÖNETİM SENARYOSU

3.1. MAHASTHANGARH (KALE'NİN İÇİ)

3.1.1. Mezar ve Cami Alanı

Mahasthangarh kalesinin Güneydoğu köşesi Mezar ve Büyük Mahasthan bölgesinin Cami alanı olanı olarak bilinir (EK 50). Bu alan, popüler Şah Sultan Mahmud Mahisawar ve kral Parshurama'nın süpürücüsü Haripala'nın mezarı dahil olmak üzere çeşitli mezarlarla süslenmiş çevredeki sınırlardan yaklaşık 7.62 metre yükseliyor. Mezarların çoğu, Mahasthan'da yaşadıklarına inanılan Silbarsa Pargana'daki Müslüman Zamindar'lara, geri kalan mezarlar ise Mezar ve caminin Khadimlerine (mutasavvıf yardımcısı) aittir (Ahmed, 1981: 37-40). Mezar'ın yanında yer alan tek kubbeli kare bir Babür camisi vardır (M.S. 1719).

Mezar'ın yaklaşık 60 fit kuzey-batısında, çeşitli önemli eserler ve yeniden inşa aşamaları ile 8. yüzyıla ait ilginç bir tapınak kompleksi ortaya çıkarılmıştır (Ahmed, 1981:40). Günümüzde bu tapınak, koruma sınır duvarı veya çiti olmasa bile tadilat ve konservasyon yapılmadan dağılmıştır.

Potansiyel antik kalıntılar hala Mezar bölgesinin derinliklerinde gömülü durumdadır. Her yıl, hem ulusal hem de uluslararası birçok dinden yüzbinlerce insan, dini, geleneksel faaliyetleri ve eğlencelerinin bir parçası olarak burada bir araya geliyor. Bu tür dini ve kültürel ünlü olaylar (somut olmayan miras), Mahasthan ve çevresindeki arkeolojik alanların Mezar bölgesi ve Shila Devi's Ghat ile (somut miras) tamamen ilgilidir. Mezar bölgesinin hemen doğusunda yer alan yerel bir pazar ve Mazar'ın yaklaşık 200 metre kuzey doğu tarafında bir kolej ve Medrese (İslami okul) yer almaktadır.

3.1.2. Şah Sultan Mahisawar'ın Türbesi (24º 56´ 59" N 89º20´ 53" E)

Mir Syed Shah Sultan Mahmud Mahisawar Türbesi, Aurangzeb'in Sanad'ında bahsedilen Mahasthangarh kalesinin güneydoğu köşesinin Mezar bölgesinde çevredeki araziden daha yüksek bir höyüğün üzerinde durmaktadır (EK 38, 39) (3.2.2.4. bölümlere bakın). Avlunun ortasında yeralan, sade tuğla büyük, beyaz astarlı ve sıvalı bir mezardı. Son zamanlarda yerel adanmışlar, mezarı büyük ölçüde genişletmiş, yenilemiş ve sonlu büyük bir kubbe ile örtmüşlerdir (Ahmed, 1981: 38). Mezar, gökyüzüne açılan geniş bir muhafaza duvarı ile çevrilidir. Muhafaza üç girişi içerir, ana giriş batı tarafında yer alır ve doğrudan cenotaph salonuna erişim sağlar, diğer ikisi kuzey ve güney tarafındadır. Kapalı avlunun içinde Mezar'ın Khadimleri'ne (Sufi Aziz yardımcısı) ve camiye ait bir mezar vardır.

Yılda bir kez 1. Bangla ayının (Nisan'ın ortası) son Perşembe günü, binlerce insan onun Mezarında (Türbe) toplanıp üç günlük bir festival düzenlerler. Önemli sayıda adanmış (hem Hindular hem de Müslümanlar, çiftçiler ve onların aile üyeleri) adaklarıyla Mezar'a (Türbeye) gelir. Yerel halk yağmur, güneş ve verimlilik için çiftlik hayvanları ve tahıllar sunmaktadırlar.

3.1.3. Sufi Aziz Mahisawar'ın İlk Makamı

Şah Sufi Mahisawar'ın ilk ibadet koltuğu yada makamı olarak bilinen, Mahasthan camisinin içinde Mahasthan mezarının yaklaşık 10 metre güneybatısında dikdörtgenbirduvar platformu yer almaktadır (EK 45). Geleneksel olarak Mahastan'a balık şekilli bir saltanat kayığıyla geldiği ve Hindu Kral 'Parsurama''dan *Jaynamaz* (Dua Örtüsü, Seccade) için küçük bir yer istediği anlatılır, ki burada namaz kılmanın yanı sıra dua derisini yaymak (İslam'ı yaymak) amacıyla Jaynamaz'ını (seccade) yerleştirebilirdi. Kral bu dileği kabul eder ve Fakir dua etmeye başlar (İslam'ın mesajını tebliğ etmeye başlar).

Sonuç olarak, seccadesi genişlemeye başladı ve neredeyse şehrin tamamını kapladı (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 52). Son zamanlarda bu tamamen modern tuğla'yla restore edilmiş platform 4, çimento sıvasıyla yükselmektedir. Şu anda bu

platform korunmakta ve kutsal bir yer olarak sayılmaktadır. Burada hiç antik kalıntı bulunmamaktadır (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 52).

3.1.4. Haripala'nın Mezarı (24º 56´ 57" N 89º20´ 52" E)

Haripala'nın mezarı, Mahasthan kalesinin güneydoğu köşesinde, Mahisawar'ın mezarının 50 metre güneyinde yer almaktadır (EK 48). Haripala, geleneksel olarak, Hindu kralı Parshurama'nın daha sonra ihanet edip bilgiyi Mahisawar'a iletenve daha sonra Hafijur Rahman olarak adlandırılan temizleyicisidir. O İslam'ın mesajını kabul edip, Müslüman olmuş ve Şah Sultan Balkhi Mahisawar'ın takipçilerinden biri olmuştur.

Ayrıca efendisinden büyük manevi güç elde etti ve daha büyük Mahasthangarh bölgesinde İslam'ı yaymasına yardım etmiştir (Detaylar için bakınız Ali ve Bhattacharjee, 1986: 52). Haripala'nın Türbesi halen hem Müslümanlar, hem de Hindular tarafından tapınım görmektedir. Şimdi Mezar modern tuğlalarla onarılmış ve sıvayla kaplanmıştır.

3.1.5. Forruk Siyar Camisi (24º 56´ 58" N 89º20´ 52" E)

Yerel olarak Mahasthan Camii olarak bilinen Farruk Siyar Camii, Mazar bölgesindeki Mahisawar türbesinin güneybatı tarafında yer alan Babür tek kubbeli kare bir camidir (EK 43, 44). Caminin giriş kapısı üzerine sabitlenen siyah taş levhaya Farsça yazıt kazınmıştı.Yazıt, bir Khodadil'in (خدا دل - dürüst yürekli), Azim'Us-Shan'ın oğlu ve İmparator Aurangzeb'in torunu olan oğlu Shahid-i-Mazlum olarak bilinen Babür Subahdar Farrukh Siyar (MS 1713-1719) döneminde AH 1130'da (MS 1718) bir cami kurduğuna işaret ediyor (Sen, 1929: 31; Karim, 1992: 525-526).

Caminin ölçüsü, sekizgen dört köşe kuleleri ile dıştan 23 fit karedir. Doğudaki çok uçlu üç girişin karşısındaki kıble/batı duvarında üç mihrap vardır ve sadece orta mihrap en büyüğü ve dışarıdan öne çıkandır. Kuzey ve güneydeki her duvarda bir giriş vardır. Kuzey ve güneydeki her duvar bir giriş içeriyordu. Cami, çiçek desenleriyle süslenmiş sıvalı ve çok sivri kemerlerle tuğladan yapılmıştır. Kubbe düz sıvalıdır ve sütun desteği olmaksızın sade bal peteği tuğla tromplar üzerinde taşınmıştır (Khan,

2015). Finial, sırlı pişmiş toprak ile süslenmiş ve kubbenin kasnağı bir dizi kör mermerlerle süslenmiştir. (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 53).

Şimdi modern yapı, özgün özelliklerini ve süslemelerini örten batı dışında her tarafta cami olarak genişletildi. Ziyaretçiler Mahasthangarh bölgesindeki ziyaretleri sırasında bu camiyi bulmakta zorlanıyorlar.

3.1.6. Khodar Pathar Höyüğü (24º 57´ 03” N 89º20´ 51” E)

Khodar Pathar Höyüğü (Tanrı Taşı), Mazar'ın yaklaşık 200 metre kuzey batısında yer almaktadır (EK 37). Tuhaf adı, kabartmalı ve büyük baniyan ağacının altında höyüğün tepesinden hala çıkan çiçek tasarımlı büyük bir granit taş kapı eşiğinden gelir (Ali ve Bhatacharjee, 1986: 55; Ahmed, 1981: 42). 1907'de yapılan bir test kazısı, Budist tapınağı veya stupa ile bağlantılı bazı gömülü taşlar bulunmuştur (Ali ve Bhatacharjee, 1986: 55).

Höyüğün yüzeyi çimenli oval bir şekle sahiptir ve höyüğün çevresinde bir miktar tahribat vardır. Ana höyük, devasa taştan kutsallığının bozulmamış kanadıdır.Tabela ya da reklam panosu ve koruma çiti ya da duvarı yok, serseriler höyüğün üzerinde yatıyor.

3.1.7. Mankalir Kunda Camisi (24º 57´ 08” N 89º20´ 51” E)

Mankalir Kundo Camii, Mahasthangarh kalesinin kuzeydoğu köşesindeki derin kurumuş bir tankın doğu kıyısında, Mahisawar Mazar'ın yaklaşık 200 metre kuzeyinde ve Khodar Pathar Bhita'nın (höyüğün) 100 metre kuzeyinde yer almaktadır (EK 34-36). Adlandırılması hakkında çeşitli görüşler var, Cunnigham, höyüğün adının türetildiğini King Man Sing'e, kendisinin ve kardeşi Tan Sing'in orada bir tapınak kurduğuna ilişkin (Cunningham, 1969: 106) ve diğer bilim adamları, Manklir Kundo adının Bağımsız Saltanat Bengal döneminde Ghoraghat'ın güçlü Müslüman hükümdarı Mankhalis'ten geldiğini düşünüyor (Ahmed, 1981: 43-45; Ali ve Bhattacharjee, 1986: 56).

Cunningham, höyükten çok sayıda oyulmuş tuğla, Ganeşa ve Garuda'nın iki antik bronz heykelciği, kaba bir Jaina görüntüsü, farklı türlerde hayvan ve çiçek

motifleri taşıyan birçok kare pişmiş toprak alto rölyef, parça parça taş kaide ve Ortaçağ Nagri yazısında "nagrahara" veya "agrahara" kelimesini taşıyan kaide gibi çeşitli eserler toplamıştır. Arkeolojik bulgulara dayanarak, Cunningham höyüğün bir Brahman tapınağı olduğunu düşünüyordu (Cunningham, 1969: 108-09). Ancak 1965-66 yıllarında yığının enkazında düzenli bir kazı yapıldı ve on beş kubbeli caminin dikdörtgen planlı büyük bir planı ortaya çıkarıldı (Khan, 2015).

Tarih: Cami ile ilgili yazı bulunmamakla birlikte, Mahasthangarh'da A.H.700 (M.S.1300) tarihli bir yazıt (bkz.Bölüm 3.2.2.3.) bulunmuştur ki bu, erken ortaçağ döneminden itibaren Müslüman işgalinin ortaya çıkışının anlamlı bir işaretidir (Hasan, 2007: 75). Varolan zemin yapısı, uyumlu masif ayakları ve diğer mimari özelliklere sahip, Tribeni'deki Zafar Han Gazi Camii (M.S.1298 tarihli yazıt) ve Batı Bengal'deki Chhota Pandua'daki (yaklaşık M.S.1300) Bari Camii'nin planında benzerdir.

Mankali Kunda Camii muhtemelen Bangladeş'teki en eski camilerden biridir (Hasan, 2007: 75). Herhangi bir yazıtın bulunmaması nedeniyle, kazıda bulunan bol süslü tuğlalardan mihrap ve dış duvarın zengin bir Şekilde dekore edildiğini (Ahmed, 1981: 43-45) ve iç kısımdaki büyük payandalardan geniş dikdörtgen zemin planı ve muhtemelen Batı Bengal'deki Hazrat Pandua'daki (MS 1375) Adina Camii'nden daha erken İslam üslubunu taşıyan köşe kulelerinin yokluğu (Hasan, 2007: 75). Bu rahatlıkla Bengal'in erken İslami dönemine bağlananbilir.

Tanım: Bulunan zemin planına göre yapılan kazıdan sonra, dikdörtgen cami (28.40m x 16m ölçülerinde, 1.50m kalınlığında duvarlar ile) içte iki sıra halinde sekiz payandayla beş koridor ve çatının 15 bodur kubbeye sahip olduğunu düşündüren üç bölüme bölündü. Merkezi bölme diğer ikisine göre biraz daha geniştir. Muhtemelen orta bölüm, *chau-chala* tonoz veya benzeri bir çatı ile örtülebilir. Doğudaki beş girişin karşısındaki kıble/batı duvarında beş mihrap vardır ve sadece merkezdeki mihrap en büyüğü olduğu kadar dışarıda da göze çarpar.

Hutbe (İslam dersi) için kullanılan orta mihrabın kuzeyine yakın üç basamaklı minber veya minber yer alır. Destekledikleri kemerleri düşündüren payandaların büyüklüğü çok geniştir (Hasan, 2007: 76). Dikka olarak bilinen minberin kuzeyinde (Alamgir, 2014: 67) ve orta mihrabın yakınında, bir Maksurah (yönetici için ayrılmış oda) olarak kullanılan çevre duvarı olan bir platform ve zeminden yaklaşık 1.5 m ila 22 metre yüksekliğinde yükselen ikisi niyet öğretmek için, biri de Mukabbir için

kullanılan, üç platform daha vardı (Ahmed, 1997: 37). Caminin doğu cephesinde, herhangi bir kapatma duvarı olmaksızın 25 fit genişliğinde geniş bir açık avlu vardır (Ahmed, 1975: 43-45). Köşe kulesi yok, ancak güneybatı köşesinde, Medrese (İslam Okulu) veya İmam'ın evi için kullanılabilecek bir platform var.

A.K.M. Zekeriya, bu caminin medrese olarak kullanıldığını düşünmektedir (Zekeriya, 2011: 181). Kazıdan, daha sonra Arkeoloji Bölümü'nün (DoA) sadece iç iskeleleri ve dış duvarları ekstra modern tuğlalarla yenilediği, zemin seviyesinin yükseltildiği ve iskeleleri büyük bir şekle dönüştürdüğü bir zemin planı keşfedildi. Mevcut yenilenen kalıntı yapısında güvenlik örtme duvarı yoktur ve billboard iyi durumda değildir. Saha tarım arazileri ile çevrilidir ve yavaş yavaş tecavüze uğramaktadır.

3.1.8. Porshuram'ın Sarayı (24º 57′ 18" N 89º20 49" E)

Porshuram Sarayı, Mahisawar'ın mezarının 400 metre kuzeyinde ve yerel olarak bilinen Porshuramer Bari (Porshuram'ın ikametgahı) olan doğu surunun 50 metre batısında yer almaktadır. 1961 kazısı, orta bir avlu etrafında dört ayrı bloktan oluşan nispeten modern zamana ait bir konut evinin tam planı ortaya çıkarıldı (EK 30, 31) (Ahmed, 1981: 45-46; Ali ve Bhattacharjee, 1986: 57-58).

Saray dikdörtgen şeklindedir, 55 m'dir. uzun doğudan hafif ve 40 m. kuzeyden güneye ve çevredeki alanlardan ortalama yüksekliği 24-25 m'dir (Volay, 2001: 480). Tüm yapı, ana girişin doğu duvarında olduğu ve ön avluya erişim sağlayan sağlam bir sınır duvarı ile kapatılmıştır. Tüm Saray kompleksi, kireç ve çatlak tuğla kaplamalı yeniden kullanılmış tuğla parçalarıyla inşa edilmiştir (Volay, 2001: 480). Derin kazılardan sonra sırasıyla 8. ve 15.-16. yüzyıla ait iki parçalı yapı katı ortaya çıkarılmıştı (Ali ve Bhattacharjee, 1986:58).

Kazıda, Pala hanedanının diğer ekli eserleriyle pişmiş toprak plakalar ve bu bölgeden birkaç renkli Müslüman sırlı çanak çömlek bulundu (Ali ve Bhattaharjee, 1986: 58). L. Volay (2001: 477-495) zemin planı ve mimari özellikleri ile ilgili tartışılan detaylar. DoA, 1961'deki kazı çalışmalarına dayanarak zemin yapısını yeniledi ve korudu, sınır duvarı ve günah veya reklam panosu çok kötü durumdadır.

3.1.9. Jiyat Kundo (24º 57´ 17” N 89º20´ 51” E)

Mankalir-Kunda camisinin yaklaşık 200 metre kuzeyinde ve Porshuram sarayının doğusunda bulunan popüler Jiyat Kundo yer alır (hayatı yenilenme kuyusu) (EK 28, 29). Geleneksel efsaneye göre, Sufi aziz Mahisawar ve Hindu kralı Porshuram arasında şiddetli bir kavga sırasında ortaya çıkmıştır. Porshuram'ın askerleri öldürüldüğünde, Jiyat Kundo adlı mistik havuzun suyuna sokularak canlarını geri kazanmışlardır. Mahisawar'a bu sır Harapala tarafından bildirilir, bir parça sığır etinin o mistik havuza bırakılmasını ister ve havuz gücünü kaybeder (Bevrage, 1878: 88-95; Ahmed, 1981: 47).

Sonunda, son Hindu kralı Porshuram yenilir ve öldürülür. Kuyunun iç çapı 12'-8 "ve üstte 15'-8" dış çapı offset tarzında inşa edilmiş, böylece derinleştikçe çap küçülmüştür. Kuyu şu anda tuğla parçaları ve molozlarla kısmen kapatılmıştır.

3.1.10. Shila Devi’s Ghat (24º 57´ 32” N 89º20´ 54” E)

Shila Devi’s Ghat veya Sila Devi’nin İniş yeri, doğu Mahasthangarh surlarına yakın Karatoya nehrinin batı kıyısında yer almaktadır (EK 32, 33). Siladevi'nin Hindu kralı Parasurama'nın kız kardeşi (başka anlatımda kızı) olduğu konusunda popüler bir gelenek vardır. Şiddetli öfkesiyle, bir hile ile sufi aziz Mahisawar'ı öldürmek için giysisinin altına bir silah saklar.

Ancak Mahisawar, bu hilensin farkında olduğu için intikam planı başarısız olur ve Siladevi bunun sonucunda kaçıp Karatoya nehrine atlayarak hayatından vazgeçer (Bevrage, 1878: 88-95). Bu yer halen yerel halk tarafından Siladevi’s Ghat (Sila Devi'nin atlayış yeri) olarak bilinmektedir. Son zamanlarda, yerel yönetim yetkilileri Sila Devi'nin Ghat'ına bir iniş merdiveni inşa etmiş ve Bagura şehrinin su kaynakları yönetimi, Ghat'ın önündeki Karatoya nehrini kazmıştır.

Her yıl bir kez Bangla Pausha ayında (Aralık) meydana gelen ve Pousha Narayani-yoga olarak bilinen Karatoya nehrinde binlerce Hindu hacı ziyaret edip kutsal bir banyo yaptıkları Shila devi'nin Ghat'ı hâlâ kutsaldır (Sen, 1929: 2). Bangla

yılının son ayının (Chitra) son gününde (13 Nisan) de burada bir fuar festivali düzenlenmektedir.

3.1.11. Bairagir Vita (24º 57´ 34” N 89º20´ 44” E)

Bairagir Vita (kadın keşişin sarayı), Porshuram sarayının 250 metre kuzeyinde ve kuzey surunun 75 metre kuzeyinde yer alır (EK 26, 27). 1928-29'daki kazı, bazı yardımcı yapılarla birlikte erken Pala (M.S. 8. - 9. yüzyıl) ve geç Pala dönemlerine (M.S. 11. yüzyıl) ait iki büyük parçalı tapınağın kalıntılarını ortaya çıkardı (Khan, 2015). Nazimuddin Ahmed (1981: 25-28), iki parçalı tapınak yapısının ayrıntılarını anlattı. 8.yüzyıl Pala tapınağı doğudan batıya 98 fit uzunluğunda ve kuzeyden güneye yaklaşık 42 fit genişliğindedir (Ahmed, 1981: 25).

Şu andaki kalıntılar sadece kaidenin bodrum katında ve tapınağın içindeki bazı odalardan ibarettir. Bodrum duvarının tamamı bir bant ve iki düz pervazla süslenmiş ve mabedin ortasına yerleştirilmiş olması gerekmektedir (Rahman, 2000: 96). Geç Pala veya 11. yüzyıl Pala tapınağı, önceki tapınağın biraz güneyinde kurulmuş ve kısmen üzerini kaplamış ve doğudan batıya 111 fit ve kuzeyden güneye 57 fit ölçülmüştür (Ahmed, 1981: 26; Rahman, 2000: 97). Tapınağın iç düzenlemelerinin planının, bodrumun çok harap olması nedeniyle anlaşılması çok zordur, ancak bir dizi iyi yontulmuş sütun kaideleri ve kuzey kanadının ortasında bir sundurmanın varlığını gösteren dübel işaretleri taşıyan taş kapı pervazları (Ahmed, 1981: 26; Rahman, 2000: 97).

Bairagir Vita kompleksinin kuzey tarafına bitişik Pala dönemine ait birkaç yapı kalıntısı ortaya çıkarıldı, bu alanlar muhtemelen geniş bir açık avlu olarak kullanıldı (Ahmed, 1981: 26). Bunların dışında, en az iki döneme, erken Pala ve geç Gupta dönemlerine ait yapısal kalıntıların varlığını ortaya çıkaran Bairagir Vita kompleksinin çeşitli yerlerinde çeşitli derin çukurlar batırıldı (Ahmed, 1981: 27). İyi döşemeli tuğlalarla inşa edilmiş Bairagir Vita kompleksinde çok sayıda çevrelenmiş halka kuyu veya rezervuar veya kundalar (hem dikdörtgen hem de dairesel) bulundu, muhtemelen bu rezervuarlar, ya kurban ya da sunu niteliğindeki bazı dini uygulamalarla iliEKendirildi (Ahmed, 1981: 26; Rahman, 2000: 97).

Son zamanlarda sahada kazı ve koruma gerçekleştirildi ve sahayı çevreleyen bir çit inşa edilmiştir. Bairagir Vita kompleksinin yaklaşık 200 metre güneydoğusunda bulunan, M.S. 9. - 10. yüzyıla tarihlenen, 1928-29 yıllarında yapılan kazı sırasında bir başka ilginç küçük tapınak ortaya çıkarıldı. Tapınağın kalıntıları, antik yol seviyesinden 5 fit (1.520 m.) yüksekliğinde bir kaide ile dikdörtgen bir yapı (39 fit 6 inç- 11.8872m-x 34 fit-10.3632- boyutlarında) olduğunu göstermektedir (Ahmed, 1981: 27). Tapınağın duvarının bu tuğla ve plakalarla süslendiğini gösteren Paharpur stilinde bir dizi bezemeli tuğla ve pişmiş toprak plakalar bildirilmiştir (Ahmed, 1981: 27). Bu tapınak şimdi gömülüdür ve ne tabela, ne sınır duvarı veya çit yoktur. Ziyaretçiler, tarihini ve önemini anlamak için bu tapınağı veya siteyi tespit edemediler.

3.1.12. Munir Ghon (24º 57´ 40” N 89º20´ 50” E)

Yerel olarak Munir Ghon olarak bilinen surun kuzeydoğu köşesinde yer alan yüksek bir höyük ve burç duvarı (Munir adında bir adamdan ismini almıştır) yer almaktadır. Buradaki sur duvarının yüksekliği 10 fit (3.048 m.) ve genişliği en az 11 fit (3.3528 m.) olarak kaydedilmiştir; ve burada her iki taraf da tuğla ile inşa edilmiştir ve temel, çamur harçlı tuğlalarla inşa edilmiştir (Ahmed, 1981: 28; Ali ve Bhattacharjee, 1986: 58).

Kalenin iç kısmından dış yapıya girişi sağlamak için burç boyunca bir teras da inşa edilmiştir (Ahmed, 1981: 28). N. Ahmed (1981) Münir Ghon burç yapısının muhtemelen nehir kıyısını korumak için bir gözetleme kulesi görevi olması amacıyla yapıldığını düşünmektedir. Bu alan yenilenmiş, DoA tarafından bakımı yapılmış ve bir çitle korunmuştur.

3.1.13. Jahaz Ghat (24º 58´ 57” N 89º17´ 60” E)

Govinda Bhita'nın 100 metre güneyinde, kuzey surunun yarım daire şeklindeki belirgin bir alanı, Karatoya nehri yakınında ve yerel olarak Jhahaz Ghat (demirleme yeri/Nehir Limanı) olarak bilinmektedir (EK 25). 1931 ve 1960'daki kazılar sırasında burada dört ana yeniden inşa aşaması ortaya çıkarıldı; en erken Gupta Dönemi'ne

(M.S. 4-6. yüzyıl), son aşama ise muhtemelen Geç Müslüman Dönemi'ne (M.S.15.-16. yüzyıl) aitti (Ali ve Bhattacharjee, 1986: 59).

Kazıda ayrıca, daha sonraki zamanlardaki kaya dizilimleri ve Govinda Bhita'ya giden iki büyük paralel duvar tarafından bloke edilen bir geçit keşfedilmiştir (Ali ve Bhattacharjee, 1986:5 9-60). Site şu an herhangi bir koruma yada konservasyon önlemi olmaksızın durmaktadır.

3.1.14. Sur

Mahasthangarh, düz zeminin yaklaşık 15 fit yukarısında genel bir yükseklik olan tuğladan inşa edilmiş surla çevrili, neredeyse dikdörtgen şeklindeki bir kaledir. Kale, kuzeyden güneye yaklaşık 1,5 km (5000 fit) uzunluğunda ve batıdan doğuya 1,4 km (4000 fit) genişliğindedir. Doğusunda meşhur Karatoya nehri ve diğer üç yanında hala kısmen görülebilen hendekle (bkz. Bölüm 2) korunmaktadır (EK 56-58) (bkz. Sen, 1929: 3).

Doğu surları ve kuzey surlarının bir kısmı, Güney Asya Turizm Altyapı Geliştirme Projesi (SATIDP) ile yeniden inşa edilmiştir, Tamra duvarının (Bakır Kapı) yakınındaki güneybatı surlarının bir parçası olup çok harap durumda olan Batı surları yerel yerleşim yüzünden yıkılmış olup, yerel yerleşim nedeniyle güney sur görünmezdir.

3.1.15. Kalenin Girişleri ve Yolları

İlginç bir isim taşıyan kalenin birçok girişi vardır.Ana kapı batı tarafındadır ve Tamradvara veya Bakır kapı olarak bilinir, muhtemelen bakır levhalarla kaplı kapıdır (Ahmed, 1981: 48). Güney tarafında, Banarasi Khal (kanal) rehberi Burir Darwaza olarak bilinen bir açıklık vardı (Sen, 1929: 3; Ahmed, 1981: 49). Son zamanlarda kapı DoA tarafından doldurulduldu. Şu anda doğu tarafında üç giriş var:

- Kalenin güneydoğu köşesinde Şah Sultan Mahisawar'ın türbesine ve camiye kılavuzluk eden, muhtemelen Müslümanlar döneminde yapılmış bir kat merdiven vardır (EK 53) (Sen, 1929: 3).

- Tamra Duvarı'dan Bihar köyüne doğru geçen, mezarın yaklaşık 20 metre kuzeyinde yer almakta olan ve Drab Şah kapısı olarak bilinen bir kapı bulunmaktadır (EK 54).
- Daha kuzeyde Parshuram ve Jiyat Kundo sarayı yakınında, Karatoya nehri üzerindeki Sila Devi's Ghat'a çıkan bir başka açıklık daha vardır (EK 55) (Sen, 1929: 3; Ahmed, 1981: 49).

Kuzey tarafında, biri Sanatan Shaheber Gali olarak bilinen Govinda höyüğüne giden iki giriş ve Kalidah Sagar'ın karşısındaki Ghagarduar köylerine açılan bir kapı doldurulmuştur. Kalenin içinde şu anda iki ana yol vardır; ana kapı Khodar Pathar höyüğünden geçen Dorab Sha kapısını ve Tamra Duvarı (bakır kapı) Mathura viyolajından Bihar'a bağlar. Diğer yol Parshuram Sarayı'nı birbirine bağlar Höyük, kalenin ortasıyla batı suruna gider ve Tamra Dvar'ın (bakır kapı) yakınındaki her iki yola da bağlanır.

3.1.16. Govinda Höyüğü (24º 57´ 46" N 89º20´ 44" E)

En ilginç yapı Govinda Vita (Hindu Tanrısı Govindanın höyüğü) kuzey surunun 100 metre dışında ve Karatoya nehrinin çift kıvrımında yer alır (EK 23, 34). Geleneksel olarak Sanskrit şiiri *Karatoya Mahatmya'*da (Ahemd, 1981: 28) bahsedilen Govinda veya Vishnu'nun (Hindu Tanrısı) tapınağı olarak tanımlanır. Mahasthan-Shibganj yolu, Govinda Vita kompleksinden geçer ve sitenin doğu tarafında Karatoya nehri akar.

1928-29'da yapılan kazılar, Gupta döneminin sonlarından (M.S. 6./7.yüzyıl) Müslüman fethine (M.S.13.yüzyıl) kadar dört ana bina aşamasını ortaya çıkardı. Saha doğudan batıya yaklaşık 300 m uzunluğunda ve kuzeyden güneye 250 m genişliğindedir ve çevredeki tarlalardan ortalama yüksekliği 5 ila 8 m'dir (Rahman, 2000: 92). Önemli bina yapısı, uygun bir Şekilde Batı Tapınağı ve 6 fit kalınlığında masif bir sınır duvarı ile çevrili Doğu Tapınağı olarak adlandırılan iki ayrı tapınakta oluşur ve M.S. 8-9.yüzyıl da inşa edilmiştir (Ahmed, 1981: 29).

Govinda Vita kompleksi, insan müdahalesine karşı son derece rahatsız. Karmaşık alanda kurulan bazı modern yapılar; Batı tarafında Mahasthan müze kompleksi, bir subayın DoA bölgesi ve misafir evi (Rahman, 2000: 92). Son

zamanlarda DoA, Mahasthangarh bölgesinin önemli turistik cazibe merkezlerinden biri olan zemin yapısını yeniden inşa etti ve korudu ve DoA bu siteden gelir elde ediyor.

3.1.17. Mahasthan Site Müzesi

Mahasthan site müzesi, Govinda Vita'nın hemen batısında ve 1967'de kurulan Mahasthangarh kalesinin kuzey surunun yakınında yer almaktadır (EK 61-65). Müzede farklı dönemlere ait çok sayıda eser sergileniyor ancak tanımlama yeterli düzeyde değil. Müzenin yetersiz alanı nedeniyle bir depoda tutulan çok sayıda buluntu vardır. Mahasthan Sitesi müzesinin nispeten dar bir alana sahip olduğu söylenebilir. En önemli bulgulardan bazıları arasında Mahasthan Brahmi yazıtı (M.Ö. 3. yüzyıl), Arapça yazıtı (M.S. 1300) ve Aurangzeb sanadı (M.S. 16.yüzyıl) (maalesef bu değerli yazıtla ilgili ana kopya/kopya veya açıklama yoktur) sayılabilir.

Müze, miras alanlarını korumak, muhafaza etmek, sergilemek, iyileştirmek ve tüm yönetim faaliyetlerini izlemek için ana otoritedir ve bunun yanı sıra yerinde yorumlama merkezi olarak kullanılmaktadır. Kazı ve depodan maksimum ve yeni eserleri sergilemek için Mahasthan site müzesini büyütmeye önemli ölçüde ihtiyaç vardır.

3.2. MAHASTHANGARH KALESİ DIŞINDA

3.2.1. Bihar Dhap Höyüğü (24º 58´ 52” N 89º17´ 60” E)

Mahasthangarh kalesinin yaklaşık 4 mil güneybatısındaki Bihar köyünde bulunan, yerel olarak Totaram Punditer Dhap (Totaram'ın evi) olarak bilinen potansiyel miras alanı Bihar Dhap (bir Bhuddhist Manastırı). Nagar Nehri (Karatoya'nın bir kolu) Bihar köyünü kapsamktadır. Çinli bir hacı Hiuen Tsang (MS 638-645), yaklaşık 700 keşişin Mahayana'yı incelediği *Po-shi-Po* adlı büyük bir Bhuddhist manastırından bahsetti ve daha sonra 1978-79'da A. Cunnigham bölgeyi ziyaret etti ve Po-shi-Po'yu bir Bihar olarak tanımladı. Dhap (Ahmed, 1986: 51-53; Bhuiyan, 2015).

Kazıda Buddha'nın bronz bir görüntüsü, Sultan Sikandar Shah'ın (1358-1390) gümüş sikkesi, çok sayıda pişmiş toprak plakalar, contalar, toplar, süslü tuğlalar, cam boncuklar, kandiller, tebeşir ve demir çiviler vb. bulunmuştur (Bhuiyan, 2015; Yerinde İlan Tahtası). Arkeolojik kalıntılara ve diğer kaynaklara dayanarak, sitin M.S. 4./5.yüzyıldan M.S. 9. ve 10.yüzyıla kadar işgal edilmiş olduğu varsayılabilir (Bhuiyan, 2015). Yakın zamanda batı manastırı zemin yapısı yenilenmiştir. Site DoA tarafından korunmaktadır ancak sınır duvarı veya çit yoktur.

3.2.2. Bashu Vihar (24º 58´ 57” N 89º17´ 60” E)

Bhasu Vihara, Bogura bölgesindeki Shibganj karakolunun Bihar birliği altındaki bir Bhasu Vihar köyünün kuzey kesiminde ve yerel olarak Narapotir Dhap olarak bilinen Mahasthangarh kalesinin yaklaşık 5km kuzeybatısında yer almaktadır (EK 77-80). Saha, Nagar nehrinin yaklaşık 500 m batısındadır ve sahanın güney ve kuzeybatı tarafında büyük bir gölle çevrilidir, ancak göl şimdi çamurludur ve ekili alan olarak kullanılmaktadır. 1978-79'da A. Cunnigham bölgeyi ziyaret etti ve Po-shi-Po'yu Hiuen Tsang'ın eski Bengal'deki ziyareti sırasında (M.S. 638-645) bahsettiği bir Bashu Vihar olarak tanımladı. Beş höyükten oluşan, üç büyük Budist manastırı ve iki küçük tapınaktan oluşan Bashu Vihar kompleksinin arkeolojik alanı, kuzeyden güneye yaklaşık 225 m uzunluğunda ve doğudan batıya 240 m.ve çevredeki arazinin ortalama 9 m yüksekliğindedir (Rahman, 2000: 64).

Kazı 1973-74'te başladı, iki büyük Budist manastırı ve önde gelen üç höyükten bir orta boy Budist tapınağı ortaya çıkardı (Ahmed, 1979: 36; Rahman, 2000: 64). Manastır 1, yirmi altı manastır odası içeren, kuzeyden güneye 162 fit kuzeyden güneye ve 152 fit doğudan batıya yaklaşık dikdörtgen planlıdır (Rahman, 2000: 65). Manastır 2, Manastır 1'in 75 fit kuzeydoğusunda yer alır ve doğudan batıya 184 fit uzunluğunda ve kuzeyden güneye 162 fit uzunluğundadır ve ortasında açık bir avlu bulunan otuz manastır hücresi içerir. Mauryan imparatoru Ashoka, manastırın yakınında bir stupa inşa etti (Ahmed, 1981: 51-52). Kazılar, Budist tapınağı ve manastırının dış duvarını süslemek için kullanılan çok sayıda bronz resim, pişmiş toprak plakalar (insan, hayvan ve kuş figürleri), süs tuğlaları olduğunu bildirdi. Bashu Vihar, bir Budist tapınağı ve

manastırının süslenmesi için kullanılan çok sayıda pişmiş toprak plakanın bulunduğu Bangladeş'teki üçüncü en önemli Budist bölgesidir (Ahmed, 1979: 57).

Bahsetmeye en çok değer eserler arasında demir çiviler, pişmiş kil contalar, farklı metal ve pişmiş toprak sanat ve kullanım nesneleri, pişmiş toprak oyuncaklar ve figürinler, kinfe, bıçaklar, mızrak başları, metal ve toprak kaplar ve mutfak eşyaları, demir çiviler, pişmiş kil contalar, farklı metal ve pişmiş topraktan yapılmış nesneler yer almaktadır (Ahmed, 1979: 47-65; Rahman, 2000: 66). DoA, estetik değerini korumak ve desteklemek için burada yenileme, koruma ve yönetim faaliyetleri yürütüyor. DoA ayrıca Bashu Vihar miras alanında turizmi geliştirmeye çalışıyor.

3.2.3. Gokul Medh (24º 56´07" N 89º20´11" E)

Gokul Medh sitesi, Mahasthangarh kalesinin yaklaşık bir mil güneybatısında ve Karatoya nehrinin yarım mil batısında bulunan Gokul köyünde yer almaktadır (EK 81). Halk arasında Behular Basar Ghar (Behula'nın gelin odası) veya Laksmindharer Medh (efsanevi bir tüccar Laksmindhar'ın höyüğü) olarak bilinir ve Behula ile Lakshmindar'ın aşk ilişkisiyle ilgilidir-ki Lakshmindar ayrıca öfkeli Manasa Devi (tanrıça) ile ilişekilendirilmektedir. 1934-36'da başlayan kazı, çeşitli boyutlarda 172 adet dikdörtgen kör oda olan büyük bir yapısal kompleksi ortaya çıkarmıştır. Çevresindeki ekili arazilerden ortalama 13m yüksekliğe sahip olan kompleks, kuzeyden güneye 72m ve batıdan doğuya 50m ölçen yapısal ölçülerdedir (Rahman, 2000: 83).

Çok sayıda pişmiş toprak plakalar ve diğer ilgili arkeolojik bulgular, tapınağın ilk aşamasının M.S. 6.ila 7. yüzyıllar arasında inşa edildiğini ve Sena döneminde (M.S.11. ila 12. yüzyıl) merkezi sekizgen kaide üzerine bir sundurma ile kare bir tapınak inşa edildiğini göstermektedir (Ahmed, 1981: 50; Rahman, 2000: 83). Mabedin bir Siva tapınağı olduğunu gösteren tapınakta bir taş levha bulunmuştur (Khan, 2015). Gokul Medh, Mahasthangarh bölgesindeki en önemli turistik yerlerden biridir ve düzenli olarak gelir elde etmektedir.

3.2.4. Kalenin Dışındaki Önemli Siteler/Banliyöler

Bunların dışında Mahasthangarh'ın banliyösünde kazılmış ve kazılmamış birçok önemli alan vardır. En önemli kazı alanlarından biri (hayırseverlik beyanı), Mahasthangarh kalesinin yaklaşık 1.25 km batısında yer alan Mangalkot'tur (24º57´23”N 89º19´37”E). Bu siteden, antropomorfik ve zoomorfik figürinleri tasvir eden çok sayıda pişmiş toprak figürin bildirilmiştir, her insan figürünün başında bir yılan başlığı vardır (Hossain, 2006: 42; Ahmed, 1981). Diğer bir sit alanıysa ise Skandher Dhap (24º55´33” N 89º21´58” E) veya kalenin yaklaşık 3.5 km güneyinde bulunan Hindu kralı Kartika höyüğü/tapınağıdır. Siteden Sanskritçe Karatoya Mahatmyam (M.S.10. yüzyıl) ve Kalhan'ın M.S.1149-50'de yazdığı Rajatarangin (Sen, 1929; Hossain, 2006: 44) metninde bahsedilmiştir.

Mahasthangarh kalesinin batı banliyösünde kısmen kazılmış üç alan daha vardır. Godaibari Dhap veya höyük (24º56´52”N 89º19´ 33”E) (Godai'nin evi) Mahasthan surunun güneybatı köşesinin 1.5 km güneydoğusunda yer alan bunlardan biridir. İkinci site, Salivahana veya Salvon Rajar Bari (kral Salvon'un evi)'dir (24º54´16” N 89º43´86” E) ve kalenin güneybatı köşesinin yaklaşık 5 km güneydoğusunda yer alır. Üçüncü veya son kazılan yer, Khullnar Dhap (popüler tüccar Chand sawdagar'ın karısı olan Khullana adında bir hanımefendinin höyüğü) (24º57´39" N 89º19´44" E), kalenin kuzeybatı köşesinin 700 m batısında bulunmaktadır. Bunların dışında Mahasthangarh kalesini çevreleyen ve Mahasthan'ın tarihini zenginleştiren, mevcut ve gelecek nesil için kazılması ve korunması gereken birçok kazılmamış potansiyel alan vardır.

3.3. PAYDAŞLARIN İLETİŞİMİ, KATILIMI VE YÖNETİMİ

Paydaşlar kavramı, mirasın planlanması ve yönetiminde giderek daha önemli hale gelmektedir. Kültürel Miras sit alanı vakalarının çoğu yerel topluluk, bölgesel hükümet ve STK'lar gibi belirli paydaşlar tarafından etkilenir ve ilgilenir. Her projenin, projeyi olumlu ya da olumsuz bir Şekilde etkileyebilecek ya da etkilenebilecek paydaşları vardır. Miras veya herhangi bir proje yönetimi planlamasına çok sayıda paydaş dahil edilmelidir, paydaşların takdir yetkisi olmadan, planlama sonuçları

istikrarsızdır ve yıkıcı olabilir (Bott ve diğerleri, 2011). Miras alanlarının bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruma bağlamında, Alan Başkanı sahayla ilgili paydaşlarla ilgili sorumluluklarını bilmeli, onlarla uygun ve uygulanabilir bir iletişim kurmalıdır (Hajialikhani, 2008), paydaşların memnuniyeti belirlenmeli ve bir proje amacı olarak yönetilmelidir (PMI, 2017: 505).

Paydaşların pozisyonunu veya taleplerini anlaşılamaz veya belirlenemezse, projeler gecikebilir veya engellenebilir. A. Pedersen (2002: 38) paydaşlarla yetersiz verimli iletişim nedeniyle projenin engellendiğine dair bazı örnekler göstermektedir. Mevcut araştırma, Mahasthangarh bölgesinde Paydaşların iletişimi, katılımı ve yönetiminde eksiklik olduğunu kaydetmiştir. Bölgesel paydaşlarla kişisel görüşme sırasında, hem özel hem de devlet paydaşlarının çoğunun Mahasthan müzesi veya site yöneticisi ile çalışmayı kabul ettiği gözlemlenmiştir. Bana her yıl Büyük Mahasthangarh bölgesinde birçok geliştirme faaliyeti yaptığımızı, Müze'nin ihtiyacı olursa yardım sağlayabileceğimizi söylediler. Aynı Şekilde, site yöneticisi ve paydaşlar arasında bir iletişim eksikliği olduğu da belirtiliyor.

3.4. YÖNETİM DEĞERLENDİRMESİ (SWOT ANALİZİ)

3.4.1. Güçlü Taraf

- Mahasthangarh miras alanı, somut ve somut olmayan miras dahil olmak üzere hem kültürel hem de doğal mirasın olağanüstü evrensel Değerine sahiptir. Sitenin mevcut kalıntıları ve arkeolojik bulguları (eserler), politik, sosyal, ekonomik, dini ve sanatsal değerlerin erken tarihi dönemden (M.Ö. 4. yüzyıl) sömürge dönemine (M.S. 19. yüzyıl) dönüşümünü aydınlatmaktadır.
- Site hala Hindular (kutsal banyo için), Müslümanlar (Sufi azizinin mezarı ve cami için) ve Budist (Budist manastırları için) tarafından birkaç kez hac ziyaretlerinin yapıldığı kutsal bir yerdedir.
- Site, Mauryanlar, Shungalar, Kuşhanlar, Guptalar, Palalar, Senalar, Müslümanlar ve Doğu Hindistan şirketinin çok kültürlü kanıtlarını içermektedir.

- Sit alanı, arkeolojik, yapısal ve tarihi önemi nedeniyle Hindistan yarımadası'nda çok belirgindir.
- Mahasthangarh, Güneydoğu Asya'daki zengin kentsel kale şehir merkezlerinden biriydi ve Himalaya'dan Hint Okyanusu'na rota olarak kullanıldı.
- Her tarafı nehir ve hendekle korunan yüksek teras surları gibi şehir düzeni ve manzarasıyla eşsiz ve istisnai bir tanıklık taşır.
- Mahasthangarh yerleşimleri nehir ve kara yolları üzerinden birbirine bağlanmıştır ve arkeolojik kanıtlar Mahasthangarh'ın dış ve iç ağında göstermektedir.
- Mahasthangarh bölgesi, büyük bir turizm potansiyeli bölgesidir.
- Tüm bu eserler, son iki buçuk bin yıldır Mahasthangarh'ın sosyo-kültürel, politik, ekonomik, ticari ve ticari yönlerini ve dini yönlerini yansıtıyor.
- Sit alanı, UNESCO Dünya Kültür ve Doğal Mirası Geçici listesine şu kriterler temelinde yazılmıştır: (ii), (iii).
- Taraf Devlet, siteyi UNESCO Dünya Mirası'na dahil etmek için plan ve politika benimsemiştir

3.4.2. Zayıf Taraf

- Mahasthan bölgelerinde her türlü saha yönetimi faaliyetini yürütmek için yetersiz insan gücü.
- Özellikle koruma ve koruma yönetimi alanında becerikli ve deneyimli insan gücünün eksikliği.
- Çok sayıda höyüğün bulunduğu etkin arazi edinimi politikasının eksikliği.
- Tarihi toprakları yönetmek için acilen satın alınması gereken yerel topluluğa aittir.
- Miras alanı Mahasthan,çeşitli nedenlerden kaynaklanan çeşitli ciddi yıkım tehditleriyle karşı karşıyadır: vandalizm, hazine avcısı, cehalet, yağma, çeşitli koruma sorunları, yasadışı arazi kullanımı, tarım arazilerinin genişlemesi, turizm ve kalkınma baskısı.
- Sürdürülebilir ve etkili bir turizm planı ve politikası yoktur.

- Sit alanı, Bangladeş Parjoton Corporation (BPC) tarafından bir turizm bölgesi olarak tanınmıyor.
- Potansiyel alanın büyük bir kısmı (Mahasthangarh kalesinin içinde ve dışında) mevcut topluluktan edinilmemiştir.
- Yerinde yorumlama ve tesis dışında yorumlama eksikliği ve ayrıca basılı ve elektronik medyada uygunsuz destek.
- Planlama-projelendirme-kazı-yapılanma arasında uyum eksikliği.
- Yönetim Alanı ile ilgili bilgi, sunum, farkındalık çalışmaları eksikliği.

3.4.3. Fırsatlar

- Alana bilimsel ilginin artması, kazıların ivmesini koruyacak ve kaynak yaratılmasına destek olacaktır.
- Sahada daha uzun ve hatta kalıcı bir mevcudiyeti sürdürerek, topluma uzun vadeli ve sürdürülebilir ekonomik faydalar da sağlayacaktır.
- Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'lar) ve üniversitelerin Siteye ilgisi arttırılmaya çalışılmaktadır.
- Taraf devlet güçlü bir şekilde siteyi UNESCO Dünya Mirası listesine kaydetmeye çalışıyor.
- Mahasthangarh, Hindular, Müslümanlar ve Budistlerin kutsal yeri olarak kabul edilmiştir.

Yurtiçi ve yurtdışından binlerce kişi siteyi ziyaret etmektedir.

"Mahasthangarh" ın hem yerel hem de sponsorlar tarafından tanınan bir marka olarak kullanılması site için farkındalığı artırmaktadır. Sitedeki medyanın ilgisi yalnızca sitenin tanıtımına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda siteye ve gerçekleşen faaliyetlere sponsor ilgisinin gelişmesine de yardımcı olur (ekonomik fırsat). Yakın zamanda yerel yönetimlerin yaptığı planlama-projelendirme restorasyon çalışmaları sürmektedir. Site, büyük bir turizm potansiyeline sahiptir.Kazı ekipleri ve yakın yerel topluluk arasında kurulan diyaloglarda önemlidir. Arkeolojik süreçte yerel bilgi birikiminin değeri böylece anlaşılır.S itede yerel gurur öne çıkar.

3.4.4. Siteye Yönelik Tehditler

3.4.4.1. Doğal

Ülke, altı mevsimi, özellikle de yağışlı mevsimi ile tanınır. Muson boyunca (Mayıs'tan Ekim'e kadar), düzensiz şiddetli yağış nedeniyle bölgenin çoğu ya su dolu ya da sular altındadır. Kazı yapılan alanlar, muson döneminde su dolu veya sel nedeniyle aşırı derecede çürüyor. Mahasthangarh'ın neredeyse tüm alanı verimli toprakları ve tarımıyla ünlüdür. Aşırı yağış, muson havası ve verimli toprak, antik ve restore edilmiş yapılarda aşırı büyüyen bitki örtüsüne neden olur.

Farklı ot türleri, çalılar, yosunlar, dalgalı parazit kökleri yaygın bitki örtüsü problemleridir ve eski tuğlalara zarar verir ve yapının yoğunluğunu azaltır. Bunların dışında, yoğun güneş ısısı, şiddetli rüzgarlar, depremler tuğlalı yapılar için en büyük tehditlerden biridir.

3.4.4.2. Çevresel Kirlilik

Büyük Mahasthan bölgesi ağırlıklı olarak kırsaldır ve Bogura şehrinden yaklaşık 12 km uzakta bulunur. Atmosferi kirleten büyük sanayi birimleri yoktur, ancak Bogura-Rangpur ulusal otoyol geçişleri kalenin güneydoğu köşesinin yanından geçerek bazen yoğun trafik bu bölgeyi kirletmektedir. Bu nedenle, kirlilik meselesinin acil olması düşünülmüyor. Buna rağmen, müdahale gerektiren bazı önemli sorunlar vardır. Örneğin Karatoya nehrinin geçtiği ovadaiatık gübrelerle kirlenen toprak, büyük toplanmalar sırasındaki Kutsal Banyo'ya ve ekinlere zarar vermektedir.

Bunların dışında, kalenin etrafındaki eski hendek ve büyük doğal bataklık arazisi yerel halk tarafından kirletilmiş ve işgal edilmiştir. Karotoya nehri, kaleyi çevreleyen hendek ve büyüleyici kırsal manzara, doğal ya da insan kaynaklı felaketlerle kirleten ve tecavüz eden Mahasthangarh'ın estetik değeri ve bütünlüğüdür.

3.4.4.3. İnsan Kaynaklı Kirlilik

3.4.4.3.1. Plansız Yönetim

Tüm sahalarda yönetim faaliyetlerini etkileyen belirli bir kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli master plan yoktur. Kazı, koruma ve konservasyon faaliyetleri dağınık olarak yürütülmüştür. Koruma ve yönetim planının olmaması, birçok sitenin potansiyelini gün geçtikçe azaltmasına neden oluyor.

3.4.4.3.2. Sitenin Kaldırılması

Kazılmamış potansiyel miras alanının kaldırılması Mahasthangarh bölgesinde yaygın bir senaryodur. Büyük sit alanının ancak küçük şimdiye dek kazılmış ve koruma altına alınmıştır, alanın geri kalanı tecavüz ve ekim için uygun olmayan arazi kullanımı, gölet, kuyu ve su rezervi için sahanın potansiyelini azaltan ve önemli eserleri yok eden kanallar kazılması nedeniyle tahrip edilmektedir.

3.4.4.3.3. Sahada Yeni Altyapılar

Siteyi çevreleyen aşırı nüfus artışı nedeniyle yeni altyapılara neden olur ve site yönetimini etkiler. Mahasthangarh kalesinin güneybatı köşesinde, Tamraduvar'ın (bakır kapısı) yanındaki yeni yerleşim ve altyapı potansiyel surları yıktmıştır. Mahasthangarh'ın diğer bölgesinde, yerel topluluk, sahada veya sahanın yanında altyapılar (konut ve ticari yapılar) geliştirir ve tarım için genişleme veya düzleme arazisi geliştirir.

Mahasthangarh bölgesindeki nüfusun aşırı büyümesi, arkeolojik kalıntılar üzerinde yıkıcı etkilere neden olur, ören yerleri yeni inşaat altında gömülür, sitelerin kısmen bazen tamamen atılması ve bir kısmı da modern yerelliği kaplar.

3.4.4.3.4. Uygunsuz Restorasyon

Yetersiz arkeolojik ve tarihi tanıklık, farklı potansiyel kalıntıların uygunsuz restorasyonuna neden olmaktadır. Bunun dışında, uygun araştırma eksikliği, verimli koruyucuların ve eğitimsiz işçilerin yetersizliği, yapının bütünlüğünü ve özgünlüğünü azaltabilecek uygunsuz restorasyona neden olabilir.

Mankali Kundu Camii, Porshuram'ın sarayı ve Mahasthangar kalesinin sur, restorasyon ve konservasyon için modern tuğlaların kullanılmasının iyi bir durumda olmadığı uygunsuz restorasyon örnekleridir.

3.4.4.3.5. Eğitimli Yıkım

Bazen eğitimli ajanlar, devlet daireleri, yerel yönetimin neden olduğu yıkım ve hükümet dışı paydaşlar. Saha yönetimi hakkında bilinçsizlik ve yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla uygun işbirliği eksikliği, genellikle yapısal gelişim için yıkıma neden olur. Mankali Kundo Camii yakınlarındaki kalenin içine, sitenin estetik değeri için ciddi tehdit oluşturan büyük bir yüksek voltajlı elektrik direği kuruldu.

3.4.4.3.6. Fikir Ayrılığı

Mahsthan bölgesindeki bazı miras alanlarının tamamı Arkeoloji Bakanlığı'na (DoA) ait değildir. Birçok miras alanı, Arkeoloji Departmanı'nın (DoA) korumalı alanı ve mevcut topluluğun mülkiyeti altındaki bazı diğer siteler olarak tanınmamaktadır. DoA veya Yerel bakıcı, DoA yetkilisi ile arazi sahibi arasında yerel çatışmaların ortaya çıktığı araziyi almadan arazileri korumuştur. Etkili site yönetimi için yerel bakıcı ve topluluk arasındaki çatışma veya yanlış anlama en aza indirilmelidir.

3.4.4.3.7. Saldırı ve Bölge Tacizi

Büyük Mahasthan bölgesinin istisnai olmadığı büyüyen ülke Bangladeş'te toprağa tecavüz çok yaygın bir senaryodur. Yerel sakinler genellikle kazılmamış höyüğü ve tarım için kazılmış alanları tecavüz eder, göletler, kanallar, yerel

mezarlıklar, Eidgah (Bayram namazı için) ve Mahasthan bölgesindeki her yerde yeni inşaatlar, alanların kaldırılmasına ve potansiyel sitelerin bütünlüğünün ve özgünlüğünün kaybolmasına neden olur. Mezar bölgesi, pazar ve yerel araç parkı için yerel halk tarafından işgal edilmiştir. Öte yandan, kalenin güneybatı köşesi, yerleşim için yerel sakinleri tecavüz ediyor.

3.4.4.3.8. Antik Tuğlaların Yağmalanması

Antik tuğlalarla inşa edilmiş antik bina yapısının yakınında birçok yeni yerleşim binası vardır. Yerel topluluklar, mutfak evleri, tuvaletler ve modern yapılarını yeniden kullanmak için sitelerin çoğundan eski tuğlaları yağmalamaktadır (EK 144). Sonuç olarak, çoğu eski yapı ve höyükte aşırı fiziksel hasar, hatta birçok alan yıkılmıştır.

3.4.4.3.9. Yetersiz Yönetim

Burada koruma ve uygun yönetim politikası yetersizdir ve ziyaretçilerin taciz edilmesi ve cebe indirilmesi, kaçırılma vb. gibi cezai işlemlere ve site izlemede ihmallere neden olur. Küresel Miras Fonu (GHF), 2010 yılında Mahasthangarh bölgesinin onarılamaz kayıp ve yıkımın en "Eşiğinde" 12 küresel alandan biri olarak tanımlandığı "Kaybolan Mirasımızı Kurtarmak" başlıklı bir rapor yayınladı ve yetersiz yönetim ve yağma birincil olarak alıntılandı. Nedenleri (GHF, 2012) Hafriyat, koruma, koruma, uygun izleme gibi günlük turlar yetersizdir ve düzenli olarak yapılamaz.

Özellikle koruma ve koruma yönetimi alanında saha ihtiyacına, yönetim elemanlarının yetersizliğine ve becerikli ve deneyimli insan gücünün eksikliğine dayanmaktadır. Yetersiz yönetim politikası, bir turizm alanı olarak bütünlüğü, özgünlüğü ve gelecekteki potansiyeli azaltır.

Zayıf Drenaj

Barind yüksek terasında bulunan hemen hemen her site, uygun doğal drenaj ile kazılır. Günümüzde, yerel topluluk, arazinin bazı kısımlarında uzun süre su kaydına neden olan plansız gelişimleriyle topografyayı değiştirdi. Öte yandan, hem eğitimli hem de eğitimsiz grup doğal kanalları örtmekte, büyük antik doğal bataklık ve ekim

alanını ve konut inşaatını genişletmek için doğal ve insan yapımı göletler kazılması sonucu su basması ve toprağın suyu içine çekmesi sonucu toprak altındaki yapıların çürümesi, kazılmış yada kazılmamış alanlara verilen zararlardan başlıcalarıdır.

3.4.4.3.10. Eser Kaçakçılığı

Bir grup dahili ve uluslararası antika kaçakçısı, altın ve gümüş sikkeler, taş heykeller, potansiyel çanak çömlek, pişmiş toprak vb. gibi farklı değerli arkeolojik eserlerin yasa dışı satışı ve kaçakçılığı ile uğraşıyor. Günümüzde, çoğu zaman, kaçakçılar, eski eserlerin çok daha fazla talep gördüğü denizaşırı topraklara kaçakçılık yapmaya çalışıyorlar.

Ayrıca yerel halkı ve sapkın memuru yasadışı faaliyetleriyle meşgul ediyorlar. Bu kaçakçılık ve suç, bugünkü ve gelecek nesiller için ulusal hazineyi ve bilgi kaynaklarını yıkmaktadır.

3.5. DÜZGÜN SİT YÖNETİMİNİN ÖNÜNDEKİ SOSYAL ENGELLER

3.5.1. Aşırı Nüfus Artışı

Bangladeş'de sit alanı yönetimini düzgün bir şekilde uygulamanın ve doğrudan etkilemenin önündeki en önemli engellerden biri aşırı büyümüş nüfus yüzünden kaynaklanmaktadır. Mahasthan bölgesi, yerel halkın sahada veya sahanın yanında altyapılar (konut ve ticari yapılar) geliştirdiği ve tarım için genişleme veya düzleme arazisinin bulunduğu, ekili arazi ile çevrili kırsal alanda yer almaktadır.

Mahasthangarh bölgesindeki nüfusun aşırı büyümesi, özellikle arkeolojik kalıntılar üzerinde iki yıkıcı etkiye sahiptir: Alanların bazılarının kısmen, bazen tamamen ortadan kaldırılması ve yerlerini yerel modernlerle kaplanması.

3.5.2. Sit Alanı Sahipliği Ve Kontrolü

Mahasthangarh bölgesindeki arazilerin ve arkeolojik höyüklerin çoğu, kalede bile, site sahipliğinin site yönetiminde önemli bir sorun olduğu yerel sakinlere aittir.

Hükümetin Arkeoloji Bölümü (DoA), Mohashangarh bölgesinin site mülkiyetini ve kontrolünü üstlenen ana makamdır. Devletin sahip olduğu veya satın aldığı sınırlı bir alanda kazı yapmak ve korumak için tatmin olmalılar.

Öte yandan, özel araziyi edinmek uzun süren yasal süreçtir, hatta çoğu zaman Hükümet araziyi almaktan kaçınır. Çatışmanın ana nedeni, yerel topluluktan arazi veya arazi edinimidir.

3.5.3. Cehalet ve Umursamazlık

Arkeoloji ile sit alanları çevresindeki arkeolojik kalıntılar hakkındaki cehalet ve topluluğun umursamazlık site yönetiminin işleyişini etkiler (EK 143). Mevcut çalışma alanı olan Mahasthangarh, eğitimsizlerin eğitimli insanlardan daha fazla olduğu, gelişmemiş ve ayrıcalıksız bir kırsal alandır. Kalıntılarla ilgili bu bilinçsizlik, yerel sakinler ve ziyaretçiler tarafından çok sayıda enkaza neden olur. Belki de Mahasthangarh bölgesi ve eserleri cehalet ve umursamazlık yüzünden çok büyük zarar görebilir.

Mevcut araştırma, yerel topluluktan pek çok insanın, hatta hem kale içinde hem de kaleyi çevreleyen Mahasthangarh'taki ziyaretçilerin, Dünya Miras Alanı'nda potansiyel bir perspektifte veya yakınında yaşadıklarını veya çalıştıklarını genellikle bilmediklerini göstermektedir.

3.5.4. Uygunsuz Arazi Kullanımı

Mahasthangarh'ta yerel topluluklar herhangi bir plan ve politika olmaksızın araziyi kullanmaktadırlar. Arkeolojik sit alanının yanı başında gölet veya derin tüp kazan biri görmek olağandır. Tarım için uygun olmayan arazi kullanımı, su rezervi için kuyular ve kanallar kazma, devasa makinelerin kullanımı kazılmamış potansiyel arkeolojik höyükleri etkiler.

3.5.5. Paydaşlar Arasındaki İlişki

Paydaşlar, herhangi bir projenin veya site yönetimi ekibinin önemli bir parçasıdır. Kültürel miras alanı Vakalarının çoğu, yerel topluluk, bölgesel yönetim ve STK'lar gibi belirli paydaşlar tarafından etkilenmekte ve ilgilenmektedir. Her projenin, projeyi olumlu ya da olumsuz bir Şekilde etkileyebilecek ya da etkilenebilecek paydaşları vardır. İlgili potansiyel paydaşlarla ilişki eksikliği site yönetimi planlamasını ciddi Şekilde etkiler.

Sürdürülebilir turizmi geliştirmenin yanı sıra Mohasthan kalıntılarını korumak ve korumak için daha fazla zorlukla karşı karşıya olan site yöneticisi (Mahasthan Müzesi ve DoA yetkilisi) ile yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlar arasında herhangi bir ortaklık politikasının eksikliği. Mevcut araştırma, saha çalışması sırasında şantiye yöneticisi ve paydaşlar arasında bir ilişki ve iletişim eksikliği olduğu belirtilmiştir.

3.5.6. Suç

Koruma ve uygun izleme politikası burada yetersizdir, bu da ziyaretçileri taciz etme ve cebe düşürme, kaçırma vb. suçların işlenmesine zemin hazırlamaktadır. Ziyaretçiler/turistler, dilencilerden, dolandırıcılıklardan ve serserilerden dolayı bazı tehdit ve tehlikelerle karşı karşıyadırlar. Bu bölgede arazide düzenli polis devriyeleri yerine, müzenin yanında ara sıra gözlemler yapılmaktadır. Bir grup dahili ve uluslararası antika hırsızı, farklı arkeolojik eserlerin yasadışı satışı ve kaçakçılık vakalarıyla ile ilgilenmektedir.

Günümüzde, çoğu zaman, kaçakçılar, eski eserlerin çok daha fazla talep gördüğü denizaşırı topraklara kaçakçılık yapmaya çalışıyorlar. Ayrıca yerel halkı ve sapkın memuru yasadışı faaliyetleriyle meşgul ediyorlar. Bazen bilinçli sakinler bulgularının bilgilerini yakın müze otoritesine iletirler.

3.5.7. Refah

Bangladeş büyüyen bir ülkedir ve arkeolojik alanlar, koruma ve yönetim politikasını etkilemenin en önemli nedenlerinden biri olan yoksulluğun ortak fenomen

olduğu kırsal alanda yer almaktadır. Mevcut çalışma alanı Mahasthangarh, birçok insanın yoksulluğun altında yaşadığı, gelişmemiş ve ayrıcalıksız bir kırsal alandır. İnsanlar yağma, vandalizm, yasadışı yollarla arazi edinme ve talep edilebilir eserleri sitenin etrafına kaçırma gibi yasa dışı faaliyetlerde bulunurlar.

3.5.8. Eğitimli Yıkım

Mahasthangarh bölgesinin eşsiz ve en potansiyel kültürel mirasını yıkan eğitimli ve bilinçli elit gruplar tarafından bir dizi etkinlik düzenleniyor. Bu senaryo, ana ajanların ve suçluların eğitildiği Bangladeş'in diğer birçok yerinde yaygındır. Mahasthangarh sitesi bazen yasadışı faaliyetleriyle eğitimli elit gruplar tarafından zarar görmektedir.

3.6. ETKİN YÖNETİMİN ÖNÜNDEKİ BİRİNCİL ENGELLER

Mahasthangarh bölgelerinde, mevcut site yönetimi süreçleri yeterli değildir ve yeterince verimli değildir. Etkin yönetimin önünde birçok engel vardır, aşağıda verilen bazı temel engeller tanımlanmıştır.

- En büyük engel, Mahasthan bölgelerinde her türlü saha yönetimi faaliyetini
- yürütmek için yetersiz insan gücüdür.
- Özellikle koruma ve koruma yönetimi alanında becerikli ve deneyimli insan gücünün eksikliği.
- Çoksayıda höyüğün yerel topluluğa ait olduğu ve tarihi toprakları yönetmek amacıyla acilen edinilmesi gereken etkili arazi edinim politikasının eksikliği.
- Yıllık bütçe yetersiz ve tüm siteleri yönetmek için yetersiz.
- Toplum katılımı politikası tamamen yoktur ve paydaşların (farklı yerel yönetim otoriteleri, turizm kurulu vb.) yetersiz bağlanabilirliği vardır.
- Personel için uygun eğitim eksikliği ve İnsan Kaynakları Yönetimi kanadı istemek.
- Mevcut araştırma, yerel topluluktan pek çok insanın, hatta hem kale içinde hem de kaleyi çevreleyen Mahasthangarh'taki ziyaretçilerin, Dünya Miras

Alanı'nda potansiyel bir perspektifte veya yakınında yaşadıklarını veya çalıştıklarını genellikle bilmediklerini belirtti.

3.7. MEVCUT SİT YÖNETİM KURULU

Site Yöneticisi olarak belirlenmiş belirli bir pozisyon yoktur. Arkeoloji Bölümü Bölge Direktörü (RD) Mahasthan bölgelerinin kalıntılarının genel yönetimi, korunması ve restorasyonundan sorumlu ana kişidir. Mahasthan Arkeoloji Müzesi sorumlusu, Mahasthangarh'ın sitelerini izliyor. Site Yöneticisinin işlevi şu Şekilde gerçekleştirilir:

Mahasthan Müzesi Sorumlusu ve Sorumlu Yardımcısı;

- Bölge müdürü
- Saha görevlisi;
- Araştırma Görevlisi;
- Bogura Bölge Ofisi;
- Sit alanlarına erişim, Bakım ve Güvenlik için 29 kişi;
- Mahasthan sitesinin (ve ayrıca bölgedeki diğer sitelerin) korunmasından 5 kişi sorumludur;
- Yönetimde 18 kişiye Mahasthan dahil tüm Rajshahi bölgesi için hesap açılmalıdır.

3.8. TURİZM'İN ŞİMDİKİ STATÜSÜ

3.8.1. Altyapı

Mahasthangarh, Bogura şehrine yaklaşık 8 km uzaklıkta kırsal alanda yer almaktadır. Bölgenin altyapısı, Güneydoğu Asya'nın potansiyel bir turizm bölgesi olarak çok yetersizdir. Bu bölgede havaalanı yoktur ve Bogura kasabasından turist ulaşımının bulunmadığı bir kara taşımacılığı olarak halk otobüsü ve üç tekerlekli araç erişimi yoktur.

Devlet memuru ve araştırmacı için ayrılmış müze alanında konaklama olarak sadece bir dinlenme evi bulunmaktadır. Büyüleyici kırsal manzara olmadan tamamlayıcı hiçbir cazibe merkezi yoktur.

3.8.2. Sitenin Ziyaretçisi ve Geliri

Mahasthan Müzesi'ndeki bekçiden verileri topladım. Toplanan verilerin tarihi, Covid-19 salgınından önceki Nisan-2019 ile Mart-2020 arasıdır. Yerli ve yabancı turistlerin gelirlerinin elde edildiği üç lokasyon var. Sufi azizi Mahisawar Balkhi'nin mezarı, Mahasthan site müzesi, kalenin güneydoğu burcu ve Gokul Medh höyüğü buraya gelen ziyaretçilerin en önemli cazibe merkezleridir. Geçen yılın toplam geliri 1 crore 20 lakh BDT (141585 Dolar) ve hem yerli hem de yabancı toplam turist sayısı yaklaşık yüz bin. Yabancı ziyaretçilerin oranı 1.084, toplam ziyaretçilerin% 0.71'i, oran 1: 138 -Müze ofisinin belgesi olarak (EK 149-152). Tahmini ortalama turist kalış süresi 4 ila 6 saat arasındadır. Güvenlik eksikliği ve yetersiz konaklama, ziyaretçilerin gün batımından sonra kalmasını imkansız kılmaktadır.

Giriş ücreti – Ulusal ziyaretçisi için 10 BDT/0.14$ ve Uluslararası ziyaretçisi için 100 BDT/1.45$. Yıllık Gelir - Müze bileti ücreti, otopark, dinlenme evi, yayın, arazi kiralama, sinema çekimi ve diğer çeşitli ücretleri dahil edin. Antik yapıları ve Mezar bölgesini ziyaret etmek için herhangi bir ücret alınmaz.

3.8.3. Erişim Ve Ziyaretçi Olanakları

Tuvalet, dinlenme alanı, güvenlik ve ilk yardım gibi ziyaretçi tesisleri yetersizdir. Kale içinde site erişiminde denetim yoktur. Her ne kadar müzeye en yakın yerde bulunan bir turist polis kulübesi olsa da, etkisiz ve yetersiz polis, site içinde ve dışında devriye geziyor. Surun kuzeydoğu tarafında ve Karatoya nehrinin batı yakasında kiralanabilir bir kantin ve ziyaretçiler için gölgeli dinlenme alanı bulunan bir park alanı vardır. Bu bağlamda, kale bölgesinde herhangi bir tıp merkezi veya müze otoritesinden ilk yardım merkezi yoktur.

Müze alanında, ziyaretçiler için serinletici içecekler ve ikramlar için artık ciddi Şekilde kırılgan olan ve çok riskli olan bazı gölgeli alanlar vardı. Kalede ve kale dışında tüm siteyi iyi bir Şekilde yorumlayarak ziyaret etmek için hiçbir rehber yoktur.

3.8.4. Yayın ve Yorum

Sunum ve yorumlama, kültürel mirası insanlar için kolay erişilebilir hale getirmede hayati bir rol oynar (ICOMOS, 2002). Mahasthangarh bölgesinin site haritasını içeren düzenli bir yayın ve kitapçık bulunmamaktadır.Yetersiz yorumlayıcı literatür, ancak bazı tarihi kitaplar ve kazı raporları, özellikle ilgilenen araştırma için Müze kapısında satılıyor.

Müze otoritesinden hatıra yok, ancak Mazar bölgesinde bazı geleneksel mit ve masal kitapları satılıyor. O yerde site müzesi olmayan bir tercüme merkezi yoktur, ancak hem Bengalce hem de İngilizce temel bilgileri içeren tabela yatakları her sitede mevcut durumun yeterli olmadığını göstermektedir.

3.8.5. Sit Alanının Güncel Turist Cazibe Merkezi Ve Atraksiyonu

Sufi azizi Mahisawar Balkhi'nin mezarı, Mahasthan site müzesi, kalenin güneydoğu burcu ve Gokul Medh höyüğü buraya gelen ziyaretçilerin en önemli cazibe merkezleridir. Mahisawar, kral Parshuram, Shila Devi ve Behula ve Lashmindhar'ın Bashor Ghor (Behula ve Laskmindar'ın damat) geleneksel ve tarihi efsanesi, Mahasthan miras alanına gelen turistleri büyülemektedir. Bunların dışında insanlar buraya, kutsal hamam, cezbedici kırsal manzarada dinlenme ve yıllık buluşma, piknik vb. din amacıyla gelmektedirler.

3.8.6. Sahada Turizmin Gelişmesinin Önündeki Ciddi Engeller.

Büyük Mahasthan bölgesi veya Mahasthangarh büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak, aşağıda belirtilen Mahasthangarh'da turizmin gelişmesinin önünde bazı ciddi engeller mevcuttur;

- Sürdürülebilir ve etkili bir turizm planı ve politikası bulunmamaktadır.

- Sit alanları, Bangladesh Parjoton Corporation (BPC) tarafından bir turizm bölgesi olarak tanınmamaktadır.
- Potansiyel alanın büyük bir kısmı (Mahasthangarh kalesinin içinde ve dışında) mevcut topluluktan edinilmemiştir.
- Ulaşım, konaklama, yemek satış yerleri, ATM standı ve yerel rehberler gibi turizm altyapısı ve tesisleri ya yetersiz ya da yok.
- Yerinde yorumlama ve tesis dışında yorumlama eksikliği ve ayrıca basılı ve elektronik medyada uygunsuz destek.
- Turizm gelişimine halkın katılımının eksikliği ve yerel halkın mirasın önemi konusunda şeffaf olmaması.
- Dilencilerden, dolandırıcılardan, serserilerden ve sitede yetersiz polis devriyesinden gelen yetersiz ziyaretçi güvenliği.
- Yetersiz turist rehberi, ziyaretçiler rehber olmadan ve yorumlamadan site içinde dolaşırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MAHASTHANGARH'TA MİRAS SİTESİ YÖNETİMİ; OLASILIKLAR VE ÖNERİLER

4.1. YÖNETIM AMACI VE HEDEFLERI

Amaç ve hedefler, site yönetimine rehberlik eder ve miras alanı yönetimi faaliyetlerinin ve turizm gelişiminin beklentilerini, sorunlarını ve eksikliklerini tanımlamak ve belirlemek için gündemi belirledi. Hedefleri ve amaçları belirlemek, başarılı site yönetimi programları için de en önemli faktördür. Bu araştırmanın Miras Alanı Yönetimi, ulusal ve uluslararası kabul görmüş mevzuat ve sözleşmeler çerçevesinde, araştırma ilgi alanlarına ve ziyaretçilere unutulmaz ve eğitici bir deneyim sağlamak için alanın sürdürülebilir gelişimini sağlayacak etkili kılavuzlar oluşturmayı amaçlamaktadır.

Politika hedefleri, bir miras alanının çevresel ve sosyal koşullarına dayalı olarak nasıl yönetileceğine dair bir misyon-vizyon hazırlayan geniş onaylardır. Bir paydaş kuruluş veya bir danışma organı, site yönetimi hedeflerinin başarısında önemli bir rol oynayabilir (Pedersen, 2002: 43). Ana odak noktası, Mahasthangarh'ın ve Çevresinin hem arkeolojik hem de çevresel olarak Dünya hakkında bilinen bilgilere dayanarak ve herkesin takdirine göre korunmasını sağlamaktır.

Site için genel yönetim hedefleri aşağıdaki gibidir:

- Mahasthangarh kalesinin, site yönetiminin bir örneği olarak kurulması, böylelikle miras alanı yönetimi için örnek bir eğitim merkezi haline gelmesi.
- Mahasthangarh arazi ortamı ve çevredeki peyzaj bağlamında, miras değerlendirilmeli ve yönetilmelidir.
- Diğer potansiyel paydaşlarla birlikte yerel topluluklar, sitenin ve çevresinin yönetimi ve yorumlanmasında etkili bir hissedar olmaya teşvik edilmelidir.
- Siteyi ziyaret edenler, sitelerle ilgili eğitim materyalleri ile iyi yorumlamaya zevk erişimi de dahil olmak üzere güvenli ve bilgili bir ziyaretten keyif almalıdır.

- Miras alanı yönetim planı sürdürülebilir olmalı ve hiçbir Şekilde sitenin özgünlüğünü, bütünlüğünü ve peyzaj değerlerini tehlikeye atmamalıdır.

4.2. TOPRAK KULLANIMI VE İMAR SISTEMI

Mahasthangarh'ın peyzaj ve saha dağılımı, Tampon bölge ve çekirdek bölge sınırını belirlemek için gereklidir.Yapılacak çalışmalardan önce sahayı ve çevresini olumlu veya olumsuz etkileyecek bir işbirliği oluşturmak üzere ulaşım, elektrik ve su (sulama) yönetimi paydaşları ile iletişim bağlantılarının belirlenmesinin yanı sıra gereken tüm çalışmalar yapılmalıdır. Tampon bölgede, sahayı ve çevresini etkileyecek bina inşaatı kısıtlanmalıdır.

Şantiye yöneticisi, yol yapımı, elektrifikasyon, tarım için nehir veya kanal kazma ve diğer benzer bayındırlık işleri gibi hükümet organının herhangi bir geliştirme projesini düzenli olarak izlemelidir. Alan Başkanı Mahasthangarh'ın kültürel peyzajını oluşturan doğal miras da dahil olmak üzere kalıntılara etkili koruma sağlamak için büyük Mahasthangarh bölgesinde imar sistemi geliştirebilir (EK 20). Farklı unsurların farklı seviyelerde ve koruma türlerine ihtiyacı vardır. İmar sisteminin genel hedefleri:

- Mahasthan çevresindeki Basu Vihar, Gokul Med, Govinda vita ve Karatoya Nehri gibi kültürel peyzajın özel karakterini korumak ve saklamak.
- Bogura kasabasından Mahasthan pazarına, Bashu Bihar ve Gokul Medh bölgesine giden yolların koşullarının geliştirilmesi,
- Kale bölgesindeki tarım ve yerleşim peyzajı ve eski sakinler tarafından geliştirilen arazi kullanım modelleri ve ziraat mühendisliği teknikleri, siteyi yaşayan ve aynı zamanda tarihsel olarak önemli bir kültürel manzara haline getirmek,
- Kazılan ve potansiyel alanların etrafına koruyucu çitler oluşturmak,
- Kale bölgesinde çiftçilik olaylarını ve bunun arkeolojik kalıntılar üzerindeki etkisini izlemek,
- Höyükler üzerinde ve potansiyel alanların çevresinde derinlemesine sürmeyi durdurmak için bölgedeki çiftçiler arasında farkındalık yaratmak,
- Ara bölgenin korunmasını sağlamak için, özellikle Birlik Konseyi üyesi olan bir köy bekçileri sistemi geliştirmek,

- Sahadaki yorumlama yoluyla yerel yaşama atıfta bulunma yöntemlerini geliştirin. Bunu yapmak için yerel grupları dahil etmek,
- Araştırma ve Bangladeş'in gelecek nesillerinin ve tüm dünya vatandaşlarının eğitimi için ulusal ve uluslararası tarihsel önemi olan yer üstü anıtları ve yer altı arkeolojik alanlarını korumak,
- Şimdi Mahasthan'dan görüldüğü gibi manzaranın baskın karakteri, tarla sınırları boyunca tek tek ağaçlar, küçük korular ve ağaçların oluşturduğu tarlalar ve ormanlık alandır. Köyler büyük ölçüde ağaçlarla gizlenmiştir.

Arazinin genişletilmesi veya başka herhangi bir amaçla ağaçların kesilmesi ve sulama, yol yapımı, elektrifikasyon veya hizmetlerin sağlanması gibi bayındırlık işlerinden peyzaj olumsuz etkilenecektir.

4.3. ÇEKIRDEK BÖLGE VE TAMPON BÖLGE

4.3.1. Çekirdek Bölge, Tampon Bölge ve Boyutları Nelerdir?

Tampon bölgeler kavramı ilk olarak doğal miras alanında kullanıldı ve bu ortak tanım en uygulanabilir, yani doğal park veya diğer korunan alanları uyumsuz alanlardan, yani insan kullanımından ayırmak olabilir (Martin ve Piatti, 2009: 45). Ayrıca bir Tampon bölgenin sitenin bir parçası olmaktan çok bir yönetim aracı olduğu gerçeğine daha fazla dikkat çekecektir. Çekirdek bölge, kültürel ve doğal varlığın ana alanlarını veya korunan alanlarını çevreleyen ve içeren bir alan olarak tanımlanırken, Tampon Bölge, arazinin veya suyun uyumlu insan kullanımlarının yanı sıra doğanın korunduğu çekirdek alanları çevreleyen veya bunlara bitişik bir alandır. Bir Tampon bölge, mülkün fiziksel durumu ve / veya mülkün nasıl algılandığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olan miras alanı veya mülkü çevreleyen bir alan olarak tanımlanabilir; Tampon bölgeyi oluşturan alan her durumda teknik çalışmalar yoluyla belirlenmelidir (Martin ve Piatti, 2009: 45).

Bir Tampon bölgenin boyutu ve özellikleriyle ilgili ayrıntıların yanı sıra, kesin sınırlarını gösteren bir harita, söz konusu mülkle ilgili adaylık dosyasında sunulmalıdır. Bazı ülkelerde kültürel miras tarafında, kavram, tipik olarak 200-400 metrelik bir Tampon bölgenin, siteyi uyumsuz kullanımdan ayırmak için otomatik

olarak yerine yerleştirildiği arkeolojik alanlar için benzer Şekilde uzun yıllardır kullanılmaktadır (Martin ve Piatti, 2009: 45). Arkeolojik Miras Yasası-2014'e (önerilen) göre, Çekirdek bölge, korunan miras alanını 100 metre çevreleyen bir alandır ve Tampon bölge miras alanının etrafındaki 250 metre sınırı çevrelemektedir. Çekirdek bölgenin boyutu ve Tampon bölge sınırı, Bangladeş hükümeti Arkeoloji Bölümü'nün danışma organı tarafından değiştirilebilir. Çekirdek alan (lar) ın boyutu koruma hedeflerine bağlıdır ve korunması Tamponla güçlendirilir (Martin ve Piatti, 2009: 75). Asgari olarak, korunan anıt veya sitenin kenarından en az 5-20 metre uzaklıkta bir Tampon bulunmalıdır.

Kapsamlı siteleri korumak ve yetiştirmeden yönetilebilir dışlamalar oluşturmak için daha büyük Tamponlar gerekebilir. Genel olarak, Tampon bölgeler her zaman korunan bir arkeolojik sit alanının sınırlarının ötesine uzanmalıdır. Koruma uzmanları, arkeologlar ve yerel çevre danışmanları, miras alanının Tampon bölgesinin uygun boyutunda değiştirilebilir. Taraf Devlet, bir adaylık hazırlarken, önerilen miras alanının sınırlarının, tüm özgünlük niteliklerinin ve içinde yer alan olağanüstü evrensel değerin olmasını sağlayacak kadar geniş çizilmesini daha iyi anlamalıdır.

4.3.2. Tampon Bölgeler Her Zaman Zorunlu Mudur?

UNESCO Çalışma Yönergeleri, Tampon bölgenin zorunlu olmadığını ve mülkün bir parçası olmadığını açıkça belirtmektedir. Paragraf 106'da, "Tampon bölge önerilmediğinde, adaylık neden bir Tampon bölgenin gerekli olmadığına dair bir açıklama içermelidir" denmektedir. 103. paragrafta ayrıca, "mülkün uygun Şekilde korunması için gerekli olan yerlerde, yeterli bir Tampon bölge sağlanması gerektiğini" de ekler (Operasyonel Kılavuzlar, 2019: 30).

Mahasthangarh miras alanı bağlamında ve saha çalışmalarına dayalı olarak, özgünlüğünü, bütünlüğünü ve Üstün Evrensel Değerini (OUV) korumak için bir Tampon bölge sınırı zorunludur. Operasyonel Yönergeler, çoğu durumda bir Tampon bölge gerekeceği konusunda güçlü bir varsayım sağlar; bazen Taraf Devlet, Dünya Mirası Komitesi ve Danışma Organları adaylıklar hakkında yazarken, değerlendirirken ve karar verirken dikkate alırlar. Bu nedenlerle, çoğu Taraf Devlet, sadece

değerlendirme ve karar alma süreçlerinde sorun yaşamadıklarından emin olmak için, gerekli olsun ya da olmasın, bir sahanın çevresine bir Tampon bölge koyacaktır.

4.3.3. Tampon Bölge'nin Önemi

Potansiyel miras alanlarının korunmasına yönelik yönetim araçları arasında bir Tampon bölge, adaylık sürecinde belirlenen ve Dünya Mirası Komitesinin kararıyla onayladığı şekliyle bir sitenin özgünlüğünü, bütünlüğünü ve Üstün Evrensel Değerini (OUV) korumak ve muhafaza etmek için en önemli araçtır. Tampon bölgeleri, bir Dünya Mirası alanını ve onun OUV'sini korumaya yönelik çeşitli yararlı araçlardan biri olarak görülmelidir ve bazı alanlar için mirasın korunmasını sağlamak için önemli bir rol oynayabilir (Martin ve Piatti, 2009: 47).

Tampon bölgeler, kültürel ve doğal miras alanlarının bakımını, korunmasını ve yönetimini iyileştirmek için önemli bir mekanizma sağlar. Herhangi bir Tampon bölgenin amacı dikkatlice belirlenmelidir; esasen, bir Tampon bölge içinde belirlenen koşullar, listeleme için önerilen miras alanının OUV'sini korumalıdır.Hristina Staneva (2007), mirası korumak ve korumak için etkili araçlardan biri olan Tampon bölgelerin belirli kriterleri kapsaması gerektiğini öne sürmüştür. Örneğin,

İşlevsellik: Miras alanının işlevi, nasıl geliştiği, yerel toplulukla temasları, somut koşullar bağlamında sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik koşulları vs.gibi.

Görsel iliEKer: kültürel alanların ve manzaraların estetik değerlerinin bütünlükleri ve özgünlükleri bağlamında korunması ve korunması.

Mekansal iliEKer: Çevre ile organik ilişki (anıtın etrafındaki arazi ve manzara, nehirler, yollar vb.), Sosyal yönün değerlendirilmesi.

Savunmasızlık: kalkınma baskısı, aşırı turizm, sosyal, politik ve diğer potansiyel müdahaleler (alıntılayan Martin ve Piatti, 2009: 40). (İ) - (Vİ) kriterlerine göre aday gösterilen varlıklar sırasında, mülkün olağanüstü evrensel değerinin doğrudan somut bir ifadesi olan tüm bu alanları ve nitelikleri içerecek Şekilde sınırlar çizilmelidir.

4.3.4. Neden Mahasthangarh Miras Alanı Çevresinde Bir Tampon Bölge Oluşturmalıyız?

Bahsettiğim gibi, Mahasthangarh Miras Alanı büyük ölçüde tecavüz, kalkınma baskısı, tarımsal genişleme ve diğer doğal ve insan kaynaklı yıkımlardan zarar gördü. Çekirdek bölge ve Tampon bölgeler, arkeolojik alanları doğal ve insan yapımı hasarlara karşı korumak için gereklidir (Martin ve Piatti, 2009: 34). Bir Tampon bölge, yüksek bina tehditleri ve diğer görsel dikkat dağıtıcılar için yararlı olabilir. Tampon sınırı, arkeolojik birikintiler görünen kalıntıların ötesine uzandığı için tecavüz, geliştirme baskısı, tarım arazilerinin, çiftliklerin veya ormancılık makinelerinin genişlemesinden kaynaklanan kaza sonucu hasarları önlemeye yardımcı olabilir. Tampon sınırları, mülkün miras değerlerini, insan müdahalelerinin doğrudan etkilerinden ve aday gösterilen alan dışındaki kaynak kullanımının etkilerinden korumak için Üstün Evrensel Değer alanına hemen bitişik yeterli alanları içermelidir (Operasyonel Kılavuzlar, 2019: 29).

Bangladeş bağlamında, aşırı nüfuslu bir ülke olarak, Çekirdek bölge ve Tampon bölge, miras alanı yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır (EK 15) . Tampon bölge, miras alanlarını olumsuz etkilerden korumayı amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, estetik değerlerin tüm özelliklerini ve miras alanlarının olağanüstü evrensel değerini içeren bir bölgeyi temsil eder. 1977 İşletim Yönergeleri, Dünya Mirası Listesine aday gösterilecek bir varlığın sınırını tanımlarken, varlığın etrafındaki bir Tampon bölge kavramının uygun olduğunda uygulanabileceğini ve mülkün etrafındaki Tampon bölgenin bir göstergesini içereceğini belirtir.

1980 Operasyonel Kılavuzları, kültürel veya doğal olarak aday gösterilen bir mirasın uygun Şekilde korunması için gerektiğinde, bir varlığın etrafında yeterli bir "Tampon Bölge" öngörülmesi ve gerekli korumanın sağlanması gerektiğini belirtmiştir (aktaran Martin ve Piatti, 2009: 34). Mahasthangarh miras alanının Çekirdek bölgesi ve Tampon bölge sınırları, arkeolojik alanlar, yapı, sur, Karatoya nehri, kale etrafındaki hendek ve Mahasthan arkeoloji müzesini içerir.

4.3.5. Soru Kontrol Listesi

Giora Solar (2007) Tampon bölge ile ilgili çok faydalı bir soru listesi önermektedir. Bu kontrol listesi aşağıda özetlenmiştir:

- Bir Tampon bölgenin rolü, kayıtlı bölgeyi kültürel değerlerinden ödün verebilecek her türlü faaliyetten korumaktır. Bu, Dünya Mirası varlıkları ve diğer miras varlıkları için geçerlidir. Miras varlığının değerleri nelerdir ve Tampon bölge onları nasıl korur?
- Bir siteye yönelik potansiyel tehditler nelerdir ve Tampon bölgenin bunları ortadan kaldırmadaki veya en aza indirmedeki rolü nedir?
- Bir Tampon bölgenin boyutu ne olmalı ve nasıl oluşturulmalıdır?
- Bir Tampon bölgenin etkili olabilmesi için ne tür kısıtlamalar uygulanmalıdır?
- Tampon bölge, bir mülkün yönetim planının veya sisteminin parçası olmalıdır. Tampon bölgenin kendisi yönetilmelidir. Tampon bölge için yönetim ve kontrol sistemi nedir?
- Miras varlığının değerleri nelerdir ve Tampon bölge onları nasıl korur?
- Tampon bölgenin yasal koruması var mı?
- Bir Tampon bölgenin sınırları yerde nasıl işaretlenmelidir?
- Bir Taraf Devlet tarafından bir Tampon bölgeyi değiştirme süreci nasıl olmalıdır? Yeni bir adaylık süreci nasıl olmalı?
- 2 seviye Tampon bölge olmalı mı? Yazılı bölgeye daha yakın ve bunların ötesinde alanlar? (Martin ve Piatti, 2009: 29'da alıntılanmıştır).

4.3.6. Nihai Tartışma

Açık bir Tampon bölgenin yokluğunda miras alanı, tecavüz, yağma, geliştirme baskısı, modern yerleşim ve modern evlerin yüksek katlı binaları gibi doğal ve insan yapımı hasar nedeniyle bütünlüğünü, estetik değerlerini, özgünlüğünü ve Üstün Evrensel Değerini (OUV) kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bir Tampon bölge, Mahasthangarh miras alanının estetik değerlerini ve OUV'sini yönetmeye ve korumaya yardımcı olan önemli bir araç olabilir. Bununla birlikte, etkili olabilmesi için, mantıklı ve net bir Çekirdek ve Tampon sınırına sahip olduğundan ve

Mahasthangarh Miras alanının OUV'sinin gerekli tüm korumasını sağlayan düzenlemeler ve politikalar geliştirildiğinden emin olmak gerekir.

UNESCO, ICOMOS, ICCROM ve Dünya Mirası merkezi, Taraf Devletlerin ve site yöneticilerinin Tampon bölgelerle ve daha geniş entegre yönetim süreciyle başa çıkma kapasitesini geliştirmek için çeşitli yollar sağlar. Mahasthan Site Yöneticisi, Mahasthangarh bölgesindeki çekirdek bölgeyi ve Tampon bölgeyi geliştirmek için Rehberlik belgeleri, eğitim faaliyetleri ve vaka çalışmaları için ulusal ve uluslararası paydaşlarla iletişim kurabilir.

Bangladeş hükümetinin Arkeoloji Bölümü (DoA) ve Site Yöneticisi (SM), OUV, Tampon bölgeler, özgünlük ve bütünlük ile yönetim ve korumayla ilgili çeşitli kavramların tutarlı ve yararlı olmasını sağlamak için Operasyonel Kılavuzları dikkatlice incelemelidir. Bu şekilde, Taraf Devletler ve potansiyel miras sistemindeki tüm paydaşlar, insanlığın ortak mirasını yönetmek ve korumak için daha donanımlı hale gelecektir (Martin ve Piatti, 2009: 39). Miras yönetimi faaliyetlerini geliştirmek için potansiyel paydaşlarla birlikte çalışmak için, sahanın birinci ve üçüncü kategori arkeolojik alanlarının yanı sıra Mahasthangarh alanının Çekirdek bölgesi ve Ara bölge sınırlarının belirlenmesi acildir.

4.4. ARKEOLOJI

İlk sistematik kazı, Hindistan Arkeolojik Araştırması (ASI) tarafından 1928-29'da Mahasthangarh'da gerçekleştirildi. Şu anda Mahasthangarh bölgesinde düzenli kazılar yetersizdir. Şantiye yöneticisi kazı ve koruma için yeterli fon almıyor. İç kalenin kültürel tarihini ve arkeolojik kalıntılarını günümüz ve gelecek nesiller için ortaya çıkarmak için düzenli kazılara devam edilmelidir. Arkeoloji Bölümü ve site müzesi ile işbirliği içinde tam kapsamlı bir veri tabanının yeniden geliştirilmesi gerekmektedir.

Kazı ve keşif kayıtları, analizler, fotoğraflar ve diğer site dokümanları, düzenli olarak yayınlanması gereken ve web sitesinde ve internette mevcut olacak uygun bir veri tabanı haline getirilmelidir. Laboratuvardaki kazı ve analiz, araştırma ilgi alanlarına göre fark edilebilir hale getirilmelidir. Kazıdaki herhangi bir erişilebilir alan, ziyaretçiler ve genel halk için güvenli hale getirilmelidir. Mevcut kazı ile ilgili bilgiler,

yerinde yorumlama yoluyla ziyaret eden halka ve proje web sitesi aracılığıyla daha geniş bir kitleye sunulmalıdır.

4.5. SITE YORUMLAMA VE SUNUM

4.5.1. Site Yorumlamanın Ve Sunumunun Önemi

Sit yorumu, sürdürülebilir miras alanı yönetimi ve turizm gelişimi için önemli bir parçadır. Sunum ve yorumlama, kültürel mirasın insanlar için kolay erişilebilir hale getirilmesinde hayati bir rol oynar (ICOMOS, 2002). Site yorumlamasının amacı, ziyaretçilerin miras alanıyla ilgili bilgilerini arttırmak, böylece sitenin önemi, kültürel önemi, büyük güzelliği, dini gücü ve estetik değerinin geçmişini, bugününü ve gelecekteki takdirini daha iyi anlayarak siteden ayrılmaktır (Feilden ve Jokilehto, 1992). Yerin yorumlanması, ziyaretçilere veya turistlere yerel yaşam tarzına, kültüre, tarihe ve dine saygı duyma ve bunları anlama konusunda yardımcı olmalı ve onları etkilemelidir. Ayrıca, alanla ilgili kapsamlı bir rehber kitap ve yönetim planı çalışmaları hakkında bilgiler içermesi gereken yayınların tanıtılması da gereklidir. Ayrıca, alanla ilgili kapsamlı bir rehber kitap ve yönetim planı çalışmaları hakkında bilgiler içermesi gereken yayınların tanıtılması da gereklidir. Mahasthan mirasının önemi konusunda farkındalık yaratmanın başka bir yolu olduğundan, hem yerel nüfus hem de turistler için yayın yapılmalıdır.

Mahasthangarh durumunda, düzenli bir yayın ve Mahasthangarh bölgesinin site haritasını içeren bir kitapçık yoktur. Yetersiz yorumlayıcı literatür, ancak bazı tarihi kitaplar ve kazı raporları, özellikle araştırma ile ilgilenen Müze kapısında satılmaktadır. Müze içerisinde hatıra eşya souvenir satan dükkanlar bulunmamaktadır, ancak Mezar bölgesinde, çarşıda bazı geleneksel mit ve masal kitapları satılmaktadır. O yerde site müzesi dışında bir tercüme merkezi yoktur, ancak hem Bengal hem de İngilizce temel bilgileri içeren tabela kaynakları her sitede mevcut durumun yeterli olmadığını göstermektedir. Miras alanının tarihi mitini ve öyküsünü sunarken ve yorumlarken, seçici olmak ve sitenin çekeceği türden insanlar için hangi öğelerin en çok ilgisini çekeceğine karar vermek gerekir; İnsanların ilgisini çeken hikayeler genellikle en popüler olanlardır. Aplin (2002: 42-47) site yorumlamasının kullanımı

için pratik medya olarak işaretler, kılavuzlar, ziyaretçi merkezleri ve basılı materyaller önermiştir (Ababneh ve diğerleri, 2014'te alıntılanmıştır). Yerinde yorumlama, yerinde ve yerinde yorumlama ve çoklu seslilik gibi birkaç bölümden oluşabilir.

4.5.2. Yerinde yorumlama

4.5.2.1. Yollar

Yollar, sitenin yerinde yorumlanması ve sunumunun önemli bir parçasıdır. Yollarla yapılan mevcut düzenleme, sitadelin içindeki höyüğün doğal görünümünü korumakta ve mevsimsel esneklik ve değişikliklere izin vermektedir ancak sıkışmaya ve erozyona karşı hassastır.

Bununla birlikte, inşa edilmiş yolların höyüğün, özellikle de görünümün üzerinde daha fazla etkisi olması muhtemeldir. Sahadaki ve kazılan alandaki halat bariyerleri, ayarlamaya duyarlıdır ve gerektiğinde diğer kısımlara da takip edilebilir. Sur duvarı ziyaretçilerinin çatısı, güvenlikleri için çok tehlikeli olan Porshuram'ın sarayının yenilenmiş zemin planının çatısında yürürken yol olarak da kullanılıyor. Yolların yıpranmasını ve sıkışmasını izlemeye devam edin. Site yöneticisinin siteyi güvenli bir şekilde ziyaret etmek için resmi bir yol oluşturması gerekir.

4.5.2.2. Tabelalar

Şantiyeye yapılan ziyaretler doğru bir şekilde yönlendirildiğinden, muhtemelen otoparktan ve girişteki istisna olmak üzere yön işaretlerine çok az ihtiyaç vardır. Yön bilgisinin çoğu bu nedenle yorum tahtalarına dahil edilebilir. Bazı durumlarda, miras alanının tabela eksikliği, açık yolları ve yetersiz düzenli bakım faaliyetleri ziyaretçi davranışını değiştirir ve şüphesiz ziyaretçiler üzerinde psikolojik bir etkiye sahiptir.

Eski yapılara zarar vermeyecekleri veya görüşleri bozmayacakları işaretleri düzeltmek ve ziyaretçi davranışlarının yakından gözlemlenmesi, işaretlerin stratejik olarak yerleştirilmesine yardımcı olur. İşaretlerin amacı ziyaretçiye yardım etmek olmalı ve dikkati en önemli hazinelere yönlendirmek zorunda değildir.

4.5.2.3. Billboard (Sit Alanı Giriş Tabelası)

Mevcut bilboardlar iyi durumda değil ve hemen hemen her site yetersizdir. Billboard yazıları hem Bengal hem de İngilizce olarak net durumda değildir. Bunların dışında, kalenin çoğu sit alanı kazıdan sonra gömülmüş ve burada, ne akademisyene ne de turistlere burada yerin altında bir arkeolojik alan bulunduğunu anlatacak hiçbir tabela bile yer almamıştır. Müze idaresi, her bir ziyaretçinin sitelerin önemini anlayabilmesi için, kazılan ve kazılmayan her siteye kesinlikle hava koşullarına dayanıklı bir İlan Tahtası kurmalıdır.

4.5.2.4. Çöp ve Saha Bakımı

Mahasthanarh'ın mevcut durumunda, çöp ve saha bakım faaliyetleri tatmin edici değildir. Şu anda, müze yetkilisi çöpün ve sitenin bakımından sorumludur. Sahadaki çöp kutusu sayısını artırılmış ve atıkların yorumlanması ve sahadaki sigara içmeme politikasının uygulandığı bir bölüm eklenmiştir. Çöpü azaltmanın en iyi yolu, yere düşen her şeyi hemen toplamaktır. Çöp konteynerleri düzenli olarak boşaltılmalıdır. Miras alanındaki eğlence veya özel etkinlikler sırasında, özellikle Shila Devi's Ghat, Mezar bölgesi ve Mahasthangarh'daki festival sırasında etkinlik biter bitmez organizatörlerin tüm çöpleri, özel teçhizatı, stantları vb. Kaldırmaları en iyisidir.

4.5.3. Tesis Dışı Yorumlama ve Sunum

Tesis dışı yorum ve sunum, dünya çapında herhangi bir miras alanının gerçek tarihinin önemli tanıtımıdır. Pek çok kişi siteyi fiziksel olarak ziyaret edemiyor, site dışı yorumlama yoluyla tarih ve potansiyel hakkında bilgi edinmek istiyorlar. Büyük Mahasthangarh bölgesinden gelen arkeolojik kanıtların yorumlanması bir dizi yerde, bir dizi formatta gerçekleşir ve bir dizi farklı kuruluş tarafından üretilir. Büyük Mahasthangarh bölgesinden gelen arkeolojik kanıtların yorumlanması bir dizi yerde, çeşitli formatlarda gerçekleşir ve bir dizi farklı kuruluş tarafından üretilir. Siteden elde

edilen eserler, Dakka'daki Ulusal Müze ve her arkeolojik alan müzesi dahil olmak üzere her bölüm müzesinde sergilenmektedir. Mahasthangarh kalesinin bir kopyası, Ulusal müzeler de dahil olmak üzere her bölümdeki Müzelerde iyi yorumlanarak sergilenmelidir.

Arkeoloji Bölümü, Sufi azizi Mahisawar, Kral Porshurama, Shila devi, Behula-Laksmandar'ın damadı, Chand chowdagar (İşadamı) hakkında hem karlı turizm hem de iyi tanıtım için yerel ve ulusal sinema salonunda gösterilecek. Natok (Drama), kısa ve uzun metraj sineam filmleri yapmalıdır.Kısa film ve natok-natika (Dizi ve Drama) yerel bir uydu anteni ajansı aracılığıyla gösterilmelidir. Film yapımcılarının ve televizyon grubunun orijinal tarihi bilmesi gerekiyor.

4.5.4. Çok Seslilik

Mahasthangarh miras alanını, arkeolojik topluluğun yanı sıra sitenin yorumunu etkileyen birkaç grup gibi yorumlamanın birçok yolu ve yönü vardır. Örneğin, milliyetçi bir bakış açısını vurgulayan politikacılar, dini gruplar, yerel zanaatkârlar ve iş grupları, yerel halk, turizm acentesi, sponsorlar vb. Farklı yorumlar, daha geniş bir izleyici kitlesinin katılımını artıracak ve bu katılım, çeşitli grupların daha güçlü bir sahiplenme duygusuna sahip olmasıyla sonuçlanacaktır. Mahasthangarh, SAARC'ın (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği) kültür başkenti olarak ilan edildi. Genellikle Mahasthangarh, dram ve sinema için bir çekim noktası olarak kullanılır. Pek çok turizm acentesi, Mahasthangarh'ı turizm amaçlı olarak kendi web sitelerinde yorumluyor ve sunuyor, birçok gazete de çeşitli vesilelerle çeşitli haberleri veriyor.

Şantiye yöneticisi ve DoA, çoklu sesliliği desteklemeye devam etmeli ve farklı yorumları kabul etmelidir. Bu, ilgi gruplarının yorumlarını sunmaları için ziyaretçi merkezinde veya web sitesinde yer sağlamak ve sanatçıları sitede çalışmaya teşvik etmek yoluyla olabilir.

4.6. ZIYARETÇI TESISLERI, BEKLENTILERI VE YÖNETIMI

4.6.1. Ziyaretçileri Karşılamak Ve Park Etme Sorunları

Personelin ziyaretçilere karşı tutumu, ziyaretlerini keyifli kılan en önemli faktördür. Her ziyaretçi doğal olarak sevimli bir karşılama ve kazara herhangi bir sorunla ilgili desteği takdir eder. Her ziyaretçi mümkün olduğunca kişisel olarak karşılanmalı ve kaza veya zorluk durumunda açık ve açıkça işaretlenmiş bir yardım kaynağı olmalıdır. Tehlikeli hayvanlar veya bitkiler, hırsızlık vb. dahil olmak üzere herhangi bir özel tehlike tanımlanmalıdır. Hırsızlık, soygun ve kaçırma, ziyaretçinin deneyimini, özellikle pasaport, kamera ve diğer önemli belgeler gibi kaza sonucu oluşan diğer sorunlardan daha fazla bozar.

Müze personeli ve rehber, ziyaretçilere, hırsızlıktan veya istenmeyen hasarlardan korunmakla birlikte, karşılanması ve yardım edilmesi gereken konuklar olarak davranmalıdır. Her ne kadar ziyaretçiyi kızdırsa da personelin her zaman kibar olması önemlidir. Surun kuzeydoğu tarafında ve Karatoya Nehrinin batı yakasında kiralanabilir bir kantin ve ziyaretçiler için gölgeli dinlenme alanı bulunan bir park alanı. Mezar bölgesinde ziyaretçiler için ortak bir park alanına ihtiyaç vardır.

4.6.2. Ziyaretçilere Değer Veren Bir Deneyim Sağlamak.

Miras alanları için Alan Başkanı ve turizm operatörleri, ziyaretçi deneyiminin değerli, tatmin edici ve zevkli olmasını sağlamalıdır (Feilden ve Jokilehto, 1992). Koruma, yenileme ve turizm faaliyetleri, ziyaretçinin önemli miras özelliklerini anlamasını optimize etmek ve ziyaretçinin miras alanından uygun bir Şekilde yararlanmasını sağlamak için uygun bilgiler sunmalıdır. Ziyaretçiler, yerel halkın kutsal ve manevi yerlerine, geleneklerine, değerlerine ve yaşam tarzlarına saygı duyan, kültürel varlıklarda olası hırsızlıkları veya yasa dışı ticareti reddeden ve yenilenmiş bir karşılama sağlayacak şekilde sorumluluk sahibi bir şekilde davranarak, misafirperver misafir olarak davranmaya teşvik edilmelidir.

Ziyaretçi yönetimi faaliyetleri, ziyaretçinin konforu, güvenliği ve refahı için, ziyaretin keyfini artıran, ancak önemli özellikler veya ekolojik özellikler üzerinde

olumsuz bir etki yaratmayan uygun tesisler sağlamalıdır (ICOMOS, 2002). Sit için her yönden benzer yönlendirme işaretleri sağlanmalıdır.

4.6.3. Ziyaretçi Tesisleri Ve Dükkanları

Mahasthangarh kırsal bir çevrede yer almaktadır ve sitenin kendisi izole halde kalmaktadır. Bu nedenle, saha sınırları içinde tuvaletler, koltuklu gölgeli alanlar, sitede içme suyu gibi temel içeceklerin bulunması gereken yerler gibi tesislerin sağlanması esastır.

Girişin karşısındaki ve siteye bitişik arazinin perakende satış ve kullanımı güvenlik ile düzenlenmelidir. Hediyelik eşyalar, sanat eserleri, siteyle ilgili el sanatları (sitede ve diğer yerlerde) ve eğitim materyalleri satan yerinde bir kafe ve dükkan olmalıdır. Mezar bölgesinin mağaza ve perakendesini disiplinle yeniden düzenlemek esastır. Bunların dışında, ziyaretçi sayısı ve dolayısıyla potansiyel gelir arttığında, gelecekteki ticari işletmelerden gelecek geri dönüşlerin Mahasthan köyüne fayda sağlaması için perakende satış mağazaları (kafeler ve yerel el sanatları merkezleri) işletmek için bir köy kooperatifi kurulabilir. bütün. Sahadaki çöp kutularını artırın ve çöplerin yorumlanmasına bir bölüm ekleyin ve tesiste sigara içmeme politikasını uygulanmalıdır. Yerel hediyelik eşya veya kitap satıcıları, serseriler, dilenciler ve kendi tarzlarını taşıyan rehberlere, özellikle ziyaretçilerin dikkatini dağıttıkları ve taciz ettikleri Mazar bölgesinde miras alanlarında izin verilmemelidir. Taksi, üç tekerlekli, kamyonet ve çekçek sürücüleri de özellikle müze kapısında kontrol edilmelidir.

Mahasthangarh kalesinde veya Mahasthan müzesinin yakınında bir tercüme merkezi kurmak çok önemlidir ve siteye gelen ziyaretçiler tarafından açıkça görülebilir hale getirilmelidir. İnsanlara ziyaretlerini hatırlatan güzel resimli hatıra kitapları, resimli kartpostallar ve site ile ilgili çeşitli konularda kitaplar, tercüme merkezi ve müze kapısı yanında kurulması gereken önemli bir gelir kaynağı sağlayabilir.

4.6.4. Ziyaretçilerin Beklentileri ve Zorunluluğu

Başarılı bir ziyaretçi yönetimi için öncelikle site yöneticisi ziyaretçilerin beklentilerini, ihtiyaçlarını ve memnuniyetlerini belirlemelidir. Ziyaretçilerin

anketleri, ilgi alanlarını, nereden geldiklerini, ne kadar kaldıklarını, tekrar gelip gelmeyeceklerini ve ne kadar para harcayacaklarını belirlemeye yardımcı olacaktır. Her ziyaretçi doğal olarak sevimli bir karşılama ve kazara herhangi bir sorunla ilgili desteği takdir eder;

- Düzenli,çöp içermeyen ve iyi bakılan bir site;
- Malları ile birlikte her ziyaretçinin güvenliği;
- Mezar efsanesinin ve masalınnın Kral Purshurama ve Mahisawar'ın savaşının, Behula-Laksmandarın kurgusu, Shila Devi veya sitenin ve Mahasthangarh'ın gerçek tarihini anlayabilecekleri şekilde potansiyel arkeolojik bulgularının iyi sunumu yapılmalı;
- Özellikle Mezar bölgesinde kültürel veya dini davranışlar ve yerel tabular hakkında uygun rehberlik;
- Siteyi doğru bir anlayışla yorumlayan, iyi eğitimli ve bilgili rehber, kolayca tanımlanabilmeleri ve yardım istenebilmeleri için üniforma giymelidir;
- Ziyaretçilerin miras alanlarını kendi hızlarında görmelerine izin verilmelidir.
- Ziyaretçi rotasının güvenli olması ve değişikliklere izin verecek şekilde esnek kalması

Mahasthangarh örneğinde, miras alanlarına ve müzeye gelen ziyaretçilerin çoğu, geleneksel tarihle ilgili bir gezi, sahne değişikliği, rekreasyon veya bir deneyim arıyor. Bazıları kültürel miraslarıyla ilgilenirken, diğerleri arkeoloji veya mimariyle ilgileniyor. Site yönetimi, döviz, iş fırsatı ve gelir için siyasi destek oluşturmaya yardımcı olacak ziyareti herkes için eğlenceli ve ilginç hale getirmek site yöneticisinin görevidir.

4.6.5. Mahasthan Arkeoloji Müzesi

Mahasthan Arkeoloji Müzesi Mahasthangarh bölgesindeki en önemli turist atraksiyon ve cazibe merkezlerinden biridir. Genellikle, müze içindeki ziyaretçilerin yeterli yönetimi için gerekli olan ziyaretçiler üzerinde aşırı baskı ile karşı karşıyadır. Binaların içindeki kalabalıklar bağıl nemi zararlı seviyelere yükseltebileceğinden, belirli bir zamandaki ziyaretçi sayısının sıkı bir şekilde kontroledilmesi gerekebilir.

Binlerce elin dokunuşundan veya insan nefesinden kaynaklanan hasarı onarmak o kadar kolay değil. Bu nedenle, kontrol etmek, insanları güvenli bir mesafede tutmanın anahtarıdır. Ziyaretçilerin mirası kendi hızlarında görmelerine izin verilmelidir.

Güvenlik nedenleriyle veya yer yetersizliğinden dolayı, bireysel izlemenin mümkün olmadığı durumlarda, rehberli partilerin dolaşım hızı değişebilir ve ziyaretçilere hızlı ve daha yavaş turlar arasında bir seçim yapılabilir. Ziyaretçi rotaları, insanların herhangi bir alana girerken sola dönme eğilimine izin vermelidir. Giriş ücretleri, en yüksek yüklerin yayılmasını teşvik etmek için günden güne değişebilir. İnsanlar siteyi ziyaret etmek için para ödüyorlarsa, paralarının karşılığını beklerler ve eleştirilerini duyururlar. Yemek yeme veya satıştan elde edilen ek gelirler, site ve eserlerin fotoğrafları, çizimler, kılavuzlar, hediyelik eşyalar, vb. Sitenin geliştirilmesine ve ziyaretçilerine fayda sağlamasına yardımcı olabilir. Müze alanında ziyaretçilere sessiz olmaları ve flaşlı fotoğraflardan kaçınmaları söylenmelidir.

4.6.6. Vandalizm ve Zarar

Vandalizm ve zarar genellikle kültürel miras alanlarındaki can sıkıntısından kaynaklanır, iyi yorumlanması ve sunumu onu daha az olası kılar. Bazı durumlarda, miras alanındaki tesislerin eksikliği ziyaretçi davranışını değiştirir. Örneğin, tabela eksikliği, açık yollar ve yetersiz düzenli bakım faaliyetleri şüphesiz ziyaretçiler üzerinde psikolojik bir etkiye sahiptir. Korumalı bir çit olmadan "terk edilmiş" bir site ziyaretçiye "her şeye izin verilir" tavrı verir ve bu da genellikle hasara ve vandalizm'e yakın davranışlarla sonuçlanır. Kale bölgesinde bir dizi mevcut site terk edilmiş görünmektedir.

Ziyaretçiler genellikle daha iyi fotoğraflar çekmek, çanak çömlek parçalarını ve diğer eserleri toplamak ve hatıra olarak eve götürmek için duvarlara tırmanırlar. Diğer pek çok güvenlik sorunu, iyi bir yönetimle çözülebilir ve arada sırada yapılan sıkı denetimle birleştirilebilir. Kutsal yerlerde, özellikle Mezar bölgesinde, ziyaretçilere sessiz olmaları ve saygı göstermeleri gerektiği söylenmelidir. Miras alanı alanında sigara içilmesi ve çöplerin atılması kontrol edilmelidir, ziyaretçiler patikalarda kalmalı ve bahçe çiçeklerini toplayıp grafiti karalamaları yasaklanmalıdır.

4.6.7. Festival

Fuarlar ve festivaller, Bangladeş vatandaşlarının hayatında her zaman önemli bir rol oynamıştır. Onlardan hayatları için büyük bir neşe, eğlence ve renk kazanırlar. Festivallerin çoğu dini ritüellerden gelse de, din, kast veya inanç ne olursa olsun, fuarlar insanların tam kalbinde yer alır. Antik çağlardan beri Mahasthan, çeşitli kültürel festivaller için çok önemli bir dini merkezdi.

Bu somut olmayan kültürel miras programları sürdürülmektedir. Mahasthangarh hala binlerce Hindu ve Müslüman hacıların Mahasthangarh bölgesini dini amaçlarla ziyaret ettiği kutsal bir yerdir. Her yıl 1. Bangla ayının son Perşembe günü (Nisan ortası) Şah Sultan Mahisawar'ın Mazar'ında (mezar) binlerce kişi üç gün süren dini bayram kutlamaktadırlar.

Güney Asya'nın farklı ülkelerinden insanlar, bu kutsal festivalin tadını çıkarmak ve Mahasthan miras alanlarını ziyaret etmek için burada toplanıyor. Bangla yılının (13 Nisan) geçen ayının (Chitra) son gününde Shila Devi'nin Ghat'ında da bir fuar festivali düzenlendi. Bunların dışında yerel topluluk, Shila Devi'nin Ghat ve Mezar bölgesinde, Bangla yılının ayları olan, Poush (Aralık) ayında Puskar Mela (fuar), Joistho (Mayıs-Haziran) ayında Bambir Mela ve Choitra'da (Nisan) Chander Mela gibi çeşitli fuar festivalleri düzenlemektedir. Festival süresince Mahasthan kalesinin sınırları içinde büyük bir pazar kurulur. Sitede bir miktar vandalizm ve kaza sonucu hasar meydana gelme eğilimindedir. Geceleri sitede dolaşan ziyaretçiler de kişisel yaralanma riski altındadır. Hasarı önlemek için Şantiye Müdürünün festivalin yönetiminde uygun sorumluluğu alması önemlidir. Site olabildiğince temiz kalmalı ve ziyaretçi güvenliği sağlanmalıdır. Aynı zamanda site yönetimi, bir Mezar'a ibadet etmek isteyenleri engelleyecek kadar müdahaleci olmamalıdır. Örneğin anıt yönetim bölgesi içinde ticari faaliyetin gerçekleşmemesi önemlidir. Festivalin sonunda bölgeyi temizlemek hayati bir görevdir.

Festival süresince ek personel ihtiyacı olacaktır. Site Yöneticisi aynı zamanda Festivalden elde edilen gelirin onu yönetmenin maliyetlerini nasıl karşılayabileceğini incelemeli ve ayrıca sitenin genel bakımına bir katkı aramalıdır. Site yöneticisi, dini yetkililer ve ilgili yerel topluluklarla tam bir istişare ve ortaklık içinde Festivali yönetmek için yeni bir yaklaşım geliştirmelidir.

4.6.8. Ziyaretçi Yönetimi

Miras alanı yönetiminin başarısı büyük ölçüde ziyaretçi yönetimine yönelik yaklaşımların başarısına bağlıdır (MacLennan, 2000: Ababneh ve diğerleri 2014'te alıntılanmıştır). Genel olarak, ziyaretçi yönetimi, uygun bir şekilde getirilen düzenlemeler, yasak işaretleri ve polislik ile fiziksel düzenlemeleri ve ikna etmeyi hesaba katmalıdır (Feilden ve Jokilehto, 1992). Araştırmanın bulgularına göre site yöneticilerinin siteyi ve ziyaretçi yönetimini uygun şekilde geliştirmelerine olanak sağlamak için bazı öneriler sunulmaktadır.

Miras alanı yönetim planı, ziyaretçi hizmet hedeflerini belirtmelidir. Bu plan, giriş ücretlerinden elde edilen gelir, yerel turizm işletmelerinin faydaları, miras kaynağına olası hasar, hayal kırıklığına uğramış ziyaretçilerle nasıl başa çıkılacağı, okul çocukları, diğer öğrencilerle ve konferans delegeleriyle nasıl davranılacağı, tıkanıklık, yoğun zamanlarda ziyaretçi sayısının azaltılması ve ziyaretçi karışımı gibi konuları ele almalıdır. Yönetim planının her biri için farklı hedefleri olabilir. Miras alanlarının yönetimi, hem saha koruma ihtiyaçlarının hem de ziyaretçi beklentilerinin karşılanabileceği etkili bir miras yönetimi elde etmek için gereklidir. Doğru ziyaretçi yönetimi teknikleri, çok sayıda ziyaretçi sayısının sitenin genel zevkini azaltmamasını sağlayabilir. Bu teknikler ayrıca saha tanıtımını ve bakım maliyetlerini azaltabilir ve geliri artırabilir.

Karotoya Nehri, Kalidah Sagaor Handek (kanalı) ve Baransi Handek (kanalı) tekne gezintisi ve diğer eğlence için kullanılırsa, aşırı ziyaretçi baskısı azaltılabilir. Kalenin batı kısmı, şehir sakinlerinin ve yabancı ziyaretçilerin kırsal yaşam tarzının ve Bangladeş'in geleneksel kültürünün tadını çıkardığı köy turizmi yoluyla eğlence parkı olarak kullanılabilir. Doğru ziyaretçi yönetimi, Mahasthangarh miras alanı tanıtımını yapmak ve tanıtmak için harcama ihtiyacını en aza indirecek ve iyi yönetimi ve çekiciliği ziyaretçi ve kitle iletişim araçları tarafından bilinecek ve dolayısıyla duyurulacaktır. Potansiyel miras alanlarındaki ziyaretçi yönetimi, bir tanıtım stratejisinin oluşturulmasını içerir. Öte yandan, ziyaretçi yönetimi tekniklerinin kullanımındaki hassasiyetle aşırı kalabalık hissi büyük ölçüde azaltılabilir. Ziyaretçiler için maksimum kapasite oluşturulmalı ve hem müzede hem de miras alanlarında aşılmamalıdır.

4.7. SITE TANITIMI

Tanıtım amaçlı olarak, miras alanı, dünya pazarının doğru bir Şekilde tanımlanması ve ziyaretçileri çekmek için gerekli olan bir ürünüdür, tesisler ve beklentiler onlara sunulmalıdır. Tüm tanıtım materyallerinin ve reklamların tasarımı, siteye ve yöneticilerine itibar kazandırmak için yüksek standartta olmalıdır. Basın ziyaretçileri sitenin önemi konusunda davet edilmeli ve teşvik edilmelidir çünkü gazetecilik, site tanıtımı için yapılan reklamlardan çok daha iyidir (Feilden ve Jokilehto, 1992). Şantiye yöneticisi, basın ziyaretçilerine ve medya evine bir basın brifing kağıdı ile doğru bilgileri sağlamalıdır.

Tüm tanıtım faaliyetlerinin, materyallerinin ve reklamlarının tasarımı, siteye ve yöneticilerine itibar kazandırmak için yüksek standartta olmalıdır. Saha tanıtımı için herhangi bir harcama yapmadan önce, önceden planlanmalı ve hedef kitle dikkatle tanımlanmalı ve beklentileri ve ilgi alanları belirlenmelidir. Mahasthangarh mirasına ait bir web sitesi açılmalı ve çok çeşitli ilgi alanlarına kolayca erişilebilmeli ve ilgili web sitelerine bağlantılar korunmalıdır. Yerel topluluk ve günlük görev veya ilgilenen kişiler miras alanından yararlanacaksa, siteyi duyuracak, reklamını yapacak ve tanıtacaktır. Bu nedenle, saha yöneticisinin yerel halkı büyük ölçüde turizm ve yönetim faaliyetlerine dahil etmesi gerekir.

4.8. SITEDE EĞITIM, ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA

Sahada kalıcı bir araştırma ve eğitim merkezi kurulmasına yönelik olarak sahada sezon içi ve dışı mesleki eğitim kursları geliştirilmelidir. Yorumlama, eğitim, yayın ve araştırma, etkili ve sürdürülebilir miras yönetimi için önemli faktörlerdir. Mahasthangarh'ı önemli bir bölgesel araştırma merkezi olarak tanıtmak için sahadaki mevcut bilimsel ve araştırma ilgisi genişletilmelidir. Ulusal Müfredat Kurulu için okullar için üretilen eğitim materyaline paralel olarak, eğitim paketleri geliştirilebilir ve uluslararası okullara tanıtılabilir.

Eğitim, öğretim, araştırma ve yorumlama faaliyetleri Mahasthangarh'ın miras alanı, gelenekler ve kültürel uygulamaların geçmiş deneyimler içindeki önemini ve bölgenin ve ev sahibi topluluğun mevcut çeşitliliğini temsil etmelidir. Ziyaretçi, belirli

bir miras kaynağına atfedilebilecek farklı kültürel değerler hakkında her zaman bilgilendirilmelidir (ICOMOS, 2002). Sitede, ziyaretçilere ve araştırma ilgi alanlarına yönelik eğitim materyalleri ile yayınları düzgün bir şekilde yorumlamak ve düzenli olarak yapmak için bir araştırma merkezine ihtiyaç vardır.

4.9. EĞİTİMSEL AKTİVİTELER

Eğitim faaliyetlerinin amacı, site içinde ve çevresinde uzun vadeli eğitim programı oluşturmak ve yerel eğitim kurumlarının (Okullar, Kolej, Üniversite ve Medrese) bu işlevlerden yararlanmasını sağlamaktır. Aşağıda belirtilen bazı öneriler;

- Bogura-Mahasthangarh bölgesindeki eğitim kurumunu ve Bangladeş'in diğer kısımlarını öğrencileri ve velileriyle birlikte siteyi ziyaret etmeye teşvik edin. Okul çocukları miras alanlarını ziyaret etmez ve keyfini çıkarmazlarsa, kendi miraslarını ortadan kaldırabilir ve yıllarca tanıtmayabilirler (Feilden ve Jokilehto, 1992).
- Okul, Kolej ve Medrese öğretmenleri ile tarih, arkeoloji ve arkeolojik mirası pratik çalışma olarak kullanırken harabelerin korunmasının önemi üzerine atölye çalışmasına devam edilmelidir.
- Aileleriyle birlikte ziyaret eden Okullar ve Medrese'nın çocukları için burada kazı yapacakları, eserleri nasıl geri kazanacakları, mirasın önemi ve faydaları bilecekleri
- Arkeolojik bir kanat kurulmalıdır.
- Kütüphane yönetimi, bilgisayar laboratuarları gibi lojistik desteklerle bölgesel eğitim kurumlarıyla çalışmaya devam edin, mirasla ilgili çeşitli etkinlikler düzenleyin.
- Mahasthan Çocuk kitapları, broşürler, hediyelik eşyalar, kitapçıklar, mirasın önemi hakkında genel kitaplar vb. Eğitim materyalleri yayınlayın ve her siteden ve Müze kapısından temin edilmelidir.
- Düzenli olarak yeni yayınlarla farklı vesilelerle okulları, kolejleri ve medreseleri ziyaret etmeyi planlayın.

- Hem somut hem de somut olmayan arkeolojik mirasın korunmasının ve korunmasının önemi, bölgesel ve ulusal düzeyde okullara ve medrese müfredatına dahil edilmelidir.

4.10. ÇATIŞMALARI VE TEHDITLERI AZALTMAK

Arazi edinimi ile ilgili olarak müze yetkilisi veya site yöneticisi ile yerel topluluk arasında ciddi bir çatışma var. Taraf Devlet, çatışmayı hafifletmek için uygun bir yolla yerel topluluktan arazi edinmelidir. Arkeoloji Departmanı (DoA), kırılganlıkları ve kayıplarının geri döndürülemezliği konusunda halkın bilinçlendirilmesini sağlayarak miras alanlarına yönelik çatışmaları ve tehditleri en aza indirmek ve hatta hafifletmek için acilen etkili bir girişimde bulunmalıdır.

Düzenli izleme ve karar alma sürecine halkın katılımı, çeşitli alanlardaki çatışmaları ve tehditleri hafifletmeye yardımcı olmuştur. Yerel altyapısal ve ekonomik kalkınmanın, arazi edinimi için mevcut topluluk ve hükümet arasındaki diyalog ile birlikte, acilen ciddi bir şekilde hafifletilmesi gerekmektedir.

4.11. PAYDAŞLAR VE OLASI ROLLERI

4.11.1. Bölgesel Paydaşlar

4.11.1.1. Yerel Hükümet

Mahasthangarh bağlamında, yerel yönetim organları Bogura Bölgesi, Shibganj Upozila, Rainagar Birliği'dir. Union Parishads (Union Council), Mahasthangarh Bölgesinin site yönetiminde en önemli hükümet organı olan Bangladeş'in son yerel hükümet birimidir. Yerel Yönetim organları, özellikle Union Porishod, Mahasthangarh'ın mirasının korunması, yönetimi ve turizmin geliştirilmesinde hayati bir rol oynayabilecek genel halka taban düzeyinde hükümet hizmetleri sağlar.

Mahasthangarh bölgesindeki her altyapının geliştirilmesi sırasında Müze Otoritesi (MA) veya Site Yöneticisi (SM) yerel yönetim ile işbirliği içinde olmalıdır.

Bogura bölgesinin Komiser Yardımcısı (DC), Mahasthangarh mirasının korunması ve korunması için yardım sağlayabilir ve bölgeyi turizm gelişimi olarak tanıtabilir.

4.11.1.2. Yerel STK'lar

Yükselen Bangladeş ülkei'nde, Sivil Topum Kuruluşları (STK) çeşitli sosyo-ekonomik konularda yerel halktan,özelliklekırsal alanda temel destek sağlamaktadır. Yerel STK'lar, özel sektör paydaşları ile yerel çıkarlar arasında bir aracı olarak hizmet verebilir veya hareket edebilir (Pedersen, 2002: 43). Çok sayıda STK, kalkınma hedefleri doğrultusunda Bogura-Mahasthan bölgesinde çeşitli topluluk sorunlarıyla çalışıyor.

Müze yetkilisi veya alan yöneticisi yerel STK'larla seminer-sempozyum, eğitim ve lojistik destek yoluyla işbirliği yaparsa, mevcut topluluğu Mahasthangarh çevresindeki mirası korumaya ve büyük Mahasthan bölgelerinin kırsal alanlarındaki potansiyeldeki sosyo-ekonomik durumu geliştirmey teşvik ederek hayati bir rol oynayabilir. Sivil toplum örgütleri, sitelerin korunmasının yanı sıra tanıtımına ve şantiye yöneticisi için son derece faydalı olacak turizm sektörünün geliştirilmesine dahil olabilir.

4.11.1.3. Yerel Topluluk

Yerel / ev sahibi Topluluk veya miras alanlarının etrafındaki mevcut sakin, somut ve somut olmayan mirasın yönetiminde önemli bir paydaş olmanın yanı sıra daha büyük Mahasthangarh bölgelerinin kırsal alanındaki turizm gelişiminin etkili bir parçasıdır. Ev sahibi topluluğun insanları ziyaretçileri ağırlamaya teşvik edilirken kilit paydaşlar olarak dahil edilirse, turizmin kalitesi büyük ölçüde artacaktır (Millar, 2006: 51). Saha yöneticisi, yerel toplumu, miras yönetiminin amacının hem kendi gelişimleri hem de gelecek nesiller için olduğuna ikna etmelidir, bu nedenle, miras koruma ve koruma konularına aktif olarak katılmaları ve kendilerini dahil etmeleri gerekir.

Mahasthangarh miras alanlarındaki yerel halkın katılımının genel vizyonu, yerel halkın miras turizminin korunması ve geliştirilmesinden yararlanmasını sağlamaktır, böylece sosyal, ekonomik ve kültürel olarak "kendi " miras siteleri. Müze

yetkilisi veya site yöneticisi, özellikle yerel sakinler ve yerel yönetim yetkilileri arasında işbirliği ve iletişimi gerektiren karar verme prosedüründe ev sahibi topluluk için çok önemli bir paydaş olarak görülmelidir. Mahasthangarh miras alanlarındaki yerel halkın katılımına yönelik genel vizyon, yerel sakinlerin miras turizminin korunması ve geliştirilmesinden yararlanmasını sağlamaktır, böylece sosyal, ekonomik ve kültürel olarak "kendi " miras siteleri. Müze yetkilisi veya site yöneticisi, özellikle yerel sakinler ve yerel yönetim yetkilileri arasında işbirliği ve iletişimi gerektiren karar verme prosedüründe ev sahibi topluluk için çok önemli bir paydaş olarak görülmelidir.

4.11.1.4. Geçim Kaynaklarını Kazanma Grubu

Mahasthangarh bölgesindeki mevcut toplulukta farklı grup türleri bulundukları sahaya bağlı olarak geçim kaynaklarını kazanmaktadır. Yiyecek dükkanları (Mahasthan Kotkuti ve Bogurar Doi), yerel ulaşım işçiliği, el sanatları dükkanları gibi ticari faaliyetlerde bulundular. Bu paydaşlar, turizmi geliştirmenin yanı sıra ticari bölgeyi iyileştirmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Etkili site yönetimi, Mahasthangarh pazarını geliştirmek için yerel işadamlarına, zanaatkârlara, çömlekçilere ve dokumacılara ilham vermenin yanı sıra, mevcut sakinlerin yaşam tarzlarını iyileştirmeye yardımcı olan yerel topluluğun önemli bir gelir kaynağı olan turizmi teşvik eder.

Ziyaretçiler genellikle yerel zanaatkarlar, çömlekçiler ve işadamları ile işbirliği gerektiren özel yemek ve el sanatları gibi bölgesel somut olmayan mirası tanıtmak isterler. Neredeyse her turist, Mahasthangarh bölgesi yakınında temel ihtiyaçları ve güvenli yerel ulaşım için bir otel, motel, pansiyonlar, iyi restoranlar, mağazalar veya süpermarketler isteyecektir. Bu ihtiyaçlar kültürel miras alanlarını gerektirir, aksi takdirde turizm ve mirasa tüm turistler tarafından erişilemez. Saha yöneticisi, Mahasthangarh bölgesinde bu tür yerel paydaşlarla işbirliği yapmalıdır.

4.11.1.5. Mezar Komitesi

Mahasthangarh bölgesinde, en önemli turistik cazibe merkezlerinden biri, popüler Sufi azizi Shah Sultan Mahisawar'ın mezarıdır. Her gün dini ziyaretleri için Mazar'a çok sayıda hacı gelir. Bunun dışında her yıl binlerce kişi Mazar'da (türbesinde) üç gün süren dini bayram kutladı. Önemli sayıda adanmış (hem Hindular hem de Müslümanlar, çiftçiler ve onların aile üyeleri) yurtiçi ve yurtdışından bağışlarıyla Mazar'a (mezara) gelir. Mahasthan kalesi içinde Mezar'ın yakınında, festival süresince ziyaretçilerin geceleri sitede dolaştığı büyük bir pazar kuruluyor. Mezar bölgesinde kişisel yaralanma, kaza sonucu hasar ve bazı vandalizm meydana gelebilir.

Festival, pazar ve hac ziyaretlerinin yanı sıra tüm etkinlikler Mezar komitesi tarafından kontrol edilir. Bu nedenle, rahatlıkla söylenebilir, Mezar komitesi Mahasthan site yönetimi ve turizm gelişiminin önemli bir paydaşıdır. Müze yetkilisi, Mezar bölgesindeki sitelerin sürdürülebilir yönetimi için Mezar komitesiyle ilişkiyi geliştirmelidir. Festival yönetimi için her festivalden sonra kaza sonucu hasar, olası vandalizm, ziyaretçi güvenliği ve saha temizliğini önlemek için etkin girişimlerde bulunmak site yöneticisinin sorumluluğundadır.

4.11.1.6. Eğitim Kurumu ve Dini Yapı

Mahasthangarh bölgesinde, siteyi ve sürdürülebilir miras yönetimini teşvik etmede önemli bir rol oynayabilecek birçok okul, kolej ve medrese (İslami okul) bulunmaktadır. Saha Müdürü, farklı faaliyetler yoluyla bölgesel eğitim kurumunda ve dini yapıdaki somut ve somut olmayan mirasın önemi kadar farkındalık yaratmalıdır. Okul çocukları miras alanlarını ziyaret etmez ve keyfini çıkarmazlarsa, kendi miraslarını ortadan kaldırabilir ve yıllarca tanıtmayabilirler (Feilden ve Jokilehto, 1992).

Okul, kolej ve medrese öğretmenleri ile tarih, arkeoloji öğretimi ve arkeolojik mirası pratik çalışma olarak kullanırken kalıntıların korunmasının önemi üzerine çalıştaya devam edin. Eğitim faaliyetlerinin amacı, site içinde ve çevresinde uzun vadeli eğitim faaliyetleri düzenlemek ve yerel eğitim kurumlarının bu işlevlerden yararlanmasını sağlamaktır.

4.11.1.7. Turistler

Yaklaşan ziyaretçiler veya turistler, miras yönetimi ve turizm gelişiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Her turist doğal olarak sevecen bir karşılamayı, güvenlik ve emniyet; düzenli, çöp içermeyen ve iyi bakılan bir siteyi ve herhangi bir kazayla ortaya çıkan sorunlarda desteği takdir eder: Pazarlama ve tanıtım, her potansiyel miras alanının siteyi ulusal ve küresel olarak ayakta tutmak ve turizmin gelir elde etmesi için en önemli işlevlerinden biridir. İyi bir ziyaretçi veya turist yönetimi, miras alanının reklamı ve tanıtımı için yapılan harcamaları en aza indirecek, dolayısıyla yaklaşan turistler veya ziyaretçiler siteyi tanıtacak, tanıtacak ve reklamını yapacaktır (Feilden ve Jokilehto, 1992).

Saha yöneticisinin, hem miras alanını hem de turizm gelişimini tanıtmak ve yerel kültürü, yaşam tarzını, inanç ve gelenekleri anlamak ve bunlara saygı duymak için eğitim faaliyetleri yoluyla yaklaşmakta olan turistlerin ilgisini çekmek için bir strateji belirlemesi gerekmesi için yurtiçi ve yurtdışından ziyaretçi veya turist çekmesi gerekir. Dolayısıyla, Bangladeş bağlamında, özellikle Mahasthangarh miras alanı bağlamında miras alanını pazarlamak ve tanıtmak için yaklaşan turistlerin veya ziyaretçilerin önemli paydaşlardan biri olduğu söylenebilir.

4.11.2. Ulusal Paydaşlar ve Olası Rolleri

4.11.2.1. Yerel Yönetim Mühendisliği Bölümü (LGED)

Yerel Yönetim Mühendisliği Bölümü (LGED), kırsal, kentsel ve su sektörü altyapılarının (ulaşım, eğitim kurumu ve devlet kurumu) geliştirilmesi ve bakımı yoluyla kırsal ve kentsel sosyo-ekonomik durumu güçlendiren Bangladeş Hükümeti'nin ana mühendislik hakimiyetidir. kırsal piyasaların iyileştirilmesinin yanı sıra kırsal ve kentsel Yerel Yönetim Kurumlarına (LGI) teknik yardım sağlanması. Bu faaliyetler, yaşam tarzının, ulaşım ağının geliştirilmesinde ve kırsal ve kentsel alanlardaki yoksulluğun azaltılmasında anahtar rol oynamaktadır.

Saha çalışması sırasında kişisel bir röportajda, LGED'in Bogura şubesi, teknik ve lojistik destek ile müze otoritesine yardımcı olmayı kabul eder. Şantiye yöneticisi veya sorumlusu, faaliyetlerinin Mahasthangarh saha yönetimi politikasına göre yürütülmesi için LGED ile işbirliği yapmalı ve düzenli iletişim kurmalıdır.

4.11.2.2. Bangladeş Küçük ve Ev yapımı Endüstriler Kurumu (BSCIC)

Bangladeş Küçük ve Ev yapımı Endüstriler Kurumu (BSCIC), ülke çapında kendi kendine girişimciye, küçük işletmelere ve küçük işletmeler sektörlerine orta ve uzun vadeli krediler, farklı kalkınma konuları, orta ve uzun vadeli krediler konusunda yardımcı olan devlet kurumudur. Mahasthan müze otoritesi, BSCIC Bogura arazisi ile Mahasthangarh bölgesindeki yerel esnaf, zanaatkarlar ve öz-girişimler arasında bir bağlantı olmalıdır.

BSCIC Bogura şubesi, Mahasthangarh bölgesindeki yerel zanaatkârlara, çömlekçilere, dokumacılara ve kendi girişimcilerine müze otoritesi aracılığıyla temel altyapı tesisleriyle birlikte beceri geliştirme eğitimi sağlayabilirse, somut olmayan miras veya yerel kır evi endüstrileri yerel topluluk tarafından geliştirilecek ve korunacaktır. Genel olarak ziyaretçiler, yerel zanaatkarlar, çömlekçiler ve işadamları ile işbirliği gerektiren özel yemek ve el sanatları gibi bölgesel somut olmayan mirası tanıtmak isterler.

4.11.2.3. Bangladeş Su Geliştirme Masası (BWDB)

Bangladeş Su Geliştirme Masası (BWDB), öncelikle ülke genelinde hem yüzey hem de yeraltı suyu yönetimi için çalışan resmi bir kurumdur. BWDB'nin faaliyetleri, nehir ve nehir havzasının geliştirilmesi ve izlenmesi, dolgu, drenaj ve sulama sistemi, taşkın ve kuraklık kontrolü, nehir erozyonunu önleme vb. (Khandakar, 2015). Ayrıca su akışını ilerletmek ve suyu özellikle yağmur suyunu sulama ve içme amacıyla ayırmak isteyen nehirler, kanallar, göller ve diğer su kütlelerinin yeniden kazılması için çalışıyor. Saha çalışması sırasında kişisel bir röportajda, BWDB'nin Bogura şubesi, müze otoritesine teknik ve lojistik destek konusunda yardım etmeye hevesle rıza gösteriyor.

BWDB ayrıca, Kutsal banyoları sırasında Hindu toplumu için çok yardımcı olacak Karotoya Nehrini yeniden kazmayı da kabul ediyor. Alan Başkanı veya sorumlusu, BWDB ile işbirliği yapmalı ve faaliyetlerinin Mahasthangarh site yönetimi politikasına göre yürütülmesi için düzenli olarak iletişim kurmalıdır. Bogura biriminin BWDB'si, Mahasthangarh surunun kuzeybatı köşesindeki Kalidah Sagar'ı, surun batı tarafındaki Mathura bil'i ve surun güneybatı köşesindeki Banaroshi khal'ı (kanal) iyileştirmek için suyu ayırmak için yeniden kazmak istiyor. Yerel halkın doğrudan yararlanacağı tarım ve balıkçılığın üretkenliği, sahanın bütünlüğünü ve özgünlüğünü yeniden kazanacaktır.

4.11.2.4. Nehir Araştırma Enstitüsü (RRI)

Nehir Araştırma Enstitüsü (RRI), Nehir Mühendisliği, nehir hidroliği, nehir tasarımı ve yönetim eğitimi, tortu kontrolü, su kalitesi analizi, nehir erozyonu ve taşkın kontrolü alanlarında araştırma çalışmaları yürüten ve aynı zamanda çalışma yapan, hükümete ait özerk bir kurumdur. Su Kaynakları Bakanlığı'na bağlı olarak ülke genelinde sulama ve drenaj sistemlerinde (Faruque, 2014).

RRI, ziyaretçilerin bütünlüğünün ve özgünlüğünün keyfine varacağı tarihi Karotoya nehrinin (bkz. Bölüm 3) geçmişteki ihtişamını yeniden kazanabilir. Sonuç olarak, turizm geliştirilecek ve yerel halk, tarım ve balıkçılık alanında ilk yararlanıcı olacaktır. Saha Müdürünün Nehir Araştırma Enstitüsü ile işbirliği yapması gerekir.

4.11.2.5. Bangladeş Parjatan Kurumu (BPC)

Bangladeş Parjatan Kurumu (BPC), Bangladeş Sivil Havacılık ve Turizm Bakanlığı'na bağlı resmi bir kurum ve Ulusal Turizm Örgütüdür (NTO), turizm altyapısı kurarak ülke çapında turizmi teşvik etmek ve geliştirmek ve hem yerli hem de yabancı turistler için turizmle ilgili her türlü tesisi sağlamakla sorumludur. Müze otoritesi Bangladeş Parjoton Corporation ile işbirliği içinde olmalıdır. BPC ayrıca turizm endüstrisi ile ilgili insan kaynakları eğitim ve öğretim imkânları da sağlamaktadır. Mahasthangarh kalesi içindeki köy veya kırsal turizm ve surları çevreleyen büyük bir göl veya hendekle tarihi Karotoya Nehrinde nehir turizmi dahil

olmak üzere uygun altyapı ve eğlence olanaklarına sahip, potansiyel bir turizm bölgesidir. BPC, sürdürülebilir turizmi teşvik etmek için Mezar bölgesinde en az üç dik otel, bir ATM standı, standart restoranlar ve diğer eğlence tesislerinin kurulmasında lider bir rol oynayabilir.

4.11.2.6. Bangladeş Turizm Masası (BTB)

Bangladeş Turizm Masası (BTB), turizm sektörünü geliştirmek için sürdürülebilir turizm planları ve politikaları oluşturmak ve turizm sektörüne yapılan yurt dışı yatırımları cezbetmek için çalışan bir devlet kuruluşudur. Büyük potansiyel antik kale şehri Mahasthangarh, Bangladeş Turizm Masası'na Bangladeş'in dünya çapında olumlu bir imajını oluşturmasına yardımcı olacaktır.

BTB, Mahasthangarh'ı hem ulusal hem de uluslararası olarak potansiyel bir turizm sitesi olarak tanıtma ve pazarlamada çok önemli bir rol oynayabilir. Site Yöneticisinin, daha büyük Mahasthangarh bölgesi için turizm planları ve politikaları geliştirmek üzere BTB ile işbirliği yapması gerekir.

4.11.2.7. Üniversite

Bangladeş'in çeşitli bölgelerinde, özellikle tarih, arkeoloji, Bangladeş mirası vb. Eğitim alan hem devlet hem de özel birçok Üniversite bulunmaktadır. Arkeoloji bölümü, Dhaka'daki Jahangirnagar Üniversitesi gibi sadece üç devlet üniversitesi açıldı; Comilla Üniversitesi, Cumilla; ve arkeoloji, tarih, miras yönetimi, koruma vb. alanlarda disiplinler arası araştırmalar yürüten Begum Rokaya Üniversitesi, Rangpur. Bu üniversiteler, Bangladeş'in potansiyel miras alanını araştırmak konusuna da ilgi duymaktadırlar.

Mahasthangarh'ın şantiye müdürü, Mahasthangarh miras alanında şantiye müdürü ile üniversite arasında hem kamu hem de özel işbirliği ile disiplinler arası araştırmayı çekmek ve kolaylaştırmak zorundadır. Mahasthangarh'ın üniversiteler ve diğer eğitim kurumlarının işbirliği ile bir araştırma ve eğitim merkezi olabileceği güvenle söyleniyor.

4.11.3. Uluslararası Paydaşlar ve Olası Rolleri

4.11.3.1. UNESCO

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 1945 yılında kurulmuştur ve eğitim, bilim ve kültür alanlarında küresel işbirliği yoluyla dünya barışını ve güvenliğini teşvik etmeyi amaçlayan Birleşmiş Milletler'in (BM) özel bir örgütü olarak Paris'te kurulmuştur. UNESCO'nun 195 üye devleti, 199 ulusal komisyonu, 53 bölgesel bölge ofisi ve küresel görevini kolaylaştıran 322 STK ile resmi ilişekileri vardır. Bangladeş, UNESCO üyesidir (1972'ye katılmıştır) ve başkent Dakka'da bir UNESCO ofisi vardır. UNESCO, tüm faaliyetlerini eğitim, kültür, sosyal ve beşeri bilimler, doğa bilimleri, iletişim ve bilgi gibi beş program alanında gerçekleştirir.

UNESCO'nun misyonu kültürlerarası diyalog, eğitimde küresel işbirliği, bilim, kültür iletişimi ve bilgi yoluyla bir barış kültürünü teşvik etmek ve inşa etmektir. UNESCO, nefretten ve hoşgörüsüzlükten uzak uluslararası vatandaşlar olarak yaşamaları için insanlara yardımcı olacak eğitim araçlarını kolaylaştırmak ve geliştirmek için çalışıyor ve her vatandaş için, özellikle de dünyadaki çocuklarda kaliteli eğitim sağlıyor. Kültürel mirası ve tüm kültürlere eşit saygıyı geliştirip teşvik ederek ülkeler arasındaki işbirliğini ve ilişkiyi güçlendirir.

UNESCO, okuryazarlığı geliştirmek, eğitimde teknik yardım ve eğitim sağlamak, ifade özgürlüğünü teşvik etmek, bölgesel kültürel mirası korumak ve kültürel çeşitliliği teşvik etmek için projeleri finanse ediyor ve etkinlikleri teşvik ediyor (UNESCO, 2020) web sitesi, en.unesco.org/about-us/introducing-unesco). Mahasthan bölge yöneticileri ve Bangladeş hükümeti, UNESCO'nun yardımıyla büyük Mahasthangarh bölgesinde eğitim kalitesini, özellikle çocuk eğitimini iyileştirmek için bir şema benimsemeli ve Mahasthangarh kültürel mirasının yönetimi için güzel bir fon aramalıdır.

4.11.3.2. ICOM

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), UNESCO ile resmi iliEKerini sürdüren, 1946 yılında kurulan Müze alanında sivil toplum kuruluşu ve tek uluslararası kurumdur. ICOM üyeleri, dünyanın her yerindeki tüm üye devlet müzelere ücretsiz veya minimum oranda giriş sağlayan üyelik kartını alır. ICOM, uluslararası arenadaki müze profesyonellerinin tek üslubudur ve küresel ağlar ve işbirliği programları aracılığıyla doğal veya insan kaynaklı felaketler sırasında kültürel mirasın korunması konusunda farkındalık yaratır. Mevcut ve gelecek nesiller için dünyanın hem somut hem de somut olmayan kültürel ve doğal mirasın korunması, korunması, araştırılması ve topluma iletilmesine adanmıştır.

ICOM, Dünya Fikri Mülkiyet Teşekilatı Interpol ile ortaklık ilişkisine sahiptir, Dünya Gümrük Örgütü, Mavi Kalkan vb., Kültürel varlıklarda yasa dışı ticaretin önlenmesi, risk yönetiminin teşvik edilmesi ve doğal veya insan kaynaklı afetler sırasında kültürel mirası korumak için acil durum hazırlığı (ICOM web sitesi, https://icom.museum/en/ hakkımızda /misyonlar ve hedefler). Bangladeş hükümeti ve Mahasthan Müzesi yetkilisi, Mahasthan müzesinin depolarındaki eserleri korumak ve korumak için ICOM Dakka ofisi ile etkili bir bağlantı geliştirmelidir.

4.11.3.3. ICCROM

Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM), 1956 yılında UNESCO tarafından kurulan ve merkezi Roma, İtalya'da bulunan ve kültürel mirasın korunması, muhafazası ve restorasyonunu dünya çapında işbirliği, bilgi, eğitim faaliyetleri, kültürel varlıkların korunmasına yönelik savunuculuk yoluyla taahhüt eden hükümetler arası bir organdır (Millar, 2006: 15). ICCROM, üye ülkelerine eğitim programları, teknik destek, araştırma ve saha ziyaretleri gerçekleştirmek için dünyanın dört bir yanından yüksek standartlı çeşitli uzmanlar ve kurumları bir araya getirerek ulusal, uluslararası, disiplinler arası ve bölgeler arası işbirliğini teşvik eder.

Ayrıca, uluslararası kuruluşlardan hükümetlere ve dünyanın her bölgesindeki topluluklara kadar her aşamada koruma, muhafaza etme ve eski haline getirme

konusunda farkındalık yaratmak için kolaylaştırılmış ve teşvik edilmiştir. ICCROM, bilgi paylaşımı, öğretim fırsatları, çalıştaylar ve eğitim faaliyetleri yoluyla Üye Devletlerinin ihtiyaçlarına teknik yardım sağlar. Koruma uzmanları,müze küratörleri, arşivciler, arkeologlar ve arkeologlar da dahil olmak üzere ön saflarda miras koruma ve restorasyon alanında çalışanlar site yöneticileri, yüksek standartlı birinci sınıf girişimleri için ICCROM'a güveniyor (ICCROM websitesi,iccrom.org/about/overview/ what–iccrom). Bangladeş bağlamında, özellikle Mahasthangarh bağlamında, ICCROM Mahasthangarh miras alanının korunması, korunması ve restorasyonu için teknik destek ve eğitim fırsatı elde eden en önemli uluslararası paydaşlardan biridir.

4.11.3.4. ICA

Uluslararası Arşiv Konseyi (ICA), 1948 yılında kurulmuş, küresel arşivlerin korunmasını, genişletilmesini ve kullanımını teşvik etmeyi ve özellikle arşivler ve arşivciler için uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan küresel bir sivil toplum örgütüdür. ICA, Arşiv Eğitimi Bölümü, Mimari Kayıtlar arşivi, İşletme Arşivleri, Edebiyat ve Sanat Arşivleri ve kuruluşların arşiv içeriği ve faaliyetlerinin çoğunu sağlayan çok daha fazlası gibi on iki profesyonel bölüme sahiptir. ICA, kayıtların ve arşivlerin profesyonellerinin temsil edilmesi, dünya çapında kayıt yönetimi konularında deneyim, fikir ve araştırmaların paylaşılması yoluyla kayıtların ve korumanın verimli bir şekilde yönetilmesine, dünyanın arşiv mirasına özen göstermeye ve kullanmaya kendini adamıştır (ICA websitesi, ica.org/en/mission-aim-and-objectives).

Arşivlerin geliştirilmesini teşvik eder ve yardımcı olur, arşivciler, tüm ilgili kurumlar ve dünyadaki tüm ulusların profesyonelleri arasındaki ilişkiyi oluşturur ve güçlendirir. DoA ve Mahasthan müze otoritesi, Mahasthangarh bölgesindeki kayıtların ve eserlerin uygun şekilde kaydedilmesi, korunması ve yönetilmesinin yanı sıra Bangladeş arşivlerinin zenginleştirilmesi için ICA ile bir bağlantı kurmalıdır.

4.11.3.5. ICOMOS

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), UNESCO ile bağlantılı, 1965'te Paris'te kurulan, küresel olarak kültürel miras alanlarının korunması ve korunması için çalışan dünya çapında bir sivil toplum örgütüdür (Millar, 2006: 15). Kültürel miras alanlarının adaylığının Dünya Mirası Listesine dahil edilmesine ilişkin Dünya Mirası Komitesine yardımcı olur. ICOMOS'un misyonu, arkeolojik anıtların, miras kompleksinin ve sit alanlarının korunmasını, muhafazasını ve geliştirilmesini teşvik etmektir. Anıtların ve arkeolojik miras alanlarının korunmasına yönelik bilimsel yöntem-metodoloji, doktrin ve bilimsel teknikleri ilerletmeyi taahhüt eden tek uluslararası sivil toplum örgütüdür.

Dünya kültür mirası alanlarının adaylık sürecini gözden geçirir, miras varlıklarının koruma standartlarını izler ve temin eder. ICOMOS, Bangladeş için en önemli uluslararası paydaşlardan biridir, özellikle Mahasthangarh, çünkü Dünya Mirası Listesine yerleştirilecektir. Uygun bir şekilde bir adaylık dosyası oluşturmak ve Mahasthangarh sitesini ICOMOS'un bilimsel yöntemi ve tekniği ile korumak ve korumak için ICOMOS ile işbirliği yapması çok önemlidir.

4.11.3.6. ICAHM

Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Bilimsel Komitesi (ICAHM), 1987 yılında 8. ICOMOS Genel Kurulunda kurulan ICOMOS'un Uluslararası Bilimsel Komitesidir (ISC). Hem arkeolojik miras yönetimi hem de arkeolojik araştırmalar için en iyi uygulamaların ilan edilmesi ve formüle edilmesini içeren arkeolojik sit ve miras yönetiminin tüm yönleri hakkında ICOMOS ve Dünya Mirası Komitesine tavsiyelerde bulunur (ICAHM web sitesi, icahm.icomos.org). ICAHM, bölgesel, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapar ve etkili kültürel miras yönetimi standartlarının ve en iyi uygulamaların yayılmasına ve geliştirilmesine odaklanır.

ICAHM'nin başlıca faaliyetleri, arkeolojik alanlar ve kültürel miras yönetimi için en iyi uygulamaları oluşturmak, teşvik etmek; teorik ve pratik becerileri paylaşmak amacıyla arkeoloji uzmanları ve miras alanı yöneticileri arasında bir uyum oluşturmak ve geliştirmek; atanmış saha ziyareti için nitelikli uzman sağlamak;

adaylık dosyalarının, arkeolojik alan yönetim planının ve diğer ilgili yardımcıların hazırlanması için yardım sağlamaktır (ICAHM web sitesi, icahm.icomos.org). Perspektif bir dünya mirası bölgesi olarak Mahasthangarh bağlamında, ICAHM önemli uluslararası paydaştır. Adaylık dosyalarının, saha yönetim planının ve diğer ilgili adımların iyi hazırlanmasına yardımcı olmak için DoA'nın ICAHM ile bir ilişki kurması ve geliştirmesi çok önemli bir ihtiyaçtır.

4.11.3.7. Küresel Miras Fonu

Küresel Miras Fonu (Golobal Heritage Fund-GHF) 2002 yılında Kaliforniya'da kuruldu ve "yerel toplulukları küresel mirasa yatırım yaparak dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Dünya çapında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde en önemli tehlike altındaki kültürel miras alanlarını korumak, muhafaza etmek, korumak ve sürdürmek için çalışan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur.

GHF, topluluk katılımı yoluyla sürdürülebilir korumayı ve sosyo-ekonomik gelişmeyi vurgular ve teşvik eder. Kamu-özel sektör ajansları, STK'lar, ulusal hükümet organları ve yerel topluluklar dahil olmak üzere yüzden fazla Global çalışanla birlikte çalışmaktadır. GHF, 2010 yılında, ulusal ve uluslararası uzmanlar ve site yöneticisi için korunan miras alanlarının çekirdek bölgesinde gelecek tehditleri işaretlemek ve çözmek için hem uydu görüntülemesini hem de yer raporlamasını analiz eden Küresel Miras Ağı (GHN) başlıklı bir erken uyarı ve tehdit önleme sürecini başlatmıştır.

Sonuç olarak, Küresel Miras Fonu 2010 yılında Mahasthangarh bölgesini geri döndürülemez kayıp ve yıkımın en "Eşiğinde" 12 küresel siteden biri olarak tespit edilen "Kaybolan Mirasımızı Kurtarmak" başlıklı bir rapor yayınlamış ve yetersiz yönetim ve yağma birincil nedenler olarak belirtilmiştir (GHF, 2012). Mahasthan site yöneticisi ve DoA, Mahasthan miras alanını yerel topluluk katılımıyla korumak ve yönetmek için bir fon istemek için Küresel Miras Fonu ile bir bağlantı noktası oluşturmalıdır.

4.11.3.8. Mavi Kalkan

Mavi Kalkan (eski adıyla Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi), dünyanın kültürel mirasını silahlı çatışmalardan ve doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korumak için 1996 yılında kurulmuş, sivil toplum kuruluşu ve kar amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluştur. Mavi Kalkanın misyonu, dünyadaki kültürel mirasın korunmasına kendini adamıştır ve silahlı çatışma ve doğal ya da insan yapımı felaketler sırasında hem somut hem de soyut doğal ve kültürel mirasın korunmasıyla ilgilidir (Mavi Kalkan Statüleri, 2016, Madde. 2.1).

Mavi Kalkanın temel faaliyetleri, kültürel ve doğal mirası çatışma ve doğal afetlerden korumak; kriz anında mirasın korunmasının değeri konusunda farkındalık yaratmak; yasadışı kaçakçılığı, miras uzmanlarını, silahlı kuvvetleri vb. önlemekle uğraşanların eğitim ve öğretim materyallerini teşvik etmek, sunmak ve sağlamak; topluluk katılımını teşvik etmek; ilgili hissedarlarla işbirliğini teşvik etmek (web sitesi, theblueshield.org/). Ulusal ve uluslararası ortak ve komitelerle çalışmaktadır. Uluslararası ortaklar, kültürel varlıkların korunmasıyla ilgilenen BM, UNESCO, ICOMOS, ICOM, ICA, IFLA, NATO ve daha birçoğudur.

Ulusal ortaklar, devlet daireleri, savunma bakanlığı, ilgili ulusal departman ve Uluslararası şubelerin ulusal komisyonlarıdır. Bangladeş hükümeti Arkeoloji Bölümü (DoA) ve Mahasthan saha yöneticisi, mirası yasadışı ticaretten, silahlı çatışmalardan, doğal ve insan kaynaklı felaketlerden korumak için Mavi Kalkan ile işbirliği yapmalıdır.

4.11.4. Mahastan Sit Müzesinin Mahasthangarh Miras Yönetimindeki Rolü

Müze, hem somut hem de somut olmayan mirasın korunması, yönetimi, korunması, sergilenmesi ve iyileştirilmesinde önemli bir yaklaşım haline geldi. Miras alanı yönetiminin sürdürülebilirliği de site müzesinin rolünden oldukça etkilenir. Müzelerin topluluklar ve toplumlarla işbirliğinden bu yana hem somut hem de somut olmayan mirasla güçlü bir şekilde çalıştıkları doğrudur (Merriman, 2010). Bangladeş'te, kültürel mirasın ve doğal mirasın korunması, korunması ve

yönetilmesinden sorumlu olan tek yetkili arkeoloji Bölümü Arkeoloji Müzesi (DoA) çok sayıda Site vardır. Sit alanı müzesi, müze nesnelerinin saklanması, eğitimi, araştırılması, kültür turizmi ve tanımlanması ile birlikte miras alanı yönetiminde kilit faaliyetler yürütür (Brief, 2012: 4).

Müzeler, arkeolojik miras alanlarını ve anıtları yerinde korumaya ve muhafaza etmeye yardımcı olarak ve ex-situ kayıtlarını koruyarak ve ayrıca sergileri, sergileri ve diğer programları aracılığıyla arkeolojik mirası tanıtarak miras alanı yönetim ekibiyle işbirliği yapabilir (Merriman, 2010). Müze koleksiyonları aracılığıyla toplulukları, grupları ve bireyleri somut ve somut olmayan kültürel miraslarını yönetmeleri ve korumaları için motive edebilir. Mahasthan bağlamında, Site müzeleri eğitim, ulusal veya bölgesel işlevler yoluyla ve toplumda kültürel mirasın değeri ve halkın şimdiki ve gelecek nesillerin iyiliği için bu mirası korumanın önemi hakkında farkındalık yaratma yoluyla Mahasthan'ın kültürel mirasının korunmasında ve teşvik edilmesinde değerli bir rol oynayabilir. Mahasthan Arkeoloji Müzeleri, düzenli olarak çeşitli kurumlar, paydaşlar ve yerel toplulukların işbirliği ile galeri yürüyüşleri, seminerler-sempozyum, eğitim-atölye çalışmaları ve konferanslar gibi sergiler ve eğitim faaliyetleri düzenleyebilir.

Müzeler, ziyaretçileri için daha iyi bir anlayış geliştirmek için somut olmayan mirası kullanabilir. Somut ve somut olmayan mirasın yardımıyla müzeler, müzeler ve ziyaret etmeyenler arasındaki boşluğu doldurabilir. Bunun için müzelerin koleksiyonlarının somut olmayan yönlerini belirlemesi, belgelemesi ve temsil etmesi gerekiyor. Sosyal topluluklar, atalarını araştırmak ve onlarla iletişim kurmak için müzeleri kültürel platformlar olarak kullanabilir. Müzeleri bir bilgi ve eğitim kaynağı olarak geliştirmek ve kültürel mirasın korunması ve muhafaza edilmesi uygulamalarını ilerletmek Mahasthan site müzesi yetkilisinin özellikle hem somut hem de somut olmayan müze yönetimi ve kültürel miras yönetimi alanlarında, özellikle UNESCO ve ICOM kılavuzları ve yayınlarına dayalı olarak kapasitesini artırmak. Mahasthangarh bağlamında, müzelerin ve yerel halkın, çatışmaları veya yanlış anlamaları azaltmak, çeşitli durumlara karşı koruma sağlamak (bkz. Bölüm 3) ve bu alandaki somut ve somut olmayan mirası desteklemek ve korumak için bir araya gelmesi son derece gereklidir.

4.11.5. Mahasthan'ın Miras Yönetiminde Halkın Katılımının Rolü.

Halkın katılımı hem somut hem de somut olmayan mirasın korunması, yönetimi, korunması ve iyileştirilmesi için önemli bir yaklaşım haline gelmiştir. Halkın katılımının rolünün tanınması, ülke çapında, özellikle Mahasthangarh bölgelerinde birçok kültürel mirasın mevcut kritik durumunun iyileştirilmesine sayısız katkı sağlayabilir. Mahasthan'daki arkeolojik peyzajın çoğu kale bölgesinde bile ev sahibi topluluklara aittir ve tarım arazilerinin genişletilmesi, yağma, vandalizm, yeni inşaatlar vb. yoluyla alanı sürekli olarak yıkmaktadırlar. Bunların dışında birçok miras alanı korumasızdır ve bazıları bir kamu otoritesinin mülkiyetindedir. Bu tehditler şu anki derecesinde devam ederse, birkaç yıl sonra, bu potansiyel höyükler tamamen ortadan kalkacaktır.

Arkeoloji departmanının yerel bir saha sorumlusu, saha bakımı ve yönetimi politikaları yürütmektedir. Yerel topluluk, sitenin önemli bir parçası haline geldi çünkü miras alanlarının etrafında topluluğun çoğu, bir tarım toplumudur. Dolayısıyla, halkın katılımı olmadan sürdürülebilir miras yönetimi ve korunması oldukça imkansızdır. Washington Şartı, koruma girişiminin başarısının önemli bir parçası olarak sakinlerin katılımını ve katılımını açıklığa kavuşturuyor ve teşvik edilmelidir (ICOMOS, 1987). Mahasthangarh ve çevresinde çok sayıda somut miras alanı (tarım toplumu çevresinde) ve çok sayıda somut olmayan kültürel miras (yerel topluluk tarafından uygulanan) bulunmaktadır. Dolayısıyla, güvenli bir Şekilde söylenebilir ki, halkın katılımı olmadan, etkili miras yönetimi yerel koruyucular veya site yöneticisi için oldukça imkansızdır. Burra Şartı, mirasın korunması ve yönetiminin halkın katılımı veya paydaş katılımı olmaksızın sürdürülemez hale geleceğini belirtmiştir (Burra Şartı, 1999, Madde-12).

Her yıl, hem ulusal hem de uluslararası birçok dinden yüzbinlerce insan, dini, geleneksel etkinliklerinin ve eğlencelerinin bir parçası olarak burada bir araya geliyor. Bu tür dini ve kültürel ünlü olaylar (somut olmayan miras) Mahasthan ve çevresi arkeolojik alanlarıyla (somut miras) tamamen ilişekilidir. Önemli nüfus talebi ve sınırlı kaynaklar nedeniyle, mirasın genellikle şehir için ikincil öneme sahip olduğu düşünülmektedir (Islam, 2016). Mahasthan miras alanlarındaki Halkın Katılımına yönelik genel vizyon, yerel toplulukların mirasın korunmasından yararlanmasını

sağlamaktır, böylece "kendi" miras alanlarıyla sosyal, kültürel veya ekonomik olarak bağlantı kurabilirler. Kamuyu aktif olarak Miras yönetimine dahil etme ve yerel toplulukta somut ve somut olmayan mirasın önemi konusunda farkındalık yaratma tavsiyesi;

- Yerel Okullar, Kolejler, Üniversite ve Medreselerdeki (İslami okul) eğitim ve bilgilendirme programları, genel halkın, özellikle genç nesiller için amacı.
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın (ICH) korunmasıyla ilgili yerleşim alanları ve gruplar içinde çeşitli eğitim programları ve kapasite geliştirme faaliyetleri.
- Yerel yönetim yetkilileri ve farklı paydaşlar, teşvik için lojistik destekle geleneksel festivallerine, fuarlarına ve etkinliklerine (bkz. Bölüm 3) katılmalıdır.
- Altyapı ve ekonomik kolaylaştırma ile Topluluk gelişimini artırma ihtiyacı.
- Yerel veliler, her Okuldan, Kolejden ve Medreseden yerel Öğrencilere aile üyeleriyle katılma niyetiyle Dünya Miras Günü ve Müzeler Günü vb. Sırasında sempozyumlar, seminerler ve farklı çalıştaylar düzenleyebilir.
- Yerel Müze yetkilisi, yerel yönetim ve hükümet dışı paydaşların işbirliğiyle, yerel Somut Olmayan mirası korumak (bkz. Bölüm 3) ve yerel geleneksel zanaatkarı etkilemek amacıyla bir sergi veya fuar festivali programı düzenlemelidir.
- Somut olmayan kültürel mirası belgelemek ve yerel zanaatkarlar grubu ve Bogura şehrinin Kutir-shilpo (küçük ev endüstrisi) işbirliğiyle yerel topluma erişimi kolaylaştırmak için bir kurum kurulması gerekiyor.
- Yerel sakinler, kişisel ve toplumsal uğraşlarıyla ilgili karar verme programına katılmalıdır.
- Yerel bakıcı ve topluluk arasındaki anlaşmazlığın veya yanlış anlamanın azaltılmasına halkın katılması.
- Mahasthan koruma bölgesi tarafından sağlanan yerel istihdamdan ve diğer ekonomik fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak için yerel halk için eğitim fırsatlarının geliştirilmesi. Bazı görevler için yerel gönüllülerin kullanılması için fırsatlar olabilir.

- Saha yöneticisi, yerel toplumu, kendi gelişimi ve gelecek nesiller için miras yönetiminin amacının, miras koruma ve koruma konularına aktif olarak katılmaları ve dahil olmaları gerektiğine ikna etmelidir.

Günümüzde, Mahasthangarh bölgelerinin mirası hem maddi hem de maddi olmayan varlıklar sürekli tehdit altında kalıyor ve çoğu zaman nihai yıkımla karşı karşıya. Korunmasız ve kamuya ait miras alanları için, bu mirasların yıkılması, bunlara karşı koruma, yağma, vandalizm, hazine avcısı, cehalet, yasadışı arazi kullanımı, tarım arazilerinin genişletilmesi, yasadışı inşaat ve tecavüz için halkın katılımı hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu bölgede miras yönetimine halkın katılımı çok yeni bir kavramdır ve burada Bangladeş'te az gözlemlenmektedir. Arkeoloji Departmanı (DoA) Mahasthangarh bölgelerinden Halkın Katılımı politikasının etkin bir şekilde uygulanmasına başlamalıdır.

4.11.6. Paydaşların Anlaşması

Miras veya herhangi bir projede, yönetim planlamasının, paydaşların takdiri dışında çok sayıda paydaşın dahil edilmesi gerekir, planlamanın sonuçları belirsizdir ve felaket olabilir (Bott ve diğerleri, 2011). Miras alanlarının bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruma bağlamında, Alan Başkanı ilgili sahanın paydaşları ile ilgili yükümlülüklerini algılamalı, onlarla uygun ve uygulanabilir bir irtibat kurmalıdır (Hajialikhani, 2008), paydaşların memnuniyeti belirlenmelidir ve proje amaçlı olarak yönetilmektedir (PMI, 2017: 505). C. Tosun (2000), gelişmekte olan ülkeler bağlamında halk veya topluluk katılımı için kültürel, operasyonel ve yapısal gibi birçok sınır olduğunu tartışmaktadır. Büyüyen bir ulus olarak Bangladeş, paydaşları miras yönetimine dahil etme konusunda birçok sorunla karşı karşıyadır.

A. Pedersen (2002: 41), yerel halkın çevrelerini anlatmasını kolaylaştıran ve ev sahibi insanlar, STK'lar ve yerel hükümet yetkilileri arasında bilgi ve tavsiye alışverişini sağlayan ve buna izin veren Katılımcı Kırsal Değerlendirmeler (PRA) gibi paydaş katılım tekniklerini tanımlamıştır. Sorumluluklarından vazgeçen Paydaşlar ve Yönetici, projenin hedefleri ve sonucu üzerinde zarar verici bir etki arayabilir (Hajialikhani, 2008). Paydaşları belirleme süreci, talepleri, katılımları, ilgi alanları, karşılıklı bağımlılıkları ve proje yönetiminin refahı üzerindeki potansiyel

etkileri hakkındaki ilgili bilgileri düzenli olarak belirlemek, analiz etmek ve belgelendirmektir. Bu sürecin en büyük avantajı, saha yöneticisinin veya herhangi bir proje ekibinin, her bir paydaşın veya paydaş grubunun katılımı için uygun odağı tanımlama becerisine sahip olmasıdır (PMI, 2017: 507).

Saha Yöneticileri, sürdürülebilir miras yönetimini geliştirmek, planlamak, çatışma olasılığını azaltmak, düzenli iletişim yoluyla paydaşların güvenini ve sahipliğini artırmak, farkındalık yaratmak, eğitim faaliyetleri ve kampanyalar oluşturmak ve miras yönetiminde topluluğun güvenini artırmak için potansiyel kilit paydaşları dahil eder. Güven ve sahiplenme, bir grubun dahil olma istekliliğini artıran sürdürülebilir paydaşların katılımı veya halk katılımının önemli faktörleridir (Pedersen, 2002: 41). Evans (2005), miras yönetimi bağlamında, tüm potansiyel paydaşlar arasında işbirliği yapmak için gerekli olan ve paydaşların uygun Şekilde katılımı olmadan miras alanının geçersiz hale geldiğini ve kendi kendini geçersiz kıldığını tartışmaktadır (aktaran Bott ve diğerleri, 2011).

Bangladeş gibi artan nüfusa sahip gelişmekte olan ülkeler bağlamında, sürdürülebilir mirasın korunması ve yönetimi, özellikle yerel toplulukların ve genel olarak diğer ilgili paydaşların aktif rolüne ve katılımına büyük ölçüde güvenmiştir. Her paydaşın beklentisinin dikkatlice yeniden değerlendirilmesi ve ilgili çeşitli kurumlar arasında iletişimin güçlendirilmesi gerekir. Ev sahibi topluluğun insanları, ziyaretçileri sıcak karşılamaya teşvik edilirken kilit paydaşlar olarak dahil edilirse, turizmin kalitesi büyük ölçüde artacaktır (Millar, 2006: 51). Bölgesel paydaşlarla kişisel görüşme sırasında, hem özel hem de devlet paydaşlarının çoğunun Mahasthan müzesi veya site yöneticisi ile çalışmayı kabul ettiği gözlemlenmiştir. Bana her yıl daha büyük Mahasthangarh bölgesinde birçok geliştirme faaliyeti yaptığımızı, Müze'nin ihtiyacı olursa yardımcı olabileceğimizi bildirilmiştir.

Aynı şekilde, site yöneticisi ve paydaşlar arasında bir iletişim eksikliği olduğu da belirtiliyor. Mahasthangarh'ın kültürel mirasının ve turizmin gelişmesinin korunması ve yönetilmesi için tüm paydaşların katılımına acil bir ihtiyaç vardır. Bir paydaş örgütü veya bir danışma organı, miras alanı yönetimi hedeflerinin başarısında önemli bir rol oynayabilir (Pedersen, 2002: 43). Mahasthangarh'ın mevcut durumu bağlamında, Halk katılımının verimli olması ve bireysel katılımdan ziyade paydaş grupları veya organizasyonları aracılığıyla sürdürülmesi daha olasıdır.

4.11.7. Paydaşların Yönetimi

Paydaşları yönetmek, herhangi bir projenin veya saha yönetimi ekibinin önemli bir parçasıdır ve proaktif olacaktır. Proje Yönetim Enstitüsü (PMI, 2017), proje ve program yönetimi ve paydaşlarını yönetmek için kültürel miras alan yönetimi için kabul edilebilecek sistematik bir prosedür geliştirmiştir. Paydaşların yönetiminde önemli bir başlangıç aşaması, kilit veya potansiyel paydaşları belirlemektir ve ikinci önemli adım ise memnuniyetlerini belirlemektir, ardından paydaşların talep ve beklentilerine göre proje tasarımı ve hedef olarak yönetilir (bkz. detaylar, PMI, 2017).

Eğitimli veya okuma yazma bilmeyen insanlar veya topluluk gibi bir miras alanı etrafındaki mevcut paydaşlar ve son derece uzman kurumlar, sitenin yönetimi üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Paydaşların etki, sorumluluk ve yetki seviyeleri proje faaliyetleri sırasında değiştirilebilir. Farklı paydaşlar için uygun analiz, anlayış ve planlama yaparak olası olumsuz etkiyi olumluya yönlendirmek site yönetim ekibinin sanatıdır. Bu paydaşın yönetim prosedürü, sistematik, uzun vadeli ve kısa vadeli bir planlama ile uygulanabilir olacaktır. Paydaşların pozisyonunu veya taleplerini anlayamaz veya tanımlayamazsa, projeler gecikebilir veya engellenebilir. A. Pedersen (2002: 38), paydaşlarla yetersiz verimli iletişim nedeniyle projenin engellendiğine dair bazı örnekler göstermektedir. Bununla birlikte, paydaş yönetimi sürdürülebilir miras yönetiminin önemli bir parçasıdır, ancak özellikle Mahasthangarh ve genel olarak Bangladeş'te pek az uygulanmaktadır.

Paydaşlar ile Alan Başkanı ve paydaşlar arasında beklenmedik çatışmalardan kaçınmak için paydaşların çıkarları ve miras yönetimi planlaması ile ilgili bir fayda ve engel listesi oluşturmanın yanı sıra Mahasthangarh'ın saha yöneticisinin bir ön paydaş listesi hazırlaması ve ilgili miras alanlarıyla ilgili endişelerini daha sonra çeşitli kategorilere ayırması gerekir, örneğin paydaşları uygun Şekilde yönetmek için yerel hükümet kurumları, STK'lar, yerel işletmeler, turizm endüstrileri gibi.

4.12. SOMUT OLMAYAN MIRASIN KORUNMASI

Her yıl, hem ulusal hem de uluslararası birçok dinden yüz binlerce insan, dini, geleneksel etkinliklerinin ve eğlencelerinin bir parçası olarak burada bir araya geliyor. Bu tür dini ve kültürel ünlü olaylar (somut olmayan miras), Mahasthan ve çevresi arkeolojik alanlarıyla (somut miras) tamamen ilişekilidir. Büyük nüfus talebi ve sınırlı kaynaklar nedeniyle, mirasın genellikle şehir için ikincil öneme sahip olduğu düşünülmektedir (Islam, 2016).

Bangladeş Hükümeti Arkeoloji Bölümü, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması için UNESCO Sözleşmesine (2003) göre daha büyük Mahasthan bölgesinde bulunan somut olmayan mirasın bir veya daha fazla envanterinin korunmasını sağlamak için gerekli önlemleri almasını gerektirir ve geliştirilmelidir ve bu envanterler düzenli olarak güncellenmelidir. Bunların dışında, büyük Mahasthangarh bölgesinin somut olmayan kültürel mirasını korumak için başka önlemler de önerildi. DoA'nın çaba göstermesi gerekiyor;

- Somut olmayan kültürel mirasın toplumdaki ve Mahasthangarh bölgesindeki topluluktaki faaliyetlerini kolaylaştırmayı ve teşvik etmeyi amaçlayan bir plan ve politika benimsenmeli.
- Koruma için bir veya daha fazla verimli organ belirlemek veya kurmak.
- Özellikle tehlike altındaki somut olmayan mirasın etkin bir Şekilde korunması amacıyla bilimsel, teknik ve sanatsal çalışmaları teşvik etmek ve teşvik etmek.
- Somut olmayan miras için ayrı dokümantasyon kurumları kurmak ve bunlara erişimi kolaylaştırmak.
- Ulusal ve bölgesel düzeylerde proje ve işlevler yürütmek için ilgili uluslararası paydaşlarla bir bağlantı kurmak.

4.13. SIT GÜVENLIĞI

Hemen hemen tüm arkeolojik alanlar ve anıtlar, hırsızlık, vandalizm ve kaza sonucu meydana gelen hasar gibi farklı türden tehditler ve zorluklar nedeniyle risk altındadır (bkz. Ayrıntılar bölüm 4). Site güvenliğini değerlendirirken, ziyaretçilerin veya turistlerin güvenliğini de düşünmek önemlidir. Şantiye müdürünün öncelikle her soruna ve zorluklara ayrı ayrı bakması gerekir.

Hırsızlık: Yağma, hazine avcısı ve antika kaçakçılığı artık tüm dünyada yaygın bir sorundur. Bangladeş'te, bir grup dahili ve uluslararası antika kaçakçısı, altın ve gümüş sikkeler, taş heykeller, potansiyel çanak çömlek, pişmiş toprak vb. gibi farklı değerli arkeolojik eser vakalarının yasa dışı olarak satın alınması ve kaçakçılığı ile uğraşmaktadır. Öte yandan, birçok yerel sakin, evlerinde yeniden kullanmak için potansiyel miras alanı Mahasthangarh'daki antik tuğlaları yağmalamaktadır. Eski eser kaçakçılığını önlemeyi amaçlayan bir çok uluslar arası kuruluş vardır. Mahasthan Alan Başkanı ve Bangladeş hükümetinin Arkeoloji Departmanı, mirası hırsızlık, yasa dışı kaçakçılık ve silahlı çatışmalardan korumak için Blue Shield, Interpol ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

Vandalizm ve kaza sonucu hasar: Neredeyse her vandalizm ve kaza sonucu oluşan hasar, miras alanlarına yapılan ziyaret sırasında cehaletten kaynaklanmaktadır. Mahasthangarh Mazar bölgesi durumunda, ziyaretçilere ilham veren ve saygı gerektiren kutsal bir yeri ve tapınağı ziyaret ettikleri hatırlatılmalıdır. Bu nedenle, turistlere, sitelerin neden önemli olduğunu ve bunlara nasıl davranılması gerektiğini açıklayan işaretler veya rehber kitaplar ve hediyelik eşyalar gibi yerinde yorum ve bilgi sağlamak yararlıdır. Ayrıca, siteler resmi olarak kapalıyken ziyaretçilerin erişiminin engellenmesi ve çalışma saatleri boyunca turist polis devriyesini ve şantiye personelini artırma ihtiyacı duyulması, vandalizmi ve hırsızlığı azaltmak ve önlemek için önemli önlemler olacaktır.

Ziyaretçilerin ve personelin güvenliği: ziyaretçi ve personel güvenliği, herhangi bir miras alanı yönetimi ve turizm gelişimi için önemli bir faktördür ve özellikle sahanın tehlikeli alanında dikkatlice düşünülmelidir. Yabancı turistler ve şehir sakinleri turistlerin riskler konusunda her zaman belli olmadıkları (ör. Yılanlar, yaldız şeklinde höyük, tuğlanın tepenin üst seviyesinden düşme riski) ve yerinde

işaretlerin kullanılmasıyla yasaklanmış faaliyetler çok yararlıdır. Tehlikeli alanlara erişim kısıtlanmalıdır. Mahasthangarh site yönetimi bağlamında, personel ve ziyaretçi güvenliğinin sağlanması şiddetle tavsiye edilir.

Festivaller: Mahasthan Mazar'daki günlük dini festival gibi Mahasthangarh'ın farklı festivalleri sırasında, Shila Devi'nin ghat'ındaki festival hem ziyaretçiler hem de site için özel güvenlik sorunları ortaya çıkarır. Bu sorunların, dikkatli düzenli izleme, sahada geceleyin kamp yapma yasağı da dahil olmak üzere davranış düzenlemeleri ve artan personel ve turist polis devriyesi ile ele alınması gerekir. Geçici güvenlik aydınlatmasının sağlanması da arzu edilebilir. Alanın güvenliği ve festivale katılanların güvenliği, festival için tanıtılacak pozitif yönetim yaklaşımının ayrılmaz bir parçasıdır.

Yerel topluluk: Yerel topluluk, siteler için güvenliğin sağlanmasında potansiyel bir role sahiptir. Mahasthangarh kalesi ve çevresi yerel sakinlerle çevrilidir ve arkeoloji alanlarına ve anıtlara hangi faktörlerin zarar verebileceğini daha iyi anlarlar. Yerel halkın insanları site yönetim ekibine resmi görevli olarak katılma fırsatı bulursa ve Mahasthangarh'ın miras alanlarının önemini anlarsa, zarar verici faaliyetleri fark edecek ve bu tür hasarı ilgili makamlara bildireceklerdir. Ayrıca, sahalara yönelik potansiyel risklerle mücadele için çeşitli önlemler önerilmektedir, bunlar arasında Eskrim ve seçilen alanlarda kontrollü erişim ve özellikle halkın erişimi için yönetilen sahalarda düzenli olarak devriye gezmek yer almaktadır. Hem ziyaretçileri hem de yerel halkı sitelerin önemi konusunda eğitmek ve hangi eylemlerin onlara zarar vereceğini açıklamak önemlidir.

4.14. SITE BAKIM PROGRAMLARI

Düzenli saha bakımı, başarılı ve sürdürülebilir miras alanı yönetimi programının önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Bu program, küçük olanların büyümesini kontrol edebilir ve aslında birçok büyük sorunun oluşmasını önleyebilir. Bu sadece fiziksel bakım için değil, site yönetiminin tüm yönleri için geçerlidir. Etkili bakım programı için önemlidir, tüm bakım faaliyetleri uygun şekilde belirlenir ve programlanır, böylece gerekli işin tamamlanmasını sağlamak için uygun iş kayıtları

tutulur. Düzenli bakımla karşı karşıya kalınabilecek belirli sorunlar arasında, iç kalenin güneybatı köşesindeki sur duvarının yıkılması, yeniden inşa edilen yapıda bitki örtüsünün kontrolü, tarihi duvarda küçük onarımlar ve sınırların bakımı sayılabilir.

Personel ve ziyaretçi tesisleri ve ziyaretçilerin tesadüfi veya kasıtlı zarar görmesinin önlenmesi. Ağaçların ve çalıların büyümesi büyük hasara neden olduğundan, duvarda bitki örtüsünün büyümesini önlemek Mahasthangarh'da özellikle önemlidir. Alçak duvarların veya temellerin aşırı büyümüş ve bitki örtüsünden gelen suya doygun hale gelmemesi için yer örtüsünün kontrol edilmesi gerekir. Site bakım programı, Mahasthangarh kale bölgesinde hırsızlık, vandalizm ve kaza sonucu meydana gelen hasarları kontrol edebilir ve önleyebilir, ayrıca personel ve ziyaretçilerin güvenliğini sağlayabilir. Bakım faaliyetlerini yürütmek için yeterli personelin olması ve ayrıca yüksek bakım standartlarını sağlamak için yüksek düzeyde denetime ihtiyaç duyulması önemlidir. Bazı görevler için yerel gönüllülerin kullanılması için fırsatlar olabilir.

4.15. SÜRDÜRÜLEBILIR TURIZM

4.15.1. Neden Mahasthangarh'ta Arkeolojik Turizme Ihtiyaç Duyuyoruz?

Turizm, ulusal ve uluslararası düzeyde kültürel alışverişin en önde gelen araçlarından biridir ve geçmiş ve şimdiki yaşam tarzına ve dünyanın her yerindeki diğerlerine ait kişisel deneyim sağlar. Turizm, kültürel mirasın ekonomik faydalarını yakalayabilir ve başarılı bir Şekilde yönetildiğinde ekonomik kalkınma sağlar (ICOMOS, 2002). Dünya Ticaret Örgütü (WTO), sürdürülebilir turizmi, mevcut turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarına cevap verirken gelecek için fırsatları koruyan ve artıran turizm gelişimi olarak tanımlamaktadır (Pedersen, 2002: 24).

Arkeolojik turizm veya arkeoloji, arkeolojiye ve tarihi yerlerin korunmasına yönelik halkın ilgisini artırmayı amaçlayan bir kültür turizmi biçimidir. Arkeolojik siteler yerel geleneğin, bölgesel ve ulusal tarihin, mirasın ve kimliğin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Arkeolojik veya miras alanları ve potansiyel tarihi yerler, dünya çapında önemli turizm cazibe merkezleridir.

Turizmin çevrenin korunmasına katkıda bulunmak, sosyo-ekonomik faktörlerin olumsuz etkilerini kontrol etmek ve yerel topluma hem ekonomik hem de sosyal olarak fayda sağlamak için kullanılması (Pedersen, 2002: 24). Arkeoloji turizmi, arkeolojik alanlara, müzelere, yorum merkezlerine ziyaretler, tarihi olayların yeniden inşası ve ürünlerin yeniden keşfi, aborijin festivali dahil olmak üzere, kamusal arkeolojik tanıtımla ilgili tüm ürünleri içerebilir.

İlgi: Miras alanı, gelenek, efsane ve antik kalıntılar dünya insanlarını büyük ölçüde çekmekte ve büyülemektedir. Arkeolojik turizm, geçmişe olan ilgiyi macera ve keşif duygusuyla birleştirir. Arkeolojik turizm, ziyaretçilerin geçmişi keşfetmesini ve keşif keyfini paylaşmasını mümkün kılar. Bazen arkeolojik alanların ulaşılamayan yerleri genellikle macera duygusuna katkıda bulunur.

Gelirler: Arkeolojik turizmin birçok faydası arasında, gelirler en önemli ve ölçülmesi kolay olanlardandır. Arkeolojik turizm kazançlı bir girişim ve gelişen bir endüstridir. Giriş ücretleri ve diğer ilgili ücretler ve vergiler dahil olmak üzere turizm gelirleri tur operatörleri, ulusal ve yerel yönetimler ve yerel topluluklar arasında paylaşılır. Turizm ayrıca yerel perakende işadamlarını (oteller, restoranlar, yerel el sanatları ve hediyelik eşya dükkanları) destekler ve rehber ve tercümanların işe alınması ve eğitimi dahil olmak üzere birçok istihdam fırsatı sunar.

Toplumsal Kalkınma: Turizm Altyapısının Geliştirilmesi, özellikle ev sahibi topluluğun en önemli yararlanıcı olduğu büyüyen ülkede, herhangi bir alanda turizmi geliştirmenin en önemli parçasıdır. Sürdürülebilir turizm endüstrisi için yerel toplumu dahil etmek için arkeoturizm gereklidir. Mahasthangarh bölgesinde gelişmiş turizm altyapısı ve topluluk gelişimi olmadan, sürdürülebilir turizm artık mümkün değildir. Yerel topluluklar, arkeolojik alanlara yapılan ziyaretleri tamamlamak için farklı türde programlar da oluşturabilirler. Turizm faaliyetleri, yerel topluluktan turist rehberleri ve site tercümanları için eğitimi ve istihdam fırsatı yaratmayı teşvik etmelidir. ICOMOS (2002), yerel veya ev sahibi insanları miras alanı tercümanları ve rehberleri olarak dahil etmeye teşvik eder.

Böylece arkeolojik turizm, topluluk ve bölgesel kalkınma için bir fırsat sağlar. Uygun turist programları, yerel işletmelerin ve sivil grupların tam katılımını teşvik etmelidir. Bogura biriminin BWDB'si, Mahasthangarh surunun kuzeybatı köşesindeki Kalidah Sagar'ı, (Hendek) surun batı tarafındaki Mathura bil'i ve surun güneybatı

köşesindeki Baranshi khal'ı (Hendek) iyileştirmek için suyu ayırmak için yeniden kazmak istiyor. yerel halkın doğrudan yararlanacağı tarım ve balıkçılığın üretkenliği, saha nın bütünlüğünü ve özgünlüğünü yeniden kazanacaktır.

Tur operatörleri ve turistler: Arkeolojik turizmin avantajları yerel topluluklar ve ulusal ajanslarla sınırlı değildir, tur operatörleri (finansal olarak) ve turistler (deneysel) de arkeolojik alanlara yapılan ziyaretlerden faydalanmaktadır. İyi planlanmış ve iyi yönetilen bir tur, turistlere Mahasthangarh Miras Alanı'nın yanı sıra büyüleyici yerel kırsal çevre ve turu tamamlayan yerel kaynakları daha iyi anlamalarını sağlar. Ziyaretçilere kapsamlı bir deneyim sunmak, daha bilgili ve memnun bir gezgin yaratır.

Toplumu Desteklemesi: Özellikle Mahasthangarh bölgesinde arkeo-turizm yerel esnafı, el sanatçısını ve perakende işyerlerini destekler. Turizm, pazara yanıt olarak yerel ve bölgesel el sanatlarının yanı sıra toplumu doğrudan destekleyen yerel yiyecekler sunan siteye yakın restoran/kafeyi geliştirir. Alan Başkanı ve tur operatörü, miras alanları turunu zenginleştirmeyi ve tamamlamayı amaçlayan yerel etkinliklere ve festivallere katılmalıdır. Sürdürülebilir bir turizm endüstrisi inşa etmek ve gelecek nesiller için miras kaynaklarının korunmasını iyileştirmek için yerel ve / veya yerli topluluk temsilcilerinin, koruma görevlilerinin, turizm operatörlerinin, arazi sahiplerinin, politika yapıcıların, ulusal kalkınma planlarını hazırlayanların ve saha yöneticilerinin katılımı ve işbirliğine ihtiyaç vardır (ICOMOS, 2002).

Pazarlama: Sitenin pazarlanması, sitenin ziyaretçiler tarafından nasıl kullanıldığının anahtarı ve ayrıca baskıyı azaltmanın veya yaymanın bir yolu olacaktır. Ulusal Turizm Örgütü veya her ülkenin resmi turizm acentesi, esas olarak ülkeyi bir turizm destinasyonu olarak tanıtma sorumluluğunu yerine getirir. Pazarlamanın önemli bir unsuru pazarı anlamak olacaktır ve devam eden ziyaretçi anketleri, ziyaretçi gruplarını hedeflemek ve farklı ziyaretçi grupları için belirli bilgileri hedeflemek için paha biçilmez bilgiler sağlayacaktır. Mahasthangarh Heritage web sitesi açılmalı ve çok çeşitli ilgi alanlarına kolayca erişilebilmeli ve ilgili web sitelerine bağlantılar korunmalıdır. Gazetecilik kapsamı reklamlardan çok daha iyidir ve bu nedenle basın ziyaretçileri teşvik edilmelidir (Feilden ve Jokilehto, 1992).

Tüm tanıtım materyallerinin ve reklamların tasarımı, siteye ve yöneticilerine itibar kazandırmak için yüksek standartta olmalıdır. Bangladeş Turizm Kurulu (BTB)

Mahasthangarh'ı hem ulusal hem de uluslararası olarak potansiyel bir turizm sitesi olarak tanıtma ve pazarlamada çok önemli bir rol oynayabilir. Büyük potansiyel antik kale şehri Mahasthangarh, Bangladeş Turizm Kurulu'na Bangladeş'in dünya çapında olumlu bir imajını oluşturmasına yardımcı olacak.

Site Yöneticisinin, büyük Mahasthangarh bölgesi için turizm pazarlamasını geliştirmek üzere BTB ile işbirliği yapması gerekir. Şantiye yöneticisi ve Bangladeş Parjatan Corporation (BPC) ve Bangladeş Turizm Kurulu (BTB) bazı kısa ve uzun vadeli pazarlama planları hazırlamalı ve ulusal ve uluslararası ziyaretçileri ve bazı ülkeleri potansiyel pazarlar olarak hedefleyecektir.

Bu hedeflere ulaşmak için, kapsamlı reklam, doğrudan posta reklamı, posterler, broşürler, videolar, İnternet, PowerPoint sunumları ve paket programlar gibi diğer tanıtım faaliyetleri gereklidir.

4.15.2. Pazarlama

Sitenin pazarlanması, sitenin ziyaretçiler tarafından nasıl kullanıldığının anahtarı ve aynı zamanda baskıyı azaltmanın veya yaymanın bir yolu olacaktır. Ulusal Turizm Örgütü veya her ülkenin resmi turizm acentesi, esas olarak ülkeyi bir turizm destinasyonu olarak tanıtma sorumluluğunu yerine getirir. Pazarlamanın önemli bir unsuru pazarı anlamak olacaktır ve devam eden ziyaretçi anketleri, ziyaretçi gruplarını hedeflemek ve farklı ziyaretçi grupları için belirli bilgileri hedeflemek için paha biçilmez bilgiler sağlayacaktır. Mahasthangarh Heritage web sitesi açılmalı ve çok çeşitli ilgi alanlarına kolayca erişilebilmeli ve ilgili web sitelerine bağlantılar korunmalıdır. Gazetecilik kapsamı reklamlardan çok daha iyidir ve bu nedenle basın ziyaretçileri teşvik edilmelidir (Feilden ve Jokilehto, 1992).

Tüm tanıtım malzemelerinin ve reklamların tasarımı, siteye ve yöneticilerine itibar kazandırmak için yüksek standartta olmalıdır. Bangladeş Turizm Kurulu (BTB) Mahasthangarh'ı hem ulusal hem de uluslararası olarak potansiyel bir turizm sitesi olarak tanıtma ve pazarlamada çok önemli bir rol oynayabilir. Büyük potansiyele sahip olan antik kale şehri Mahasthangarh, Bangladeş Turizm Kurulu'na Bangladeş'in dünya çapında olumlu bir imajını oluşturmasına yardımcı olacak. Site Yöneticisinin, daha büyük Mahasthangarh bölgesi için turizm pazarlamasını geliştirmek üzere BTB ile

işbirliği yapması gerekir. Şantiye yöneticisi ve Bangladeş Parjatan Corporation (BPC) ve Bangladeş Turizm Kurulu (BTB) bazı kısa ve uzun vadeli pazarlama planları hazırlamalı ve ulusal ve uluslararası ziyaretçileri ve bazı ülkeleri potansiyel pazarlar olarak hedefleyecektir. Bu hedeflere ulaşmak için, kapsamlı reklam, doğrudan posta reklamı, posterler, broşürler, videolar, İnternet, PowerPoint sunumları ve paket programlar gibi diğer tanıtım faaliyetleri gereklidir.

4.15.3. Turizm Altyapısının Geliştirilmesi

Turizm Altyapısının Geliştirilmesi, özellikle ev sahibi topluluğun en çok yararlanıcı olduğu büyüyen ülkede herhangi bir alanda turizmi geliştirmenin en önemli parçasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde miras alanlarının etkili bir Şekilde korunması ve muhafazasını sağlamanın en başarılı yolunun, mirasın yerel topluluklar için yaşam kalitesindeki gelişmelerle bütünleştirilmesi olduğu kabul edilmiştir (Hackenberg, 2002). Müze yetkilisi ve site yöneticisi, Mahasthangarh'ı Mahasthangarh kalesi içindeki köy veya kırsal turizm ve büyük bir tarihi Karotoya nehrinde surları çevreleyen göl veya hendekte nehir turizmi dahil olmak üzere uygun altyapı ve eğlence olanaklarına sahip potansiyel bir turizm bölgesi olarak tanımak için Bangladeş Parjoton Corporation (BPC) ile işbirliği yapmalıdır.

BPC ve diğer özel kuruluşlar, sürdürülebilir turizmi teşvik etmek için Mazar bölgesindeki oteller, moteller, ATM standı, standart restoranlar ve diğer eğlence tesisleri dahil olmak üzere turizm altyapısının kurulmasında öncü bir rol oynayabilir. Turizm altyapı faaliyetleri, yaşam tarzının, ulaşım ağının iyileştirilmesinde ve kırsal ve kentsel alanların yoksulluğun azaltılmasında kilit rol oynamaktadır. Saha çalışması sırasında kişisel bir röportajda, LGED'in Bogura şubesi, turizm altyapısının kurulması için teknik ve lojistik destek ile şantiye müdürüne yardımcı olmayı kabul eder. Büyük Mahasthangarh bölgesinde mevcut altyapı yeterince iyi değil. Alan Başkanı LGED, Bangladesh Parjoton Corporation (BPC) ve yerel hükümet yetkilisi gibi ilgili potansiyel paydaşlarla işbirliği yapmalıdır.

4.15.4. Yorumlama, Eğitim ve Yayın

Yorumlama,eğitim ve yayın, etkili ve sürdürülebilir turizm için önemli faktörlerdir. Sunum ve yorumlama, kültürel mirasın insanlar için kolayca erişilebilir hale getirilmesinde hayati bir rol oynar (ICOMOS, 2002). Yorum programları Mahasthangarh'ın miras alanının önemini, geçmiş deneyimlerdeki gelenekleri ve kültürel uygulamaları ve azınlık kültür veya dil grupları da dahil olmak üzere bölgenin ve ev sahibi topluluğun mevcut çeşitliliğini temsil etmelidir.

Ziyaretçi, belirli bir miras kaynağına atfedilebilecek farklı kültürel değerler hakkında her zaman bilgilendirilmelidir (ICOMOS, 2002). Turistlere sağlanan eğitim materyalleri ile düzgün bir şekilde yorumlamak ve düzenli yayın yapmak için en az bir site tercüme merkezine ihtiyaç vardır. Bogura-Mahasthangarh bölgesindeki eğitim kurumunu ve Bangladeş'in diğer kısımlarını öğrencileri ve velileriyle birlikte siteyi ziyaret etmeye teşvik etmelidir. Okullara ve Üniversite öğrencilerine bu bölgedeki saha gezileri sırasında eğitim materyalleri sağlanmalıdır.

Düzenli yayın, miras alanını ulusal ve küresel olarak tanıtmanın en önemli yollarından biridir. Turizm faaliyetleri, kültürel ve doğal miras kaynaklarının estetik ve olağanüstü evrensel değerlerinin yorumlanmasında ve sunulmasında verimliliği artırmak için yerel topluluktan turist rehberleri ve site tercümanları için eğitim ve istihdam fırsatı yaratmayı teşvik etmelidir (ICOMOS, 2002). ICOMOS (2002), yerel veya ev sahibi insanları miras alanı tercümanları ve rehberleri olarak dahil etmeye teşvik eder.

4.15.5. Turist Rehberi

Turist rehberleri, özellikle miras alanları olmak üzere herhangi bir bölgede sürdürülebilir turizmin geliştirilmesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Rehberlerin, onları kolayca tanımak ve yardım istemek için kol bandı veya üniforma giymesi gerekir. Tur rehberleri site yöneticisi ve müze yetkilisinin kontrolü altında olmalıdır. Ziyaretçilerin dikkatini dağıttıkları ve taciz ettikleri miras alanlarına hatıra eşyası, dilenci ve kendi kendini ilan eden rehber satıcılarının girmesine izin verilmemelidir. ICOMOS (2002), yerel veya ev sahibi kişilerin miras alanlarının yorumlanması ve rehberlik edilmesine

katılımını teşvik eder. Bir turist rehberi olarak, turisti yönlendirmek ve miras alanlarındaki olası tehlikeleri önlemek için belirli bir sorumluluk üstlenmelidir. Tur rehberinin bazı sorumlulukları aşağıda tartışılmıştır:

- Tur rehberleri, turistlerin veya ziyaretçilerin ve miras alanının güvenliğinden sorumludur ve site yöneticisi ve tur operatörleri tarafından sağlanan talimatlara uymalıdır.
- Turist rehberleri, sitelerin kültürel, tarihi ve sosyal önemi konusunda net bir anlayışa sahip olmalı ve bu bilgileri turistlere yorumlayabilmelidir.
- Turist rehberleri, sitenin yönetimi ve turizm gelişimi ile ilgili tüm yasa ve yönetmelikleri bilmeli ve bunlara her zaman uymalı ve turistleri sitenin kural ve yönetmeliklerine uymaya ikna etmelidir.
- Turist rehberleri ziyaretçilere miras alanı hakkında uygun ve ilginç bilgiler sağlamalıdır.
- Rehberler, Mahasthangarh'ın miras alanları ve tarihi kalıntıları, özellikle de Şah Sultan'ın Mezarı ile ilgili tavırları, gelenekleri, gelenekleri, kutsal yerleri ve yerel inançları bilmelidir.
- Tur operatörleri, siteye ve ziyaretçilere yönelik potansiyel tehlikelerin farkında olmalı ve bu bilgiler ziyaretçilere sunulmalı ve tehlikelerden nasıl kaçınılacağı konusunda tavsiyeler verilmelidir.

4.15.6. Konaklama

Uluslararası bir mevzuat ve anlaşma olarak, geceyi evinden uzakta geçiren ziyaretçilere turist denir (Feilden ve Jokilehto, 1992). Turistler, temel ihtiyaçları için otel, motel, pansiyonlar, dükkanları olan iyi restoranlar veya süper market ve sitelerin yakınında güvenli iç ulaşım isteyeceklerdir.

Bu ihtiyaçlar kültürel miras alanlarını gerektirir, aksi takdirde turizm ve mirasa tüm turistler tarafından erişilemez. Bu tür bakanlıklar, müze otoritesi veya site yöneticileri için kolay değildir, bu nedenle, turizm kurulu ve mevcut topluluk dahil olmak üzere hükümet ve özel sektör ile acilen işbirliğini gerektirir.

4.15.7. TurizmTanıtma Faaliyetleri

Genel olarak, her tur operatörü, ilgilendiği yer ile ilgili turizm tanıtım faaliyetleri yürütür. Turizm tanıtım programları gerçekçi beklentiler yaratmalı ve potansiyel ziyaretçileri bir yerin veya ev sahibi topluluğun belirli miras özellikleri hakkında sorumlu bir şekilde bilgilendirmeli ve böylece onları uygun şekilde davranmaya teşvik etmelidir.

Turizm tanıtım faaliyetleri Mahasthangarh bölgesinin somut ve somut olmayan miras özelliklerini korumalı ve geliştirmelidir. Mahasthangarh Miras Alanı ve estetik değerleri, orijinalliklerini koruyacak ve gelenlerdeki dalgalanmaları azaltarak ve her zaman aşırı sayıda ziyaretçiden kaçınarak ziyaretçi deneyimini geliştirecek şekilde tanıtılmalı ve yönetilmelidir.

El sanatları, Bogurar Doi (Bogura Yoğurdu), Mahasthan Kotkoti (Mahasthan'ın kuru kraker bisküvisi) ve diğer ürünler dahil olmak üzere yerel ürünlerin tanıtımı, dağıtımı ve satışı, yerel topluma makul bir sosyal ve ekonomik getiri sağlamalı ve bunların elle tutulmamasını sağlamalıdır. kültürel miras bütünlüğü bozulmaz. Sürdürülebilir turizme ulaşmak için, pazara yanıt olarak yerel ürünleri ve el sanatlarını tanıtmak ve kolaylaştırmak ve ayrıca sahaya yakın restoran / kafede yerel yemekleri tanıtmak gerekir. Turizm tanıtım faaliyeti olarak, bölgedeki turizm faaliyetleriyle ilgili Mahasthangarh'ın doğal mirasının geliştirilmesi gerekiyordu.

Turizm tanıtım programları, ziyaretçileri bölgenin veya yörenin daha geniş kültürel ve doğal miras özelliklerini deneyimlemeye teşvik ederek daha geniş bir fayda dağılımı sağlamalı ve daha popüler yerler üzerindeki baskıları hafifletmelidir. Bangladeş Turizm Kurulu (BTB), turizm sektörünü geliştirmek ve turizm sektöründeki denizaşırı yatırımları cezbetmek için sürdürülebilir turizm planları ve politikaları oluşturmak için çalışan bir devlet kuruluşudu.

4.15.8. Turizmin Kalkınmasında Yerel Toplulukların Rolü

Yerel, bölgesel ve ulusal hükümet kurumları, koruma uzmanları ve diğer sivil toplum kuruluşları, geliştiriciler ve tabii ki yerel topluluklar dahil olmak üzere ilgili paydaşlar veya ilgili taraflarla işbirliği yapmak ve bunlarla çalışmak için sürdürülebilir

turizm faaliyetleri ve iyi turizm planları gereklidir. Yerel veya ev sahibi topluluklar turizmin gelişmesinde ana paydaşlardır ve planlama ve yönetim sürecine katılımları son derece önemlidir. Sürdürülebilir arkeo-turizm bağlamında, temel faktörlerden biri yerel toplulukların katılımını teşvik etmektir. Yerel topluluklar, turizm gelişiminde önemli varlık, meşru ve ahlaki paydaşlar olarak kabul edilir çünkü çıkarları kilit politika yapıcıların kararlarını etkiler ve bunlardan etkilenir.

Çoğu bilim insanı, genellikle arkeoturizmin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi için yerel toplulukların karar verme sürecine dahil edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Toplulukları karar alma sürecine dahil etmenin, insanların turizm endüstrisine olan güvenini ve güvenini artırdığı iddia ediliyor. Turizm ve koruma faaliyetleri ev sahibi topluluğa fayda sağlamalıdır.

Araştırma bulguları, yerel toplulukların, ihtiyaçlarının bütünleşmesini sağlamak için turizm geliştirme kararlarına dahil olmak istediklerini ortaya koymuştur. Buna ek olarak, kalkınma konularında topluluk çıkarlarını korumalarına, şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmalarına ve politika ve karar vericiler için endemik olan fonların kötüye kullanılmasını ve gücün kötüye kullanılmasını ortadan kaldırmalarına imkan verecek bir söz sahibi olmak istiyorlar.

Muganda, vd., (2013) yerel toplulukların turizm endüstrisine yatırım yapma fırsatı bulurlarsa aktif katılımcılar olacağını göstermiştir. Mahasthangarh bölgesinde yaşayanların çoğu çiftçi ve zanaatkârdır. Mali sermaye eksikliği, turizm endüstrisinde yerel halkın yatırımlarının önündeki en büyük engel olmaya devam ediyor. Muganda vd., (2013) ayrıca yerel toplulukları ve perakende işadamlarını turizm faaliyetlerine yatırım yapmaya teşvik etmek için düşük faizli krediler yoluyla mali yardım sağlamayı da ele almaktadır. Buna karşılık, yerel topluluklar için iş fırsatları yaratacak, yoksulluğu en aza indirecek, yerel altyapıyı iyileştirecek, yaşam standartlarını iyileştirecek ve onları turizmin gelişmesine çok daha elverişli hale getirecektir.

Bangladesh Small and Cottage Industries Corporation (BSCIC), ülke çapında kendi kendine girişimciye, küçük işletmelere ve küçük işletmeler sektörüne farklı kalkınma konuları, orta ve uzun vadeli krediler konusunda yardımcı olan devlet kurumudur. Mahasthan Alan Başkanı ve tur operatörleri, BSCIC Bogura arazisi ile Mahasthangarh bölgesindeki yerel zanaatkarlar, zanaatkarlar ve kendi kendine girişimler arasında bir bağlantı olmalıdır.

BSCIC Bogura şubesi, Mahasthangarh bölgesindeki yerel zanaatkârlara, çömlekçilere, dokumacılara ve kendi girişimcisine müze otoritesi aracılığıyla temel altyapı tesisleriyle birlikte beceri geliştirme eğitimi sağlayabilirse, somut olmayan miras veya yerel kır evi endüstrileri yerel topluluk tarafından geliştirilecek ve korunacaktır.

Genel olarak turistler, yerel zanaatkarlar, çömlekçiler ve işadamları ile işbirliği gerektiren özel yemek ve el sanatları gibi bölgesel somut olmayan mirası tanıtmak isterler. Bir siteye hem finansal hem de felsefi olarak yerel yatırım, alan koruma ve koruma çabalarını büyük ölçüde artıracaktır.

Sonuç olarak, sosyo-ekonomik ve çevresel faydaları yerel topluluklara yansıtılmazsa turizmin gelişmesi gereksiz olabilir. Mahasthangarh bağlamında, sürdürülebilir sonuçlar elde etmek pasif gözlemcilerden çok yerel toplulukların aktif katılımını gerektirir. Bulgular, yerel toplulukların insanlarının okuryazarlık düzeyleri ne olursa olsun turizm karar alma sürecine katılma ihtiyacının farkında olduklarını gösterdi. Tur operatörünün, yerel halkın uygun turizm kılavuzlarının hazırlanmasına dahil olmasını sağlamasının yanı sıra, bölgenin geleceğini planlamada yerel sivil grupların ve ticari işletmelerin katılımını teşvik etmesi ve teşvik etmesi ve çabalardan yararlanmasını sağlaması gerekir.

Saha yöneticileri ve tur operatörleri, toplum katılımını, halkın farkındalığını ve miras alanına ilgiyi teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Bu, sitenin uzun vadeli korunmasına yardımcı olabilecek yerel ortakların tanımlanmasını içerir. Yöneticiler, sitenin gelecekteki gelişimi ve kullanımı için bir plan oluşturmalıdır. Tüm planlar, programlar ve girişimler ilgili tüm hükümet ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği ve katılım içinde gerçekleştirilmelidir.

4.15.9. Arkeolojik Turizmin Olası Tehditleri

Doğal ve kültürel miras, çeşitlilik ve yaşayan kültürler başlıca turistik cazibe merkezleridir. Turizm baskısı, aşırı veya kötü yönetilen turizm ve turizmle ilgili gelişme, bunların fiziksel doğasını, bütünlüğünü ve önemli özelliklerini tehdit edebilir. Ev sahibi toplulukların ekolojik ortamı, kültürü ve yaşam tarzları, ziyaretçinin yerle ilgili deneyimiyle birlikte bozulabilir.

Sitelere Verilen Zararlar: Artan turizm, sitelerin zarar görmesine ve genel olarak bozulmasına neden olabilir. Arkeolojik alanlar, çevresel değişikliklerden zarar görebilecek kırılgan ve yenilenemez kaynaklardır. Bu kaynakların kırılganlığı ile ilgili siteleri ziyaret etmek isteyen turistler arasında farkındalık yaratmak.İyi yönetilen arkeolojik turizm, alanların turist dolaşımına dayanma kabiliyetini hesaba katmalıdır. Düzenlenmemiş turizm durumunda, siteler zarar görebilir. Bazı yerlerin Mahasthangarh'a sınırlı erişimi vardır ve bazıları çitsizdir. Korumalı bir çit olmadan "terk edilmiş" bir site ziyaretçiye "her şeye izin verilir" tavrı verir ve bu da genellikle hasara ve vandalizme yakın davranışlarla sonuçlanır. Aşırı durumlarda, artan turizm ve yanlış yönetilen turizm nedeniyle birçok miras alanı ziyaretçilere kapatılmıştır. Vandalizm ve hasar genellikle kültürel miras alanlarındaki can sıkıntısından kaynaklanır, iyi yorumlama ve sunum bunu daha az olası hale getirecektir.

Yağma ve vandalizm: Bir siteye ilişkin artan farkındalık, yağmacıları ve vandalları çekebilir. İyi site yönetimi planları site güvenliğini sağlamalıdır. Ayrıca, birçok ülkenin yağma ve vandalizme karşı katı yasaları olsa da, çoğu zaman bunları gerektiği gibi uygulayamadıklarını hatırlamak önemlidir. Tur operatörleri ve ziyaretçiler kendilerini ve grup üyelerini izlemelidir. Miras alanı alanında sigara içilmesi ve çöp atılması kontrol edilmeli, ziyaretçiler yollardan ayrılmalı ve bahçe çiçeklerini, eserleri ve grafiti karalamaları yasaklanmalıdır.

Yanlış Yorumlama: Bir sitenin yanlış ve uygunsuz bir Şekilde yorumlanması, ziyaretçilerin genel olarak keyif almasını etkiler. Doğru yorumlama, tur rehberlerinin eğitilmesini ve uygun ve doğru işaretlerin kullanılmasını içerir ve arkeolojik turizm programlarına dahil edilmelidir. Bazı durumlarda, miras alanının uygun şekilde yorumlanmaması ve tesislerin olmaması ziyaretçi davranışını değiştirir. Örneğin, tabela eksikliği, açık yollar ve yetersiz düzenli bakım faaliyetleri şüphesiz ziyaretçiler üzerinde psikolojik bir etkiye sahiptir. Alan Başkanı ve tur operatörü, Mahasthangarh Miras Alanını iyi anlayarak geri dönmeleri için ziyaretçilere uygun ve uygun yorumlamayı sağlamalıdır.

4.15.10. Tur Operatörü'nün Sorumluluğu

Tur operatörleri, müşterilere seyahat acenteleri aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak seyahat satan şirketlerdir. Ancak, seyahat acenteleri, tur operatörleri ve havayolları tarafından sunulan çok çeşitli paketlerle ilgilenmektedir (Pedersen, 2002: 22). Tur operatörlerinin ve site yöneticilerinin amacı, bir siteyi tarihi, kültürel ve sosyal değerini ve önemini korurken ilginç ve erişilebilir bir Şekilde sunmaktır. Tüm turlar, site yöneticileri ve yerel yönetimler tarafından geliştirilen yönergelere uymalıdır. Tur operatörünün Mahasthangarh Miras Alanı ile ilgili sorumluluklarından bazıları aşağıda ele alınmıştır:

- Tur liderleri, müşterilerine ve ziyaretlerinin niteliğine uygun siteleri seçmeli ve onlara benzersiz veya özel bir deneyim sunma arzusunun siteye zarar vermemesini sağlamalıdır.
- Tur operatörleri, rehberli turları ve grubun büyüklüğünü sitenin kolayca destekleyebileceği makul bir sayıda tutmalıdır.
- Tur yöneticilerinin, siteye ve ziyaretçilere yönelik potansiyel tehlikelerden haberdar olması gerekir. Ziyaretçilere olası tehlikeler hakkında bilgi ve tehlikelerden nasıl kaçınılacağına dair ipuçları verilmelidir.
- Mahasthangarh'ın tesisleri / altyapısı normal standartların altındaysa, Operatörler, siteyi bir turizm paketinin düzenli bir parçası haline getirmeden önce bu tür tesisleri iyileştirmek için site yöneticileriyle çalışmayı düşünmelidir. Bu, müşteri deneyimini iyileştirmeye ve siteyi korumaya yardımcı olacaktır.
- Tur operatörleri, araçlarının çevre ve saha etkilerinin farkında olmalıdır. Turist araçlarını ve trafiği desteklemek için uygun altyapıyı barındırmak için Mahasthan'da yeterli ve uygun tesislerin bulunduğundan emin olun. Tesisler uygun değilse, başka bir site inşa etmek, yükseltmek veya seçmek için yerel yönetimler veya topluluklarla çalışmayı düşünün;
- Tur operatörleri, turun başında veya öncesinde tüm müşterilere "iyi uygulama" kılavuzlarını sunmalıdır.
- Tur operatörleri, müşterilerine sunulan mekanları - kültürel, tarihi ve sosyal önemi - iyi anlamalıdır;

- Tur operatörleri, müşterilere Mahasthangarh bölgesi hakkında tur öncesi materyalleri sağlamalıdır.
- Turist veya ziyaretçiler, site yöneticileri tarafından belirlenen tüm ziyaret kurallarına uymaya teşvik edilmelidir.
- Tur operatörleri ziyaretçilere ek eğitim materyalleri ve fırsatları sağlamalıdır.
- Tur operatörleri, ziyaretçiler için Mahasthangarh'ın kültürel, tarihi ve çevresel önemini doğru bir Şekilde temsil etmek ve yorumlamak için rehberler yetiştirmelidir.
- Eğitmenler site ve çevresi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Ayrıca yerel topluluklar hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar;
- Tur operatörleri Mahasthangarh'ın antik miras alanlarıyla ilgili yerel tutum, gelenek, görenek ve inançlara aşina olmalıdır.
- Operatörler yerel topluluklarla çalışmalı ve müşterileri için bütünsel deneyimler oluşturmaya çalışmalıdır. Bu aynı zamanda yerel ekonomik kalkınmaya da yardımcı olabilir.
- Tur operatörleri yerel rehberler kullanmalıdır. Ayrıca, müşterileri yerel zanaatkarları ve işletmeleri desteklemeye, tesis dışı kültürel etkinliklere katılmaya ve toplulukları bu tür etkinlikler geliştirmeye ve sunmaya teşvik etmelidir.
- Turist veya ziyaretçiler, siteleri korumak için çalışan yerel tercümanlık merkezlerine, müzelere ve diğer derneklere katkıda bulunmaya teşvik edilmelidir.

4.15.11. Öneriler

Bu tez araştırmasının saha araştırmasında, Bangladeş'in yanı sıra Mahasthangarh'ın turizm endüstrisi ile ilgili bazı gerçeklere ulaşmıştım. Saha veri analizinden birkaç şey gözlemledim. Bundan yola çıkarak şu tavsiyelere değinmek istiyorum: Öncelile Bangladeş Parjatan Corporation (BPC) Mahasthangarh'ı turizm bölgesi olarak ilan etmelidir.

- Turizm pazarlaması konusunda yönetim eğitimini geliştirmek ve Mahasthangarh'ın somut ve somut olmayan mirasına ilişkin pazarlamayı ulusal ve küresel perspektiflerde doğru yere doğru şekilde hazırlamak
- Bangladeş Parjatan Corporation (BPC), hizmet kalitesiyle ilgili politikasını daha sıkı bir Şekilde uygulaması için hükümete baskı oluşturmalıdır.
- Online veya web sitesi aracılığıyla yerli ve yabancı turistlere sitenin bütünlüğünü ve özgünlüğünü sağlamak.
- Personelin verimli bir şekilde güncellenmesi için eğitim ve diğer eğitim kursları düzenli olarak yapılmalıdır.
- BPC, site yöneticisinin kullanıcılara daha etkin hizmet verebileceği Mahasthangarh turizm planını ve politikasını formüle etmelidir. BPC, çeşitli dağıtım kanallarını kolayca kullanabilir.
- Saha yönetimi ve turizm faaliyetlerinden elde edilen sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar, istihdam fırsatları yaratarak, eğiterek ve yaratarak her düzeyde mevcut yerel veya ev sahibi toplulukların kadın ve erkeklerine eşit olarak dağıtılmalıdır.
- Bu alandaki özel paydaşlar, BPC ve Hükümet yetkilileri tarafından teşvik edilmelidir.
- Turizm Altyapısı geliştirilmelidir.
- Miras alanı gelirinin önemli bir kısmı, özellikle turizmden gelir, miras alanı etrafındaki alan yönetimi faaliyetlerine, sosyo-ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına öncelik verilmelidir.
- Alan Başkanı ve tur operatörleri, yerel veya ev sahibi insanları miras alanı tercümanları ve rehberleri olarak işe almaya teşvik etmelidir.

4.15.12. Turizm Gelişiminin Gelecekteki Potansiyeli.

Mahasthangarh Miras Alanı, önemli turizm potansiyeline sahiptir. Şu anda site için bir tehdit gibi görünen mevcut şirket, siteyi korumak için yararlı bir kaynağa dönüştürülebilir. Turizm, yerel veya ev sahibi topluluklara ekonomik faydalar sağlayabilir ve somut ve somut olmayan miras ve kültürel uygulamalarına özen göstermek ve bunları korumak için önemli bir teşvik ve teşvik sağlayabilir.

Etkili turizm planlaması gelir sağlar ve yerel halkın birincil yararlanıcılar olması gerekir. Bu, sürdürülebilir bir koruma döngüsü geliştirmeye yardımcı olacaktır. Mahasthangarh örneğinde, Köy turizmi, nehir turizmi ve Eko turizm, Mahasthangarh miras alanının sürdürülebilir korunması ve korunması için yerel halkın katılımını sağlamak için potansiyel araçlardır. Turizm faaliyetleri yerel halk tarafından yürütülebilirse bu daha etkili olur.

Gelecekte Mahasthangarh, Güneydoğu Asya'da önemli bir turistik cazibe merkezi olma potansiyeline sahiptir. Miras alanları ile turizm arasındaki ilişki dinamiktir ve çelişekili değerler ima edebilir. Mevcut ve gelecek nesiller için sürdürülebilir bir şekilde yönetilmelidir.

4.15.13. Mahasthangarh'ta Turizmin Gelişmesindeki Zorunlu Öncelikler

En önemli zorunlu öncelikler, Mahasthangarh bölgesinde sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için bir yönetim planı ve politikası formüle etmektir. Mahasthangarh bölgesi, Bangladeş Porjoton Corporation tarafından turizm bölgesi olarak ilan edilmelidir. Tur operatörünün, Budist Pharpur manastırı (bir Dünya Mirası alanı) dahil olmak üzere tüm önemli potansiyel alanları fiziksel olarak birbirine bağlayacak ve turistik tesisleri (tuvaletler, dinlenme yeri, kaliteli konaklama, bu rotaya iyi ulaşım) dahil edecek kültürel bir bağlantı oluşturması gerekir.

Saha çalışması sırasında, bazı turistlerin davranışlarının ardından bazı önemli ihtiyaçlar tespit edildi. Bunlar Mahasthangarh kalesinin içinde ve çevresinde, gölgeli dinlenme yeri, site hakkında yeterli bilgiye sahip turist rehberi, yeterli saf içme suyu, dilencilere, dolandırıcılara, serserilere ve yerel satıcılara karşı güvenlik.

4.16. MAHASTHANGARH'TA KIRSAL/KÖY TURIZMI

Köy/Kırsal Turizm gelişmekte olan ülkelerde popüler hale geliyor. Arkeolojik miras alanlarındaki Kırsal Turizm, arkaik anıtları ve mirası korumak ve muhafaza etmek için çok önemli bir rol oynar. Köy turizmi, herhangi bir kırsal bölgedeki yerel halkı, geleneklerini, kültürlerini ve tarihlerini ve doğanın güzelliğini ilişekilendiren turizm faaliyetlerini ifade eder (Irfan ve Suryani, 2017: 73). Köy Turizmi ve Kırsal

Turizm, farklı ülkelerde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kırsal turizm, kırsal alandaki tüm turizm faaliyetlerini ifade eder.Kırsal alanlardaki turizm faaliyetini tanımlamak için çeşitli terimler kullanılmaktadır: tarım turizmi, çiftlik turizmi, kırsal turizm, yumuşak turizm, alternatif turizm, eko-turizm ve bir ülkeden diğerine farklı anlamlara sahip olan diğerleri. 'Kırsal turizm' terimi, Avrupa Topluluğu (EC) tarafından kırsal alandaki tüm turizm faaliyetlerini ifade etmek için benimsenmiştir.

Köy turizmi, kırsal alanda gelişmeyi değişken bir Şekilde artırma potansiyeline sahip turizmin alt sektörlerinden biridir (Yacob vd., 2020: 1225). Turist köyü, bir köyün mekân yapısı, mimarisi, arkeolojik mirası ve sakinlerinin sosyal ve kültürel yaşam örüntüleri açısından tüm bozulmamış görünümünü sunan ve turistlerin temel ihtiyaçlarının bileşenlerini konaklama, yiyecek ve içecekler, hediyelik eşyalar ve turistik yerler, atraksiyonlar vb. karşılayabilen kırsal bir alandır. Köyler, bir ülkenin kökleri olduğu kadar, ülkenin kültürünün, sanatının, yemeklerinin ve doğal güzelliğinin aynasıdır. Bu nedenle, kırsal veya köy turizminden milletin gerçek kültürünü ve zengin mirasını tanıyoruz.

Köy turizmi, turistlere şehirlerde ve daha büyük kasabalarda bulunmayan kırsal halkın geleneklerini ve yaşam tarzlarını, geleneksel etkinlikleri, kültürü, mutfağı ve el sanatlarını deneyimleme ve kesinlikle kırsallık imajıyla ilişekilendirme fırsatları sunmaktadır. Kırsal ya da Köy turizmi, ziyaretçiyi sadece çılgın günümüzden gelen toplulukların geleneksel varlıklarıyla birleştirmekle kalmaz, aynı zamanda ilgili topluluklara sosyo-ekonomik ve çevresel faydalar da sağlar.

Komşu ülkemizin çoğu ve çeşitli gelişen ve gelişmiş ülkeler, ülkeden ülkeye değişen farklı şekil ve şekillerde Kırsal/Köy turizmini teşvik etmektedir. Hindistan Hükümeti Turizm Bakanlığı, eyalet turizm departmanlarının yardımıyla ülke genelinde 31 köyü turistik yerler olarak belirlemiş ve kırsal turizmi teşvik etmek için ciddi girişimlerde bulunmuştur (Ahmed ve Jahan, 2013: 164). Malezya hükümeti, tarım turizmi oldukça ağır bir şekilde finanse etti. Doğu Nusa Tenggara, Endonezya'daki Wologai Köyü, başlıca cazibe merkezleri Arkeolojik miras, Tarihi ve Kültürel Alanlar ve Ayırt Edici Kültürel Modeller olan bir Turizm Köyüdür (Hamza ve Mohammad, 2018: 4).

Avrupa'da, Kırsal /Köy turizmi endüstrilerinin devletten mali ve lojistik destek aldığı Türkiye, Avusturya ve Fransa'da iyi gelişmiş kırsal turizm gözlemlenmektedir.

Bangladeş'te binlerce köylü bir ülke olmasına rağmen kırsal turizm kavramı hala gözden kaçmaktadır. Bangladeş'in diğer birçok büyüleyici kırsal bölgesi gibi, Mahasthangarh bölgesi de Kırsal turizmde kırsal toplumun ekonomik ve sosyal olarak yaşam biçimini geliştirmek ve Mahasthan'ın miras alanını korumak için büyük bir potansiyeldir.

Kırsal turizmin döviz, istihdam, daha yüksek devlet gelirleri ve tarımın modern bir hizmet endüstrisine dönüşümü gibi birçok potansiyel faydası vardır. Kırsal turizm, özellikle kırsal toplulukların ekonomik olarak dezavantajlı insanları için önemli bir iş fırsatı kaynağı olabilir. Çok az beceriye sahip yerel sakinler kolayca yemek sunucusu, perakende satış memuru ve ağırlama çalışanları olarak çalışabilir.

Ayrıca, kırsal turizm yerel sakinlere iş fırsatları da sunabilir. Böylece yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Ayrıca, girişimcilik fırsatlarını, gelir yaratmayı, kırsal sanat ve zanaatların korunması ve geliştirilmesini ve çevrenin ve mirasın korunmasını kolaylaştırarak yerel topluma fayda sağlayabilir. Ama aynı zamanda birçok yerli topluma da zarar verebilir. Bazen doğal ekolojiyi bozar ve aşırı nüfus doğal güzelliği bozar. Turizmden elde edilen gelir, kırsal kesimde yaşayan insanların tarımdan elde edebileceğinden çok daha yüksektir.

Kırsal fuarlar ve festivaller, Bengal kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Mahasthan, antik çağlardan beri çeşitli kültürel festivaller için çok önemli bir dini merkezdi. Bu kültürel somut olmayan miras programlarının devamı devam ediyor. Yıl boyunca binlerce yerel, ulusal ve uluslararası insan, Shila Devi’s Ghat ve Şah Sultan Mahisawar’ın Mezarı da çok çeşitli kültürel ve dini panayır festivallerini kutladı. Bu çeşitli kültürel ve dini fuar festivalleri ve gelenekleri, Mahasthangarh bölgesindeki Kırsal/Köy turizminin gelişmesine bolca katkıda bulunur. Mahasthangarh bağlamında, geleneksel yemekler (Mahasthan Kotkoti, Mahasthan Yoğurdu), el sanatları (Shitol Pati, Nakshi Kantha), arkeolojik alanlar, antik anıtlar, Mezar alanı, Karotoya Nehri, Mahasthan kalesi, Köy turizminin başlıca cazibe merkezleridir.

Büyük Mahasthangarh bölgesinin folklordaki zenginli (halk hikayeleri, şarkılar, dramalar, tekerlemeler, bilmeceler ve atasözleri), ayrıca bize onun insancıllını, kırsal yaşam şeklni, tolumunu ve yerli soyut kültürel miraslarını gösterir ve anlamamıza yardım eder. Her halk şarkısı soyut kültürel mirasın bir elemanıdır. Folklorde halk şarkıları arasında, özellikle özel bir halk şarkısını temsil eden ve

Budizm, Hinduizm, Sufizm ve Vaisnavismin etkilerini taşıyan Baul şarkısı Bangladeşte en populer halk şarkısıdır Karatoya Nehri ve kaleyi çevreleyen Hendekte yüzme, rafting balık tutma ve kayıgkla gezmek gibi aktivitelerin geniş oranda çeşitliligi turistlere sunulabilir. Bazı yerel oyunlar bot yarışı,uçurtma uçurma, güvercin uçurma,horoz dövüşü ve boga dövüşü gibi farklı ve kendine özgü benzersiz ve turistlerin ilgisine layıktır. Bu folklorik ögeler, geleneksel fuarlar ve festivaller Mahasthangarh Bölgesindeki yerel turizmin belirgin elemanlarıdır. Yerli ve Yabancı turistler Mahasthangarh kalesindeki yerel köy turizmi aracılıgıyla Mahasthangarh'ın somut ve soyut mirasına girecekler ve sit alanı otomatik olarak turistler tarafından ulusal ve uluslar arası bakımdan yükseltilecektir.

Mahasthan'ın gözden kaçmış soyut mirası kırsal köy turizmi vasıtasıyla yükseltilebilir. Genel olarak, köy turizmi folklorik öğeler, el sanatları, geleneksel şarkılar, dans, yiyecekler, oyunlar gibi yerel soyut mirası ve ayrıca yerli kültür yükseltir ve buna olanak tanır. Gelişmekte olan bir ülke olarak Bangladeş bağlamında, bu gelecek vaat eden sektör altyapının geliştirilmesi, güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesi, turistik cazibe merkezlerinin teşvik edilmesi, kamu ve özel sektör paydaşlarının katılımının teşvik edilmesi ve sürdürülebilirliğin garantilenmesi üzerine vurgu yapan sağlam planlama prosedürleri gerektirmektedir.

Özellikle Mahasthangarh için ve genel olarak tüm ulusun genel kalkınması için kırsal turizmi geliştirmek için etkili ve sürdürülebilir bir çerçeve ve yönergelere ihtiyaç vardır. Aşağıda verilen başka öneriler de var:

- Hükümet, liberal hükümet politikaları formüle ederek, kolay koşullarda kredi vererek ve lojistik destek ve fiziki imkanlar sağlayarak kırsal turizm arenasında özel sektör yatırımını teşvik etmelidir.
- Hükümet, yabancı yatırımcıları Bangladeş'teki bu bakir kırsal turizm alanına yatırım yapmaya davet etmelidir.
- Hükümet, liberal hükümet politikaları formüle ederek, kolay koşullarda kredi vererek ve lojistik destek ve fiziki olanaklar sağlayarak kırsal turizm arenasına özel sektör yatırımını teşvik etmelidir.
- Hükümet, yabancı yatırımcıları Bangladeş'teki bu bakir kırsal turizm alanına yatırım yapmaya davet etmelidir.

- Kırsal turizm sektöründe sürdürülebilirliği sağlamak için özel girişim "yeşil pazarlama" konusunda aktif olmalı ve hem turistlerin beklentilerine hem de endüstri standartlarına uygun bir turizm türü yaratmalıdır.
- Kırsal turizmi desteklemek ve aynı zamanda doğayı korumak için yasaları gerektiği gibi uygulamaktan başka alternatif yoktur. Hem geleneksel Bengal sanatçılarının hem de kabilelerin dansları ve müziği gibi canlı sanatlar, ülkenin önemli destinasyonlarında düzenlenmelidir.
- Kırsal yaşam tarzı, huzur, pastoral aylaklık, yerel yemekler, kırsal sanat ve el sanatları turistlere bölgesel ve kültürel semboller olarak sunulmalıdır.

Bangladeş, kırsal nüfusa ve tarıma dayalı ekonomiye sahip bir ülkedir. Bangladeş bağlamında, kırsal alanlarda kültürle ilgili çeşitli turizm faaliyetlerinin yanı sıra Arkeolojik mirasın çoğu, tarihi yerler, anıtlar, müzeler, geleneksel el sanatları kırsal alanda yer almaktadır. Bunun için kırsal turizmin gelişmesi burada büyük önem taşıyabilir. Köy turizmi veya Kırsal Turizm, Bangladeş bağlamında yeni bir kavramdır.

Mahasthangarh bağlamında, köy turizmi planlama, geliştirme, yönetim ve pazarlamada büyük özveri istemektedir. Eğer uygun bir pazarlama planı yapılmışsa, ev sahibi topluluğa bolca yarar sağlar ve yoksulluğun hafifletilmesi, istihdam yaratma, yerel alanların geliştirilmesi, kadınların ve diğer dezavantajlı grupların geliştirilmesi dahil uygun insan gelişimi için önemli bir mekanizma olabilir. Bu sebepten ötürü, yerel topluluk arkeolojik miras için koruma, saklamanın yanısıra özveri göstermek için cesatetlendirilmelidir Dahası yerel halk arkeolojik anıtları yağma ve yıkımdan kendi ilgileri için korumaya çalışmaktadırlar.

4.17. MAHASTHANGARH KALESI'NDE EVDE KONAKLAMA PROGRAMLARI

Köy/Kırsal turizmden ayrı olarak, Mahasthangarh kalesinde, Bangladeş Turizm Masasının yardımıyla Evde konaklama programları geliştirilmeli ve yükseltilmelidir. Şehir Sakinleri ve yabancı turistler kale bölgesinde geceyi geçirip, kırsal kültürden zevk alabilir. Evde konaklama turizmi Paharpur dünya mirası sitesinde küçük ölçekte geliştirilmiş durumdadır. Ev ve Konaklama' kelimesinin

birleşimi olarak Evde-Konaklama kelimesi, kalma veya yükleme birisinin evinde misafir olarak bir miktar monitory değer ödeyerek veya belirli bir kullanım süresi için kira esasına gore bir oda rezervasyonu yaparak misafir olarak kalmanın veya konaklamayı kopyalar.

Evde Konaklama kelimesi "Konuklara, belirli ev sahibi aile ve topluluk tarafından diğer gerekli hizmetlerle birlikte konaklama sunulmaktadır. Evde Konaklama, turistin farklı bir yaşam tarzı, otantik kültür ve hatta dili deneyimlemesine olanak tanıyan, kendi yerel topluluğu dışındaki herhangi birinin ikametgahında konaklama rezervasyonu anlamına gelir. Tesisler, yaşam alanı vb. Altyapı, sade bir misafirperverliğin tadını çıkarabilecekleri turistlerle paylaşılır. Bunu bir deneyim haline getirmek için, teklif genellikle yemeklerle, yardımcı malzemelerle paketlenir ve hatta yerel festivallerine katılmalarına izin verir.

Evde Konaklama, konaklamanın yanı sıra, misafirlerin bölgenin kültürel nüanslarını özel olarak deneyimlemeleri için çeşitli aktiviteler sunmaktadır. Faaliyetler, coğrafi bölgenin konumuna bağlı olarak, bir evden diğerine farklılık gösterebilir Tayland'da evde kalmak gibi örnekler, turistlerin keşişlerle etkileşime girmesini, doğa turlarına katılmasını, ipek veya pamuklu kumaş dokumayı öğrenmesini, tarımsal faaliyetlere katılmasını, Tayland Mutfağı pişirme gibi özel bir yerel beceri öğrenmesini sağlar. Aynı şekilde Japonya'da birsi bebek-yapma zanaatini öğrenebilir. Benzer şekilde hindistanda, keralada evde kalmak kanolardaki dar kanallar boyunca durgun sularda gezinen yüzen evlerin dingin deneyimleri sunar. Rajasthanda bazı evde kalma deneyimleri jeep'le safariye çıkmayı yada taşrada deve sürmeyi,kabilelerle temas kurmayı ve vahşi hayatla yüzleşmeyi sunar.

Aynı şekilde, Mahasthangarh kalesinde Evde Konaklama turizmi, Bangladeş Turizm Kurulu ve diğer kamu ve özel sektör paydaşları tarafından yerel toplulukları sosyal ve ekonomik olarak geliştirmek için geliştirilebilir ve teşvik edilebilir. Mahasthangarh Evde Konaklama programı, turistlere yerel çiftçi, zanaatkarlar, çömlekçiler, tarım, geleneksel fuar ve festivaller, el sanatları ve ders dışı arkeolojik mirasla etkileşimde bulunma imkanı sunacak.

Aile yanı konaklama, kültür turizmi söz konusu olduğunda potansiyel bir bileşen olabilir. Turistin deneyimine otantik sosyokültürel zenginlik katar. Aile yanında konaklamalar, Bangladeş'teki kültürel zenginliği tasvir etmek için çekici bir

alternatif turizm ürünüdür. Evde konaklama turizmi, turizm dünyasında hala evrim aşamasında olan çok yeni ve modaya uygun bir turizm kavramıdır. Bangladeş, çok yönlü teklifleri için aile yanında kalma ekosistemini çekirdek turizmin bir parçası haline getirme potansiyeline sahiptir. İnsan yapımı miraslar, Doğal kaynaklar, etnik köken, kültürel zenginlik, hoş misafirperverlik, topluluk yaşamı olarak sosyal bağ ve günümüzün seyahat kardeşliğine sürprizler yaratan daha pek çok kullanılmamış hazineler gibi çok çeşitli turist tercihlerine benzersiz deneyimler sunar.

Evde Konaklama programının yerel topluluklara ve bölgesel yönetime sosyo-ekonomik ve altyapısal fayda sağlayacağı rahatlıkla varsayılabilir. Mahasthangarh bölgesindeki yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Yoksulluk, Mahasthan mirasının yok edilmesinin en büyük nedenlerinden biridir.

4.18. MAHASTHAN'DA NEHİR TURİZMİ

Nehirler, hem doğal cazibeyi hem de çok çeşitli insan faaliyetleri için yararlılığı sergileyen büyüleyici yerlerdir. Tarih boyunca nehirler ulaşım yolu olarak, gıda kaynağı olarak ve daha yakın zamanlarda ziyaret ve eğlence yeri olarak kullanılmıştır. Şaşırtıcı bir şekilde, nehirlerin turizm endüstrisindeki rolü çok az tanınmıştı (Prideaux, vd. 2019: 01).

Nehirler, medeniyetin doğuşundan bu yana ve öncesinde insanlık tarihinde merkezi bir yer işgal etti. İlk insan yerleşimlerini sürdüren su ve verimli alüvyal ovaları sağladılar ve böylelikle tarım ve ticarete dayalı servet birikiminin gelişmesine yardımcı oldular.

Nehir Turizmi yerel topluluklar için ekonomik faydalar sağlayacak ve miras ortamının ayrılmaz bir parçası olan yaşam geleneklerini ve kültürel kimliklerini sürdürmelerine yardımcı olacaktır. Hem ziyaretçilerde hem de yerel halk da dahil olmak üzere miras yöneticileri ve sahiplerinde mirasın korunması konusunda farkındalığın geliştirilmesinde eğitici bir rol üstlenir. Ayrıca, miras kaynaklarının korunmasına finans olarak katkıda bulunur.

Mahasthan'da nehir turizmi için çok yüksek potansiyel taşıyan bir çok Nehir, *Bil* (bataklık), Kanal ve Hendek bulunmaktadır. Bangladeş, Kerala yada Kaşmir'de ev-teknelerin turizm yükseltmek için etkili bir aygıt olarak kullanıldığı komşu ülkemiz

Hindistan'ı izlemelidir. Diğer yandan, turistler özellikle yerel alanları, köy ve nehrin güzel manzarasını görmeyi ister. Bu nedenle Mahasthan'ın nehirleri, bataklıkları ve hendekleri, turizmin ilgi duyduğu birçok merkezde bulunan muhteşem ortamlar, rekreasyon olanakları ve sahil manzaraları sunan önemli bir turizm ürünü olabilir. Tur oparatörleri balık tutma, tekne kullanma ve diğer rekreasyon formları yanı sıra tarım gibi ev içi kullanımlar, sulama, hayvan sulama, bahçeler gibi kamusal kullanımlar gibi fırsatlar da sunabilir.

Antikçağlardan bugüne Karatoya Nehri Hindular için kutsal olmuştur. Burası Büyük Mahastan'ın sulanmasına katkıda bulunan ve yönlendiren önemli bir nehirdir ve bölgeler arası ağlarda ve iletişimde önemli bir bağlantıdır. Günümüzde can çekişmekte olan bir nehirdir ve akarsularının izini sürmek zordur. Bogura biriminin Bangladeş Su Geliştirme Kurulu (BWDB), Karotoya Nehri'ni ve Mahasthangarh surlarını çevreleyen hendeği yeniden kazmak ve topluluğa yara sağlayacak olan tarım ve balıkçılığın üretkenliğini artırmanın yanı sıra sit alanının bütünlüğü ve özgünlüğünü korumak için için su rezervi yapmak istiyor.

Kaleyi çevreleyen Karotoya Nehri, bataklık ve hendek yeniden kazıldıktan sonra, Mahasthangarh'ta ziyaretçilerin sitenin bütünlüğünün ve özgünlüğünün tadını çıkaracakları nehir turizmi geliştirilebilir. Saha Yöneticisinin Nehir Araştırma Enstitüsü (RRI), Bangladeş Geliştirme Kurulu ve Bangladeş Turizm Kurulu ile işbirliği yapması gerekir.

4.19. ÇALIŞMA PLANI

4.19.1. Planın Kapsamı Ve Durumu.

Sürdürülebilir bir proje veya miras alanı yönetimi, tüm işin amaçlarını ve hedeflerini adım adım işletmek için bir çalışma planı veya çalışma programı gerektirir. Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Esasları, miras alanları için yıllık, kısa vadeli (5 yıl), orta vadeli (10 yıla kadar) ve uzun vadeli (25-30 yıl) yönetim amaçlarını ve hedeflerini geliştirir (Feilden ve Jokilehto, 1992).

Arkeolojik miras alanlarının uzun vadeli korunmasına ilişkin artan ve haklı bir endişe vardır ve koruma uzmanları ve karar vericiler, miras yönetimi ve korumasının

şu anda anlamlı ve uzun vadede sürdürülebilir olmasını sağlamak zorundadır (Mason ve Avrami, 2002: 1)

Çalışma planına, bölgesel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla anlaşma, diyalog ve işbirliği gerekecektir. Yönetim planının kapsamı ve durumu aşağıda tartışılmıştır;

- Mahasthangarh'ın arkeolojik ve kültürel peyzajını korumak ve muhafaza etmek için ve siteyle sürekli karşılaşan tehditlere ve karmaşık yönetim sorunlarına yanıt olarak yönetim çalışma planının açıklanması gerekir. Plan, hem kültürel hem de doğal mirasın korunmasını teşvik etmeyi (üçüncü bölüme bakınız) ve alanların etrafındaki mevcut toplulukların sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmeyi amaçlayacaktır.
- Plan, ilgili paydaşları, özellikle yerel halkı, bölgesel yönetimi ve STK'ları olumlu veya olumsuz şekilde etkileyecek veya onlardan etkilenecektir. Olumlu paydaşlar genellikle proje sonucundan yararlanırken, olumsuz paydaşlar projenin elde edilmesinin olumsuz sonuçlarına bakar (Hajialikhani, 2008).
- Mirasta veya herhangi bir proje yönetimi planlamasında, paydaşların takdirine bağlı olmaksızın önemli sayıda paydaş, birey veya grubun dahil edilmesi gerekir, planlama sonuçları belirsizdir ve felaket olabilir (Bott ve diğerleri, 2011).
- Plan ve politikaların ölçülebilir ve ulaşılabilir olması için kısa vadeli, orta ve uzun vadeli amaç ve hedeflere hitap etmesi gerekir.

Etkili yönetim, aday gösterilen mülkü korumak, muhafaza etmek ve sunmak için kısa, orta ve uzun vadeli eylem planı döngüsünü içerir ve aynı zamanda etkin yönetimi, miras ve toplum için karşılıklı faydalardan yararlanarak sürdürülebilir kalkınmaya da katkıda bulunabilir (Operasyonel Kılavuzlar, 2019: 32). Bu nedenle yönetim planının 30 yılı aşkın bir süredir başarıya ulaşması için uzun vadeli hedefler ve ilk beş yıl içinde ulaşılması gereken kısa süre hedeflerini içermesi gerekmektedir.

4.19.2. Uzun Süreli Amaçlar

- Planlama sonuçlarına ulaşmak için tüm kamu ve özel sektör paydaşları arasında ekip çalışması, destek ve tutarlılık geliştirin.
- Şantiye yöneticisi ile Mahasthangarh bölgesinde çalışan diğer tüm etkili otoriteler veya gruplar arasında verimli operasyonel bağlantılar kurmak. Sorumluluklarından vazgeçen paydaşlar ve Yönetici, projenin hedefleri ve sonuçları üzerinde zarar verici bir etki arayabilir.
- Yerel topluma (zanaatkâr, zanaatkarlar, Rehber, müze yetkilisi ve site yönetim ekibi) etkili eğitimle farklı türden beceriler geliştirin ve alanların çevresindeki mevcut toplulukların sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek için uygun istihdam fırsatlarını artırın.
- Mahasthangarh bölgesindeki Somut Olmayan Kültürel Mirasın (ICH) yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde korunması ve sürdürülmesi için belirlenmesi ve güçlendirilmesi
- Mahasthangarh miras alanının günümüz ve gelecek nesiller için sürdürülebilir korunması ve yönetimi için ulusal ve uluslararası paydaşlardan gelen kamu ve özel kaynakları en üst düzeye çıkarmak için bir plan ve politika geliştirmek.
- Sitenin eğitimsel değerini araştırma ilgi alanlarına çekmek.
- Kütüphane yönetimi, bilgisayar laboratuarları gibi lojistik desteklerle bölgesel eğitim kurumlarıyla çalışmaya devam edin, mirasla ilgili çeşitli etkinlikler düzenleyin.
- Saha yönetimi ve turizm faaliyetlerinden elde edilen sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar, istihdam olanaklarının eğitimi, eğitimi ve yaratılması yoluyla mevcut yerel veya ev sahibi toplulukların kadın ve erkeklerine her düzeyde eşit olarak dağıtılmalıdır.
- Özellikle Parshuram'ın sarayı, Bayram höyüğü ve Münirghun bölgesinde kale içindeki açık hava müzesi aracılığıyla yerinde yorumlamanın geliştirilmesi.
- Site içinde ve çevresinde uzun vadeli eğitim programı oluşturmak ve yerel eğitim kurumlarının (Okullar, Kolej, Üniversite ve Medrese) bu işlevlerden yararlanmasını sağlamak.

- Mahasthan sitesi müzesini kazı ve depodan maksimum ve yeni eserleri sergilemek için büyütmek.
- Sürdürülebilir yönetim ve turistik kalkınma için işbirliği süreci ile tüm kale arazisinin uygun Şekilde satın alınması. Kalenin peyzajını elde edemezseniz, bölgeyi köy turizmine dönüştürmek için bir plan geliştirin.
- Yerel toplulukların sürdürülebilir ekonomik kalkınması için siteyi kullanmak.
- Kültürel peyzaj üzerindeki çevresel baskıların, özellikle Mazar bölgesinde dengelenmesi.
- Mahasthangarh Kalesi'nin miras alanı yönetiminin bir örneği olarak, miras alanı yönetimi için örnek bir eğitim merkezi haline gelmesi
- Tampon bölgenin korunan site ile birlikte yönetilmesini sağlamak için bir yönetim planı oluşturun.
- Ulusal hükümetleri, yerel yönetimleri, şirketleri ve inşaat şirketlerini miras alanlarına ve Tampon bölgelerine saygılı olmaya ve her türlü gelişmenin bunların korunması ve güçlendirilmesiyle uyumlu olması gerektiğine ikna etmek.

4.19.3. Kısa Süreli Amaçlar

- Korunacak site sınırlarının ve çekirdek bölgelerin net bir Şekilde belirlenmesi.
- Mahasthangar hiç kalesinin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınması için politikaların ulusal ve il kalkınma planlarına entegre edilmesi, böylece büyük ve potansiyel olarak zarar verici gelişmeler başka yerlerde konumlandırılacaktır.
- Mahasthan ve çevresinin mirasının yeterli koruma ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak için 1968 Antik Çağ Yasası'nın (1976'da değiştirilmiş) revizyonu.
- Mahasthangarh'ı turizm bölgesi olarak ilan etmek ve BPC Yasasını uygulamak ve bu bölgenin sosyo-ekonomik altyapısını geliştirmek ve gelir elde etmek amacıyla turizmi geliştirmek için Bangladeş Parjoton Corporation (BPC) yetkilisi ile işbirliği yapmak.
- Diğer arazi kullanımlarında veya özel mülkiyette arkeolojik alanların korunması için bir kılavuz geliştirilmesi.

- Gelecekteki izleme için temel olarak tüm arkeolojik sitlerin mevcut durum araştırmasının ve kayıtlarının tamamlanması.
- Hem ayakta hem de gömülü olan her arkeolojik sit alanının durumunu incelemek için düzenli olarak izleme.
- Uygun buluntu yeri ve mevcut konumu (depo odası, farklı müze) ile büyük Mahasthan topraklarından kurtarılmış tüm taşınabilir eserlerin envanterinin hazırlanması.
- Arazi edinimi konularıyla ilgili olarak müze yetkilisi ile yerel topluluk arasındaki çatışmaların hafifletilmesi.
- Mahasthangarh bölgelerinden mirasın yıkım, yağma, vandalizm, yasadışı inşaat ve tecavüze karşı korunması için Halkın Katılımı politikasının etkin bir Şekilde uygulanmasına başlanması.
- Gelecek nesillerin yanı sıra gelişimleri için miras yönetiminin amacının yerel topluma ikna edilmesi.
- Mahasthan Çocuk kitapları, broşürler, hediyelik eşyalar, kitapçıklar, mirasın önemi ile ilgili genel kitaplar gibi eğitim materyallerini her alanda ve Müze kapısında yayınlamak.
- Ziyaretçi tesislerinin iyileştirilmesi ve artırılması; konaklama, yemek satış yerleri, ulaşım, yerel rehberler, hediyelik eşyalar ve diğer yerel
- Hem somut hem de somut olmayan arkeolojik mirasın korunmasının ve korunmasının önemi, bölgesel ve ulusal düzeyde okullara ve medrese müfredatına dahil edilmelidir.
- Plan ve politikanın uygulanmasının sonuçlarını ölçmek için uygun bir izleme kurulu veya kanadının oluşturulması.
- Arkeolojik araştırma, kazı ve yayın için stratejinin uygulanması
- Arkeolojik çalışmalar için uygun bir düzenleyici sistemin geliştirilmesi.
- Miras alanı gelirinin önemli bir kısmı, özellikle turizmden gelir, miras alanı etrafındaki alan yönetimi faaliyetlerine, sosyo-ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına öncelik verilmelidir.
- Planı ve politikayı uygulamak için gerekli vasıflı insan gücü, mali destek, ulusal ve uluslararası işbirliğine ulaşmak.

4.20. PLANIN REVIZYONU

Her kısa, orta ve uzun vadeli plan-politikanın, paydaş grupları ile bir dizi çalıştay aracılığıyla tüm yönetim planının revizyonu ile birlikte yıllık bazda oluşturulması gerekir. Etkili operasyon için yıllık planla Kısa ve uzun vadeli planlar arasında ilişki kurulmasına ihtiyaç vardır.Yönetim planı düzenli olarak güncellenmelidir ve kilit paydaşlarla görüşülerek değiştirilebilir.

Etkili bir raporla yıllık bazda yönetim planını ve politikasını gözden geçirmeye ihtiyaç vardır. Bu planın tavsiyesi, kısa vadeli ve uzun vadeli politikaların önemli revizyonlarla tanımlanmasıdır. Planın ve politikanın revizyonu veya gözden geçirilmesi, sürdürülebilir ve etkili yönetim operasyonunu garanti eder.

4.21. FINANSMAN (DIĞER FINANSMAN TÜRLERI)

Finansman, mevcut ve gelecek nesil için sahayı kazmak, korumak ve muhafaza etmek ve gerçekten de bu yönetim planındaki tekliflerin takibi için büyük bir zorluktur. Mevcut finansman yetkilileri, Bangladeş hükümeti ve Fransız hükümeti ortak ekibidir. Saha yöneticisi, potansiyel STK'lardan ve ilgili paydaşlardan hibe veya sponsor ve diğer finansman yardımlarını toplamalıdır. Mevcut site müzesi geliri, site yönetimi sürecini geliştirmek için önemli bir finansman kaynağı olabilir.

Site yöneticisi veya müze yetkilisi ile hükümet arasında, yönetim projesi operasyonunu ileri sürmek ve sitenin gelecekteki sürdürülebilirliği için istikrarlı bir gelir akışı oluşturmak için bir diyaloga ihtiyaç vardır. Miras alanı gelirinin önemli bir kısmı, özellikle turizmden gelir, miras alanı çevresindeki alan yönetimi faaliyetlerine, sosyo-ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına öncelik verilmelidir.

4.22. UNESCO DÜNYA MİRASI SÖZLEŞMESİ VE MAHASTHANGARH KRİTERİ

Mahasthangarh Miras Alanı, 1999 Dünya Mirası Sözleşmesinin (ii) ve (iii) kriterlerine uygun olarak UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine kaydedilmiştir. Bu kriterler şunlardır:

(ii)

mimari veya teknolojideki, anıtsal sanatlardaki, şehir planlamasındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişmelerle ilgili olarak, zaman içinde veya dünyanın bir kültürel alanında önemli bir insani değerler alışverişi sergilemek;

(iii)

bir kültürel geleneğe veya yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık etmek; (https://whc.unesco.org/en/criteria/)

Sit alanının kriteri karşılayan değerleri

Şehir Planı ve Yerleşim; Mahasthangarh kalesi, iyi planlanmış Mahasthan metropol kentinin şehir merkeziydi. Mahasthangarh kalesi, Güney Asya bölgesindeki istisnai tanıklıklardan biri olan, doğu tarafında Karotoya Nehri ve diğer üç tarafında derin hendek tarafından oldukça korunmuştur. Kalenin tüm yerleşimi doğu tarafında aynı hizada yer almaktadır. Öte yandan, kale alanı, çevresindeki tarım arazisinin ortalama 15 fit yüksekliğinde, 5000 fit uzunluğunda ve 4500 fit genişliğinde, büyük ölçüde güçlendirilmiş dikdörtgen bir muhafazadan oluşur.

Mimari ve Anıtlar; Kale bölgesinde ve Mahasthan bölgesinde keşfedilen Kral Porshuram'ın sarayı, Jiyut Kundu (yaşam güzelliği), Mankalir Kundo 15 kubbeli Camii, Forruk Siyar Camii, Mahisawar Türbesi, Govinda Vita, kalıntıları ve Mezar bölgesi vb. gibi birçok mimari ve anıt bulunmaktadır.

Tapınak ve Manastır; Bairagir Vita Buddhist manastırı, Kodhar Pathor Vita Buddist manastırı, Hindu tapınak harabeleri. Ayrıca, Tamra Duvar (Bakır kapı), Dorab Şah Kapısı, Burir Kapısı, Jahaz Ghat (Gemi rıhtımı) ve Munir Ghun oldukça bahsetmeye değerdir.

Mahasthangarh miras sit alanı Bengal'in en erken şehir devletini temsil etmektedir. Sit Alanı, 5 millik korumalı bir yarıçap içinde yer alan birkaç küçük anıtın odak noktasıdır. Miras alanı Mahasthangarh, somut ve somut olmayan miras dahil olmak üzere hem kültürel hem de doğal mirasın Üstün Evrensel Değerine sahiptir. Taraf Devlet (Bangladeş hükümeti) Mahasthangarh'ı Dünya Mirası Listesine kaydetmek için diğer iki kriter (ii) ve (iii) ile birlikte altıncı (vi) kriteri içermelidir. Çünkü UNESCO danışma organı ve Dünya Mirası Bilim Kurulu, bu kriteri diğer kriterlerle bağlantılı olarak değerlendiriyor.

Altıncı (VI) kriter:

"olaylarla veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle veya inançlarla, olağanüstü evrensel öneme sahip sanatsal ve edebi eserlerle doğrudan veya somut olarak ilişekilendirilmelidir." (https://whc.unesco.org/en/criteria/)

Altıncı (Vİ) Kriterini Karşılayan Sitenin Değerleri

Olaylar yada Yaşayan Gelenekler: Mahasthangarh bölgesinde yapılmakta olan Shila Devi'nin Ghatı'ndtaki fuar festival ve Mahisawar'ın mezarındaki dini festival gibi geleneksel etkinlikler yapılmatadır.

İnançlar: Hindular, Karotoya Nehri'nde yıkanırlarsa kendilerini günahlarından koruyacaklarına inanırlar. Öte yandan Müslümanlar, diğer dindar insanlarla birlikte, ihsanlarını Mahisawar Mezarına verirlerse, Mahisawar'ın tarımlarına refah sağlayacağına inanırlar. Ayrıca Mahisawar tapınağının Mahasthangarh bölgesini kutsal kıldığına inanmaktadırlar.

Sanatsal eserler: Yerel zanaatkarlar, daha büyük Mahasthangarh bölgesinde Nakshi Kantha sallamak, odun oymak, çanak çömlek üretmek, geleneksel havlu örmek, Shital Patti vb. gibi çok sayıda el işi veya sanatsal çalışma yapmaktadırlar.

Edebi Çalışmalar: Pundronagara şehrinin adının geçtiği Brahmi yazıtı gibi çeşitli Antik ve Ortaçağ'dan kalma edebi eserler vardır. En önemli Sanskrit metinlerinden biri olan *"Vallalcharita"* (M.S. 13. yüzyıl civarı) ve *"Karatoya Mahatmayam"*, "Mahasthan or Mahasnan" 'Büyük bir Banyo Yeri (Shila Devi'nin Ghatı, Hinduları banyo yeri olan Karotoya Nehrini belirtmek anlamında kullanılmıştır) adlarının ilk anıldığı yerlerdir.

Diğer yandan, Mahasthangarh kalesinde bulunmuş ve Hicri 1096 yılına tarihlenen bir Senad (Müslüman bir yöneticinin idari karanamesi) 'Mastangar', adını ortaya çıkarır. Dahası, Mahasthangarh kalesinde bulunmuş Sanskritçe, Arapça ve Farsça yazıtlar, Mahasthangarh miras alanlarının edebi tanıklığını taşımaktadır.

SONUÇ

Bangladeş tarihsel ve kültürel cazibe merkezleri ve atraksyonlarıyla dolu bir sit alanları ülkesidir. Güneydoğu Asya'da nüfusu aşırı artan ve yükselen bir ülkesidir. Büyüleyici kırsal manzarası, iklimi ve mevsimleri kapsayan Muson iklimi ile tanınır. Bangladeş, Güneydoğu Asya'nın yoğun nüfuslu, zengin tahıl ve tarım ülkelerinden biridir. Tropikal bir Muson iklimine sahiptir ve aşırı yağış, yüksek sıcaklıklar, genellikle aşırı nem ve mevsimsel değişiklikler ile ayırt edilir.

Bangladeş, olağanüstü evrensel değere sahip çok sayıda miras alanına sahiptir. Bangladeş'te, hemen hemen tüm miras alanları kırsal alanlarda bulunmaktadır ve çoğunluğu çiftçi olan ve ana ekonominin yerel küçük tarımsal işletmeler olduğu dezavantajlı gruplarla bir arada yaşamaktadır. Yerel topluluktan pek çok kişi, hatta Bangladeş'teki ziyaretçiler bile, potansiyel bir Dünya Mirası Alanı içinde veya yakınında yaşadıklarını çoğu kez bilmezler.

Bu tezin araştırma alanı Bangladeş'in kuzeybatsında yer alan Karatoya Nehri'nin batı kıyısındaki Bogura bölgesinde bulunan Mahasthangarh kalesidir. Mahasthangarh kalesi doğu yönünden Karatoya Nehri tarafından büyük oranda korunurken diğer üç yönden ise hendekler yardımıyla korunmaktadır. Kalenin sur duvarları kuzeyden güneye yaklaşık 1.523 m, doğudan batıya 1.371 m ölçülerinde kerpiç ve tuğladan yapılmıştır. Duvar kalınlığı ortalama 4,5 m genişliğindedir. Kalenin toplam alanı 208 hektar civarındadır. Müze Müdürlüğü bunun sadece 10 hektarın almış ve yerel halktan arazi almaya devam etmektedir. Kale bölgesinde yaklaşık olarak 1.200 aile arasında 15.000 kişi yaşamaktadır. Bölgedeki insanların çoğu, % 95 oranında çiftçilikle uğraşırken, geri kalanı da ticaretle ilgilenmektedir. Yüzey buluntuları bölgenin tarihi çağların başlangıcından, Ortaçağ'ın başlarına kadar yerleşim gördüğünü desteklemektedir. Ancak kalenin büyük kısmı ekim alanlarının ve modern yerleşimlerin altındadır.

Mahasthan, şüphesiz Bengal'deki en iyi bilinen ve en ünlü antik şehir bölgesidir. Şehrin geçmişi M.Ö. 4. yüzyıla kadar uzanmakta ve şehir Pundra Krallığı'nın eski başkenti aynı zamanda idari merkezi olmuştur. Küresel bağlamda, Mahasthan ve çevresi, Bengal Deltası'nın eski uygarlıklarının kültürel gelişiminin yanı

sıra kronolojik tarihin anlaşılmasına yardımcı olan Güney Asya'nın en eski kale şehir merkezlerinden biri ve potansiyel bir miras alanıdır.

Bengal Deltası, Bangladeş'in çoğunu ve Hindistan Yarımadası'nın en doğudaki limanı olan Batı Bengal, Hindistan'ı kucaklayan dünyanın en büyük deltasıdır. Antik dönemde, ve M.Ö. 325'te Büyük İskender'in işgali sırasında deltasal Bengal, Yunan ve Roma dünyasında *Gangaridai* (Ganj bölgesi halkı) olarak tanımlanmış ve bu Gangaridai, Yunan ve Latin yazarlar tarafından Hindistan alt kıtasında güçlü bir millet olarak betimlenmiştir (Majumdar, 1971).

Eski literatür ve gezginlerin hesapları ve arkeolojik bulgular, büyük Mahasthan bölgesinin çevredeki bölgelere ihraç edilen bol miktarda tarımsal ürün içeren zengin bir tahıl ambarı olduğunu söylemektedir. Çinli gezgin Huen Tsang'a göre (M.S. 7. yüzyılda Mahasthan bölgesini ziyaret etmiştir), alçak ve ıslak toprağın büyük bir potansiyel tarımsal zenginlik sunduğu nehrin yakınında bulunan Mahasthan ve Batı Hindistan'dan binlerce hacı oraya yaşamaya gelmiştir (Jacoqueminet ve diğerleri, 2001: 34). Bu tip tarımsal zenginliğe, M.Ö. 3. ya da 2. yüzyıldaki Mahasthan Brahmi yazıtında değinilmiştir.

Güncel olarak yerel köylüler yılda iki yada üç çeşit tahıl üretmektedir; pirinç, tüm yıl boyunca ve kuru mevsimde rabi veya kış mahsulü yetiştirilen başlıca mahsullerdir. Kuru mevsimde (Ekim-Mart), kuyulardan, büyük doğal göllerden ve Karatoya nehrinden sağlanan tarım suyu ile desteklenmektedir. Karatoya, büyük Mahasthan bölgesinin sulanmasına katkıda bulunan ve bölgeler arası bağlantıyı sağlayan önde gelen bir nehirdir. Karatoya Nehri ile yerel topluluk arasında yakın bir ilişki vardır.

Her ne kadar birkaç bilim insanı Mahasthan'ı ziyaret etmiş ve Mahasthangarh'daki eski kalıntıların birçok kez tanımlanmasına ve ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmuştur. Ancak Alexander Cunningham, Mahasthan'ın kalıntılarını 1879'da Pundravardhana'nın başkenti olarak zekice tanımlayan/keşfeden ilk Avrupalı bilim adamı olmuştur. İlk sistematik kazı, Hindistan Arkeolojik Araştırması (ASI) tarafından 1928-29'da Mahasthangarh kalesinde yapılmıştır. 1992'nin sonlarında, Bangladeş hükümeti ile Fransa arasında, Mahasthangarh'daki arkeolojik araştırmalarda yeni bir dönem başlatan bir anlaşma imzalanmıştır. Her sezon Şubat ayında yeniden başlayan ortak kazı çalışmalarına başlamışlardır. Ortak

girişim ekibi, Mahasthangarh kalesinin doğu surunda uygun stratigrafik bağlamlarında M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğinden M.S. 18. yüzyıla kadar 22 katmana sahip 18 kültür ve yapı tabakasını ortaya çıkarmıştır.

Miras bölgesi Mahasthangarh, somut ve somut olmayan miras dahil olmak üzere hem kültürel hem de doğal mirasın Üstün Evrensel Değerine sahiptir. En eski şehir merkezi Mahasthangarh, 1999 yılında UNESCO Dünya Kültür ve Doğal Miras Geçici Listesi'ne şu kriterler temelinde yazılmıştır: (ii), (iii), (Ref. No. 1208). Mahasthangarh miras sit alanında, yaşayan gelenekler yada etkinlikler (Shila Devi'nin Ghatı'ndaki fuar festivali, Mahisawar'ın Mezarı'ndaki dini festival), inançlar (Karatoya nehrinde banyo yapmak ve Mahisawar'ın mabedi), Sanatsal çalışmalar (Nakshi Kantha dokumak, Shital Patti, ahşap oyma, geleneksel havlu dokuma, seramik üretme) ve Edebi eserler (Brahmi yazıtı,Vallalcharita, Karatoya şiiri Mahatmayam, Sened, Arapça ve Farsça yazıtlar) gibi Altıncı Kriteri (VI) karşılayan çeşitli değerler vardır. Taraf Devlet (Bangladeş hükümeti) Mahasthangarh'ı Dünya Mirası Listesine kaydetmek için diğer iki kriter (ii) ve (iii) ile birlikte Altıncı (vi) kriteri içermelidir. Çünkü UNESCO danışma organı ve Dünya Mirası Bilim Kurulu, bu kriteri diğer kriterlerle bağlantılı olarak değerlendiriyor.

Şu anda Mahasthangarh miras alanları, kültürel ve doğal miras alanlarının ana akarsu gelişimi için hala münferit bir sorun olarak kaldığı farklı türde ciddi tehditler ve zorluklarla karşı karşıyadır. Öte yandan, ne yazık ki, Miras Alanı Yönetiminin (HSM) kapsamlı bir resmi planı ve politikası yoktur ve açıkça tanımlanmış çekirdek bölge ve tampon bölge sınırları yoktur. Ayrıca, günümüz ve gelecek nesiller için sürdürülebilir miras koruması sağlayacak akademik arkeolojik alan yönetimi yönergeleri de bulunmamaktadır. Bunların yanı sıra neredeyse her yıl UNESCO ve diğer hükümet ve sivil toplum kuruluşları ve hissedarlar tarafından birçok çalıştay, seminer, toplantı düzenlenmektedir.

Bangladeş, yüksek sıcaklık, yoğun yağış, aşırı nem ve oldukça belirgin mevsimsel değişimlerle karakterize bir tropikal iklim ülkesidir. Bu tür bir iklim, kültürel mirasın neredeyse % 100'ünü oluşturan eski tuğladan yapılmış yapıların korunması için uygun değildir. İklimsel faktörlerin yanı sıra, bazı kültürel faktörler de ülkenin somut kültürel mirasının bozulmasından sorumludur. Bazen kültürel faktörler doğal faktörlerden daha güçlüdür. Ülkedeki diğer birçok miras alanı gibi,

Mahasthangarh da Üstün Evrensel Değerine zarar veren ve onu azaltan çeşitli tehdit ve zorluklarla karşı karşıyadır. Örneğin; Mahasthan ve çevresinde son zamanlarda ilgili toprakların sahipleri ve ortakları tarafından höyükler üzerinde vandalizm o kadar güçlü ve canlı ki, bugünkü hızında devam ederse, beş yıl kadar sonra bu höyükler tamamen yok olacak. Bu nedenle, bu tahribatı durdurmak için çok acil bazı önlemlerin alınması gerekmektedir.

Dahası, birçok höyüğün üzerinde ve Mahasthangarh surunun hemen yanında yeni yerleşim yerleri geliştirildi. Taşınır kültür varlıklarının yasadışı ticareti, Bangladeş gibi üçüncü bir dünya ülkesinde yaygın bir olgudur. bu nedenle, birçok yönden görkemli mirasımızı her geçen gün kaybediyoruz. Ayrıca tuğladan yapılmış anıtlarda su kütükleri, tuzluluk, biyolojik büyüme vb. bu kültürel varlıkların bozulmasına neden oluyor.

Bunların dışında miras alanlarının estetik değerleri koruma sürecinde gerektiği gibi korunmamaktadır. Bunların dışında miras alanlarının estetik değerleri koruma sürecinde gerektiği gibi korunmamaktadır. Ülkede ayrıca bir ulusal miras yönetimi planı bulunmamaktadır. Bu nedenle, tüm miras alanlarının etkin bir şekilde korunması ve yönetimi için sorunların uygun şekilde tanımlanması ve fikir verici önlemlerin alınması zorunludur.

Mahasthangarh bölgelerinde, mevcut site yönetimi süreçleri yeterli değildir ve yeterince verimli değildir. Verimli ve sürdürülebilir yönetimin önünde birçok engel vardır, özellikle koruma ve koruma yönetimi alanındaki bazı temel engeller yetersiz, verimsiz ve deneyimsiz insan gücüdür. Topluluk katılımı politikası ve arazi edinimi planı tamamen yoktur ve paydaşların birbiriyle bağlantısı yetersizdir. Yetersiz yıllık bütçe ve uygun olmayan personel eğitimi, uygun yönetimin önündeki en büyük engellerden biridir. Mevcut araştırma, yerel topluluktan pek çok kişinin, hatta hem kale içinde hem de kaleyi çevreleyen Mahasthangarh'taki ziyaretçilerin bile, genellikle Dünya Miras Sitesi'nde potansiyel bir perspektif içinde veya yakınında yaşadıklarını veya çalıştıklarını bilmediklerini ortaya çıkarmıştır.

Büyük Mahasthan bölgesi turizm potansiyeline sahiptir. Ancak sürdürülebilir ve etkili bir turizm planı ve politikası yok. Saha bir turizm alanı olarak tanınmamaktadır ve miras alanlarının büyük bir kısmı mevcut topluluktan alınmamaktadır. Turizm altyapısı ve tesisleri ulaşım, konaklama, yemek satış yerleri,

ATM standı ve yerel rehberler vb. gibi ya yetersizdir ya da yoktur. Yerinde yorumlama ve tesis dışında yorumlama ve ayrıca basılı ve elektronik medyada desteğin eksik olması gibi engeller Mahasthangarh bölgesinde turizmin gelişmesini engellemektedir.

Köy/Kırsal turizm, Nehir turizmi ve Evde Konaklama programının yerel topluluklara ve bölgesel yönetime sosyo-ekonomik ve altyapısal fayda sağlayacağı rahatlıkla varsayılabilir. Bu turizmler Mahasthangarh bölgesindeki yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Yoksulluk, Mahasthan mirasının yok edilmesinin başlıca nedenlerinden biridir. Mahasthangarh bölgesindeki herhangi bir turizmin, turizmin ana amacının Mahasthangarh'ın somut ve somut olmayan mirasını korumak, teşvik etmek ve yönetmek olduğunu hatırlaması gerektiği söylenebilir.

Bangladeş gibi gelişmekte olan bir ülke bağlamında, Paydaşlar Mahasthan'ın kültürel mirasının eğitim, ulusal veya bölgesel işlevler yoluyla korunmasında ve teşvik edilmesinde ve toplumda kültürel mirasın değeri ve kültürel mirasın önemi hakkında farkındalık yaratmada değerli bir rol oynayabilir. Şimdiki ve gelecek nesillerin iyiliği için korumak, işbirliği ve paydaşların katılımı, miras yönetimi planlama sürecindeki ana konulardır. Araştırmada, sürdürülebilir miras korumanın genel olarak diğer ilgili paydaşların katılımı ve özellikle yerel toplulukların ve yönetiminin büyük ölçüde aktif role dayandığı belirtilmiştir.

Saha yöneticisinin bir ön paydaş listesi hazırlaması ve ilgili miras alanlarıyla ilgili endişeleri daha sonra çeşitli kategorilere ayırması gerekir. Örneğin; yerel hükümet kurumları, STK'lar, yerel işletmeler ve turizm endüstrileri, beklenmedik çatışmalardan kaçınmak için paydaşların çıkarları ve miras yönetimi planlaması ile ilgili bir fayda ve risk listesi oluşturmalıdır. Arkeoloji Departmanı (DoA) ve Sit Alanı Yöneticisi ile arazi sahibi arasında yerel çatışmaların ortaya çıktığı araziyi satın almadan miras alanlarını korumak istemektedir. Mahasthan'ın şu anki Alan Başkanı ve Bangladeş Hükümeti Arkeoloji Departmanı, ilgili potansiyel paydaşlarla işbirliği, diyalog, karar alma sürecine dahil olmak, yönetim faaliyetlerine katılmak ve taleplerine saygı duymak yoluyla dahil olmalıdır.

Mahasthangarh'ın mevcut bağlamında, site yönetim ekibi, paydaşların ve topluluğun sahipliğini artırmanın yanı sıra, yönetim planlamasının kalitesini artırmak, bilinçlendirme, eğitim ve kampanyayı oluşturarak miras yönetimine güven ve olası

çatışmaları veya olumsuz etkileri azaltmak için yerel veya ev sahibi topluluk ve diğer potansiyel paydaşları dahil etmelidir.

Saha yönetiminden ve turizm faaliyetlerinden elde edilen sosyal, kültürel ve ekonomik faydalar, istihdam fırsatlarının eğitimi ve yaratılması yoluyla mevcut yerel veya ev sahibi toplulukların kadın ve erkeklerine her düzeyde eşit olarak dağıtılmalıdır. Miras alanı gelirinin önemli bir kısmı, özellikle turizmden olan gelir, öncelikli olarak miras alanı çevresindeki alan yönetimi faaliyetlerine, sosyo-ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına tahsis edilmelidir. Şantiye Müdürü yerel veya ev sahibi insanları miras alanı tercümanları ve rehberleri olarak görevlendirmelidir.

Mahasthangarh miras sahasının Çekirdek Bölgesi ve Tampon Bölge sınırının acilen net bir şekilde tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Çekirdek Bölgesi ve Tampon Bölge sınırlarının tanımlanması, Miras varlıklarının etkili ve sürdürülebilir bir şekilde korunmasının oluşturulması için temel bir gerekliliktir. Üstün Evrensel Değeri ileten tüm nitelikleri dahil etmek ve mülkün bütünlüğünü ve/veya özgünlüğünü sağlamak için sınırlar çizilmelidir. Mahasthangarh'ın peyzaj ve saha dağılımı, tampon bölge ve çekirdek bölge sınırını belirlemek için gereklidir. Bir tampon bölge, Mahasthangarh miras alanının estetik değerlerini ve OUV'sini yönetmeye ve korumaya yardımcı olan önemli bir araç olabilir.

Alan Başkanı Mahasthangarh'ın kültürel peyzajını oluşturan doğal miras da dahil olmak üzere kalıntılara etkili koruma sağlamak için daha büyük Mahasthangarh bölgesinde imar sistemi geliştirebilir. Saha yöneticisi, miras durumunu ve toruizmin gelişimini koruyarak sürdürülebilir korumayı amaçlayan Mahasthangarh bölgesinin çeşitli bölgelerine ayrılabilir. İmar sistemi, Basu Vihar, Bhihar Dhap, Gokul Med, Govinda vita ve Korotoya Nehri dahil olmak üzere Mahasthan çevresindeki kültürel peyzajın estetik değerlerini ve OUV'sini koruyabilir ve koruyabilir.

Kale alanında, kuzey surdan (Jahazghat mevkii) güneye (Mezar bölgesi) aynı hizada yer alan antik yerleşim ve anıtların doğu kesiminde yer aldığı söylenebilir. Öncelikle, kısa vadeli plan bağlamında, DoA ve Şantiye Yöneticisi bu doğu kısmını duvar sınırı ile korumalı ve gelir elde etmek için bilet sistemi ile turizmi geliştirmelidir.

Düzenli saha bakımı ve izleme faaliyetleri, Mahasthangarh kale bölgesinde hırsızlık, vandalizm ve kaza sonucu meydana gelen hasarları kontrol edebilir ve

önleyebilir, ayrıca personel ve ziyaretçilerin güvenliğini sağlayabilir. Bu program, küçük olanların büyümesini kontrol edebilir ve aslında birçok büyük sorunun oluşmasını önleyebilir.

Bangladeş bağlamında, özellikle Mahasthangarh miras alanı bağlamında, çoğu potansiyel miras alanının etkin yönetimi için plan ve politika almak gereklidir. Potansiyel miras alanlarının yönetimi, ulusal Miras Yasası ve uluslararası standartlar temelinde düzenli izleme ile iyi planlanmış ve uzun vadeli bir politika olmalıdır. Bir Saha yönetim planı ayrıca mirasın korunması için uygun bir yasal, kurumsal ve idari temel sağlamalıdır. Her potansiyel miras varlığının, bir varlığın Üstün Evrensel Değerinin tercihen katılımcı yollarla nasıl korunması gerektiğini belirten uygun bir yönetim planı olmalıdır.

Mahasthan ve Çevresinin, bütünlüğünü ve özgünlüğünü korumak adına korunması, yönetilmesi ve düzenli olarak izlenmesinin yanı sıra, UNESCO Dünya Mirası listesine dahil edilmek üzere sitenin olağanüstü evrensel değerini yaygın bir şekilde tanıtmak için etkili site yönetimi kılavuzlarına acil bir ihtiyaç vardır ilgili paydaşların aktif rolü ve işbirliği.

Mahasthangarh miras alanı bağlamında, yerel topluluklar sitenin önemli bir parçasıdır çünkü miras alanları, tarım toplumu olan yerel sakinlerle çevrilidir. Arkeolojik alanlara ve anıtlara hangi faktörlerin zarar verebileceğini daha iyi anlayabilirler. Yerel halkın insanları site yönetim ekibine resmi görevli olarak katılma fırsatı bulursa ve Mahasthangarh'ın miras alanlarının önemini anlarsa, zarar verici faaliyetleri fark edecek ve bu tür hasarı ilgili makamlara bildireceklerdir. Dolayısıyla, halkın katılımı olmadan sürdürülebilir miras yönetimi ve korunması oldukça imkansızdır. Arkeoloji Departmanı (DoA) Mahasthangarh bölgelerinden Halkın Katılımı politikasının etkin bir Şekilde uygulanmasına başlamalıdır.

Her ziyaretçi doğal olarak sevimli bir karşılama ve kazara herhangi bir sorunla ilgili desteği takdir eder. Müze personeli ve rehber, ziyaretçilere, hırsızlıktan veya istenmeyen hasarlardan korunmakla birlikte, karşılanması ve yardım edilmesi gereken konuklar olarak davranmalıdır. Tuvaletler, koltuklu gölgeli alanlar dahil tesislerin saha sınırları içinde sağlanması esastır. Öte yandan, Mahasthangarh kalesinde veya Mahasthan müzesinin yakınında bir tercüme merkezi kurulmalı ve siteye gelen ziyaretçiler tarafından açıkça görülebilir hale getirilmelidir. Mahasthan Çocuk

kitapları, broşürler, hediyelik eşyalar, kitapçıklar, mirasın önemi ile ilgili genel kitaplar gibi eğitim materyallerini yayınlamak ve her siteden ve Müze kapısından temin etmek. Başarılı bir ziyaretçi yönetimi için öncelikle site yöneticisi ziyaretçilerin beklentilerini, ihtiyaçlarını ve memnuniyetlerini belirlemelidir.

Yorumlama, eğitim, yayın ve araştırma, etkili ve sürdürülebilir miras yönetimi için önemli faktörlerdir. Sit alanı Yöneticisi, DoA'nın yardımıyla sit alanında kalıcı bir araştırma ve eğitim merkezi kurmalı ve ziyaretçilere ve araştırma ilgi alanlarını sağlayan eğitim materyalleri ile düzgün bir şekilde yorumlamalı ve düzenli yayın yapmalıdır. Bunlarla birlikte sit alanın uzun süreli eğitim programı düzenlemeye ve yerel eğitim kurumlarının (Okul, Kolej, Üniversite ve Medrese) bu fonksiyonlardan yararlandığından emin olmaya ihtiyaç vardır. Sit alanı yöneticisi ayrıca yerel zanaatkar,el sanatları ustası, rehber, müze çalışanı ve sit alanı yönetim takımı eğitmek için etkili eğitimle farklı tiplerde yetenek çeşitleri geliştirebilmenin yanı sıra sitlerin çevresinde yer alan toplulukların sosyo-ekonomik durumunu geliştirmek için uygun istihdam fırsatları oluşturabilir.

Büyük Mahasthangarh bölgesinde Mahasthan miras alanının estetiğinin ve Üstün Evrensel Değerlerinin tanıklığını taşıyan sayısız önemli somut olmayan kültürel miras bulunmaktadır. Bangladeş hükümeti ve Saha Yöneticisinin DoA'sı, korumayı sağlamak için gerekli önlemleri almalı ve UNESCO Sözleşmesine (2003) göre daha büyük Mahasthan bölgesinde bulunan Somut Olmayan Kültürel Mirasın bir veya daha fazla envanterini geliştirmeli ve bu envanterler düzenli olarak güncellenmelidir.

Sürdürülebilir miras yönetimi amaçları yürütmek için bir çalışma planı yada programı ve tüm yönetim aktivitelerini adım adım, uygun Şekilde hedeflemeyi gerektirir. Çalışma planı miras alanları için yıllık, kısa vadeli (5 yıl), orta vadeli (10 yıla kadar) ve uzun vadeli (25-30 yıl) yönetim amaçları ve hedefleri geliştirilmelidir. Site Yöneticisinin, planlama sonuçlarına ulaşmak için tüm kamu ve özel sektör paydaşları arasında ekip çalışması, destek ve tutarlılık geliştirmesi gerekir. Yönetim planı düzenli olarak güncellenmelidir ve kilit paydaşlarla görüşülerek değiştirilebilir. Her kısa, orta ve uzun vadeli plan-politikanın, paydaşlarla bir dizi atölye çalışması yoluyla tüm yönetim planının revizyonu ile birlikte yıllık bazda oluşturulması gerekir. Miras Alanının kapsamlı Site yönetimi, yazılı sınırlar ve Tampon bölge içindeki

anıtların korunmasına bağlıdır; ortamlarının korunması ve iyileştirilmesi; yaşam boyu eğitim için halka sunumu; eğitim ve araştırmanın teşvik edilmesi.

Son olarak 1968 tarihli mevcut Eski Eser Yasası (1976'da değiştirildi) korumak ve yönetmek için yeterli değildir. Bangladeş'in miras alanı. Yasa, Mahasthan ve çevresine ait mirasın yeterli koruma ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak için revize edilmelidir.

KAYNAKÇA

Aas, C., Ladkin, A., & Fletcher, J. (2005). Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals of Tourism Research*, 32(1): 28–48. doi:10.1016/j.annals.2004.04.005

Agrawal, R.C. M. (2002). *Conservation of world heritage monuments and management in India*. ICOMOS, pp. 113-116. In: "XIII Asamblea General del ICOMOS. Actas" (eng).

Ahmed, B. & Islam, M. N. (2011). *The Mahasthan Hoard II of Silver Punch-Marked Coins.* Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Ahmed, N. (1975). *Mahasthan*. Dhaka: Bangladesh Govt. Press.

Ahmed, N. (1981). *Mahasthan.* Dacca: Department of Archaeology and Museums, Government of the Peoples' Republic of Bangladesh.

Ahmed, N. (1997). *Mahasthan Mainamati Paharpur,* (in Bangla). Dhaka: Department of Archaeology.

Ahmed, N. (2012). "Mankalir Bhita Mosque". *Banglapedia: National Encyclopaedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Ahmed, N. (1979). *Bangladesh Archaeology 1979.* 1(1). Dhaka: Department of Archaeology and Museums.

Ahmed, S. (1960). Inscriptions of Bengal. *Varendra Research Society*. vol. IV. Rajshahi.

Ahmad, Y. (2006). The scope and definitions of heritage: From tangible to intangible. *International Journal of Heritage Studies. 12*(3): 292-300.

Ahmed, I. & Jahan, N. (2013). Rural Tourism-Prospects in Rustic Bengal. *European Journal of Business and Management*. 5 (16): 163-171.

Alam, S. (1990). Historicity of “Po-Shi-Po Vihara": An Inquiry into the Antiquity of Bihar Dhap, District Bogra, Bangladesh. *Bulletin of the Deccan College Post-Graduate and Research Institute.* 50 (1): 127-134.

Alam, S., and Alam, M., (2001). Ceramics from Mahasthan. *First Interim Report 1993-1999, France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 342-426). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Alamgir, K. (2011). *Sultanate Architecture of Bengal an Analysis of Architectural and Decorative Element.,* New Delhi: Kaveri Books.

Alamgir, K. (2014). Mankalis Dhap Mosque, Mahasthangarh, Bogra, Bangladesh; Was It a Mosque-Madrasah?. *Proceedings of South Asian History Conference* (pp. 66-73). Patiala: Punjabi University.

Allchin, F. R. And B. Allchin. (1968). *The Birth of Indian Civilization.* Harmondsworth: Penguin Books.

Allchin, F. R. (1995). *The Archaeology of Early Historic South Asia-The Emergence of Cities and States*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ali, A. & Saheb, K. M. (1986). *Memoris of Gaur and Pundua, Government of West Bengal*. Calcutta.

Ali M., and Bhattacharjee, S. B. (1986). *Archaeological Survey of Bogra District*. Dacca: Directorate of Archaeology and Museums.

Bari, k. G. M. Lutiful (Ed.), (1979). *Bangladesh District Gazetteer Bogra*. Dacca: Bangladesh Govt. Press.

Barua, B. M. (1934). The Old Brahmi Inscription of Mahasthan. *Indian Historical Quarterly*. Calcutta: The Calcutta Oriental Press. pp. 57-66.

Bandopadhyay, R., (1928). *Bangalar Itihas, (in Bengali).* (revised ed. 1971, vol. I). Kolkata: Nababharat Publishers.

Banerji, R.D. (1918). Some Unpublished Records of the Sultans of Bengal. *The Journal of the Bihar and Orissa Research Society.* Vol. 4: 178-190.

Barnes, M. R. (1981). Preservation of Archaeological Sites through Acquisition. *American Antiquity.* 46(03): 610–618. doi:10.2307/280605.

Beveridge, H. (1878). The Antiquities of Bagura (Bogra). *Journal of the Asiatic Society of Bengal.* XLVII (I) No. I: 88-95.

Beavon, O. S. K. (1977). *Central Place Theory: A reinterpretation.* New York: Longman

Bhandarkar, D. R. (1931). Mauryan Brahmi Inscription of Mahasthan. *Epigraphy Indica.* XXI (14): 83-91.

Bhattacharya, A. K. (2015). Sculpture. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php/Sculpture (20.07.2020).

Bhuiyan, M. H. (2015). Bihar Dhap. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php/Bihar_Dhap (25.06.2020).

Blasco López, M. F., Recuero Virto, N., Aldas Manzano, J., & Garcia-Madariaga, J. (2018). Tourism sustainability in archaeological sites. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. 8(3): 276–292. doi:10.1108/jchmsd-09-2016-0051

Boussac, F. M. and Alam, S. (2001a). Beads. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 427-476). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Boussac, F. M. and Alam, S. (2001b). Coins. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 229-264). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Bott, A. L., Grabowski, S., & Wearing, S. (2011). Stakeholder Collaboration In A Prospective World Heritage Area: The Case of Kokoda and The Owen Stanley Ranges. *Cosmopolitan Civil Societies Journal. 3 (2).* ISSN: 1837-5391. Sydney: UTSe Press.

Breuil, J-Y., Salles, J-F., Rahman, M. H., & Alam, M. S. (2001). Radiocarbon dates from Mahasthangarh. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 219-228). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Brief, P. (2012). *Role of Museums in Education and Cultural Tourism Development.* Kyiv: Ukrainian Committee of ICOM,

Buchanan-Hemilton, F. (1833). *A Geographical, Statistical and Historical Description of the District, or Zila of Dinajpur in the Province, or Saubah of Bengal*. Calcutta: Baptist Mission Press.

Burra Charter, (1979 & 2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Burra: COMOS, Australia.

Chakrabarti, D. K. (1988). *A History of Indian Archaeology: From the Beginning to 1947*. New Delhi: Munsiram Manoharlal.

Chakrabarti, D. K. (2001). *Ancient Bangladesh*. Dhaka: The University Press Limited.

Chakrabarti, D. K. (1995). Post-Mauryan States of Mainland South Asia (c. BC 185-AD 320). *The Archaeological of Early Historic South Asia: The Emergence of Cities and States* (pp. 274-326). Editor F. R. Allchin. Cambridge: Cambridge University Press.

Chakravarti, P. C. (1943). Economic Conditions. *The History of Bengal* Vol. 1. (pp. 642-669). Editor R. C. Majumdar. Dacca: University of Dacca,

Chowdhury, A. M. (2015). Varendra, *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php/Varendra, (15.06.2019).

Chowdhury, A. M. (1967). *Dynastic History of Bengal* (c. 750-1200 A.D.). Dacca: Asiatic Society of Pakistan (Bangladesh).

Chowdhury, A. M. (1978). Pundra/Pundra-Vardhana Bhukti in Early Bengal Epigraphs. *History and Society-Essays in Honour of Professor Nihar Ranjan Ray* (pp. 295-310). Editor Debi Prasad Chattaopadhyaya. Calcutta: K.P. Bagchi and Company.

Chowdhury, S. (2015). Terracotta Art. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Terracotta_Art, (25.05.2020).

Cleere, H. (2010). Management plans for archaeological sites: a world heritage template. *Conservation and Management of Archaeological Sites*. 12 (1): 4-12.

Cotte, M. (2015). How can UNESCO World Heritage Criteria be applied to the "Windows to the Universe" Sites? *Proceedings of the International Astronomical Union*. 11(A29A): 121–123. doi:10.1017/s174392131600257x

Cunningham, A. (1882). *Report from a tour in Bihar and Bengal in 1879-1880 From Patna to Sunargang* (pp. 104-117). Calcutta: Archaeological Survey of India.

Cunningham, A. (1982). Report of a Tour in Bihar and Bengal in 1879-80 from Patna to Sunargaon. *Archaeological Survey of India Reports.* Vol. XV. Delhi: Indological Book House.

Dani, A. H. (1961). Muslim Architecture in Bengal. Dacca: Asiatic Society of Pakistan (Bangladesh).

Das, G. K. (2001). *Historical Mahasthan* (in Bangal), Dhaka: KumKum Jennira Kumu.

Dikshit, K. N. (1928-29). Excavations at Mahasthan. *Archaeological Survey of India-Annual Report.* pp. 88-97.

Driscoll, C., & Starik, M. (2004). The Primordial Stakeholder: Advancing the Conceptual Consideration of Stakeholder Status for the Natural Environment. *Journal of Business Ethics,* 49(1): 55–73. doi:10.1023/b:busi.0000013852.62017.0e

Elaigne, S., (2001). Ceramics from Mahasthan. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 265-272). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Eaton, R. M. (1993). *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760*, Berkeley: University of California Press.

Faruque, M.HS. (2014). River Research Institute. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=River_Research_Institute, (20.06.2020).

Feilden, B., Jokilehto, J. (1998). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Roma: ICCROM

Government of Bangladesh, (2016). *Pratnabarta.* 1(1). Dhaka: Department of Archaeology.

Giovine, M. A. (2014). World Heritage List: Criteria, Inscription, and Representation. *Encyclopedia of Global Archaeology* (pp. 7885–7894). Editor Claire Smith. New York: Springer. doi:10.1007/978-1-4419-0465-2_365

Grenville, J. ed. (1999). *Managing the historic rural landscape*. London; New York, Routledge: English Heritage.

Ghosh, S. (2015). "Pundravardhana". *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Pundravardhana, (31.08.2019).

Ghosh, R. (1996). Pundravardhana In the First Phase of Urbanization (4th Century B.C. - 3rd Century A.D.) — A Study. Proceedings of the Indian History Congress. Vol. 57: 199-209.

GHF. (2012). Global Heritage in the Peril: Sites on the Verge. *Global Heritage Fund*. Archived from the original on 20 August 2012. http://www.globalheritagefund.org/images/uploads/docs/GHFAsiaHeritageinPeril050112_lowres.pdf, (28.09. 2020).

Gill, S. (1999). Mahasthangar: A Riverine Port in Ancient Bengal, Archaeology of Seafaring. *The Indian Ocean in the Ancient Period (*pp.154-72). Editor H. P. Ray. Delhi.

Gfeller, A. E. (2017). UNESCO, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value: Value- Based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions. *Conservation and Management of Archaeological Sites*. 19(3): 238–240.

Hackenberg, R. (2002). "Closing the gap between anthropology and public policy: The route through cultural heritage development." *Human Organisation.* 61(3): 288-298.

Hajialikhani, M. R., (2008). A Systematic Stakeholders Management Approach for Protecting the Spirit of Cultural Heritage Sites. *ICOMOS 16th General Assembly and Scientific Symposium*. Quebec.

Haque, E. (1998). Maritime Activities and the Indigenous Traditions of Boat Building in Ancient and Mediaeval Bengal. *Journal of Bengal Art*- 3: 243-262.

Haque, E. (1984). Introduction. *The Islamic heritage of Bengal.* Editor G. Michell. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).

Hamza, A.S. & Irfan, M. (2018). Tourism Village Expansion in The Concept of Sustainable Tourism Development (Indonesia Experience*). Journa Notariil*. 3 (1): 1-12.

Hasan, S. M. (2001). *Bangladesher Muslim Purakirti* (in Bangla). Dhaka: Mawla Brothers.

Hasan, S. M. (1987). *Gaud and Hazrat Pandua.* Dhaka: Islamic Foundation Bangladesh.

Hasan, S. M. (1984). Classification of Mosques according to ground plans. *The Islamic Heritage of Bengal* (pp. 146-154). Editor George Michel. Peris: UNESCO.

Haque, E. (2007). Sculpture. *Archaeological Heritage.* Cultural Survey of Bangladesh series-1. Editor Sufi Mustafizur Rahman. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Hossain, M. M., (2006). *Mahasthan: Anecdote to History*. Dhaka: Dibyaprakash.

Hossain, M. M., (1995). A Preliminary Study on the Pottery from Mahasthangar. *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh 40* (1): 167-186.

Hossain, M. S., (2011). *Planning and Management for Mahasthan Heritage Site* (A comprehensive development plan for a tentatively listed world heritage site). Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Hossain, M. M., (1999). Recent Discovery of Hoard of Punch-marked Coins at Mahasthangar. *Journal of Bengal Art. 4 (1)*: 477-483.

Hossain, M. M. (2009). "Fifteen-Domed mosques of Bangladesh". *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh.* l4(1): 60-65.

Hussain, D. (2012). History: Early Sultanate Period. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=History, (20.02.2019).

ICOMOS. (1990). *Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*. http://www.icomos/icahm/documents/charter.html, (25.01.2019).

ICOMOS. (1987). Charter for The Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987), Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington DC. https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf, (14.05. 2020).

ICOMOS. (1993). *Tourism at World Heritage Sites: The Site Manager's Handbook,* World Tourism Organization Madrid.

Imam, Abu. (1966). *Sir Alexander Cunningham and the Beginnings of Indian Archaeology.* Dacca: Asiatic Society of Pakistan (Bangladesh).

Jacqueminet, C., Allemand, C., Pedoja, K. (2001). Paleoenvironment and Present Envirnment of Mahasthan, Bangladesh. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 19-60). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Jamal, T., & Stronza, A. (2009). Collaboration Theory and Tourism Practice in Protected Areas: Stakeholders, Structuring and Sustainability. *Journal of Sustainable Tourism.* 17(2): 169–189. doi:10.1080/09669580802495741

Karim, A. (1992). *Corpus of the Arabic and Persian Inscriptions of Bengal.* Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Karim, A. (1960). *Corpus of the Muslim Coins of Bengal (Down to A.D. 1538),* Dacca: Asiatic Society of Pakistan (Bangladesh).

Karim, A. (1977). *Banglar Itihas Sultani Amol* (History of Bengal Sultanate Period). Dhaka: Bangla Academy.

Karim, A. (1959). *Social history of Muslim in Bengal* (Down to A.D. 1538). Dacca: Asiatic Society of Pakistan.

Karim, A. (2012a). Islam, Bengal. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Islam,_Bengal (20.06.12019).

Karim, A. (2012b). The Turks. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Turks,_(15.10.2018).

Karim, A. (2012c). History. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=History (15.10.2018).

Karim, M. R. (2012). Sultani Coins. *Banglapedia: National Encyclopaedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Khan, A. M. (1998). "Mankalir Kunda Dhap Masjid, Mahasthangar". *Pratnatattva*. 4 (1): 55-64.

Khandakar, M.A.T. (2014). Bangladesh Water Development Board. *Banglapedia: National encyclopedia of Bangladesh* (2nd ed.). Editor Sirajul Islam. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh. http://en.banglapedia.org/index.php?title=Bangladesh_Water_Development_Board (25.06.2020).

Kloos, M. (2017). Heritage Impact Assessments as an Advanced Tool for a Sustainable Management of Cultural UNESCO World Heritage Sites: From Theory to Practice. *Going Beyond*. pp. 335–350. doi:10.1007/978-3-319-57165-2_24

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı (1983). Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Kanun Numarası-2863, Sayı : 18113, Tertip : 5 Cilt : 22 Sayfa : 444. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (12.06.2020).

Lal, M. (1984). *Settlement History and Rise of Civilization in Ganga-Yamuna Doab (from 1500 BC to 300 AD).* Delhi: B. R. Publishing Corporation.

Landorf, C. (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies.* 15(6): 494–510. doi:10.1080/13527250903210795

Legge, J. (tr.), (1886). *A Record of Buddhist Kingdoms, Being an Account by the Chinese Monk Fa-Hien of His Travels in India and Ceylon (AD 399-414).* Oxford: Clarendon Press.

Lilley I. (2014). International Committee on Archaeological Heritage Management (ICAHM) (Cultural Heritage Management). *Encyclopedia of Global Archaeology*. Editor C. Smith. New York, NY: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0465-2_1247

Majumdar, R. C. (1927). *Ancient Indian Colonies in the Far East- Vol.1*. Champa, Lahore: Punjab Sanskrit Book Depot.

Majumdar, R. C. (1943). *The History of Bengal-Vol.1. Hindu Period (Ed.)*. Dacca: The University of Dacca.

Majumdar, R.C., (1971). *History of Ancient Bengal*, (Reprint 2005). Kolkata: Tulshi Prakashani,

Majumdar, R.C. (1971). Rise of Gauda and Vanga. *The History of Bengal, vol-1, Hindu period* (2nd ed. pp. 47-59). Editor R.C. Majumdar. Lohanipur, Patna-3: N.V. publication.

Martin, O. & Piatti, G. (Ed.) (2009). World Heritage and Buffer Zones. *25th World Heritage Paper*. UNESCO World Heritage Centre.

Mason, R., & Avrami, E. (2002). Heritage Values and Challenges of Conservation Planning. *Management Planning for Archaeological Sites: An International Workshop Organized by the Getty Conservation Institute and Loyola Marymount University,*

*19–22 May 2000 (*pp. 13-26.*).* Editors Teutonico, J. M. and Palumbo. *Corinth, Greece*. Los Angeles: Getty Conservation Institute,

Mate, M. S. (1998). *A history of Water Management and Hydraulic Technology in India (1500 BC to 1800 AD).* Delhi: B. R. Publishing Corporation.

Merriman, N. J. (2010). The Role of Museums. Editor Donald L. Hardesty. *ARCHAEOLOGY* – Volume II (pp.271-287). EOLSS Publications.

Mc Kercher, B., Cros, D. H., (2002). *Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management.* New York: the Haworth Hospitality Press.

Millar, S. (2006). 'Stakeholders and community participation'. *Managing world heritage sites (*pp. 37-55*)*. Editors A. Leask & A. Fyall. Oxford: Elsevier.

Mitchell, R.K., Agle, B.R., & Wood, D.J. (1997). Toward A Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What Really Counts. *Academy of Management Review. 22*(4): 853–886.

Mitra, H. (1922). A note on the Newly Discovered Bogra Stone Inscription, *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. XVIII: 439-443.

Muganda, M., Sirimal, A. & Ezra, P. M. (2013). The Role of Local Communities in Tourism Development: Grassroots Perspectives from Tanzania. *Journal of human ecology*, (Delhi, India). 41(1): 53-66. doi:10.1080/09709274.2013.11906553

Mukherjee, B.N. (1992). *Coins and Currency System in Gupta Bengal* (c. 320-550 AD). New Delhi: Harman Publishing House.

Nuryanti, W. (1996). Heritage and Postmodern Tourism. *Annals of Tourism Research*. Elsevier. 23 (2): 249-260.

O'Donnell, C. J. (1875). Note on Mahasthan Near Bagura (Bogra), Eastern Bengal. *Journal of the Asiatic Society of Bengal.* Vol. XLIV, I (II): 183-186.

Pedersen, A. (2002). *Managing Tourism at World Heritage Sites: A Practical Manual for World Heritage Site Managers*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

Phillips, Geo. (1895). Mahuan's Account of the Kingdom of Bengala (Bengal). *Journal of the Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (pp. 523-535). Cambridge: Cambridge University Press

PMI, (2017). A Guide to The Project Management Body of Knowledge (PMBOK-Guide), 6th Edition. USA: Project Management Institute.

Prasad, I. (1970). History of Mediaeval India (3rd edition). Allahabad: Indian Press.

Prideaux, B., Timothey, D. J. & Cooper, M. (2009). Introducing River Tourism: Physical, Ecological and Human Aspects. *River Tourism* (pp.1-23). Editors Bruce Prideaux and Malcolm Cooper. Oxfordshire: CAB International.

Rahman, S. M. (2000a). Preliminary Report on Trial Excavations at Govinda Bhita and Khansher Dhap in Mahasthan Region. *Pratnatattva.* 6 (1): 33-38.

Rahman, S. M. (2000b). *Archaeological Investigation in Bogra District* (from early historic to early medieval period). Dhaka: The International Centre for Study of Bengal Art.

Rahman, S. M., (2007a). Coins and Currency System. *Archaeological Heritage,* Cultural Survey of Bangladesh series-1. Editor Sufi Mustafizur Rahman. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Rahman, S. M., (2007b). Pottery. *Archaeological Heritage,* Cultural Survey of Bangladesh series-1. Editor Sufi Mustafizur Rahman. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Rahman, S. M., (2007c). Beads, Amulets and Pendants. *Archaeological Heritage,* Cultural Survey of Bangladesh series-1. Editor Sufi Mustafizur Rahman. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Ramachandan, K. S. (1936-37). *Mahasthan Excavation.* Delhi: Archaeological Survey of India - Annual Report.

Ramachandan, T. N. (1990, Reprint), *Annual Report of the Archaeological Survey of India - A Review*. 1936-37: 51-54. Delhi: Swati Publication.

Raverty, Major H. G. (tr), (1881). Tabakat-I-Nasiri: A General History of the Muhammadan Dyanasties of Asia, Including Hindustan, from A. H. 194 (810 AD) to A. H. 658 (1260 AD) and the Irruption of the Infidel Mughals into *Islam by the Maulana, Minhaj- Ud-din, Abu-Umar-I-Usman.*Vol. I. London: Gilbert and Rivington.

Ray, N. (1356 B.S.). *Bangalir Itihasa, Adi Parva* (in Bengali), Calcutta: Amarboi & Mediafire.

Rodwell, D. (2002). The World Heritage Convention and the Exemplary Management of Complex Heritage Sites. *Journal of Architectural Conservation,* 8(3): 40–60. doi:10.1080/13556207.2002.10785326

Rowland, B. (1967). *The Art and Architecture of India: Buddhist, Hindu, Jaina.* London: Penguin Books.

Roychoudhuri, B. (1990). *The Political History of Bengal to the Rise of the Pala Dyansty.* Calcutta: Sankskrit Pustak Bhander.

Roy, N. (1972). *Bangalir Itihas, Adi Parba,* (in Bengali), reprint 2005. Colcutta: Dey's Publishing,

Roy, S. N. (1961). *The Story of Indian Archaeology.* New Delhi: Archaeological Survey of India.

Roy, T. N. (1983). *The Ganges Civilization.* New Delhi: Ramanand Vidya Bhawan.

Salles, F. J. and Alam, S. ed. (2001). *First Interim Report 1993-1999*. France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh. Dhaka: Department of Archaeology.

Salles, F. J. and Alam, S. ed. (2018). *Second Interim Report 1993-1999*. France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh. Dhaka: Department of Archaeology.

Salles, J. F. (1999). Excavations at Mahasthangarh: New Evidence of Contacts with the Ganges Valley. *Journal of Bengal Art* 4 (1): 25-32.

Salles, F. J. and Alam, S. (2001). The Archaeology of Mahasthan Historical and Environmental Perspectives. *First Interim Report 1993-1999.* France-Bangladesh Joint Venture Excavations at Mahasthangarh (pp. 1-18). Dhaka: Department of Archaeology.

Saklayen, G. (2003). *Bangladesher Sufi Sadhak*. Dhaka: Islamic Foundation.

Sarkar, J. (ed.), (1979). *History of Bengal, vol. II, (Muslim Period).* Patna: Academia Asiatica.

Shanewaz, A. K. M., (1999). *Mudra O Shila lipite ModdoJuger Banglar Somaj-Sonskriti (1200-1538 CE).* (in Bengali). Dhaka: Bangla Academy.

Showrove, S. U. (2007). Terracotta Art. *Archaeological Heritage*, Cultural Survey of Bangladesh series-1. Editor Sufi Mustafizur Rahman. Dhaka: Asiatic Society of Bangladesh.

Sen, P. C. (1912). *Bogurar Itihas vol. 1 and 2* (in Bengali). Calcutta: Rangpur Sahitya Parisad.

Sen, P. C. (1929). Mahasthan and its Environs. *Varendra Research Society Monograph no. 2.* Rajshahi: Varendra Research Society.

Siddiq, M. Y. (2017). *Arabic and Persian Inscriptions of Bengal,* (with 607 plates). Dhaka: International Center for Study of Bengal Art.

Sircar, D.C. (1965). Select Inscriptions Bearing On Indian History And Civilization, (edited) Vol. 1. Calcutta: University of Calcutta.

Smith, M. L. (2001). The archaeological hinterlands of Mahasthangarh Observations and Potential for Future Research. *First Interim Report 1993-1999; France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh* (pp. 61-73). Editors Safiqul Alam and Jean-François Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Stovel, H. **(**1995**).** "Monitoring at World Heritage Sites". *ICOMOS Canada Bulletin.* l (4)(3): 15-20.

Sullivan, S. (2004). Managing Cultural Heritage Sites: Some Parameters for Success. *Conservation of Ancient Places on the Silk Road: Proceedings of an International Conference on the Conservation of Grotto Sites* (pp.8–18). Editor N. Agnew. Los Angeles: Getty Conservation Institute.

Sullivan, S. (1997). The Management of Ancient Chinese Cave Temples: A Site-Management Training Course at The Yungang Grottoes. *Conservation of Ancient*

Places on the Silk Road: Proceedings of an International Conference on the Conservation of Grotto Sites (pp. 28–40). Editor N. Agnew. Los Angeles: Getty Conservation Institute.

Tarafdar, M. R. (1965). *Husain Shahi Bengal*. Dacca: Asiatic Society of Pakistan.

Teutonico, J. M., & Palumbo, G. eds. (2002). *Management Planning for Archaeological Sites: An International Workshop Organized by the Getty Conservation Institute and Loyola Marymount University, 19–22 May 2000, Corinth, Greece*. Los Angeles: Getty Conservation Institute.

Thomas, E. (1866). *The Initial Coinage of Bengal, Introduced by the Muhammadans*, (on their conquest of the country), A.H. 600 to 800 (A.D 1203-1397). Heartford: Printed by Stephen Austin, Fore Street.

Tinty, P. G. (1996). On the Brahmi Inscription of Mahasthan, *Journal of Bengal Art* 1 (1): 33-38.

Trigger, G. B. (1989). *A History of Archaeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management.* 21(6): 613–633.

UNESCO (1988). Guidelines for the Management of World Heritage Sites. http://whc.unesco.org/en/141, (20.05. 2019).

UNESCO World Heritage Centre. (1992-2021). The Criteria for Selection. https://whc.unesco.org/en/criteria/ (05.01.2021)

UNESCO Operational Guidelines (2019). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Paris: World Heritage Center.

Volay, L. (2001). Exploration at Parasuram's Palace Site 1995. *First Interim Report 1993-1999, France-Bangladesh joint venture excavations at Mahasthangarh (*pp. 477-495*).* Editors Safiqul Alam and J.F. Salles. Dhaka: Department of Archaeology.

Wheeler, R. E. M. (1976). *My Archaeological Mission to India and Pakistan.* London: Thames and Hudson.

Willems, A., Thomas, S., Castillo Mena, A., Čeginskas, V., Immonen, V., Kalakoski, I., … Mazel, A. D. (2018). *Teaching Archaeological Heritage Management. Towards a Change in Paradigms. Conservation and Management of Archaeological Sites.* 20(5-6): 297–318. doi:10.1080/13505033.2018.1559423

Yacob, S., Erida, Siregar, P. A. ve Kasuma J. (2020). A Model of Rural Tourism Visiting Intention: Tourism Impact and Local Community With Competitive Advantage Perspective In Jambi Province, Indonesia. *Journal of Critical Reviews*. 7 (12): 1225-1230.

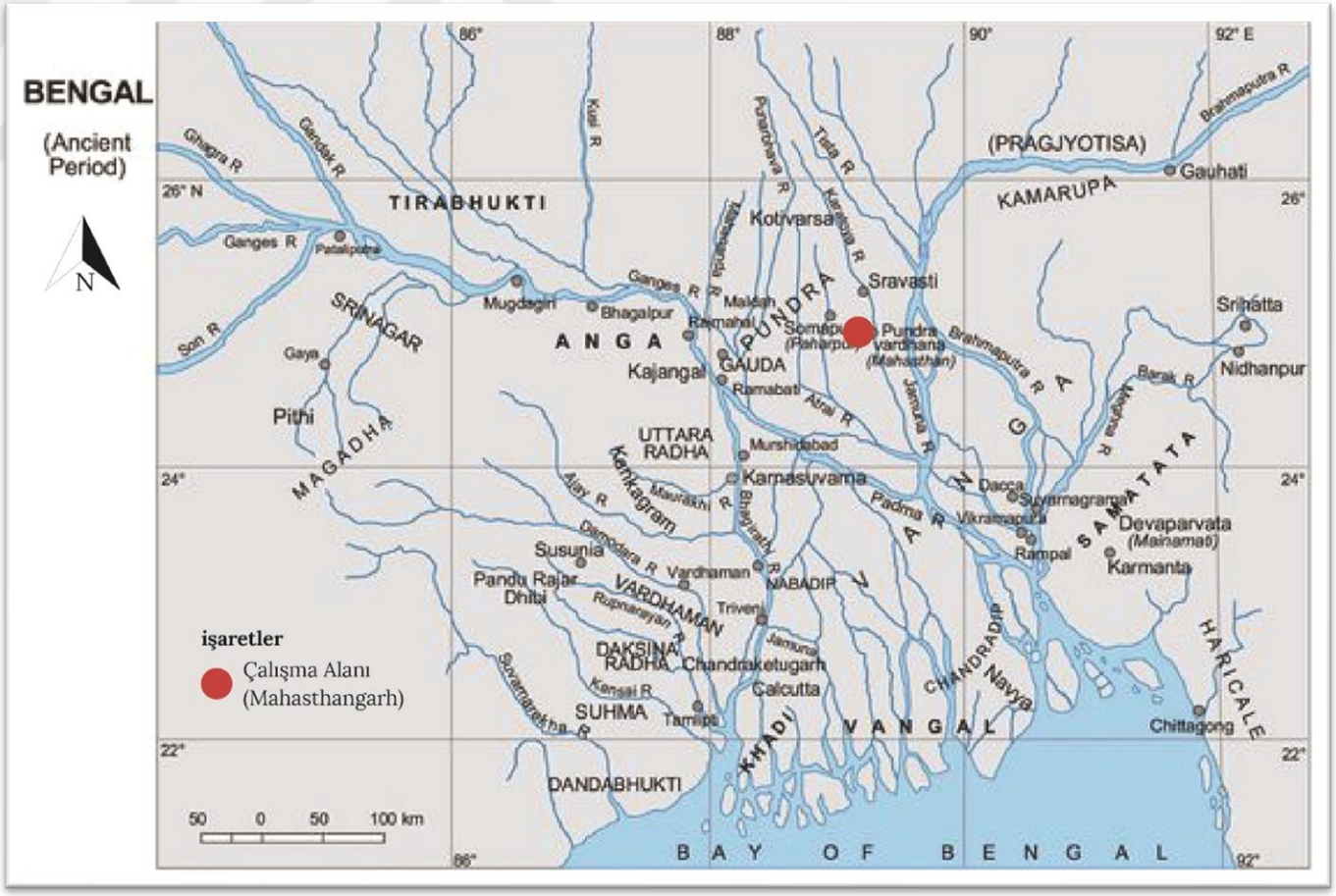
Yaqub Ali, A.K.M. (2008). "Pundranagara: an Emporium of North Bengal", *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh (Humanities).*53 (1): 83-95.

Zakaria, A.K.M. (1984). *Bangladesher protnosompod* (Bangla book). Dhaka: Dibbo Publication.

Zakaria, A.K.M. (1979). Ikhtiyar-Ud-Din Muhammad Bhktiyar's Expedition to Tibet. *Bangladesh Archaeology 1979* 1(1). (pp. 159-190). Editor Nazimuddin Ahmed. Dhaka: Department of Archaeology and Museums.

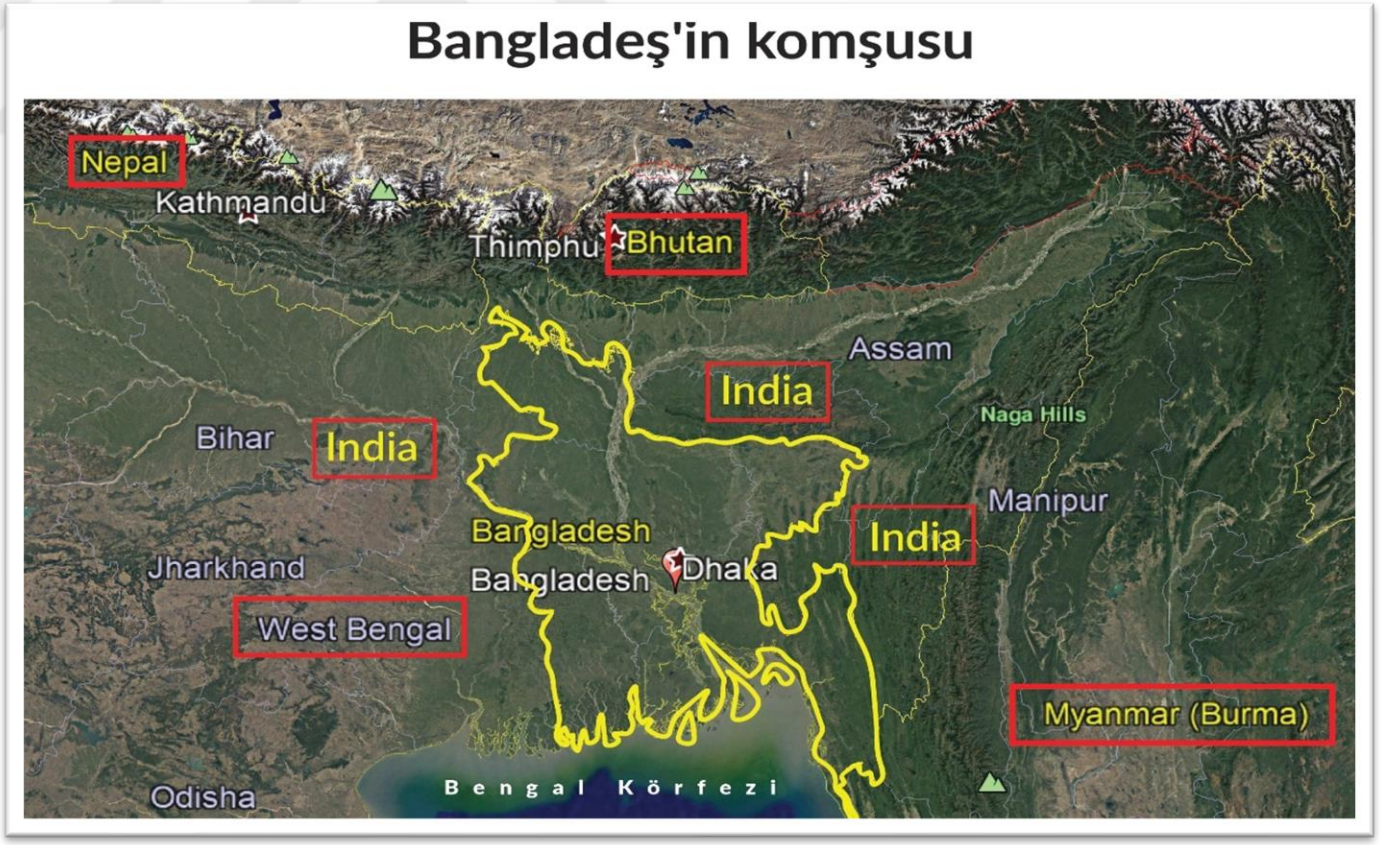
EKLER

EK 1: Eski Bengal Haritası ve Çalışma Alanını Gösteren

Kaynak: Asiatic Society of Bangladesh.

EK 2: Bangladeş'in Komşu Ülkesini Gösteren Harita

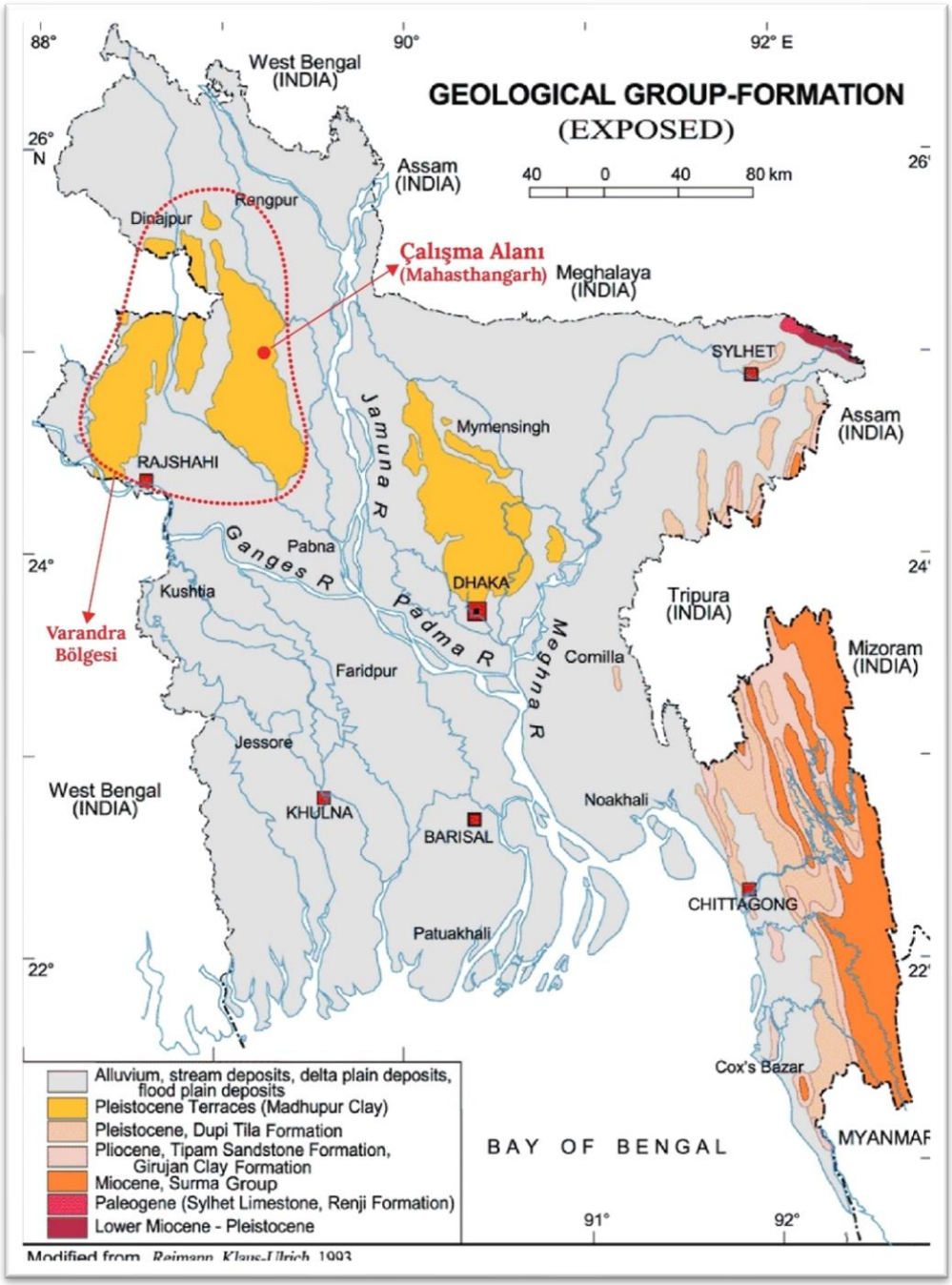
Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHAN.

EK 3: Dünya Haritası'nda Türkiye ve Bangladeş'i Gösteriyor

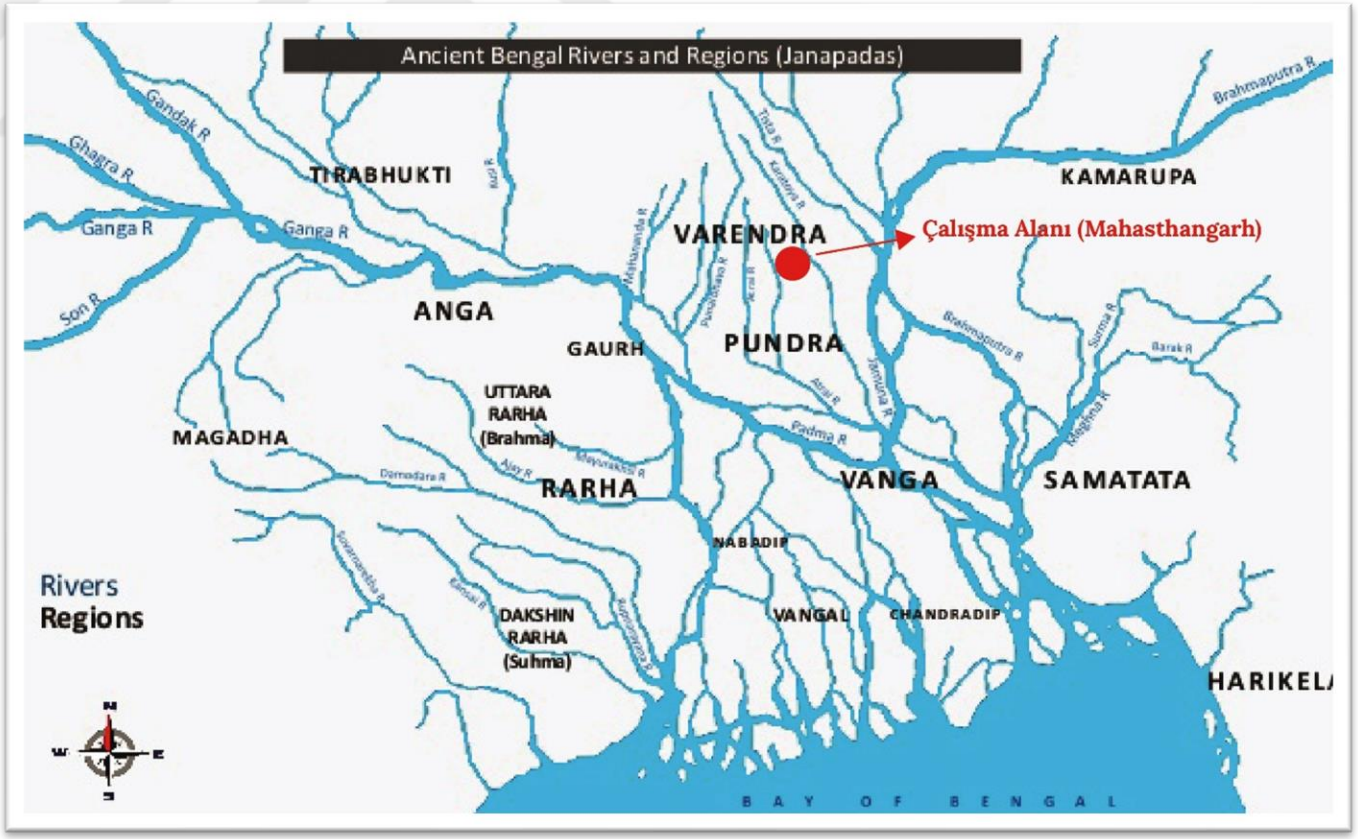
Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHA

EK 4: Verendra Bölgesini ve Çalışma Alanını Gösteren Bangladeş'in Jeolojik Oluşum Haritası

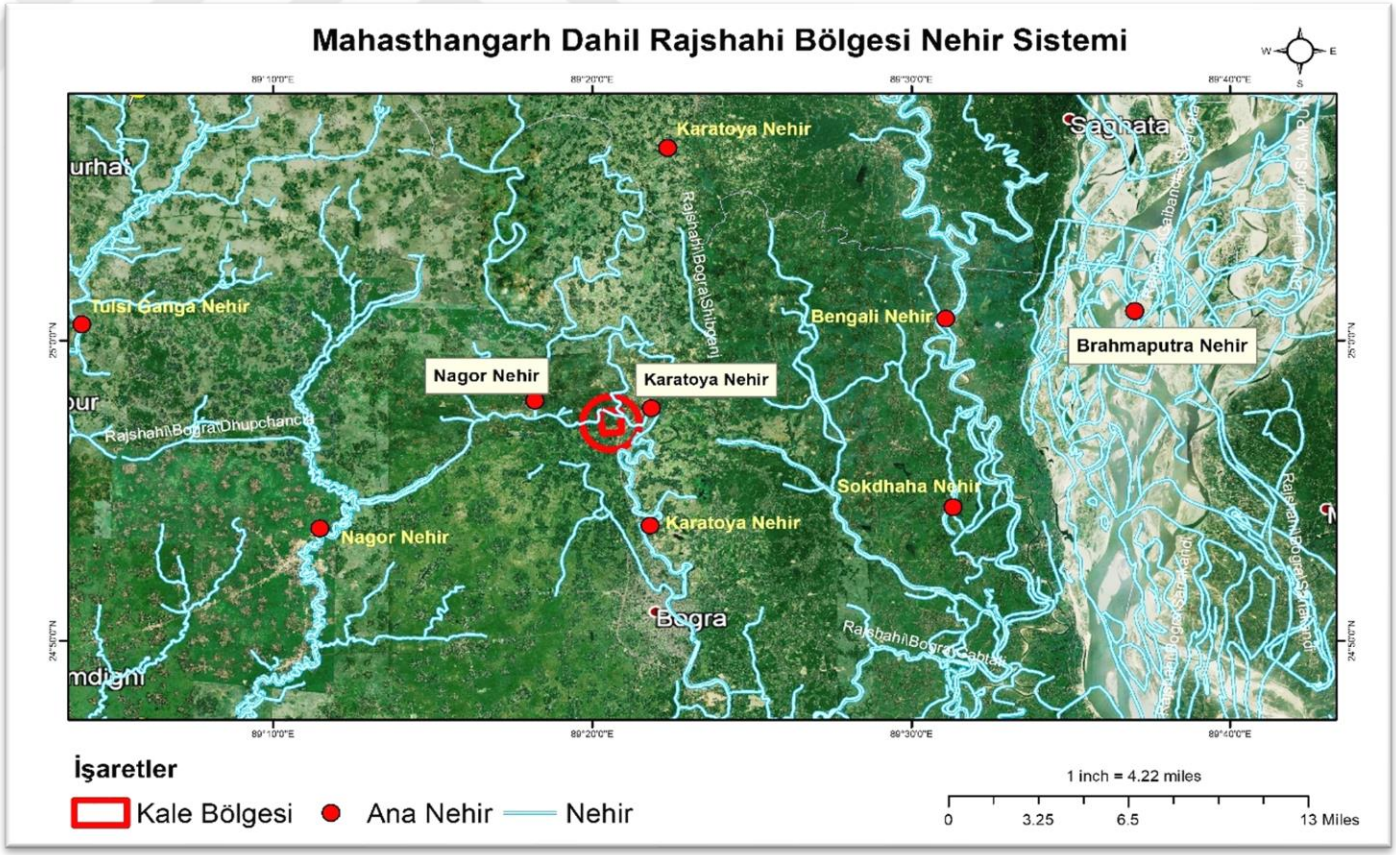
Kaynak: https://www.maps-bangladesh.com

EK 5: Eski Bengal'in Nehir Sistemi ve Farklı Janapadas (Eyalet)

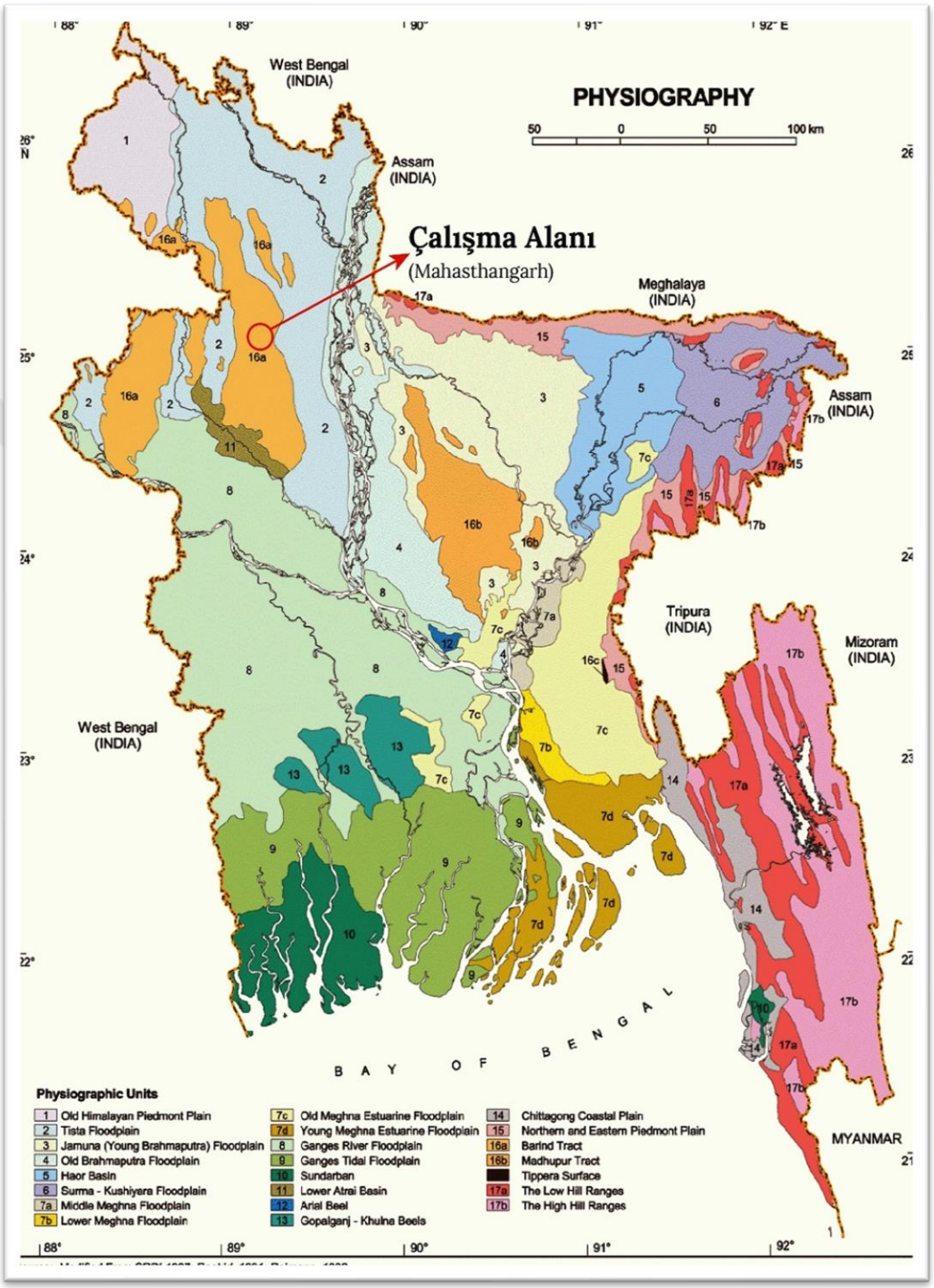
Kaynak: https://www.maps-bangladesh.com

EK 6: Mahasthangarh'ın Nehir Sistemi ve Çevresi

Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHAN.

EK 7: Bangladeş Fizyografik Haritası

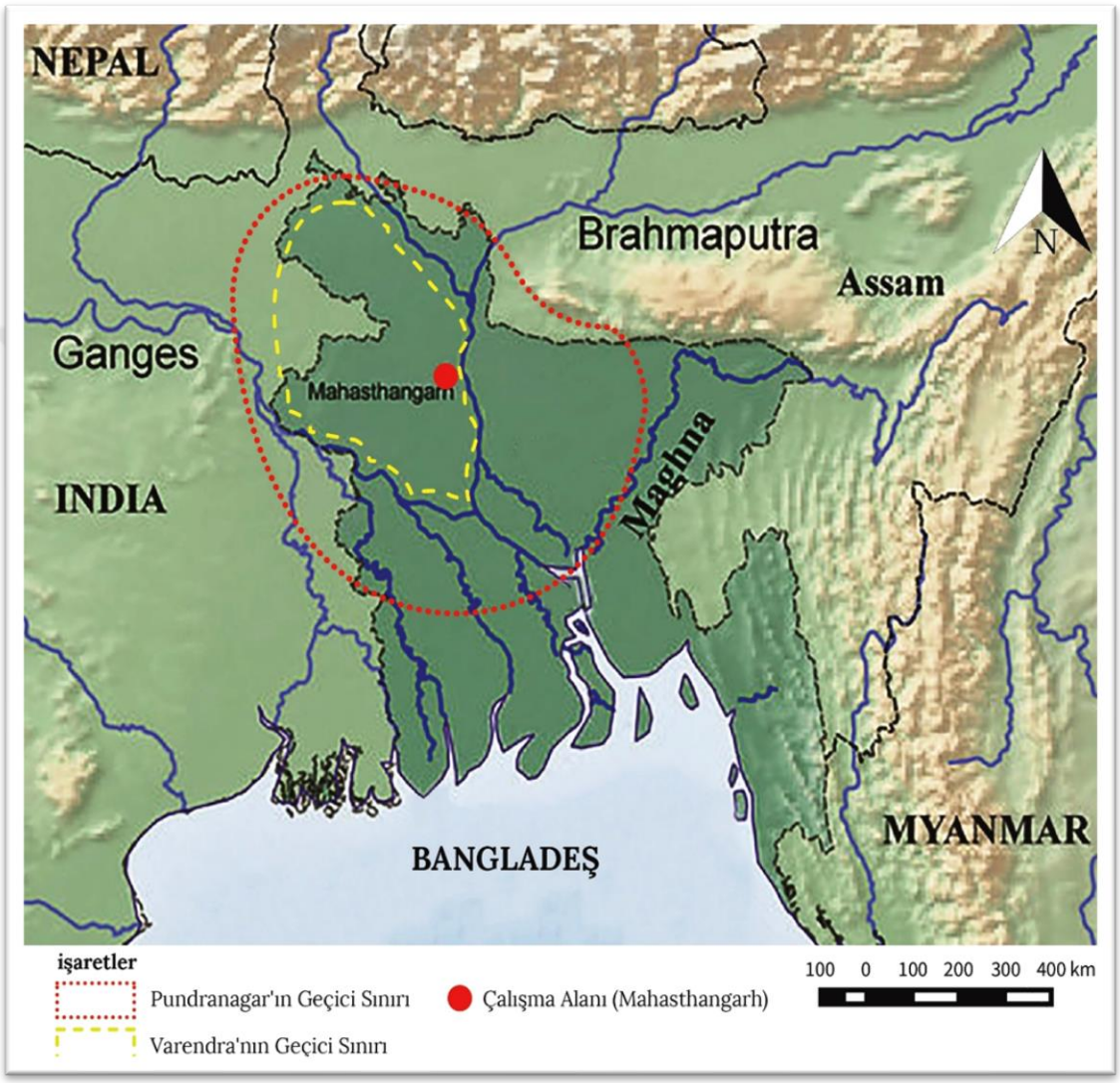
Kaynak: https://www.maps-bangladesh.com

EK 8: Bangladeş Arkeolojik Siteleri ve İki UNESCO Dünya Mirası Alanı ve Çalışma Alanını Gösterir

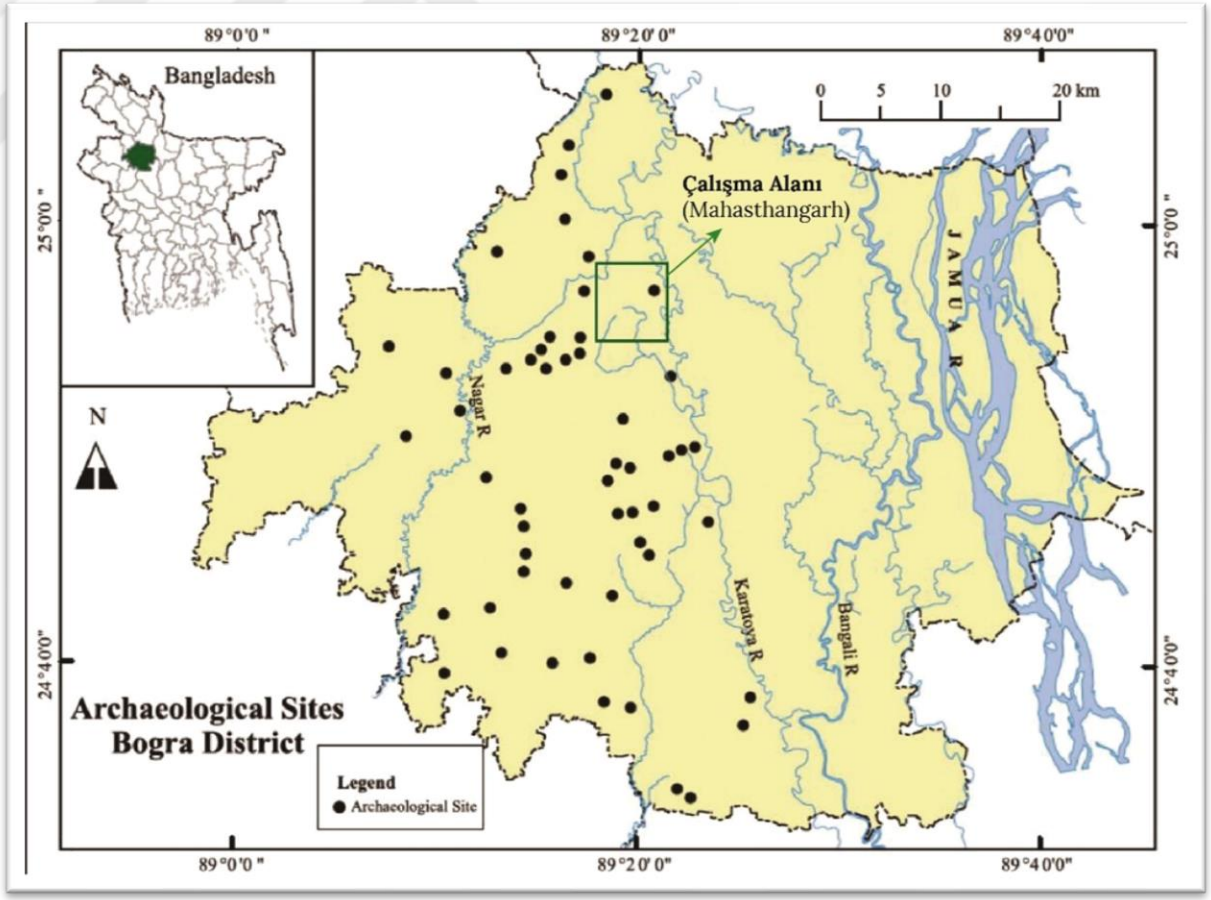
Kaynak: Asiatic Society of Bangladesh.

EK 9: Pundranagara ve Verendra Bölgelerinin Geçici Sınır Çizgisini Gösteren Harita

Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHAN

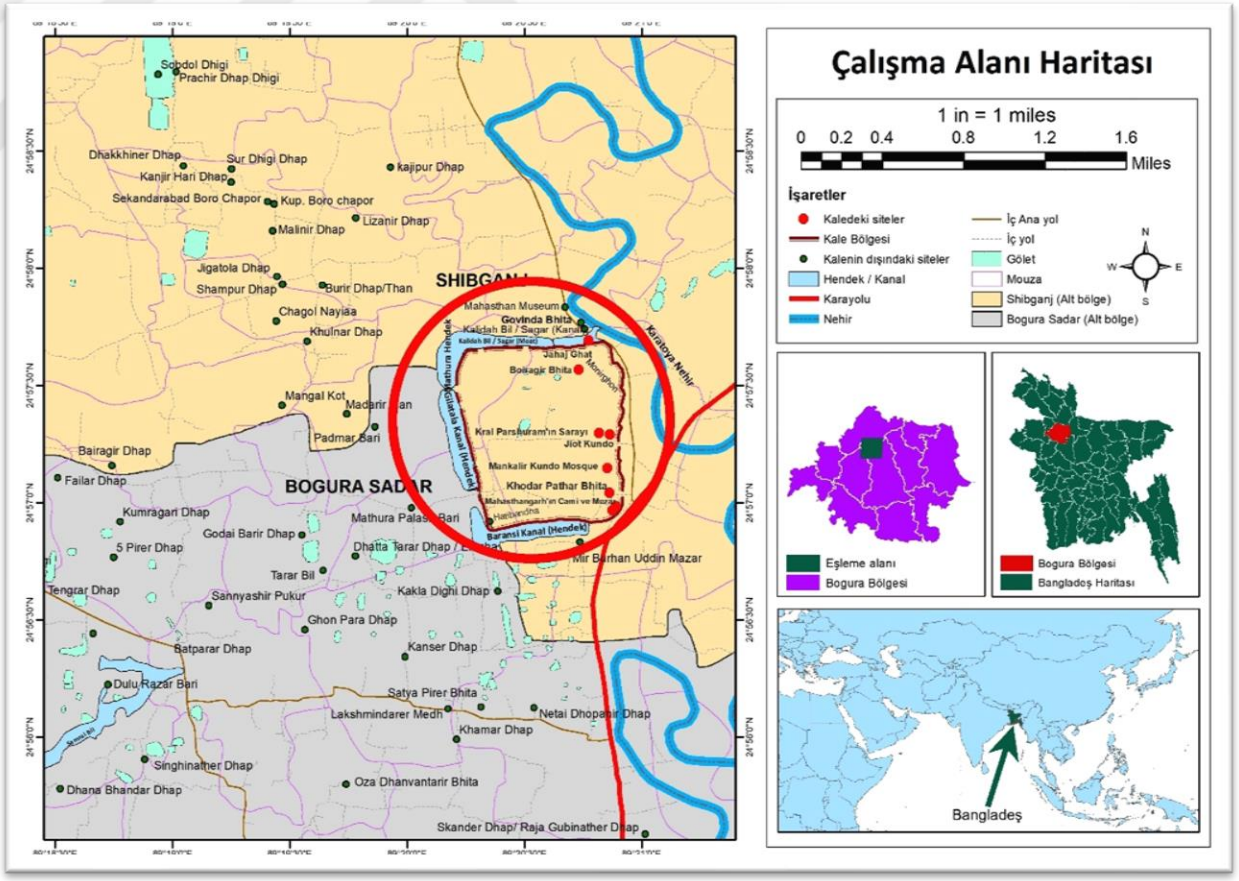
EK 10: Bogura Bölgesi'nin Arkeolojik Siteleri

Kaynak: Rahman, 2007: 57.

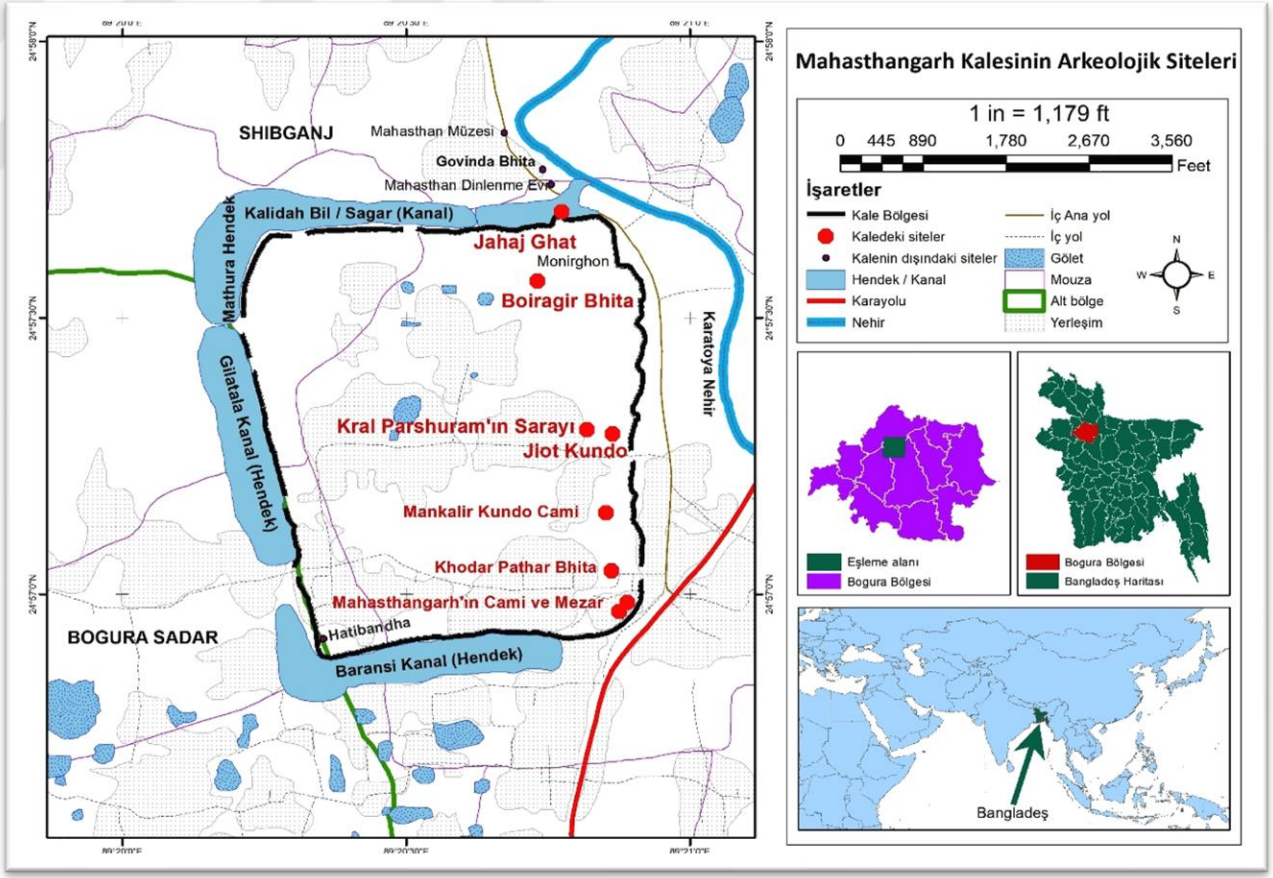
ek s. 10

EK 11: Çalışma Alanı Haritası

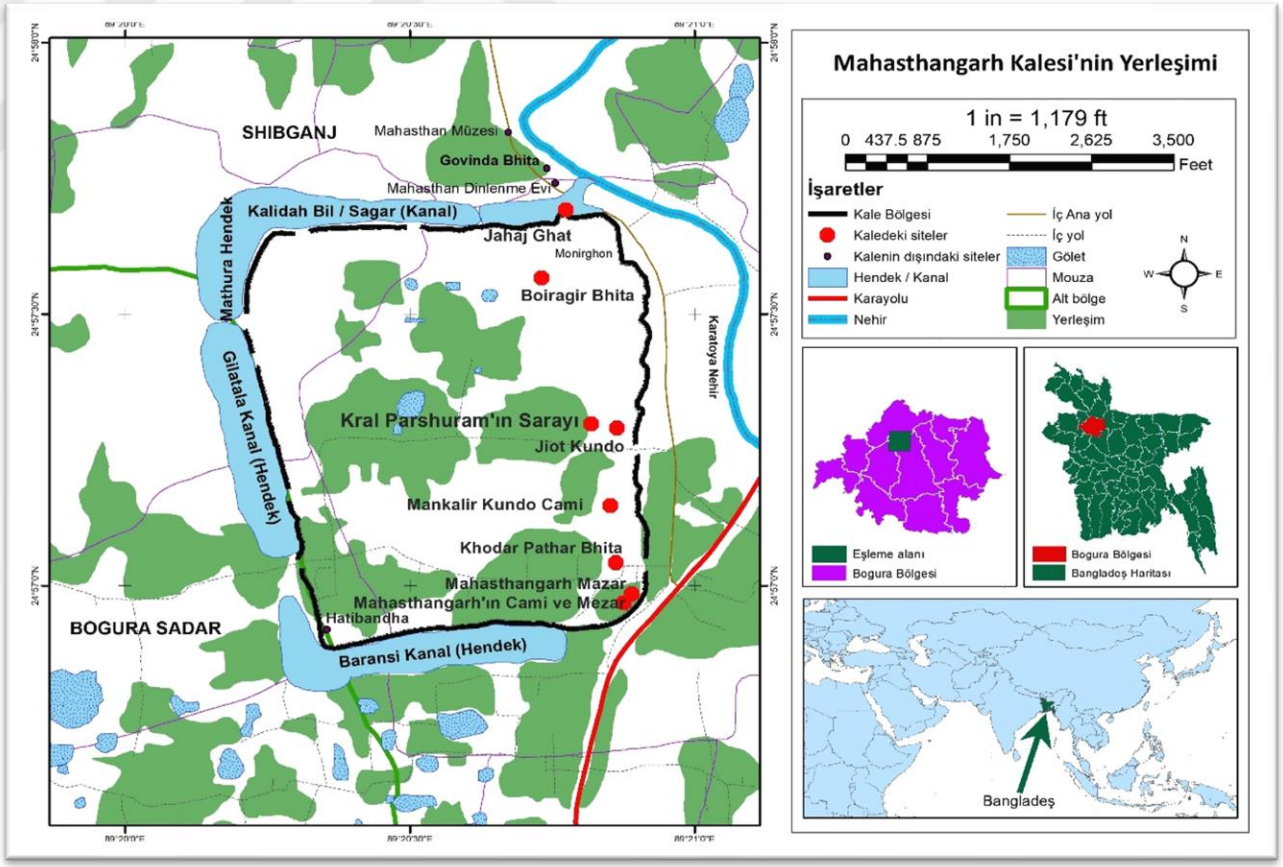
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 12: Mahasthangarh Kalesinin Arkeolojik Siteleri (Çalışma alanı)

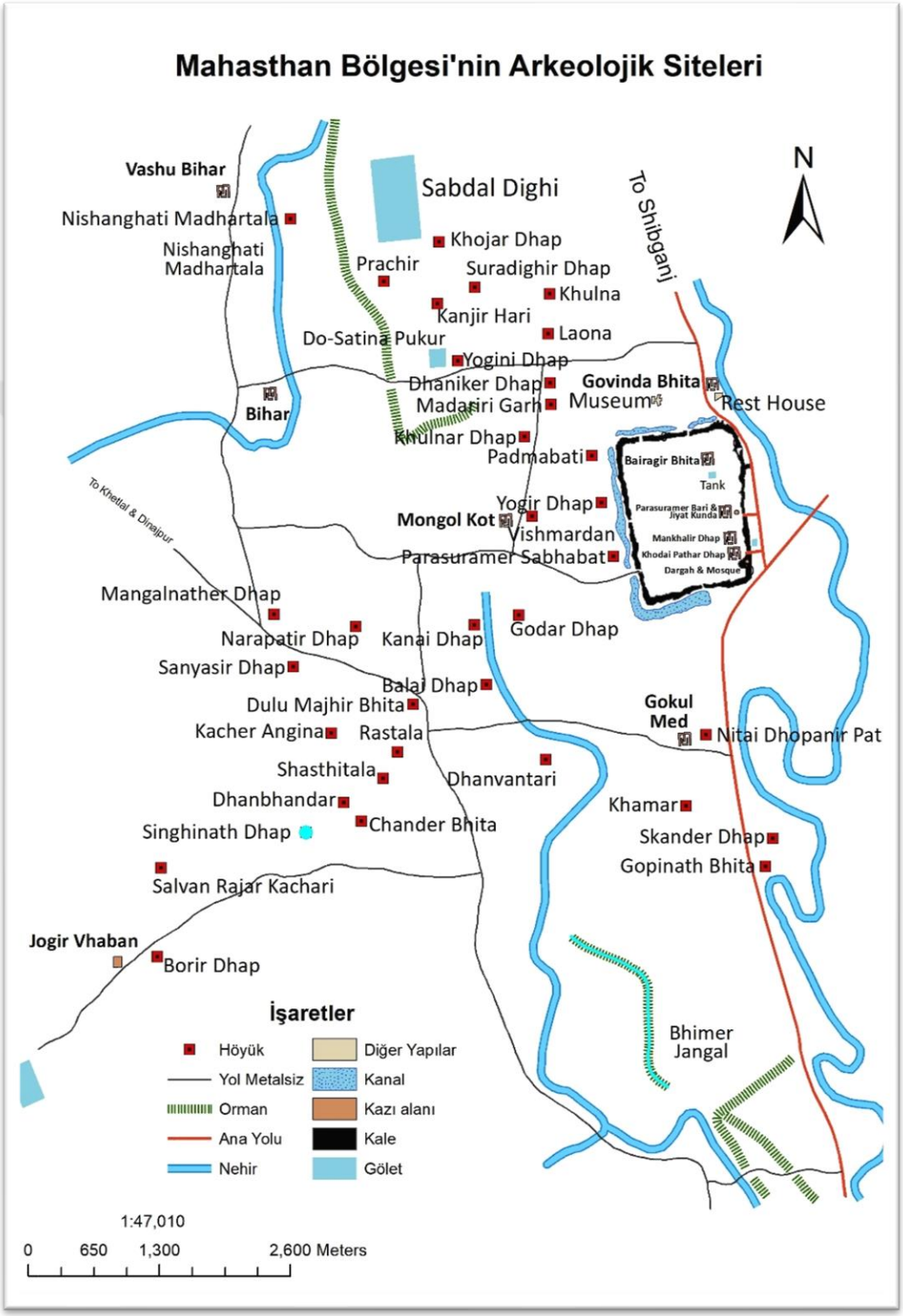
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 13: Mahasthangarh Kalesi'nin Yerleşimi

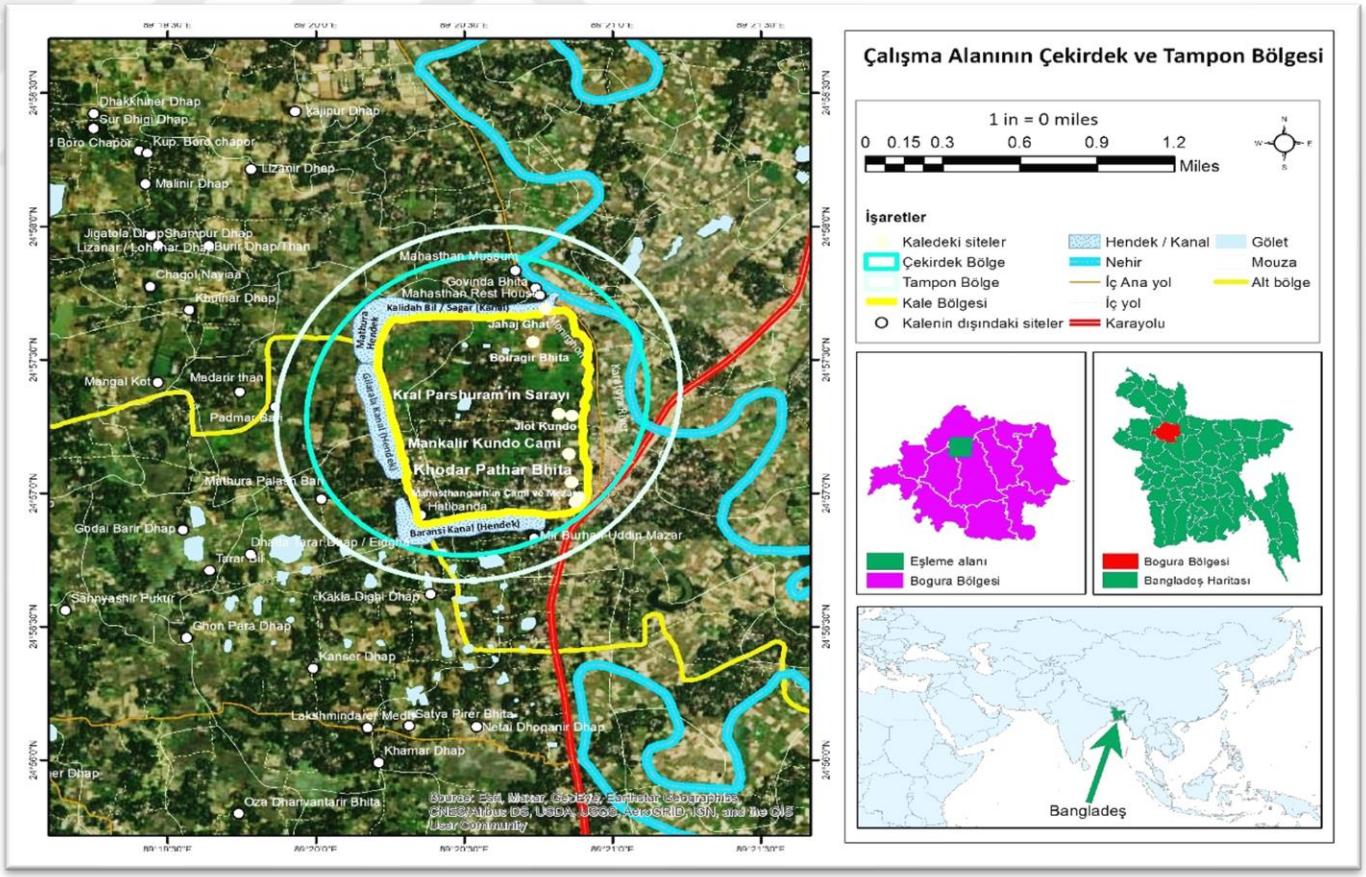
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 14: Büyük Mahasthan'ın Arkeolojik Alanları

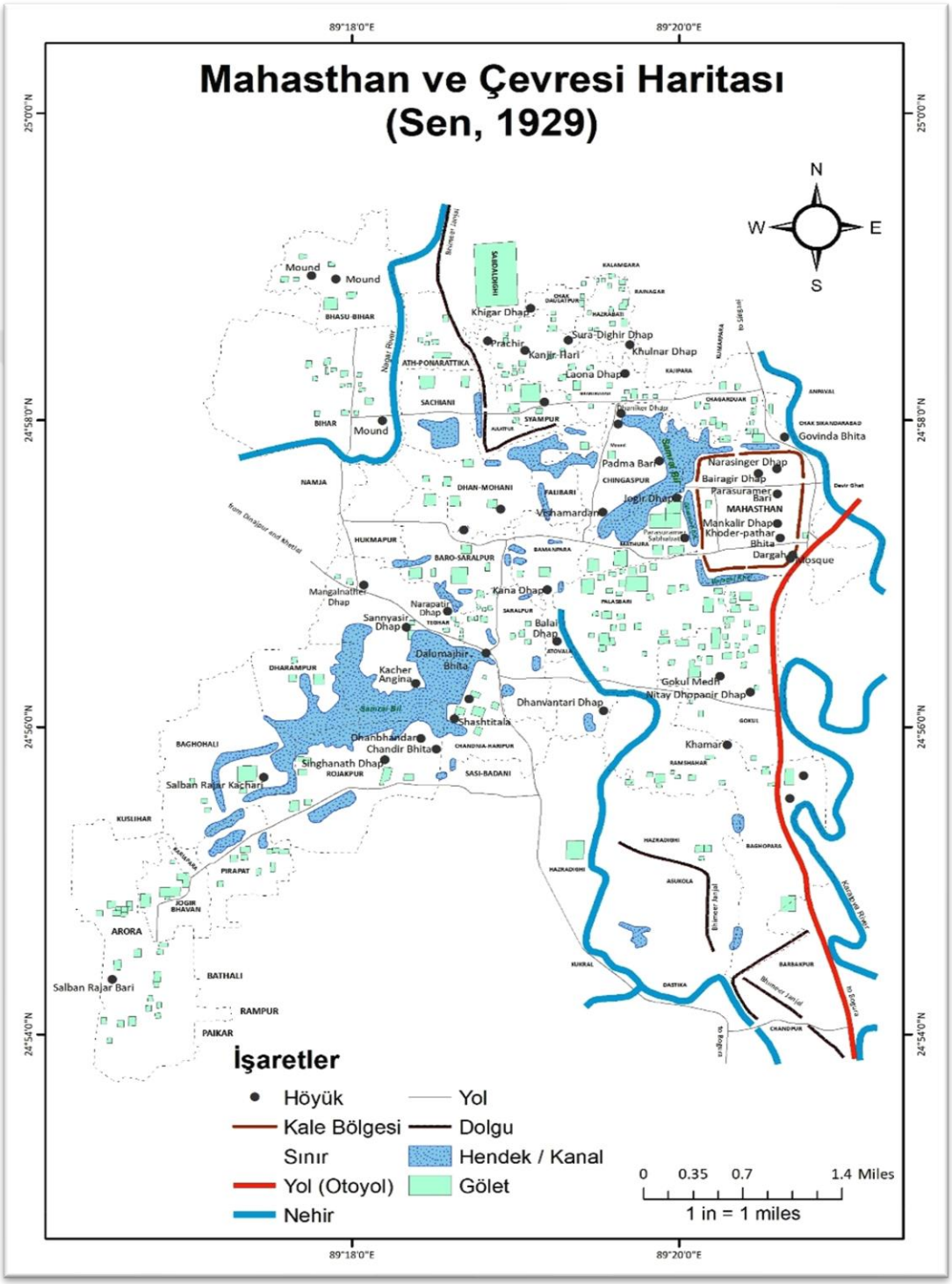
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 15: Çalışma Alanının Geçici Çekirdek ve Tampon Bölgesi

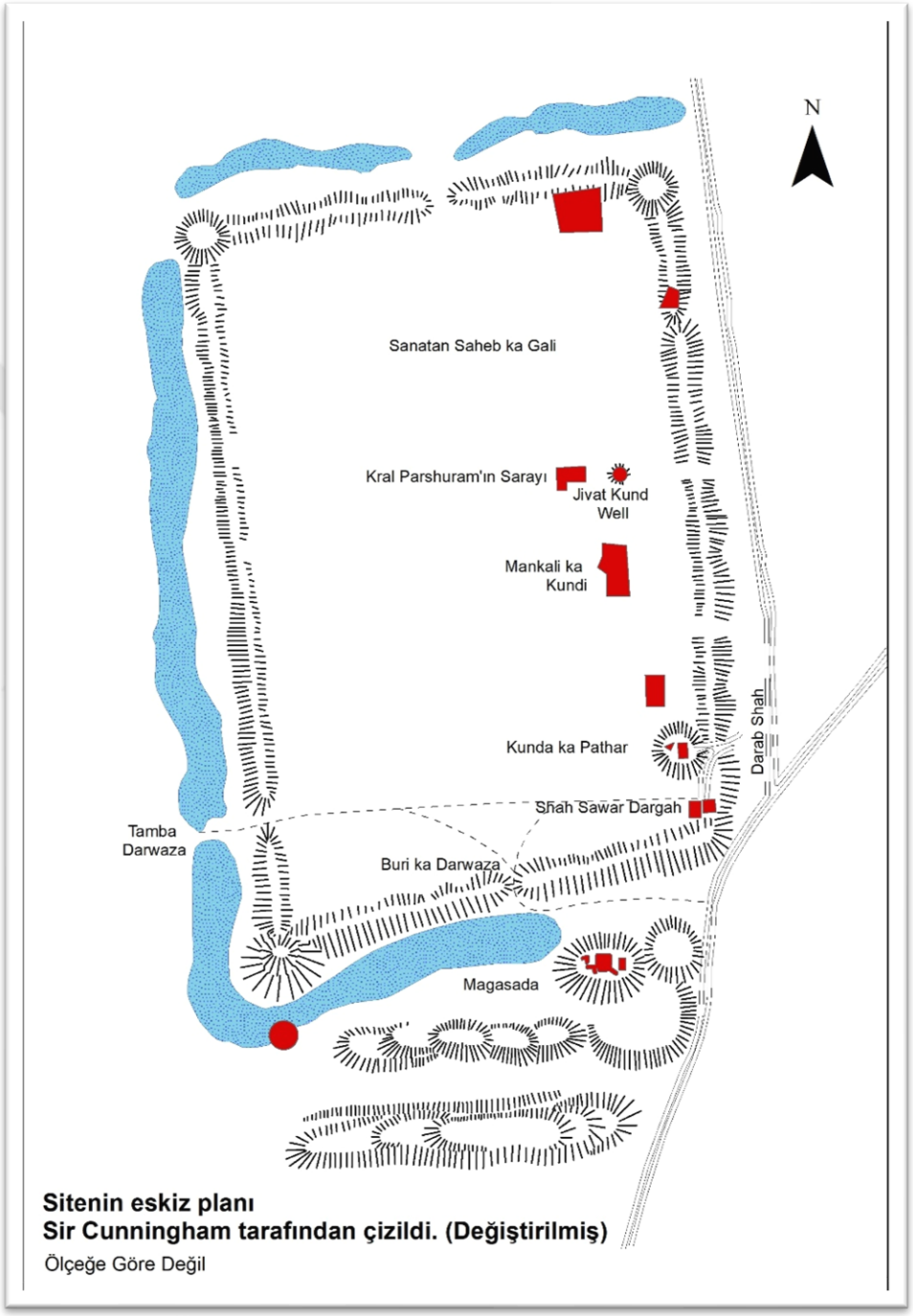
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 16: Büyük Mahasthan'ın Taslak Planı, Probhas Chandra Sen Tarafından 1929'da Çizildi

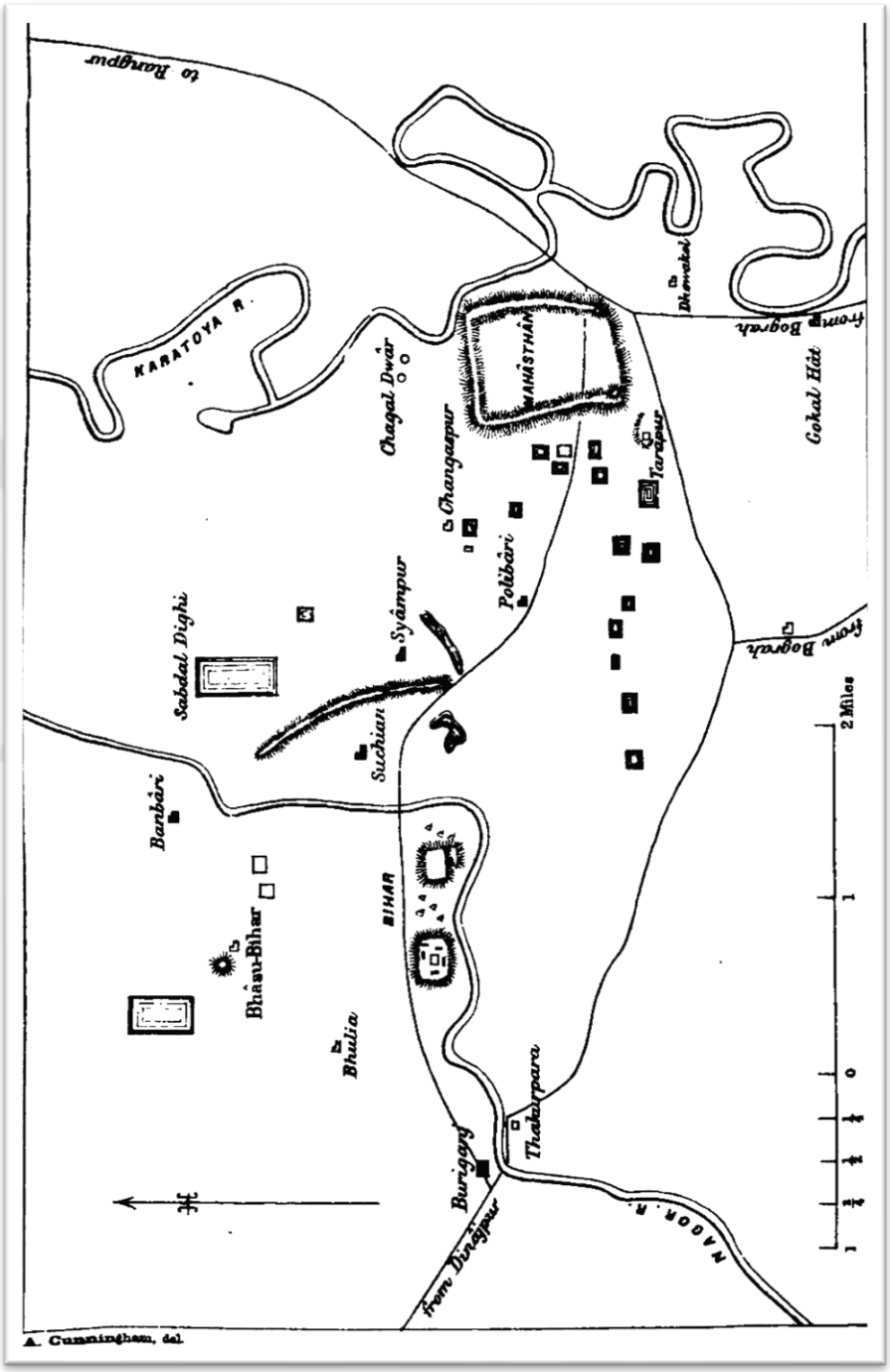
Kaynak: Sen, 1929: 34.

EK 17: Mahasthangarh Kalesinin Eskiz Planı, Alexander Cunningham Tarafından 1879'da Çizildi

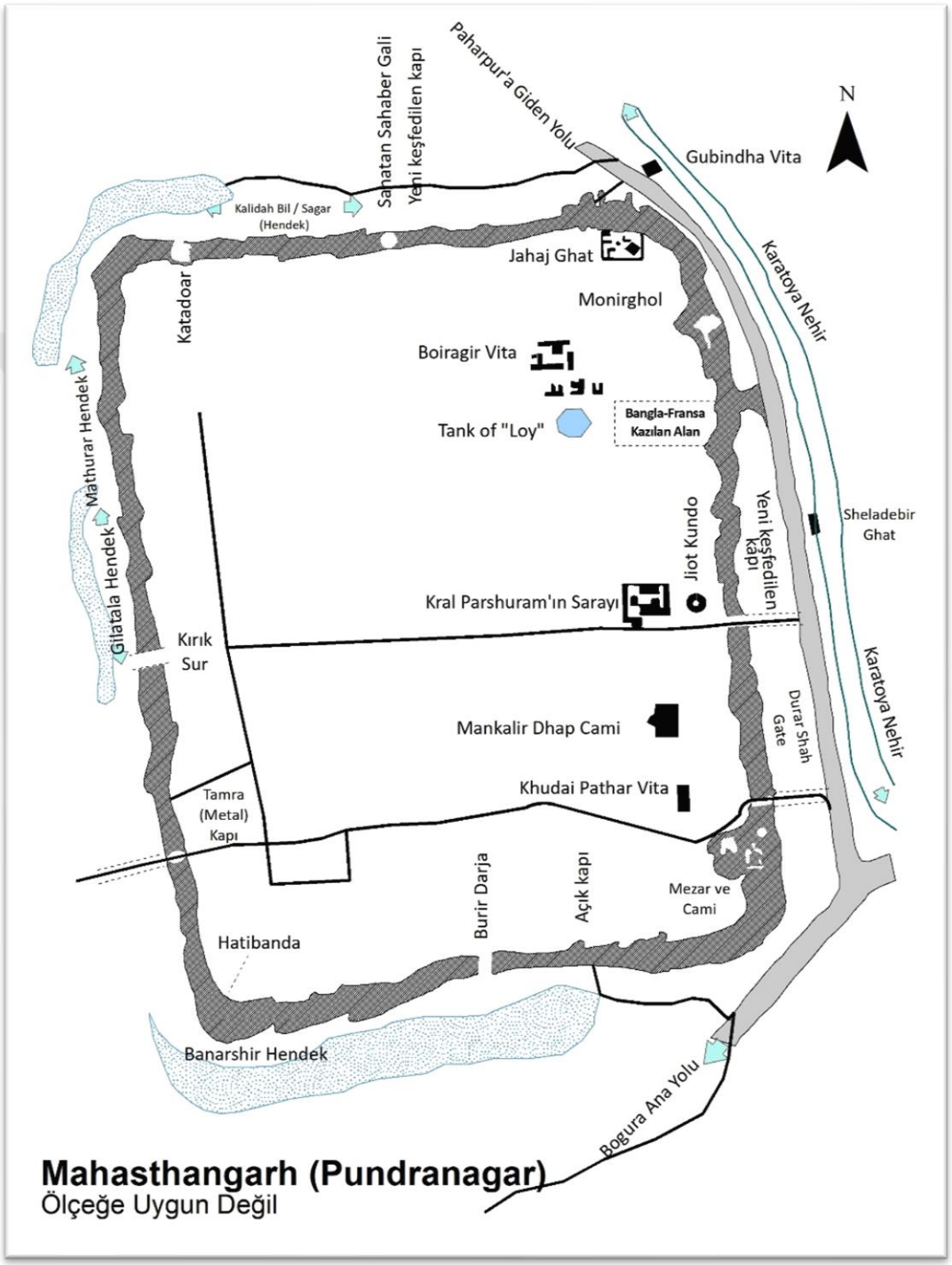
Kaynak: A. Cunningham, 1882, plate xxx.

EK 18: Büyük Mahasthangarh'in Eskiz Planı, Alexander Cunningham Tarafından 1879'da Çizildi

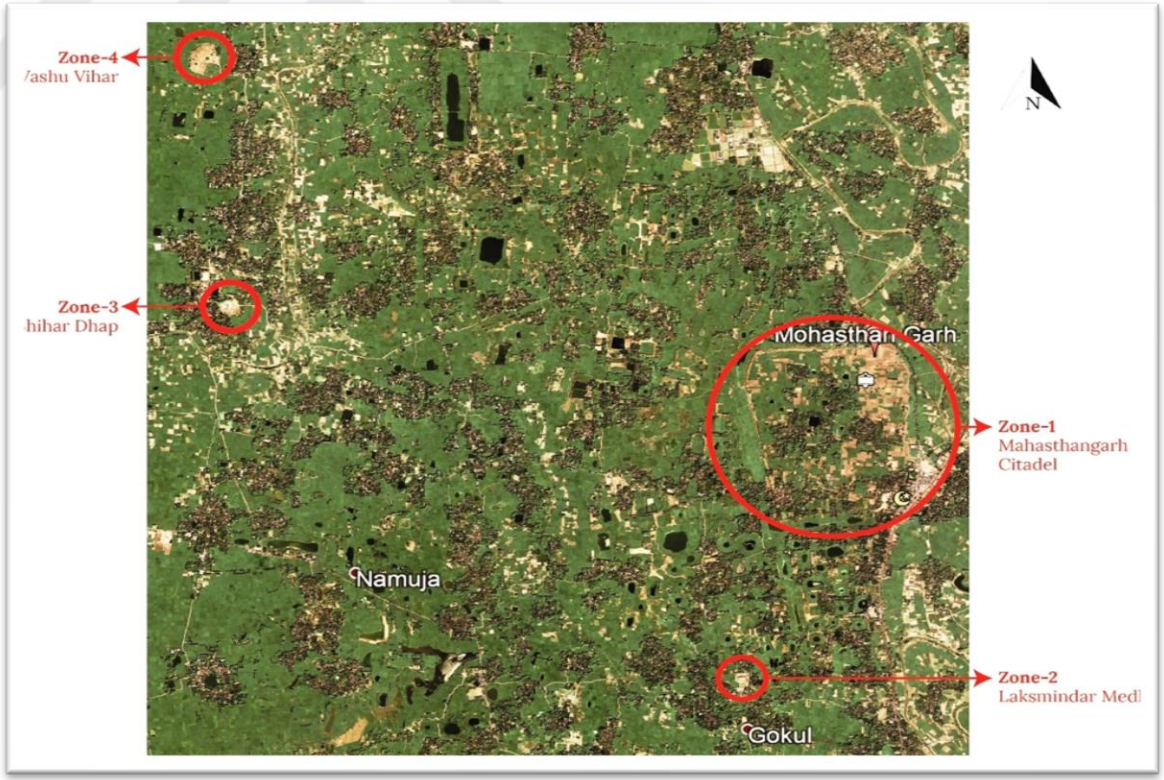
Kaynak: A. Cunningham, 1882, plate- xxix.

EK 19: Mahasthangarh Kalesinin Eskiz Planı, Gopal Krishna Das Tarafından Çizildi (Bu Taslak Planı Yazar Tarafından Biraz Değiştirildi

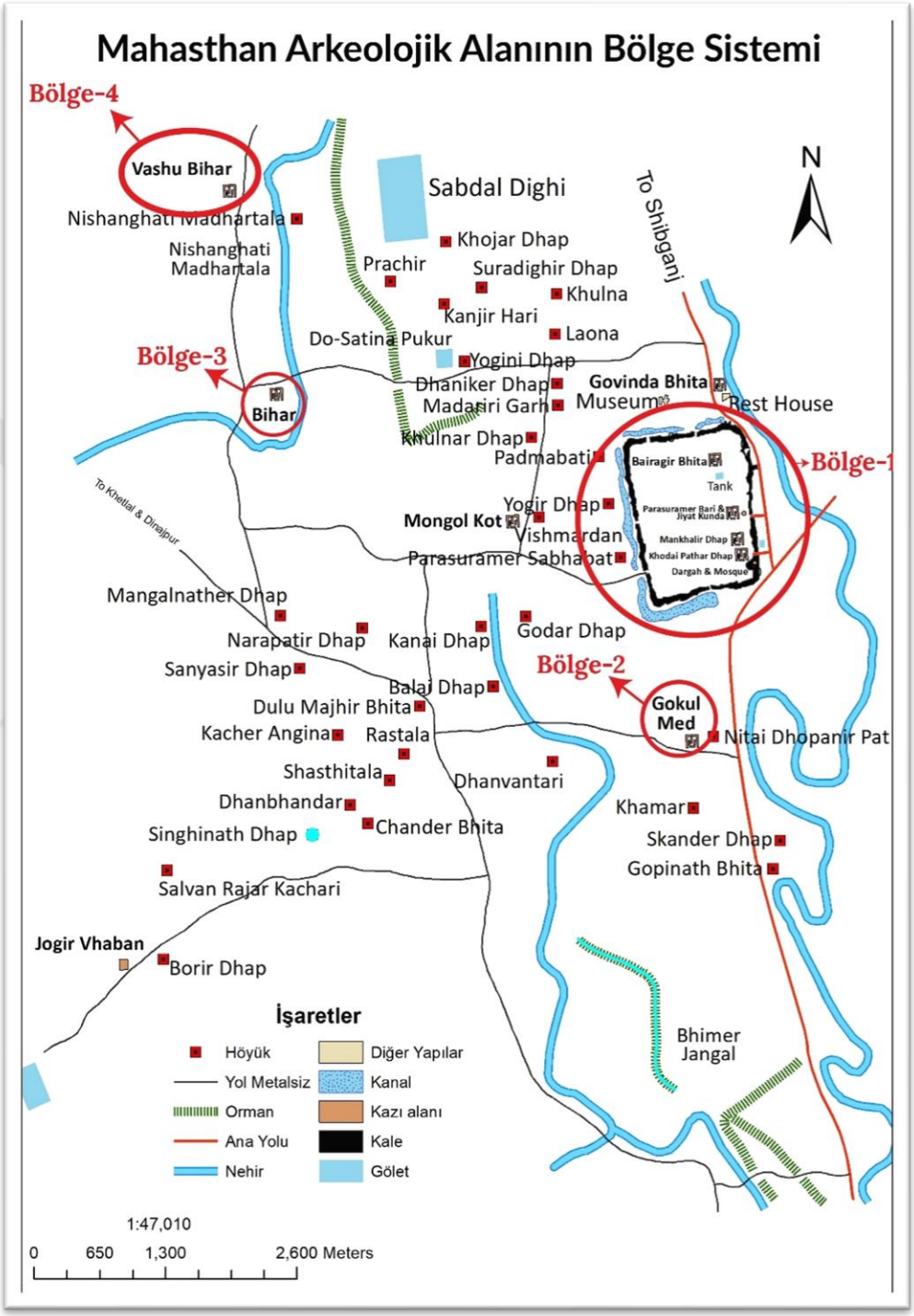
Kaynak: Das, 2001: 13

EK 20: Büyük Mahasthan'ın Bölge Sistemi

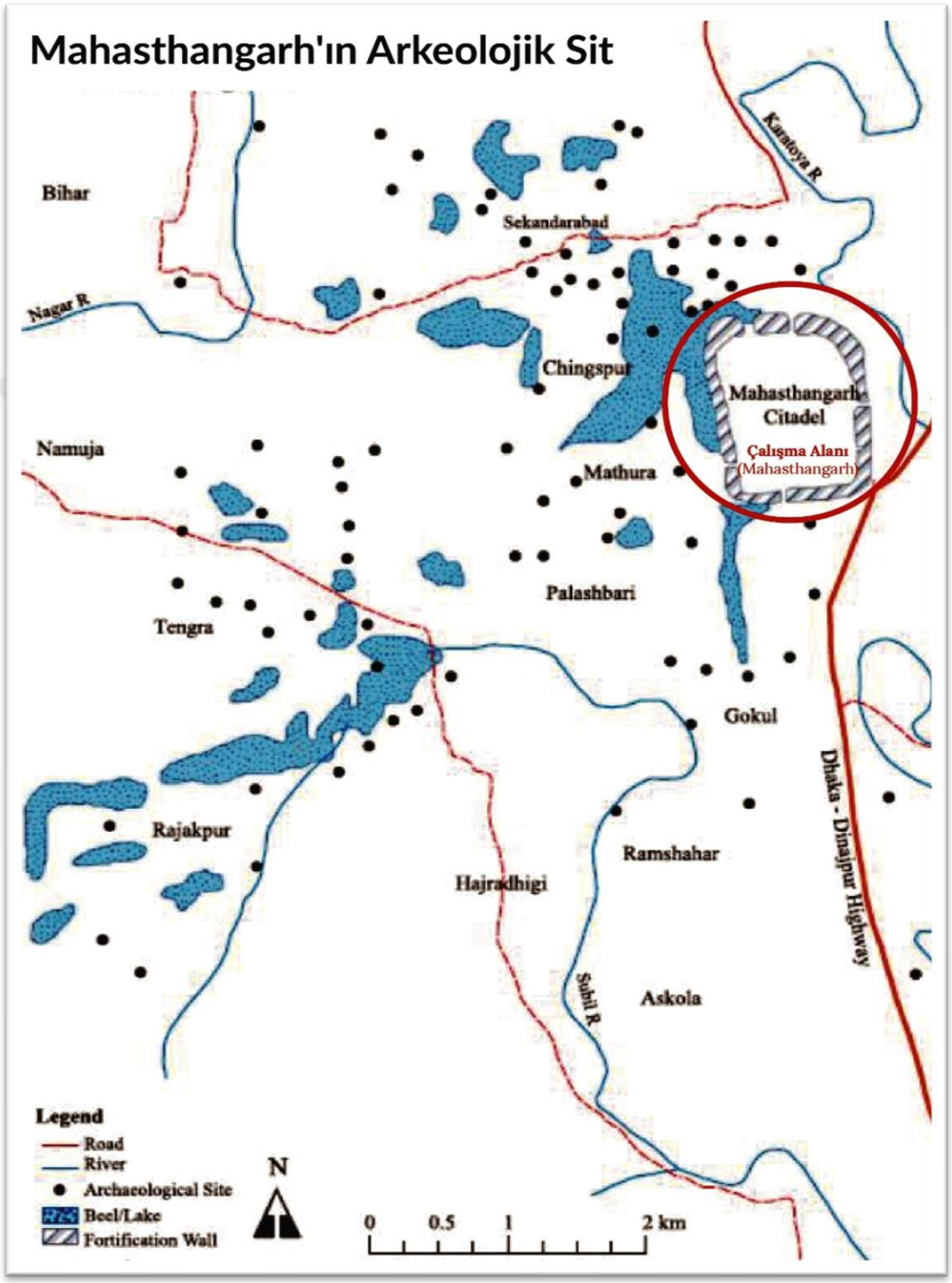
Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHAN.

EK 21: Büyük Mahasthan'ın Arkeolojik Alanının Bölge Sistemi

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

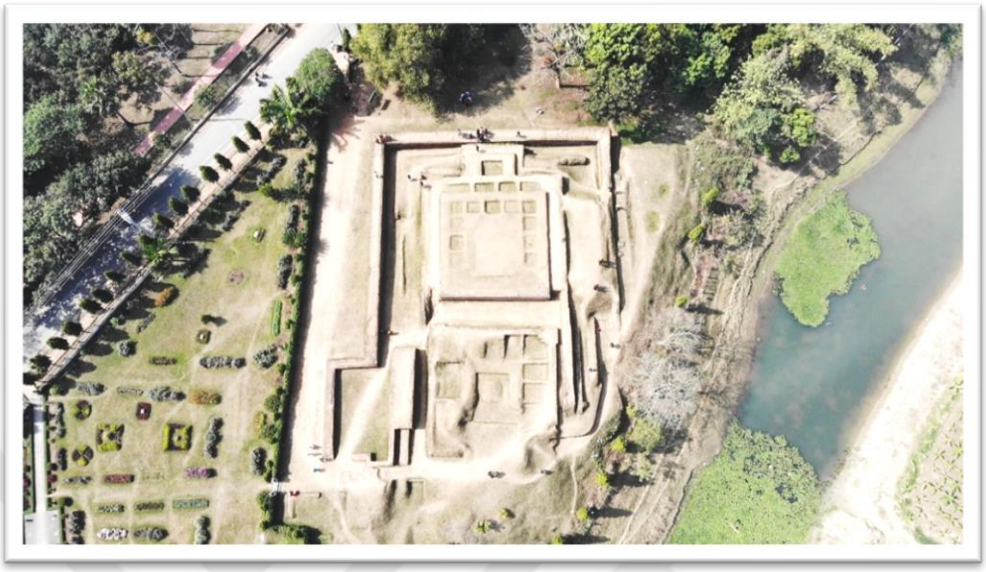
EK 22: Büyük Mahasthan'ın Su Kütlesi ve Arkeolojik Siteleri

Kaynak: Rahman, 2007: 55.

EK 23: Govinda Vita'nın Drone Görüntüsü (a-b)

(a)

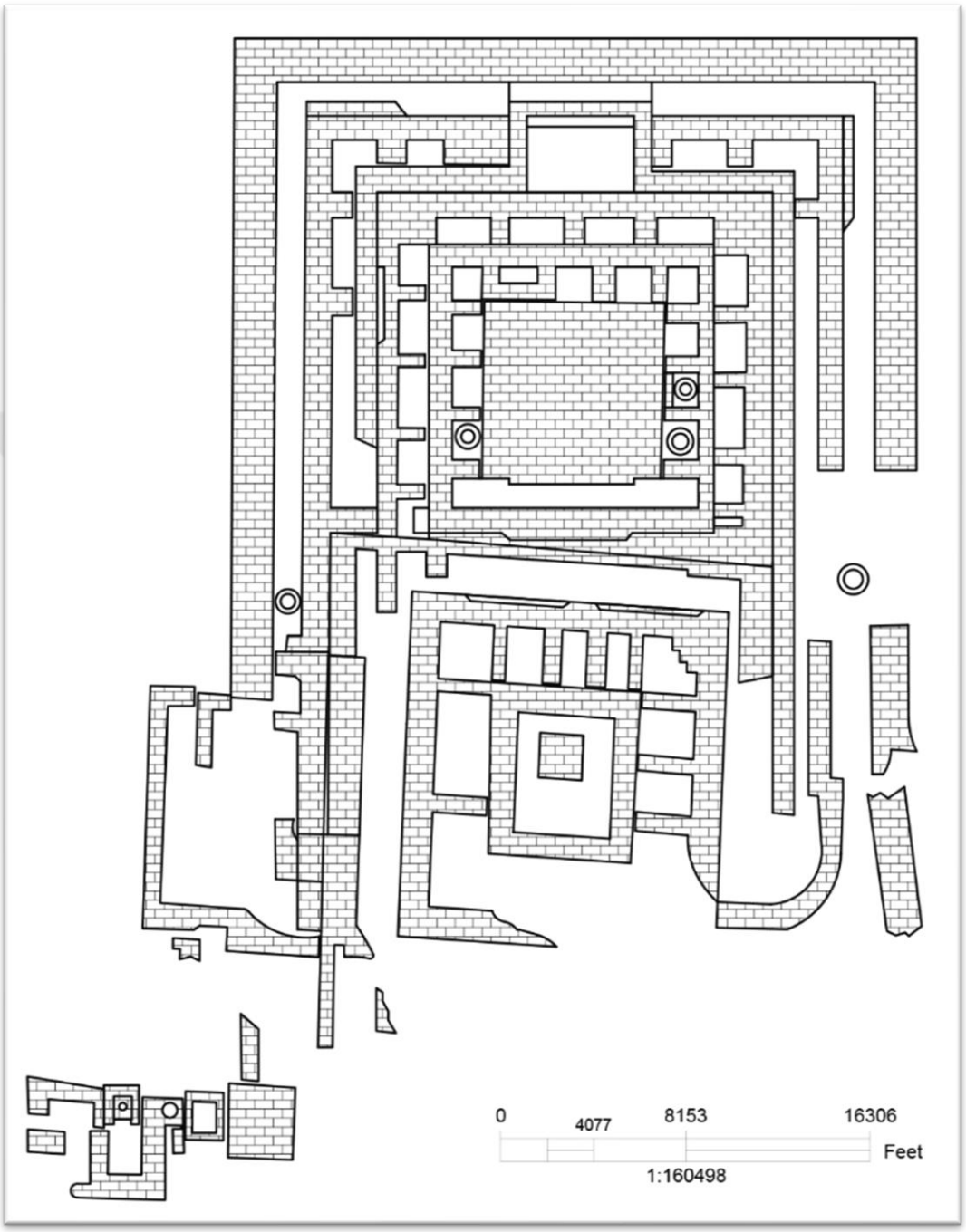

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi

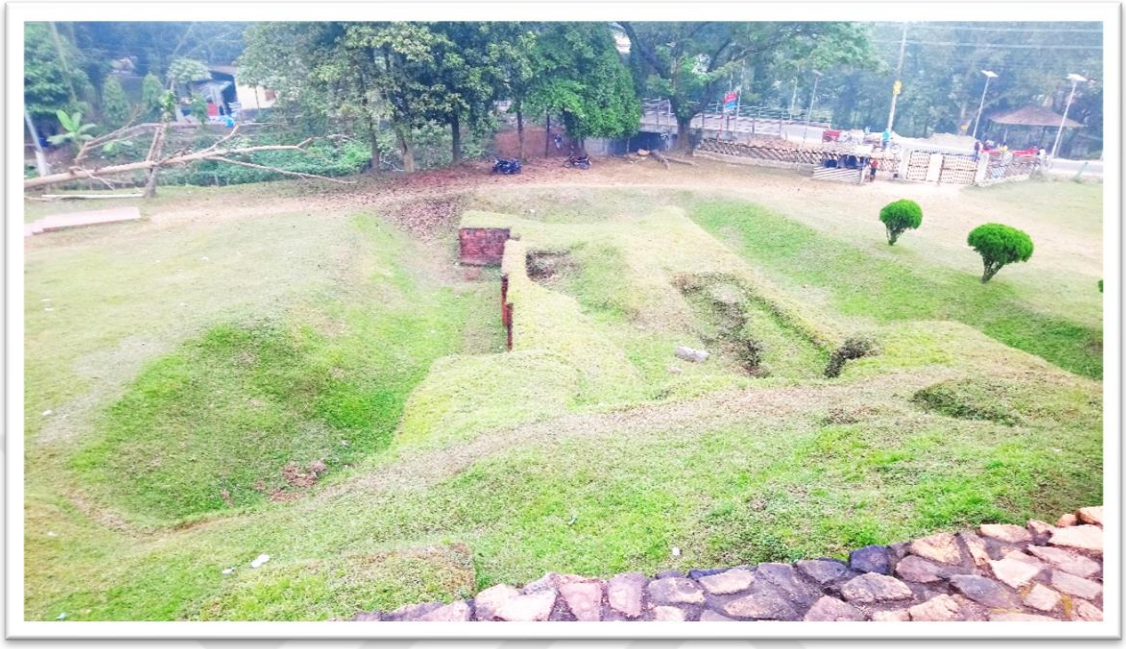
EK 24: Govinda Vita'nın Zemin Planı

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 25: Jahaj Ghat'ın Fotoğrafı (a-b)

(a)

(b) Sur'ın yanında Jahaj Ghat.

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi

EK 26: Boiragir Vita'ın Fotoğrafı (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi

EK 27: Boiragir Vita'nın Drone Görüntüsü (a-b)

(a)

(b)

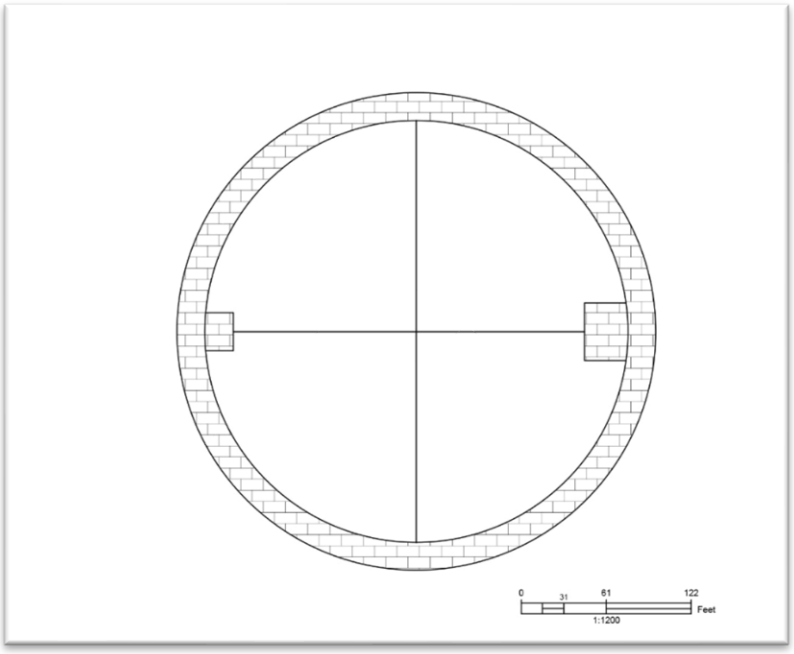
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi

EK 28: Jiyat Kundo'ın Fotoğrafı

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi

EK 29: Jiyat Kundo'nun Plan Krokisi

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 30: Kral Parshuram Sarayı'nın Drone Görüntüsü (a-b)

(a)

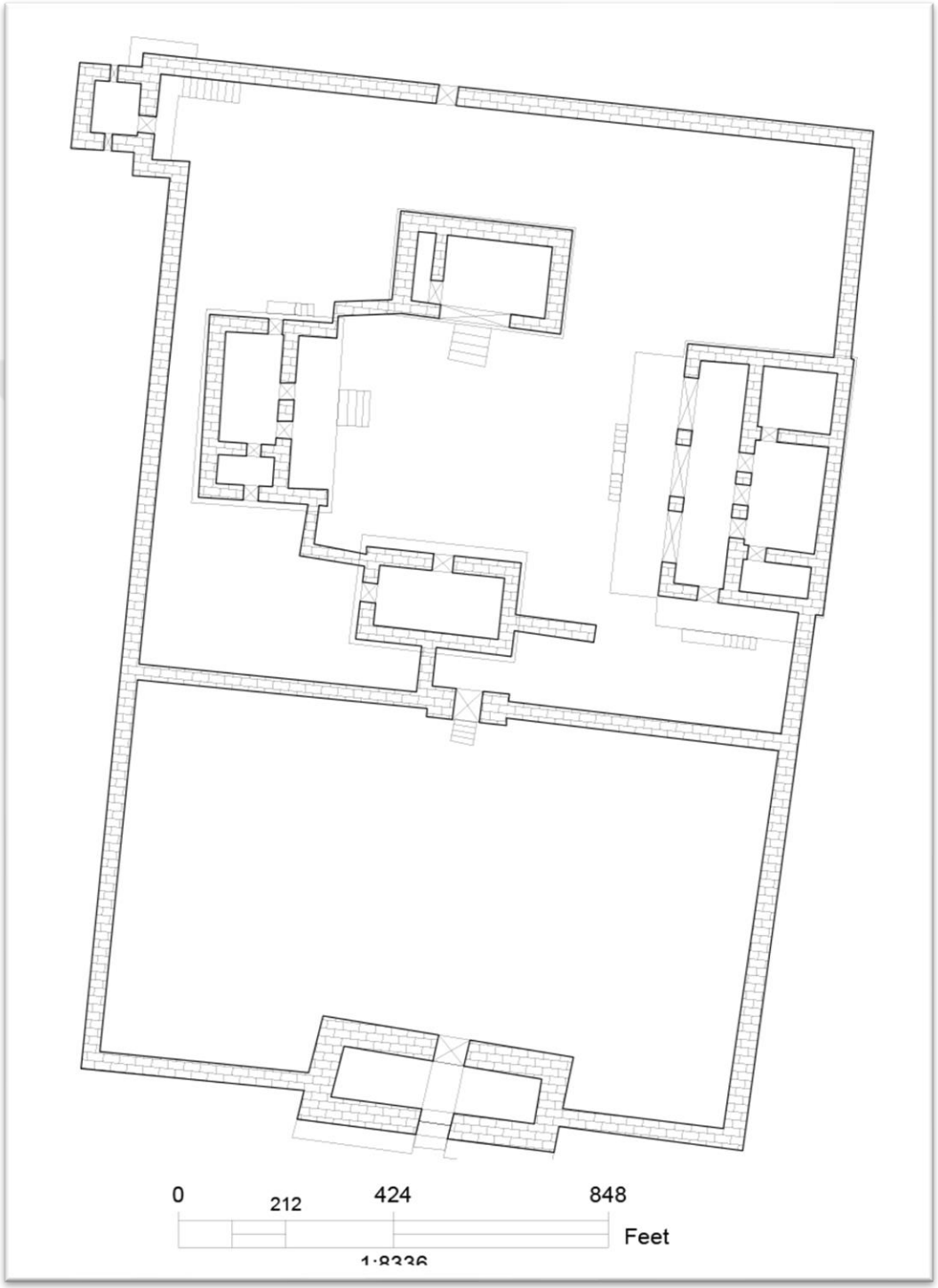

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 31: Kral Parshuram Sarayının Krokisi

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 32: Shila Devi'nin Ghat Kapısı

EK 33: Shila Devi'nin Ghat ve Karatoya Nehri

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 34: Mankalir Kundu Camii'nin Drone Görüntüsü

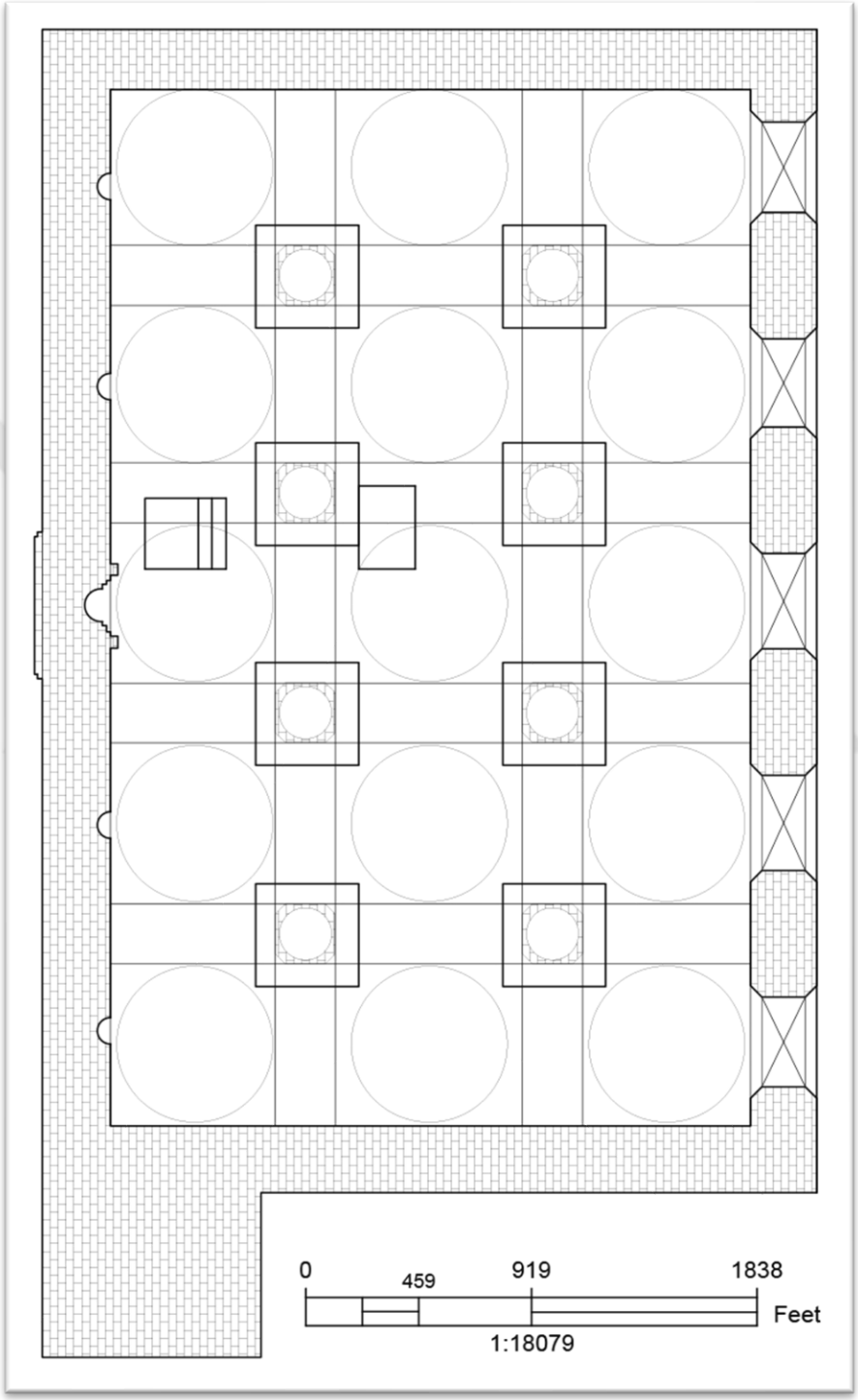
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 35: Mankalir Kundu Camiinin Harabesi

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 36: Mankalir Vita Camii Yer Planı

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

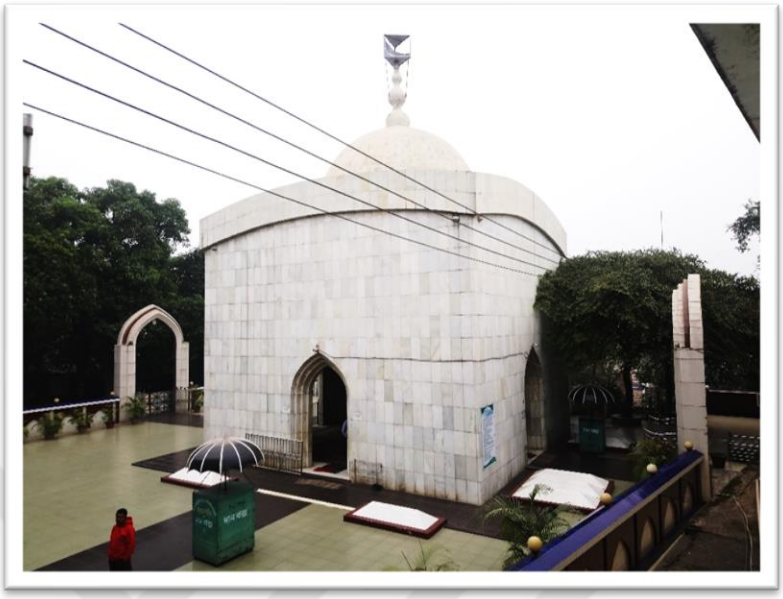
EK 37: Khodar Pathar Vita'nın Görüntüsü

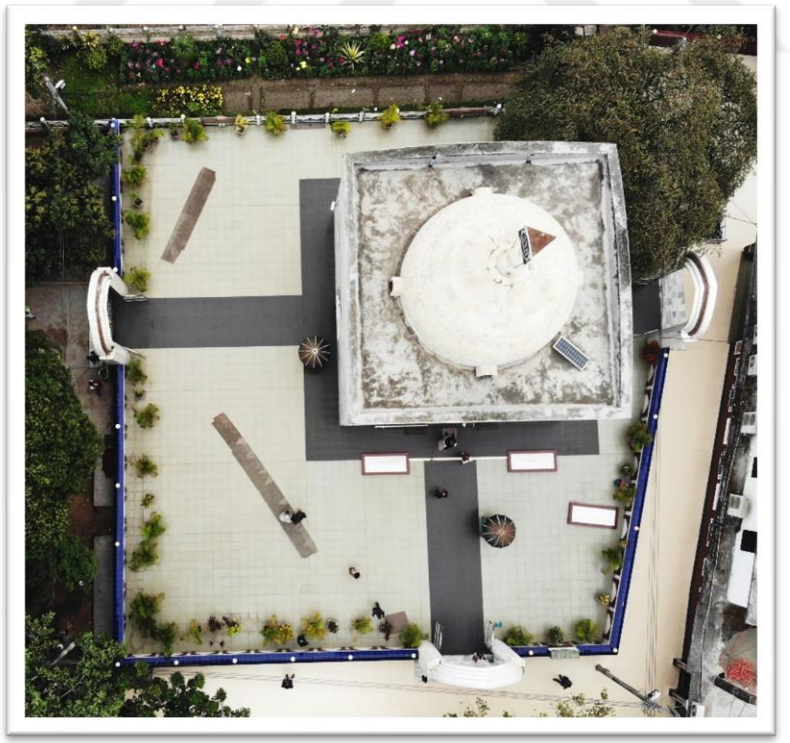

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 38: Mahasthan Mazar'ın Görüntüsü

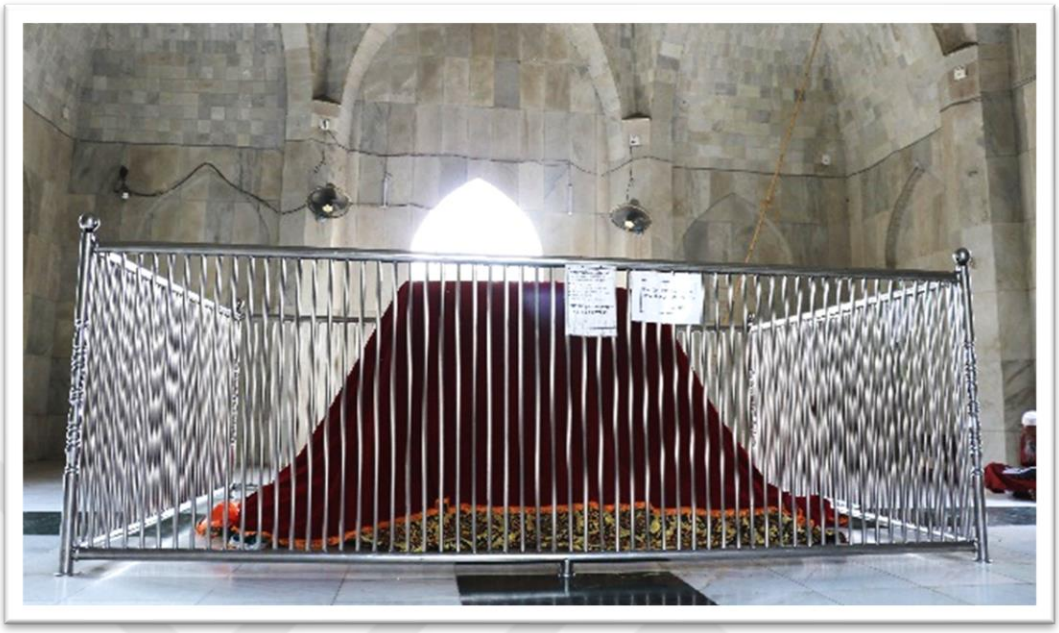

EK 39: Mahasthan Mazar'ın Görüntüsü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 40: Sufi Azizi Shah Mahmud Mahisawar Türbesi

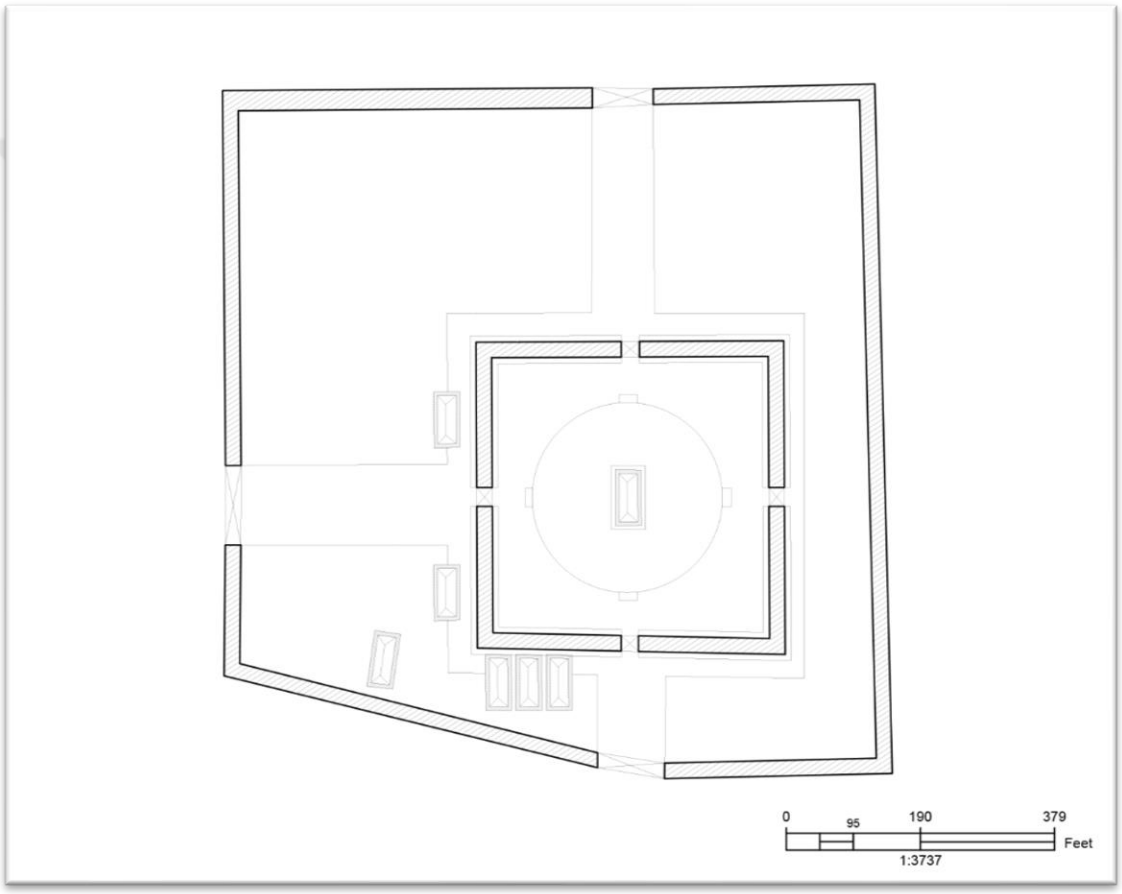

EK 41: Khadem'in Mezarı (Sufi Azizinin Yardımcısı)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 42: Mahasthan Mazar'ın Zemin Planı

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 43: Mahasthan Camii'nin Görüntüsü (Güneydoğu Köşesinden) (a-b)

(a)

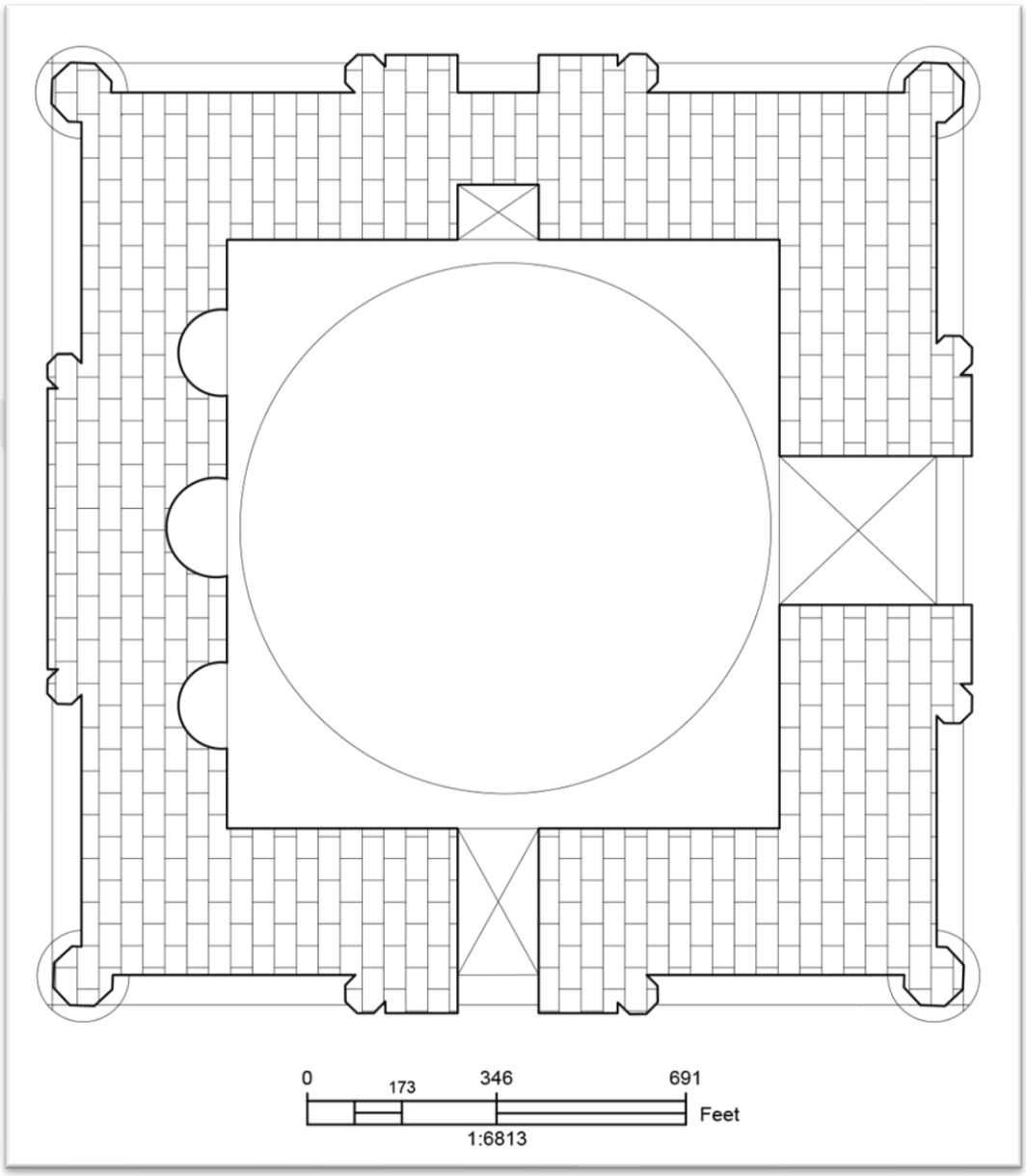

(b) Finial ile kubbe

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 44: Mahasthan Camii Yer Planı

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 45: Sufi Aziz Mahisawar'ın İlk Makamı (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 46: Mahasthan Mazar Giriş Kapısı (a-b)

(a)

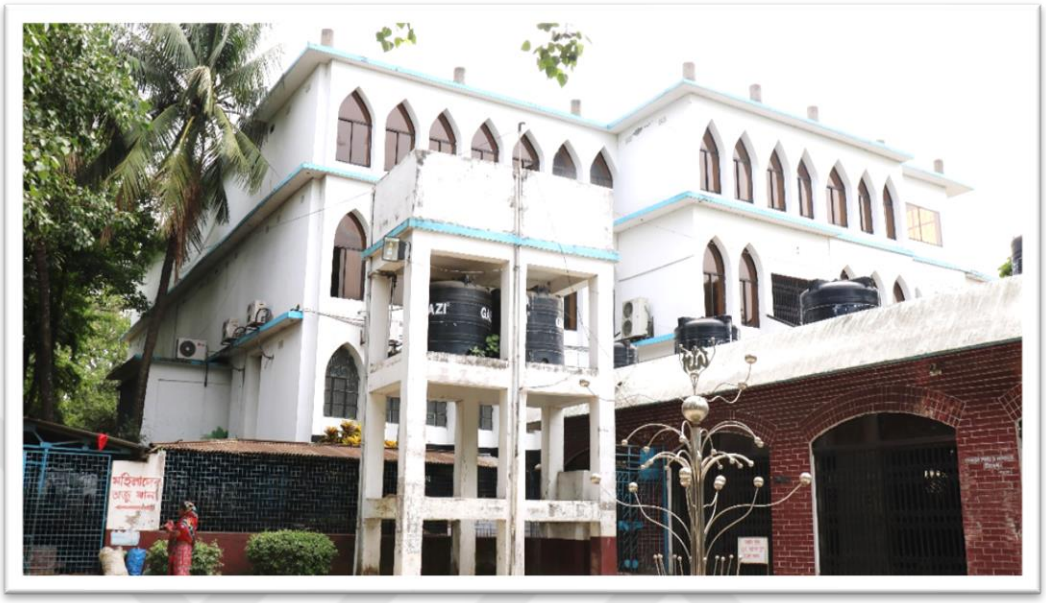

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 47: Mahasthan Camii (genişletilmiş) Kuzey-Batı Yakası

EK 48: Haripala Mezarı

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 49: Mahasthan Mazar'ın Kuyusu (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 50: Mahasthan Mezar Bölgesinin Drone Görüntüsü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 51: Mahasthan Koleji ve Pazar Yeri'nin Drone Görüntüsü (Mezar Bölgesi'nin Hemen Yanında)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 52: Mahasthan Açık Pazar Yeri'nin Drone Görüntüsü (Mezar Bölgesi'nin Hemen Yanında)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 53: Darab Shaha Kapısı (Mahasthan Mezar'ın Yanında) (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 54: Mahasthangrah Kalesi'nin (Doğu-Batı Yakası) Tamra Duver (Bakır Kapı) (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 55: Sila Devi's Ghat'a Çıkan Kapı (Parshuram Ve Jiyat Kundo Sarayı Yakınında) (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 56: Mahasthangarh Kalesi Surları (Jahaj Ghat ve Monirghon'un yanında)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 57: Mahasthangarh Kalesi Surları (Kuzey Yakası; Doğudan Batıya)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 58: Mahasthangarh Kalesi'nin Kazılmamış Surları (Kuzey Yakası; Batıdan Doğuya)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 59: Mahasthangarh Kalesi'nin Kazılan ve Yeniden İnşa Edilen Surları (Doğu Yakası; Kuzeyden Güneye)

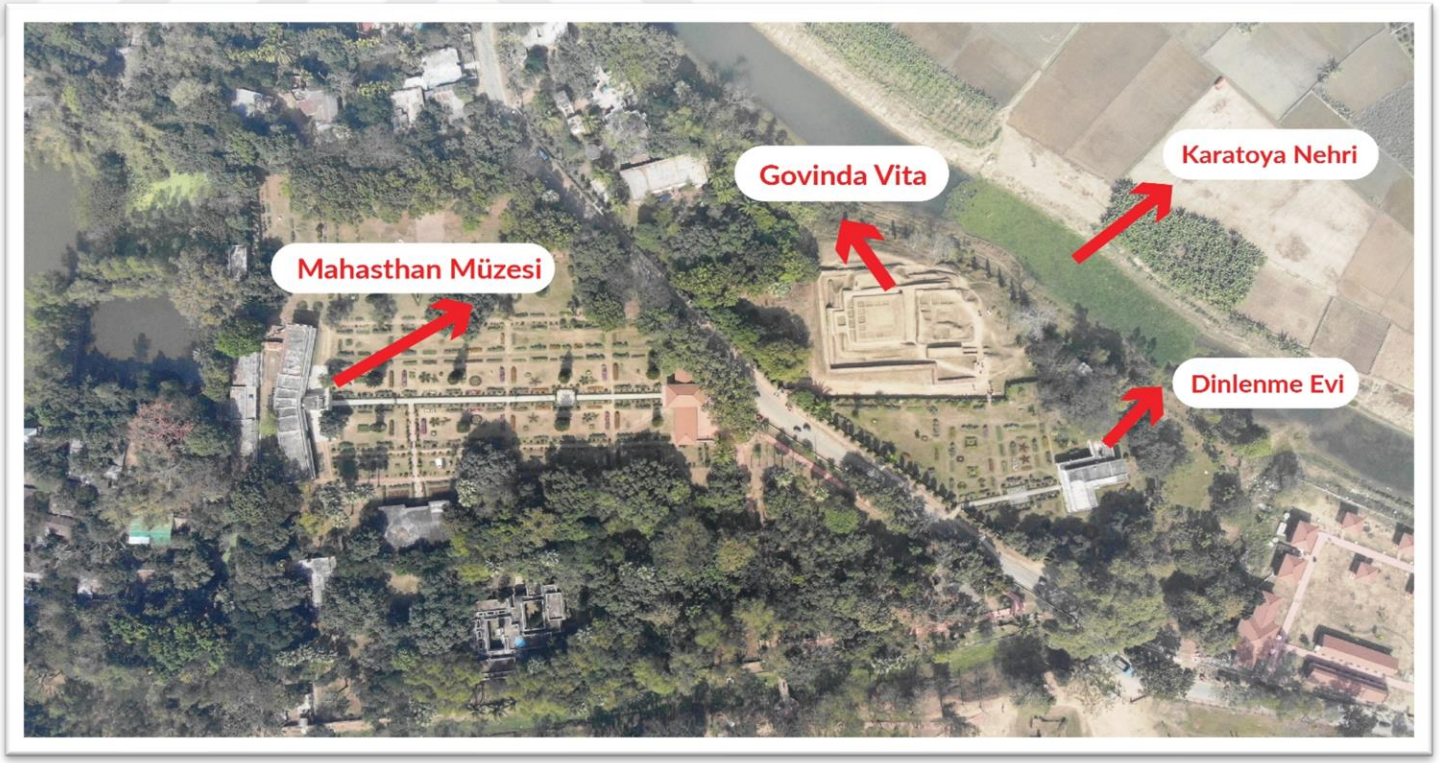
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 60: Kalenin Kuzeydoğu Köşesinin Drone Görüntüsü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

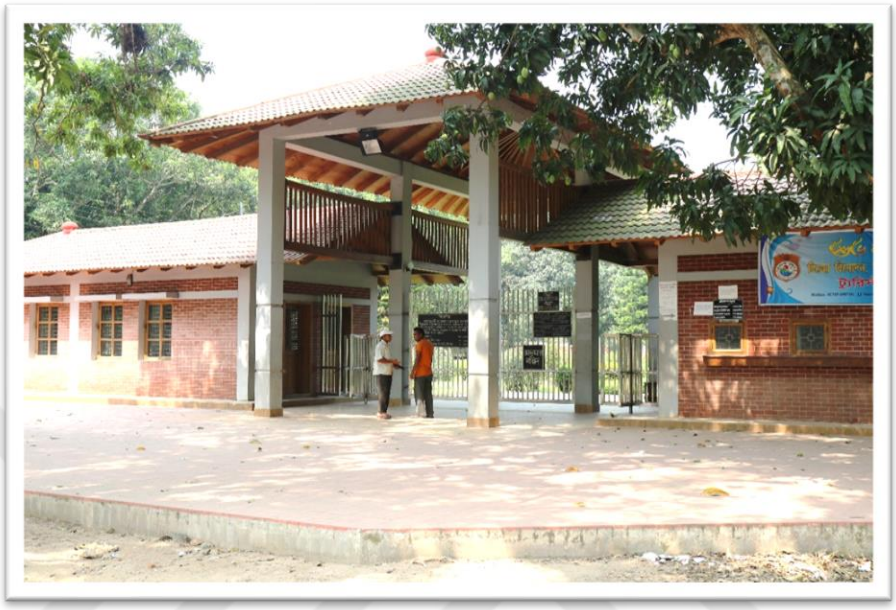
EK 61: Mahasthan Müze Alanının Drone Görüntüsü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 62: Mahasthan Müzesi Kapısı. (a- Dışarıdan, b-İçeriden

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 63: Mahasthan Arkeoloji Müzesi (ön tarafta)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 64: Mahasthan Arkeoloji Müzesi (ön tarafta)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 65: Mahasthan Arkeoloji Müzesi'nin Drone Görüntüsü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 66: Karatoya Nehri.

(a- Jahaz Ghat'ın yanında. b-Govinda Vita'nın hemen yanında.)

(a)

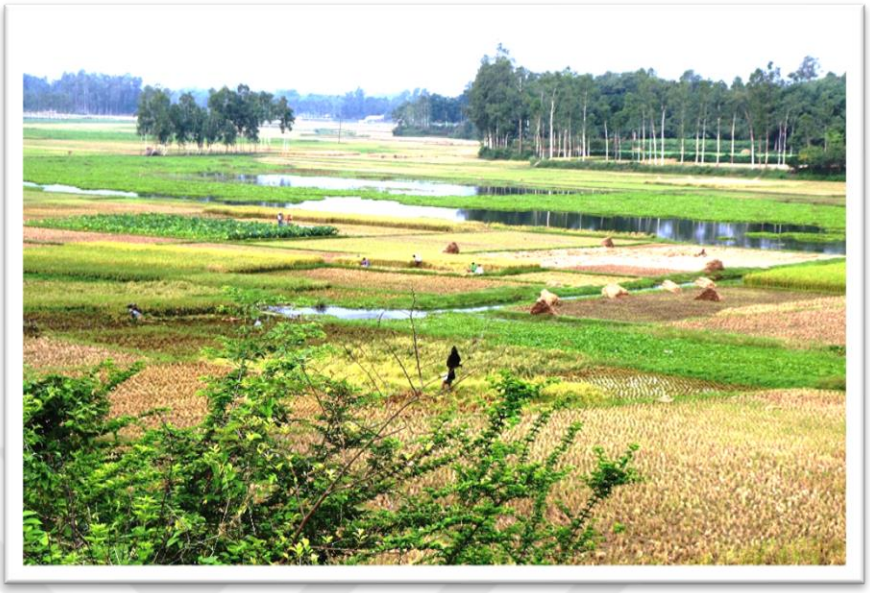

(b)

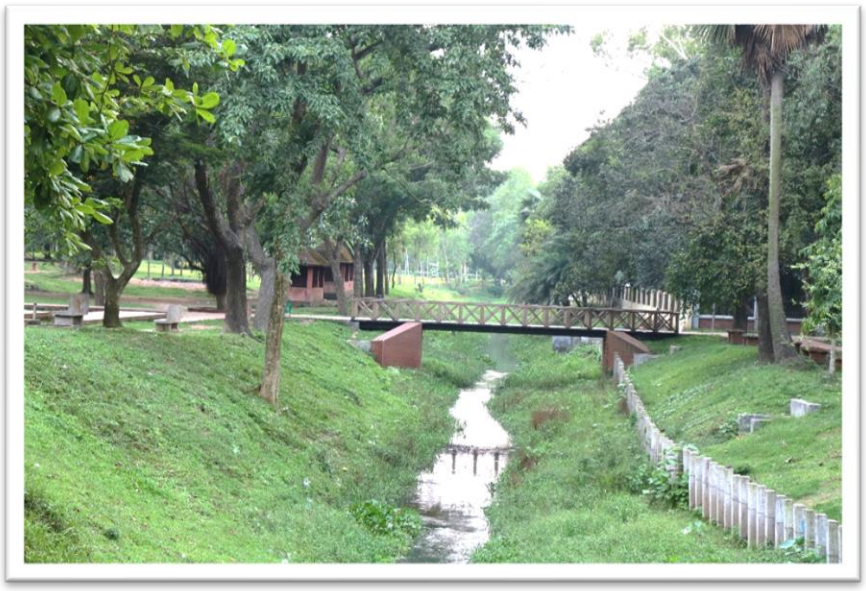
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 67: Kalidaha Sagor (Hendek); Artık Tarım Arazisine dönüştü

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 68: Kuzey Sur ve Müze Arasında Hendek

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 69: Gilatala Hendek

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 70: Mathura Hendek (Kale Surunun Batı Yakası)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 71: Baransi Hendek. (a- Güney-Batı Yakası, b-Güney tarafı)

(a)

(b)

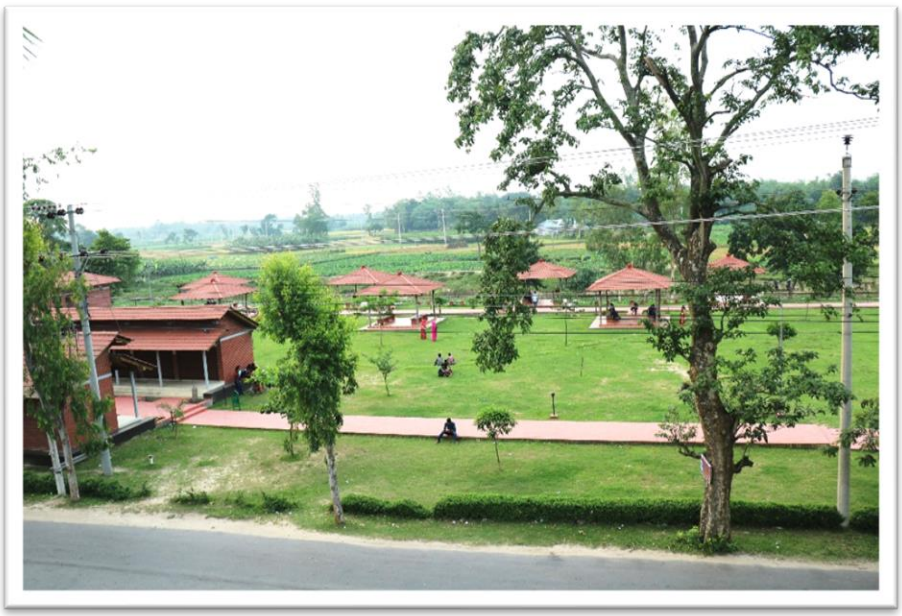
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 72: Karatoya Nehri Kenarında Kantin ve Kafe (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 73: Mezarın Yanındaki Yol (Mahasthan'dan Shibganj'a)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 74: Karatoya Nehri ile Hisarın Doğu Suru Arasındaki Yol

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 75: Çiftçi, Mankalir Kuno Camiinin Hemen Yanında Kale Içinde Tarımsal Faaliyetler Yapıyor

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 76: Kalenin Içindeki Tarım Alanı

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 77: Vasu Vihara'nın Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth Haritası üzerine aplikasyon, M.M.H. KHAN.

EK 78: Vasu Vihara Kompleksinin Yeni Muhafazakar Bir Budist Manastırı

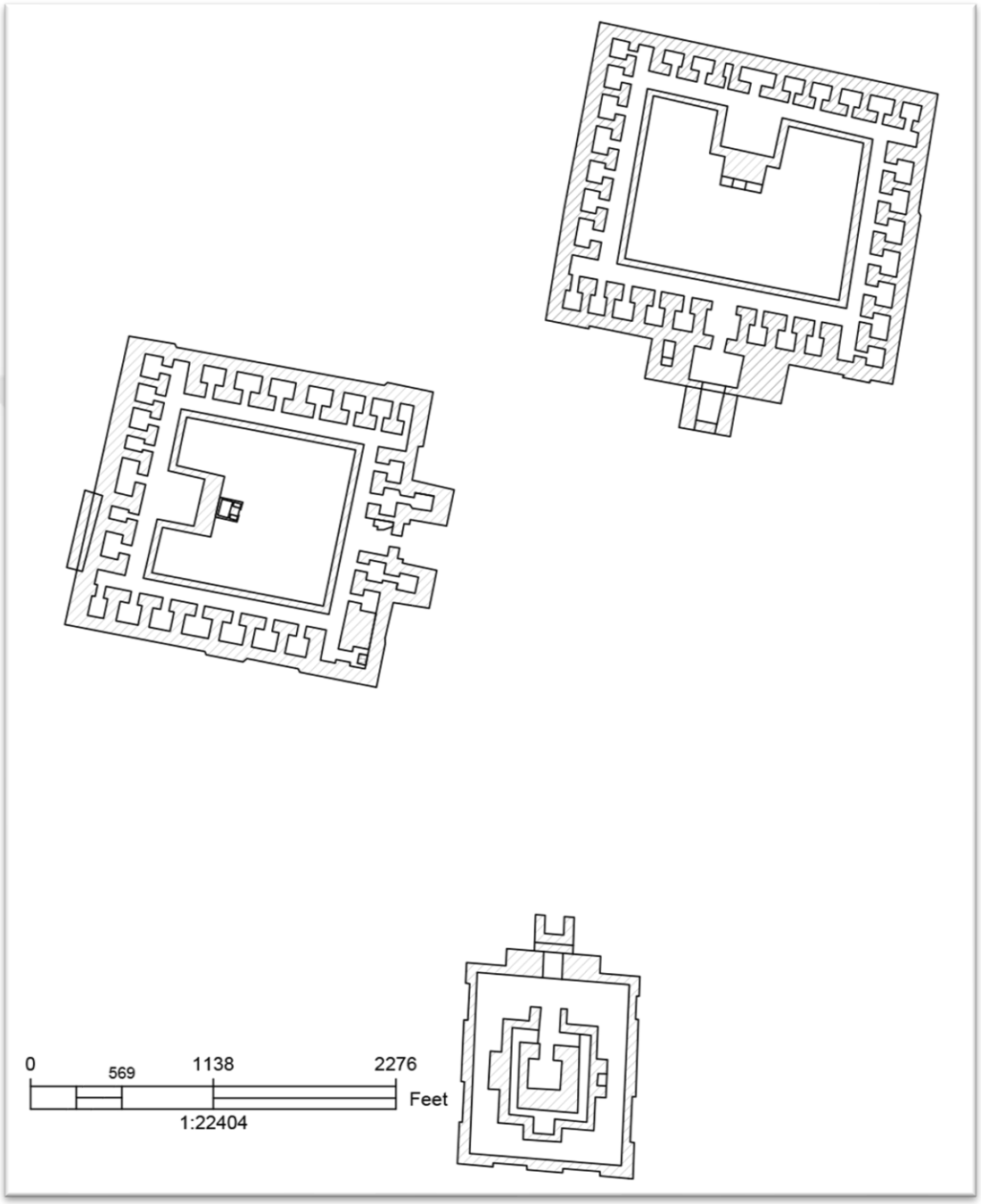
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 79: Vasu Vihara Arkeoloji Kompleksi'nin Drone Görüntüsü

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 80: Vasu Vihara'nın Zemin Planı

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 81: Gokul Medh'in Drone Görüntüsü (a-b)

(a)

(b)

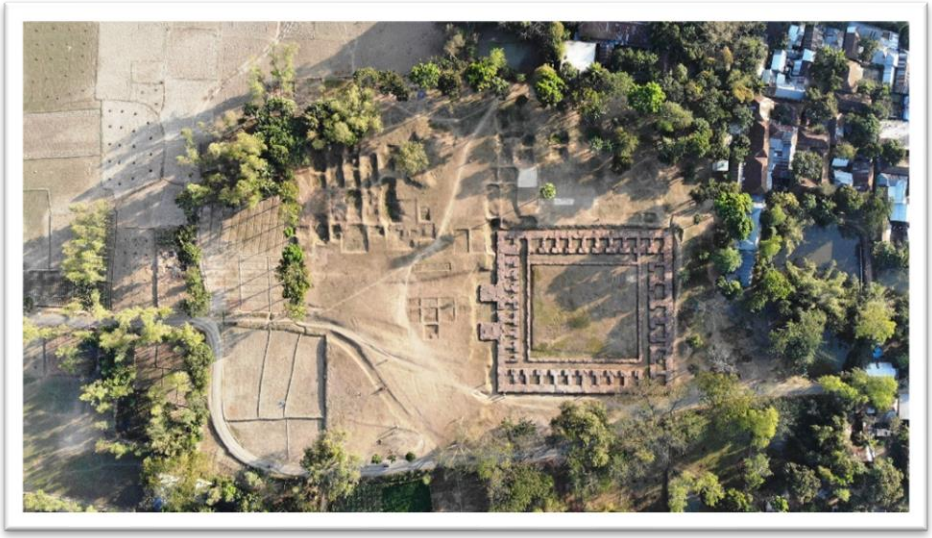
Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 82: Bihar Dhap Uydu Görüntüsü

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 83: Gokul Medh'in Drone Görüntüsü

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 84: Monir Ghon Alanında (Kalenin Kuzey-Doğu Köşesi) Kazı (a-b)

(a)

(b)

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 85: Monir Ghon Kazılan Alanının Drone Görüntüsü (Kalenin Kuzey-Doğu Köşesi)

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 86: Mezar Alanındaki Kazıdan Çıkan Antik Yol (a-b)

(a)

(b)

Kayna: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 87: Mahasthangarh Kalesi Içindeki Kazı Alanı

Kaynak: Mahasthan'daki Franco-Bangladeş Kazı arşivi.

EK 88: Mahasthangarh Kalesi'nde Bulunmuş Demir Mızrak, Kılıç (MS. 1. yy-3. yy)

Kaynak: Mahasthan'daki Franco-Bangladeş Kazı arşivi.

EK 89: Mahasthangarh Kalesi'nde Bulunmuş Orak ve Demir Araçları (MÖ. 2.yy-1.yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 72.

EK 90: Kuzey Siyah Cilalı Seramiği (M.Ö. 4. yy – M.S. 1. yy)

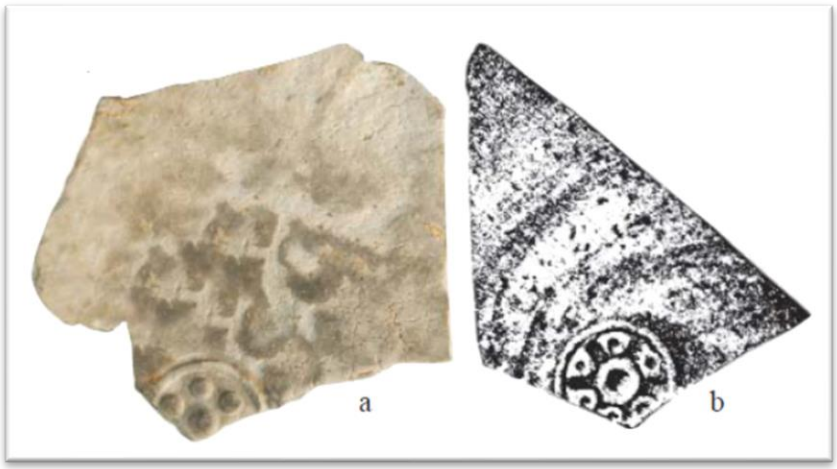
Kaynak: Rahman, 2007: 149.

EK 91: Rulet Bezemeli Tabak Parçaları (M.S. 1. yy ve 2. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 152.

EK 92: Damga Bezemeli Tabak Parçaları (M.Ö. 2. yy – M.S. 1. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 154.

EK 93: Kadeh Kaidesi

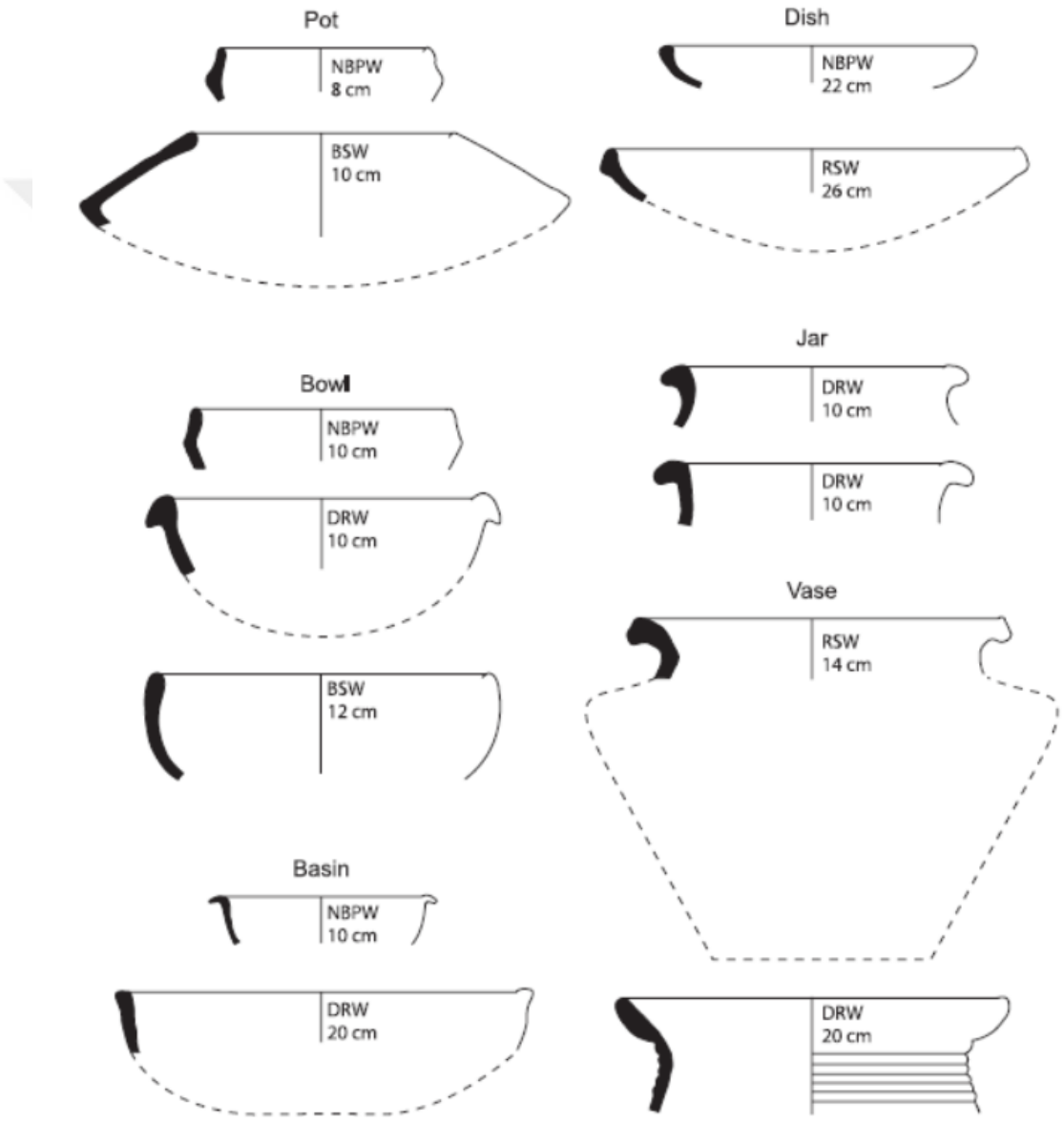
Kaynak: Rahman, 2007: 156.

EK 94: Mahasthangarh'da Bulunmuş Pithoslar

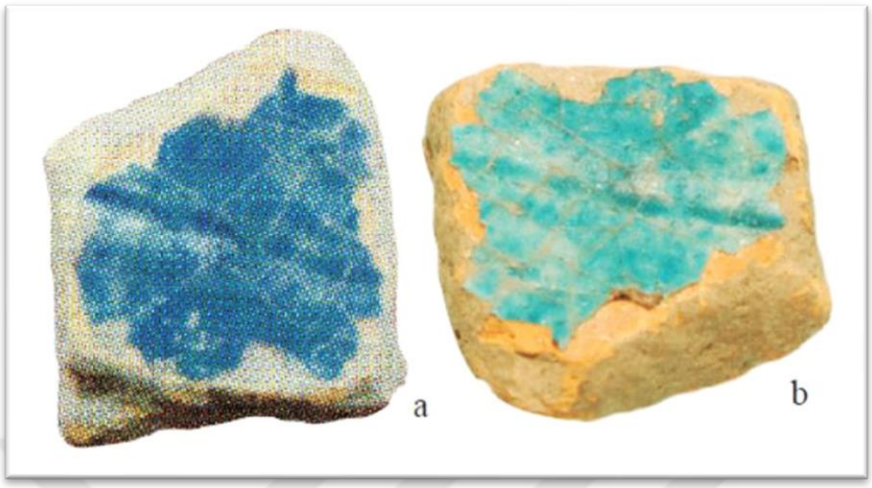
Kaynak: Rahman, 2007: 145.

EK 95: Mahasthangarh'da Bulunmuş Çömlek, Tabak, Kase, Testi ve Vazo Çizimleri

Kaynak: Rahman, 2007: 146.

EK 96: Mahasthangarh ve Wari-Bateshward'dan Sırlı Seramikler

Kaynak: Rahman, 2007: 152.

EK 97: Bakım Döküm Sikkeler (M.Ö. 2. yy – M.S. 1. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 112.

EK 98: Gümüş Baskı Damgalı Sikkeler (M.Ö. 6. yy – M.S. 1. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 112.

EK 99: Gümüş Baskı Damgalı Sikkeler'de Bulunan Semboller

		Obverse Marks							Reverse Marks					Coin	Coin
Coins No.	Weight gm	Symbol No.	1	2	3	4	5	6	Symbol No.	1	2	3	4	Ob.	Re.
8	1.9	4			-				4				-		
9	1.9	4			-	-			4		-	-	-		
10	1.7	4			-	-			-	-	-	-	-		
11	1.9	4			-	-			4				-		
12	2.0	4			-	-			4	-	-	-	-		
13	1.7	4			-	-			-	-	-	-	-		
14	1.7	4			-	-			4				-		

Kaynak: Rahman, 2007: 112.

EK 100: Kuşan İmparatorluğu Kral Kanishka Altın Sikkeleri (M.S. 1-3. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 113.

EK 101: Gupta İmparatorluğu Kumaragupta Altı Sikkeleri (M.S. 5. yüzyıl)

Kaynak: Rahman, 2007: 115.

EK 102: İkhtyar Uddin Bahtyer Altın Sikkeleri (MS 1204-1206)

Kaynak: http://www.coinindia.com

EK 103: Cella Uddin Mohammad Shah'ın Gümüş Sikkeleri (MS 1415-16)

Kaynak: http://www.coinindia.com

EK 104: Babür İmparatoru Sher Shah Suri'nin Gümüş Sikkeleri (MS 1545)

Kaynak: http://www.livehistoryindia.com/

EK 105: İngiliz Indian Sikkeleri (M.S. 1757-1802)

Kaynak: http://vcoins.com/

EK 106: Wari-Bateshwar (a) ve Mahasthangarh'tan (b) Kalsedon Boncuklar (M.S. 1. ve 2. yüzyıl)

Kaynak: Rahman, 2007: 98.

EK 107: Mahasthangarh ve Wari-Bateshwar'dan Cam Boncuklar (M.S 1. ve 2. yüzyıl)

Kaynak: Rahman, 2007: 103.

EK 108: Mahasthangarh ve Wari-Bateshwar'dan Kuvars Boncuklar (M.S 1. ve 2. yüzyıl)

Kaynak: Rahman, 2007: 98.

EK 109: Mahasthangarh'tan Yakalı Cam Boncuklar (MS 1. ve 2. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 104.

EK 110: Mahasthangarh'tan Farklı Boncuk Türleri (MS 1. ve 2. yy)

Kaynak: Rahman, 2007: 97.

EK 111: Wari-Bateshwar ve Mahasthangarh'tan Muska ve Kolyeler

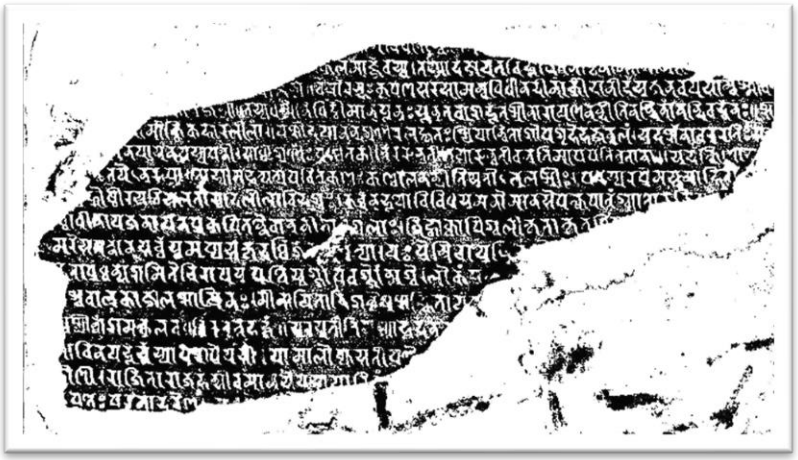
Kaynak: Rahman, 2007: 105.

EK 112: Mahasthangarh'dan Brahmi Yazıtı (M.Ö. 2. yy)

Kaynak: Hint Müzesi, Kalkata.

EK 113: Mahasthangarh'dan Sanskritçe Yazıt (MS 11. yy)

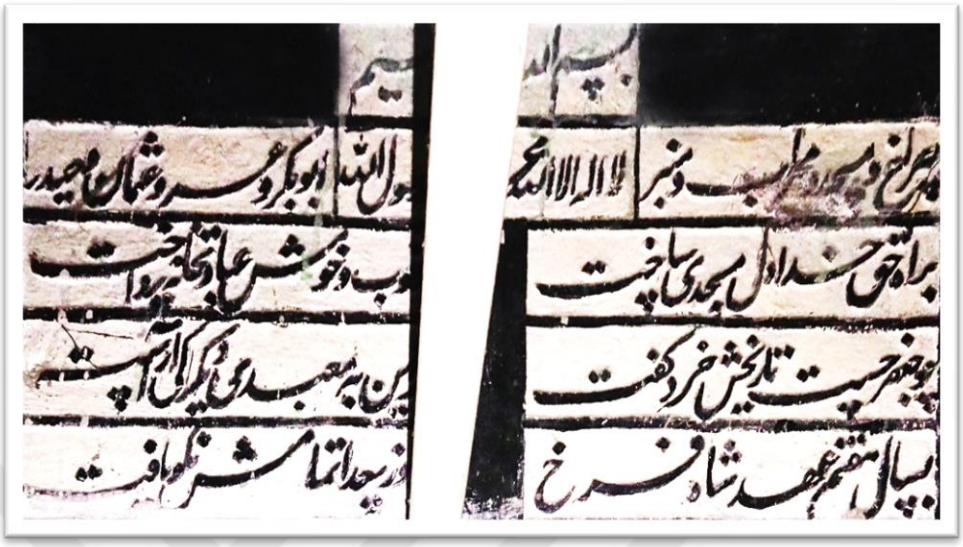
Kaynak: Sen, 1929: 37.

EK 114: Mahasthangarh'tan Arapça Yazıt (MS 13. yy)

Kaynak: Banerji, 1918: 178.

EK 115: Mahasthangarh'tan Farsça Yazıt (MS 1718)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 116: Mahasthangarh'dan Pişmiş Toprak Plak (MS 6. yy)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 117: Mahasthangarh'dan Pişmiş Toprak Plak (a-b) (MS 6. yy)

(a)

(b)

Kaynak: Mahasthan Müzesi.

EK 118: Mahasthangarh'tan Anne ve Çocuk Kabatrması. (MS 11.-12. yy)

EK 119: Mahasthangarh'tan Kaumari Kabartması (MS 10. Yüzyıl)

Kaynak: Mahasthan Müzesi.

EK 120: Mauriyan Hanedanı Mührü (Kopya) (MÖ. 2. yy)

Kaynak: Mahasthan Müzesi.

EK 121: Bronz Ayna. Mauriyan İmparatorluğu (MÖ. 3. yy)

Kaynak: Mahasthan'daki Franco-Bangladeş Kazı arşivi.

EK 122: Dhyani Buddha Heykeli (MS 1. yy – 4.yy)

EK 123: Shivalinga Heykeli (MS 1. yy – 4.yy)

Kaynak: Mahasthan Müzesi.

EK 124: Çömlek Yapan Yerel Zanaatkar

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 125: Yerel Çömleklerin Geleneksel Yöntemle Üretim Aşaması

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 126: Geleneksel Çömlekçi Fırını

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 127: Yerel Bir Demirci'nin Ev Silahlarını Geleneksel Şekilde Üretim Aşaması.

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 128: Yerel Esnaf'ın Geleneksel Yöntemle Havlu Üretimi (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 129: Yerli Kadınlar Nakshi Katha'yı (Renkli İşlemeli Yorgan) Yapıyor (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 130: Halk Şarkıcısı Geleneksel "Baul" Şarkısını Söylüyor (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 131: Geleneksel Shitol Pati (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 132: Geleneksel Bogurar Doi (Bogura'nın Yoğurdu)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 133: Geleneksel Mahasthan Kotkoti (Lezzetli Kuru Kraker Atıştırmalığı)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 134: Yerel Zanaatkar Shiladevir Ghat'taki Fuar Festivalinde Geleneksel Yemeklerin Ve El Sanatlarının Satılması (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 135: Mezar Bölgesinde Yerel Pazarda Satılan Geleneksel El Sanatları (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 136: Mahasthan Müzesi'nin Kitap Köşesi (Satış İçin)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 137: Yerel Perakende Mahasthan'ın Tarihi Ve Efsanesi Hakkında Farklı Türde Kitapların Satılması

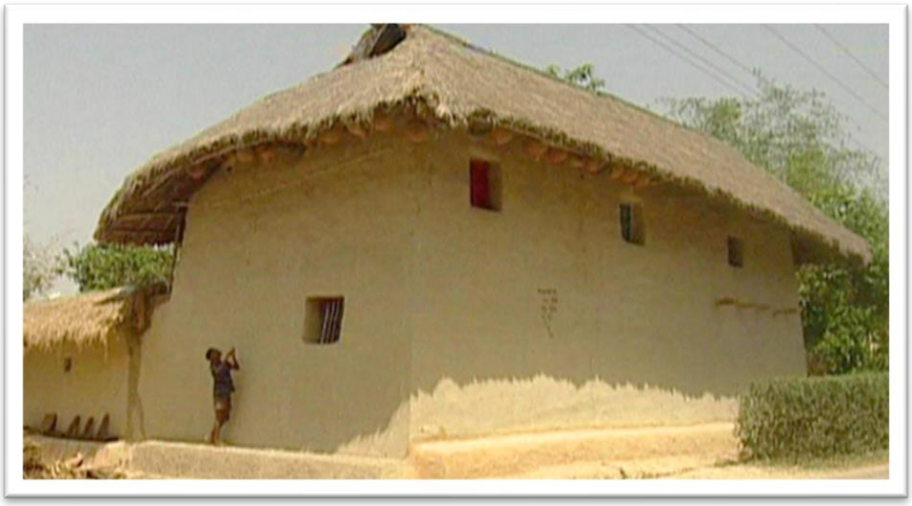
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 138: Mahasthangarh Kalesi Bölgesi'ndeki Geleneksel Çamur Evi (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 139: Mahasthangarh Citadel Bölgesi Içindeki Işlek Cadde

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 140: Sulama Için Kalenin Içinde Derin Tüp

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 141: Hisar Surunun Içindeki Modern Yerleşim Duvarı

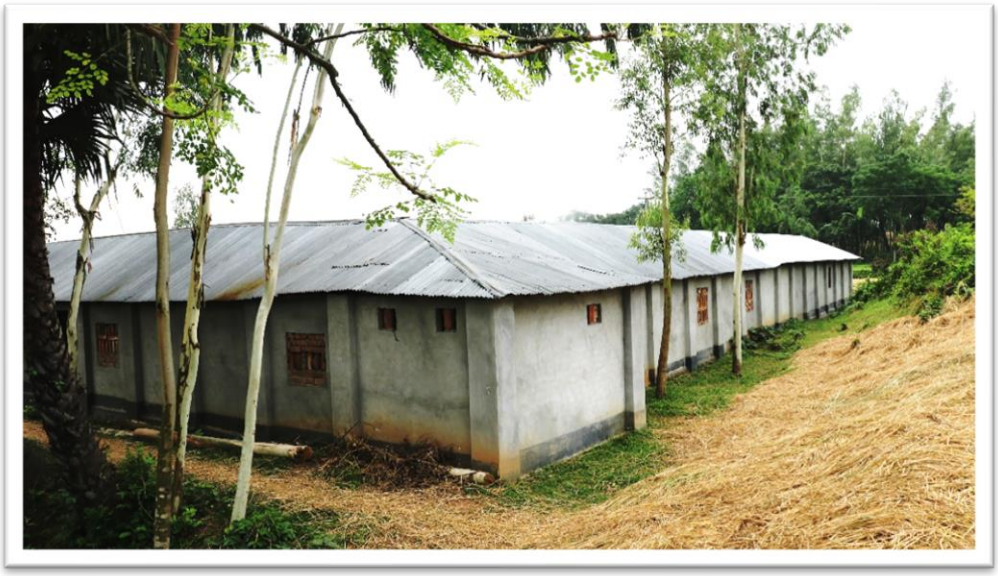
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 142: Kale Surunun Hemen Yanında Modern Yerleşim (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 143: Yerel Halk, Kalenin Güneybatı Köşesinden Antik Tuğlaları Yağmalayıp Kale Surunu Yok Ediyor (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 144: Yerel Halk Evlerini Yağmalanmış Antik Tuğlalardan Inşa eder (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 145: Kalenin Batı Surunun Korunmasız Bugünkü Durumu (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 146: Mahasthan Miras Alanında Turizm Baskısı (a-b)

(a)

(b)

Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşivi.

EK 147: Mahasthangarh'daki Gölgeli Oturma Alanının Mevcut Durumu. (Turist İçin Kırılgan ve Riskli)

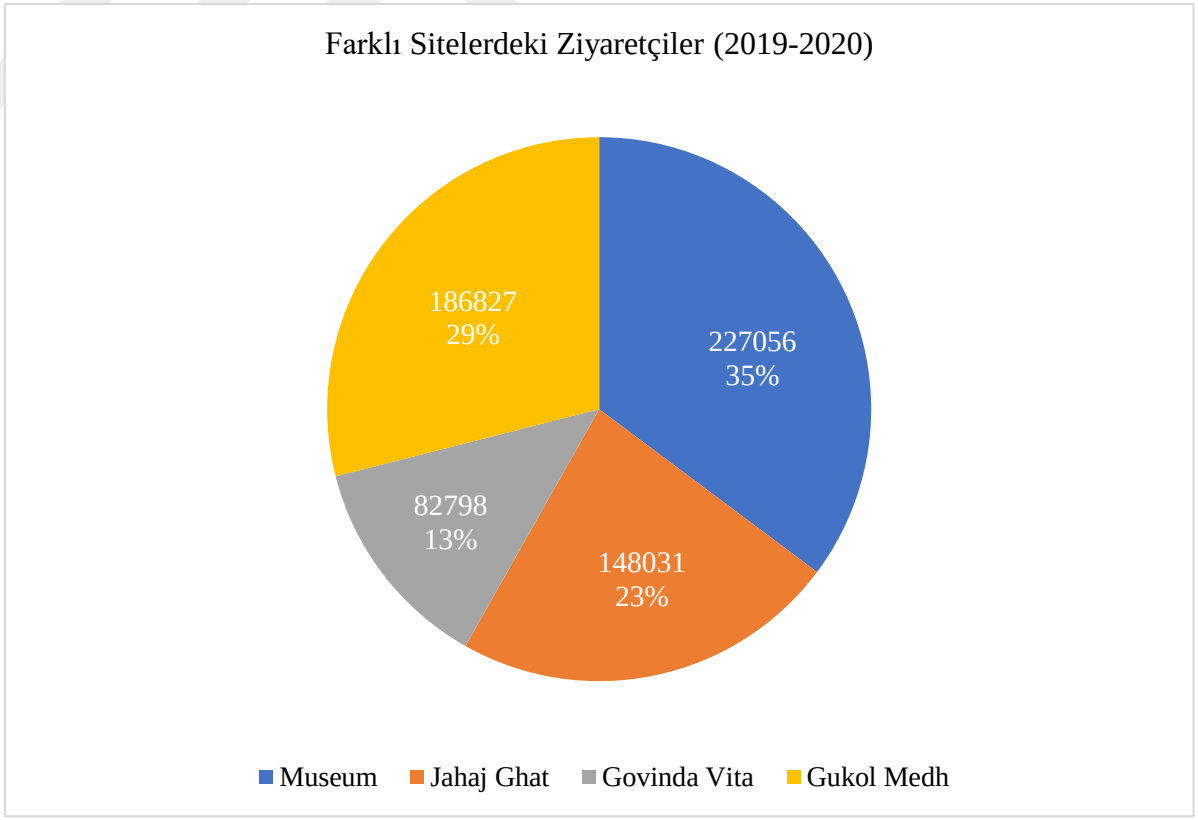
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşiv.

EK 148: Mahasthan Mezar Alanının Koruma Olmadan Mevcut Durumu

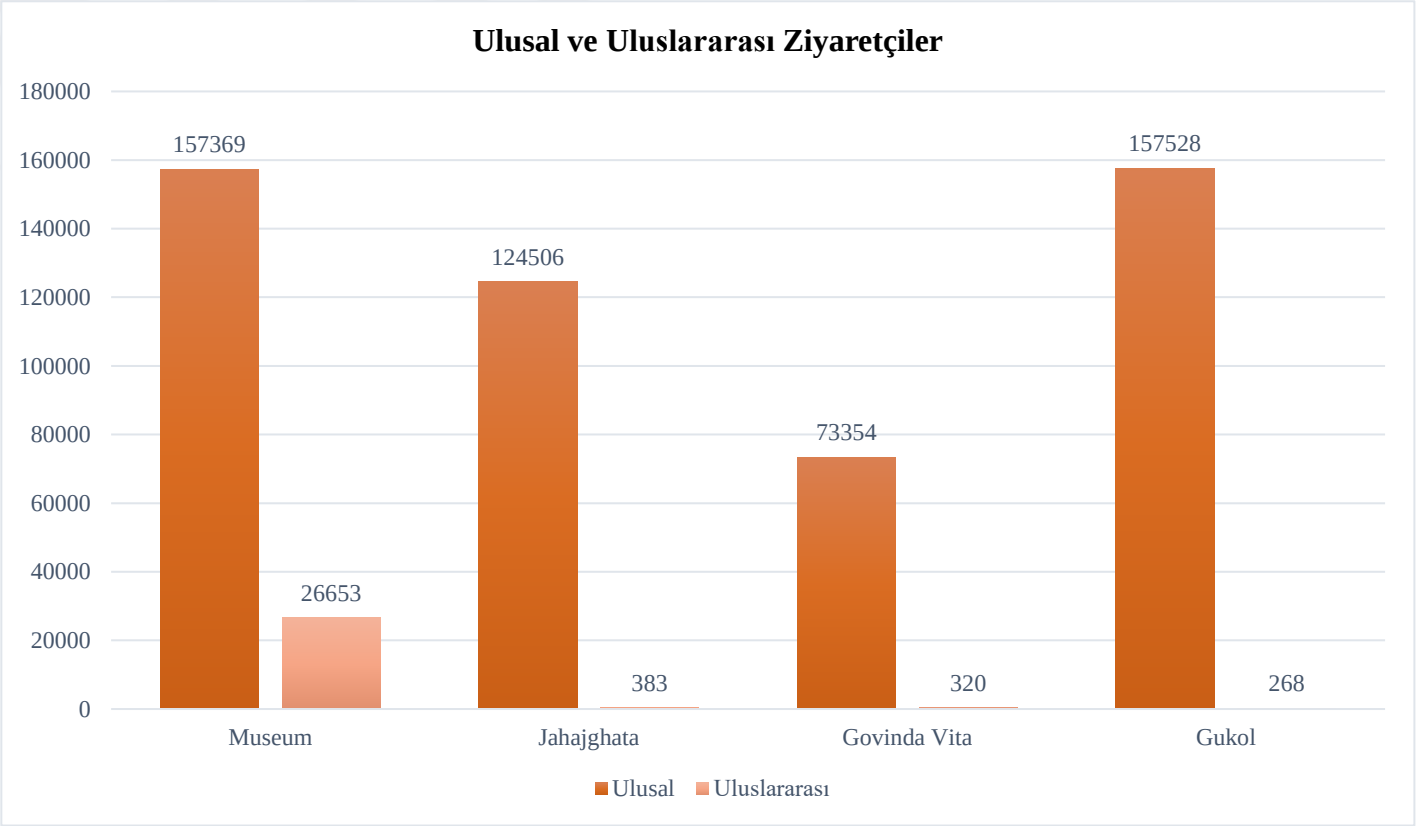
Kaynak: M.M.H. Khan, fotoğraf arşiv.

EK 149: Farklı Sitelerdeki Ziyaretçiler (Çalışma alanın Ziyaretçisi ve Geliri-2019-2020)

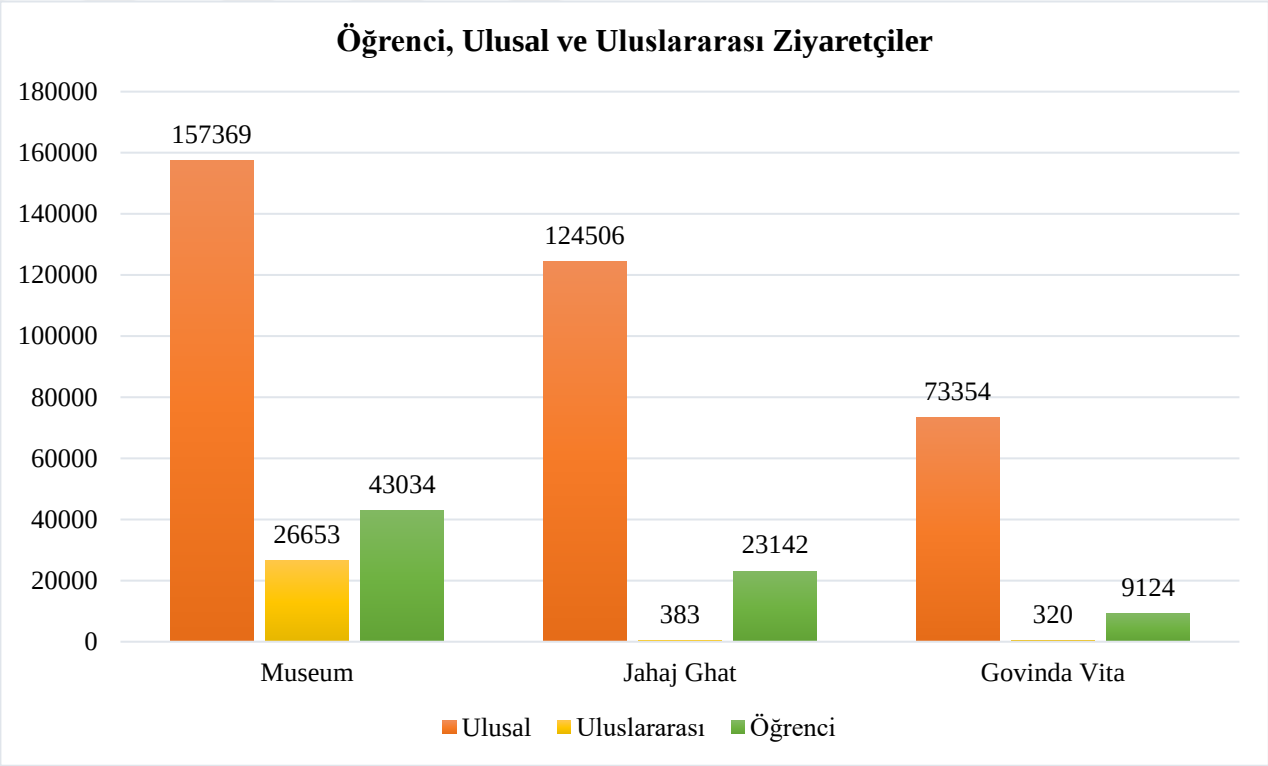
Kaynak: M.M.H. Khan

EK 150: Ulusal ve Uluslararası Ziyaretçiler

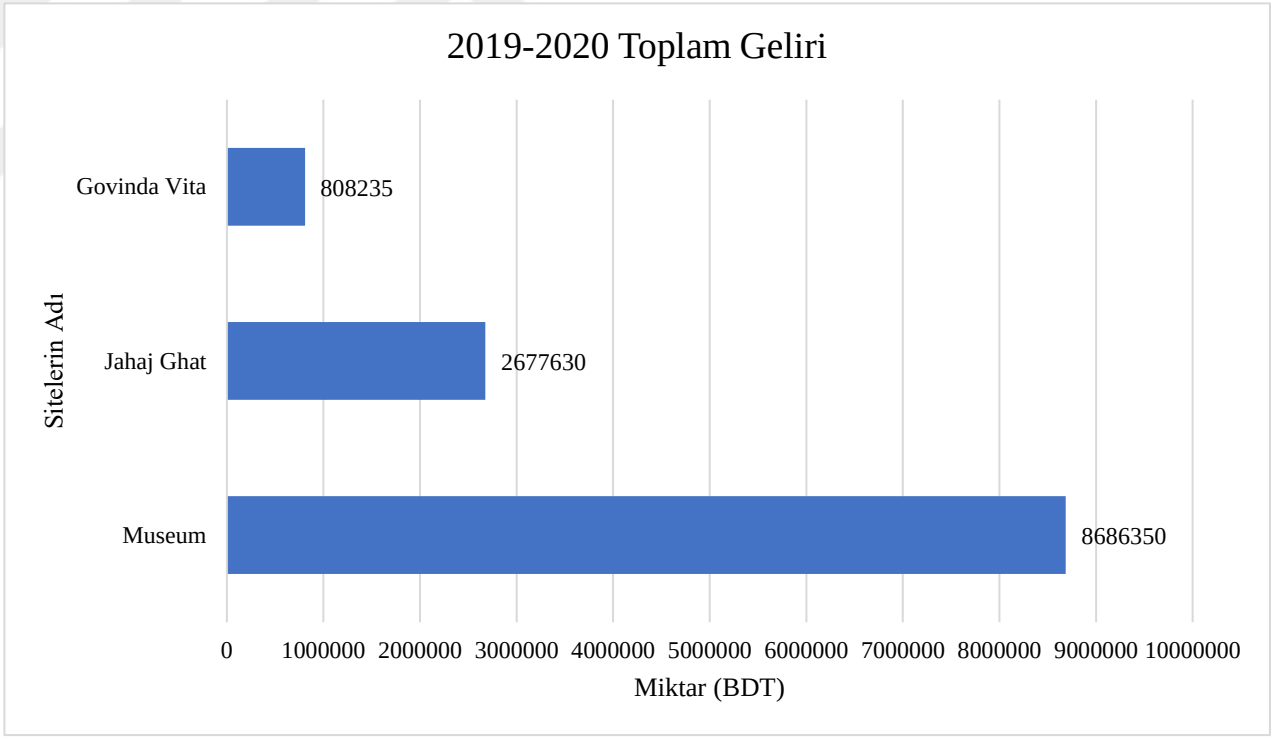
Kaynak: M.M.H. Khan

EK 151: Öğrenci, Ulusal ve Uluslararası Ziyaretçiler

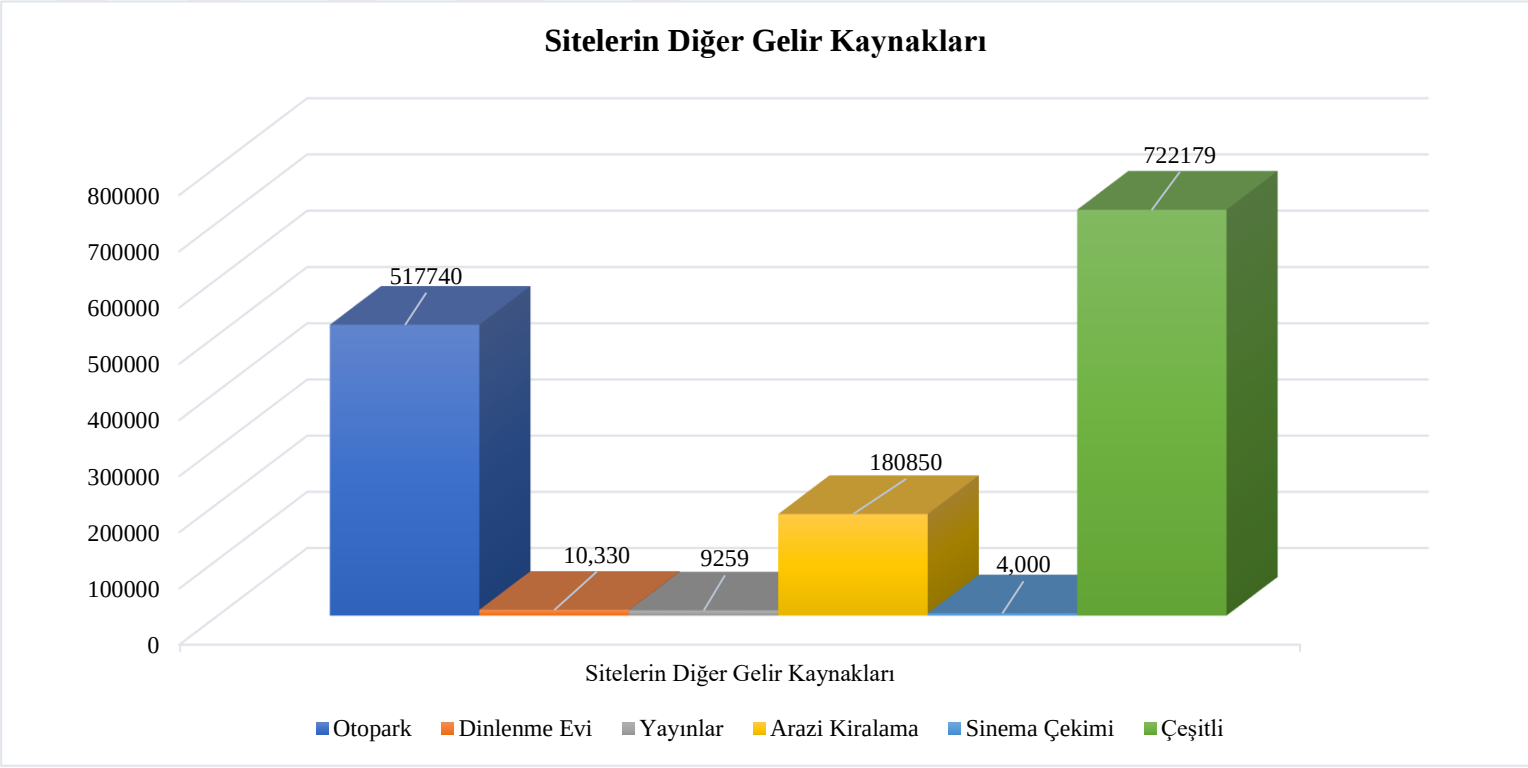
Kaynak: M.M.H. Khan

EK 152: 2019-2020 Toplam Geliri

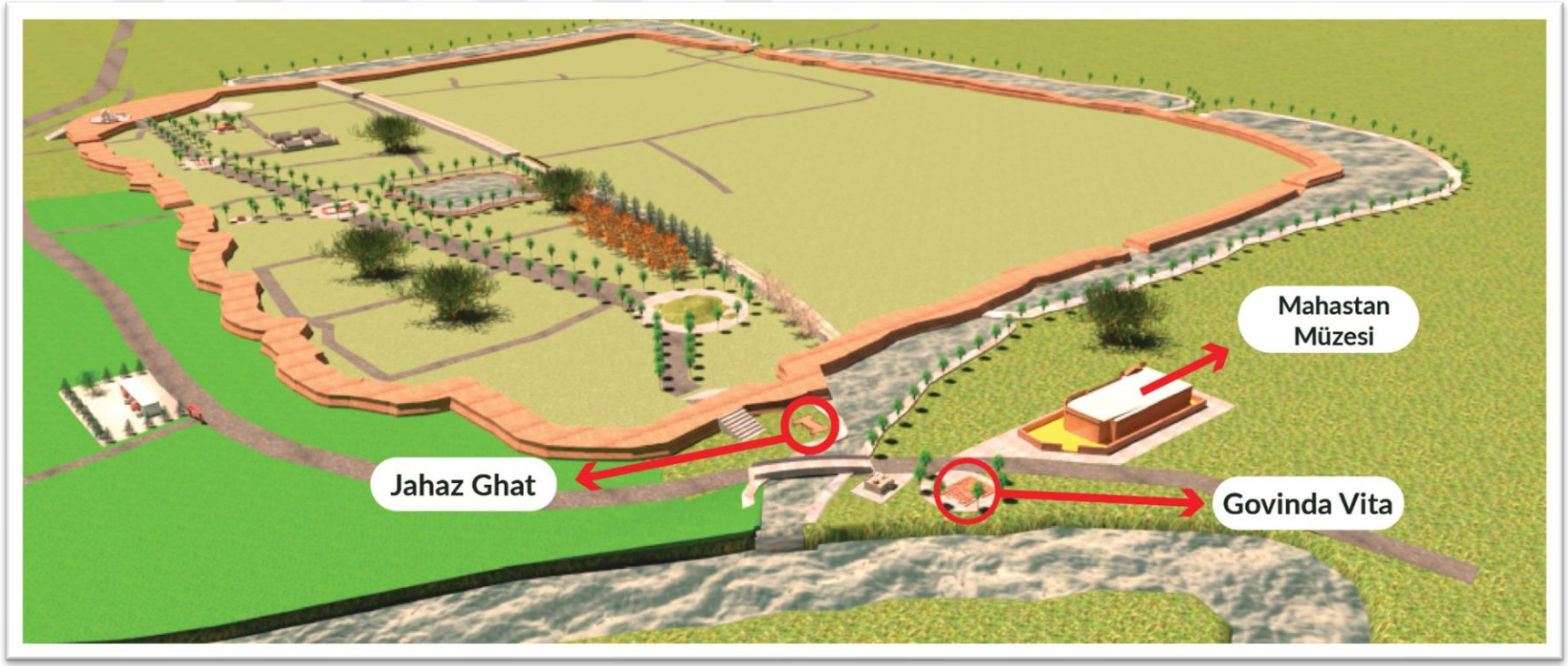
Kaynak: M.M.H. Khan

EK 153: Sitelerin Diğer Gelir Kaynakları

Kaynak: M.M.H. Khan

EK 154: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Kuzey-Doğu köşesinin)

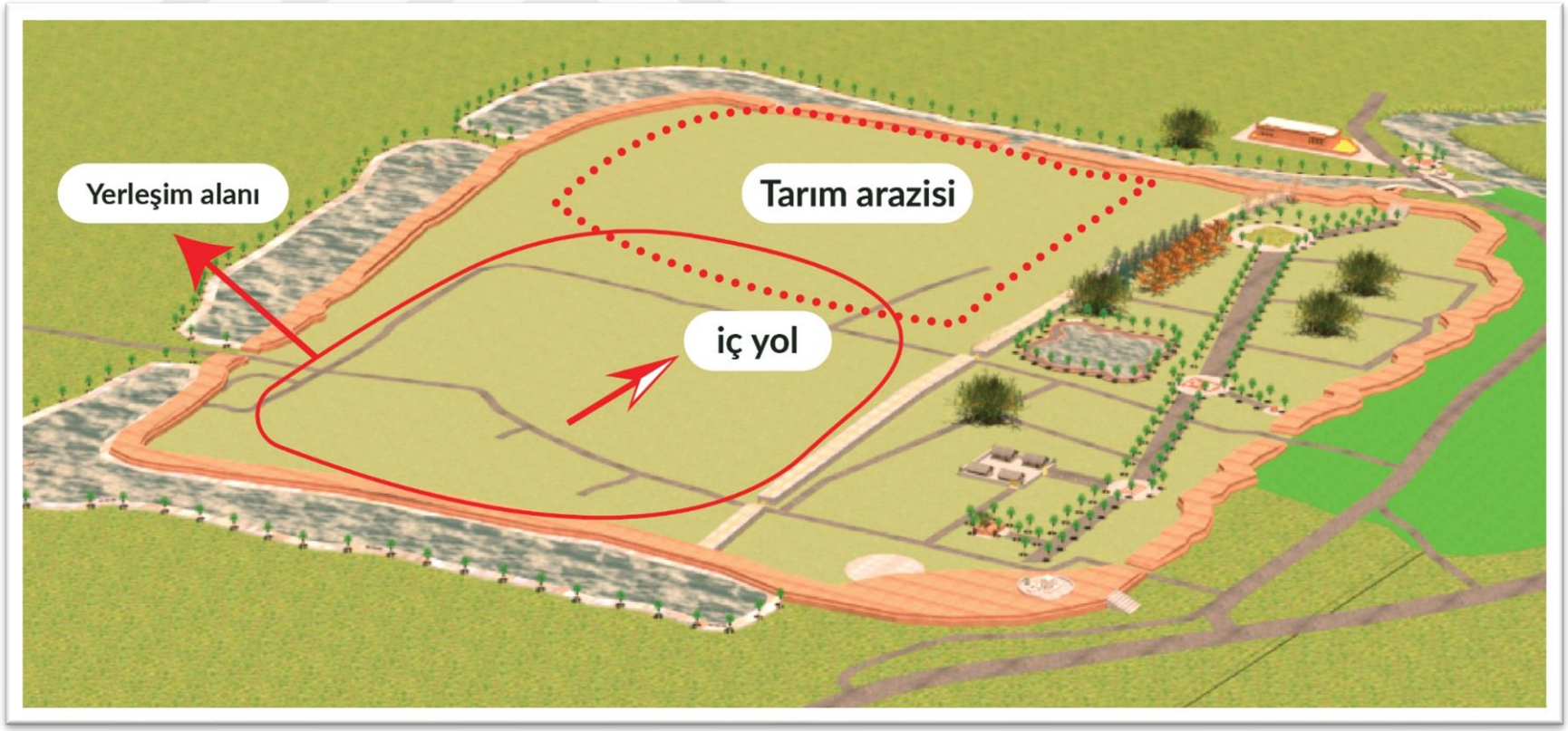
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 155: Mahasthangarh Kalesi'nin Arkeolojik Alanlarının Koruma Modeli (Kalenin Doğu Tarafında Kuzeyden Güneye)

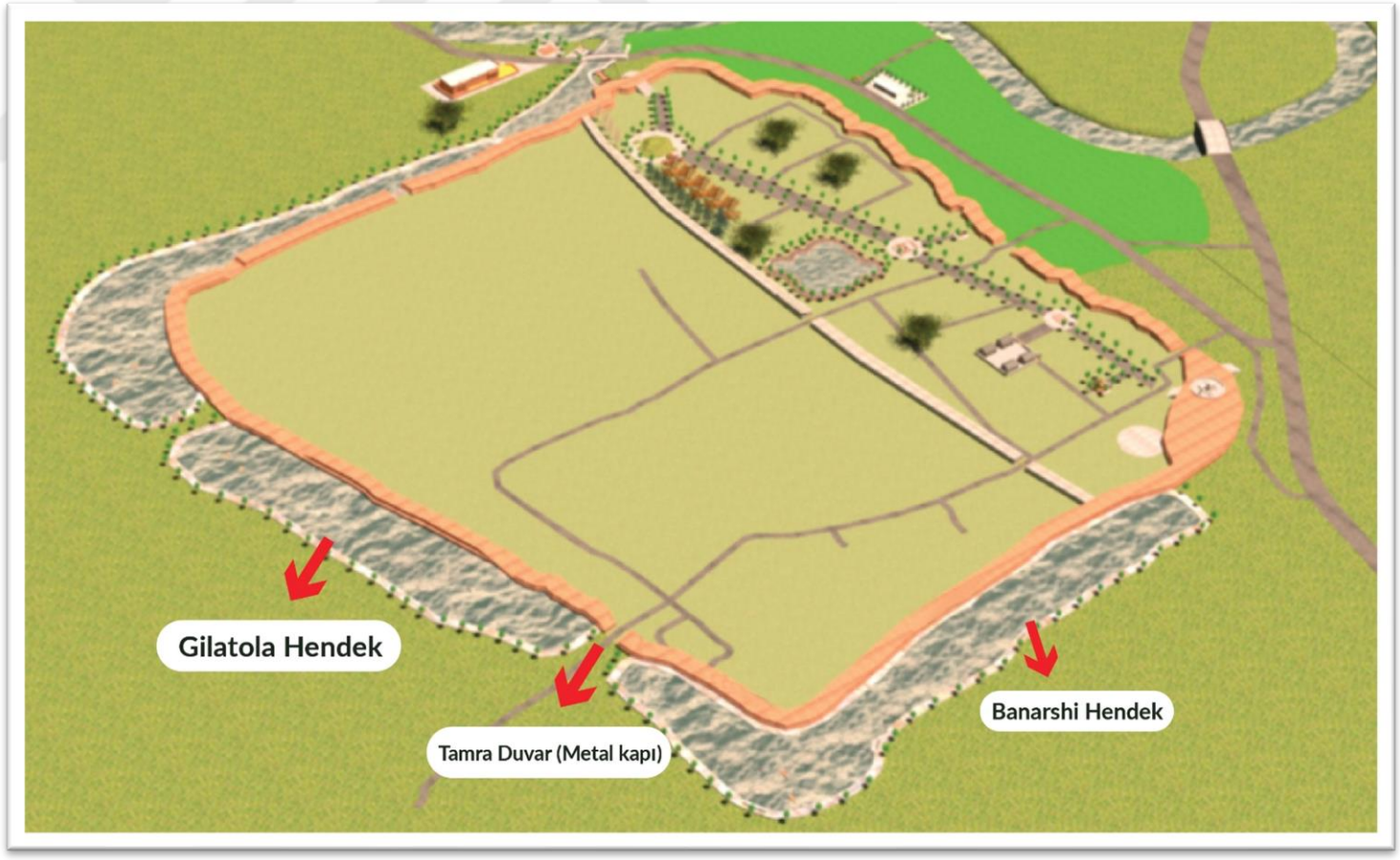
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 156: Kalenin Mevcut Yerleşim Alanı Ve Tarım Arazisi. 3 Boyutlu Modelde Gösteriliyor

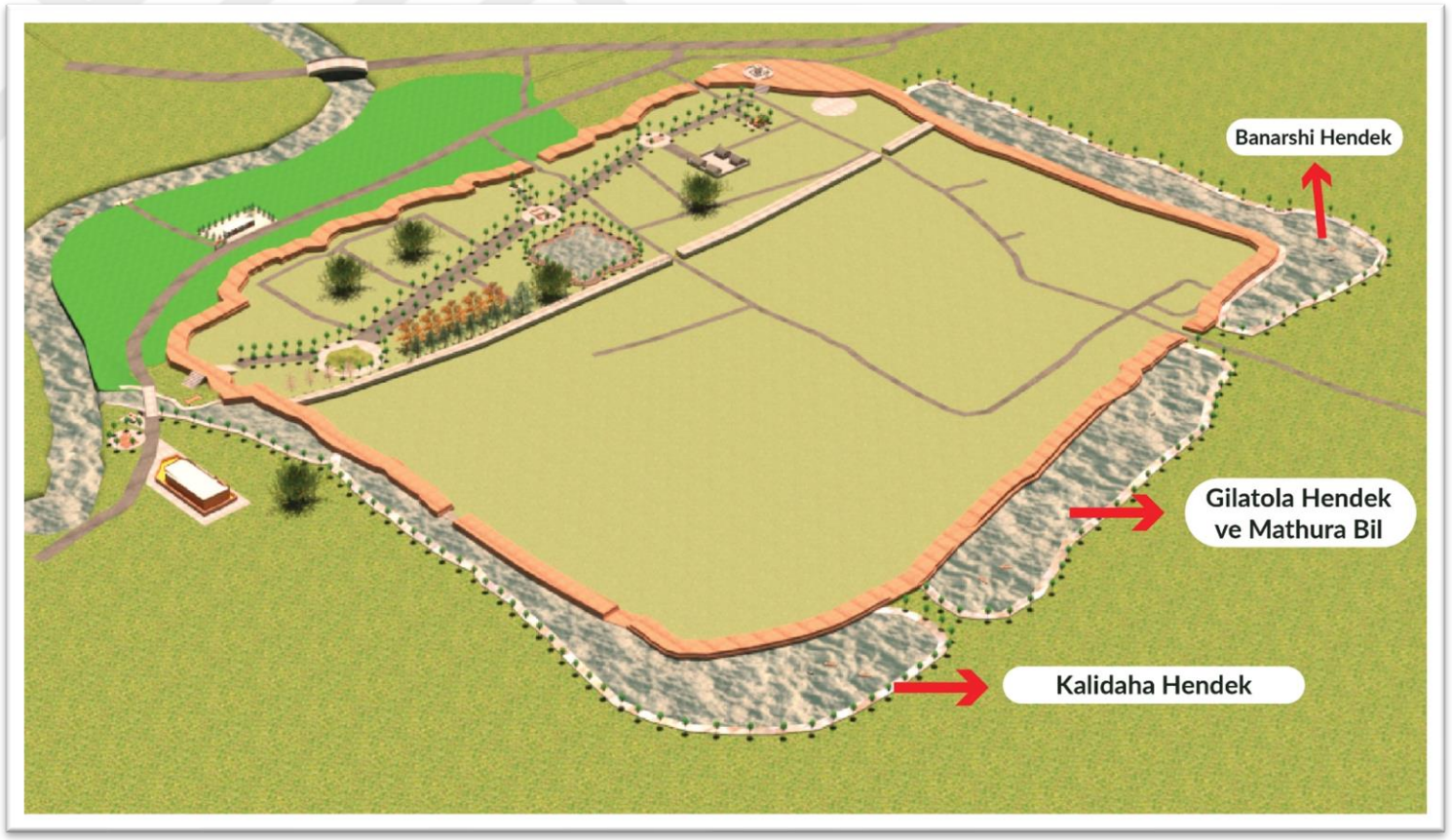
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 157: Kalenin 3 Boyutlu Modeli (Güney Batı Köşesinden)

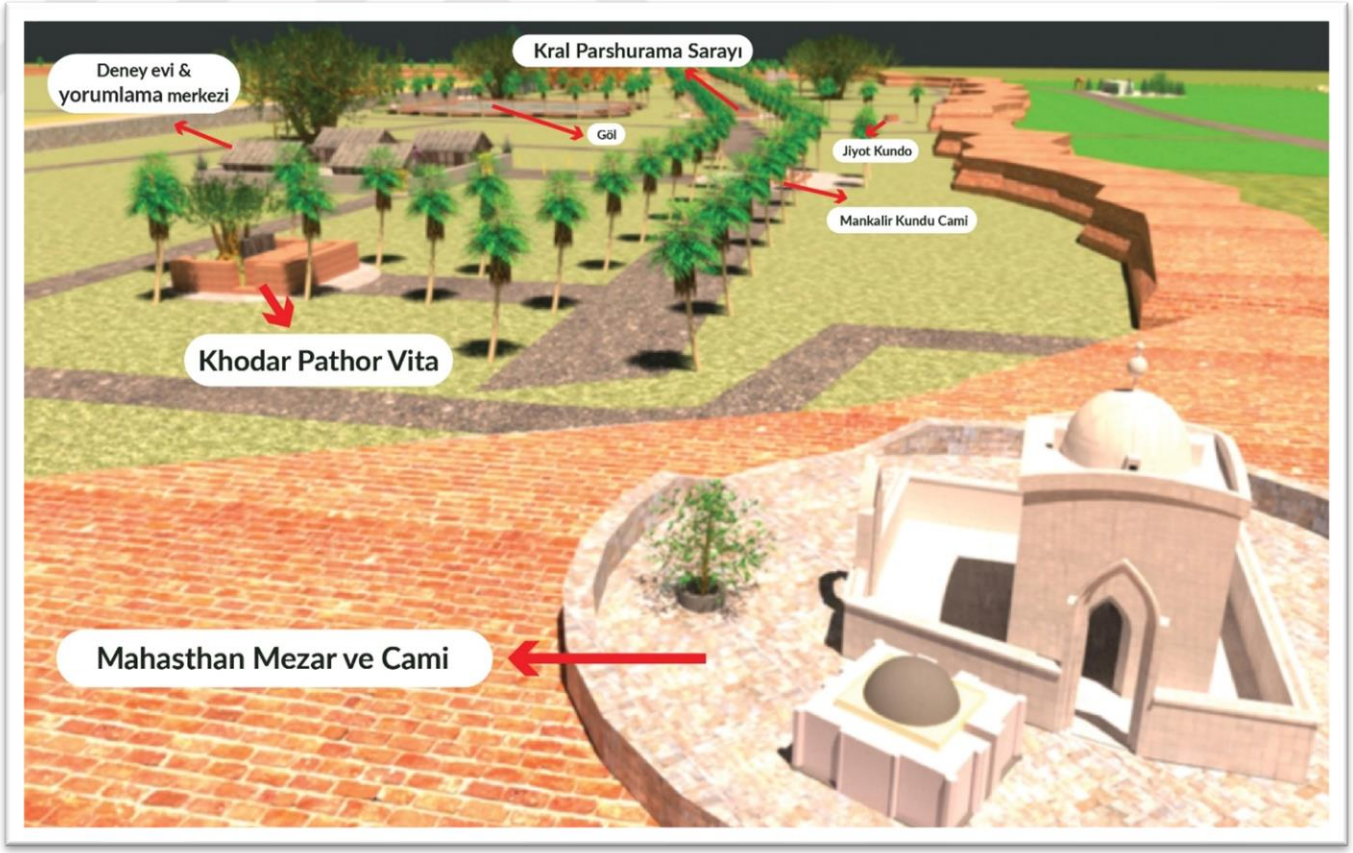
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 158: Kalenin 3 Boyutlu Modeli (Kuzeybatı Köşesinden)

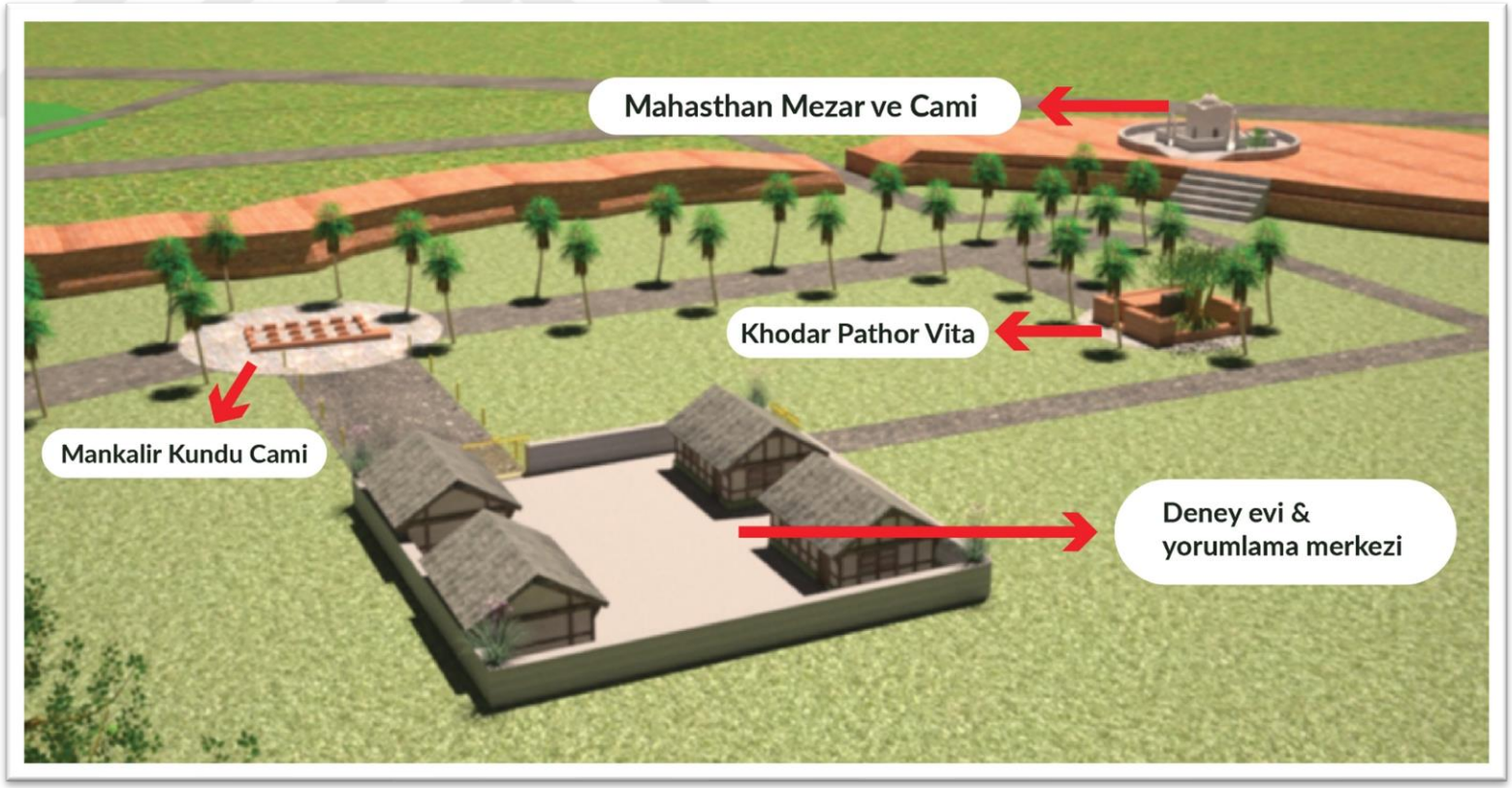
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 159: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli (Güneydoğu Köşesinden)

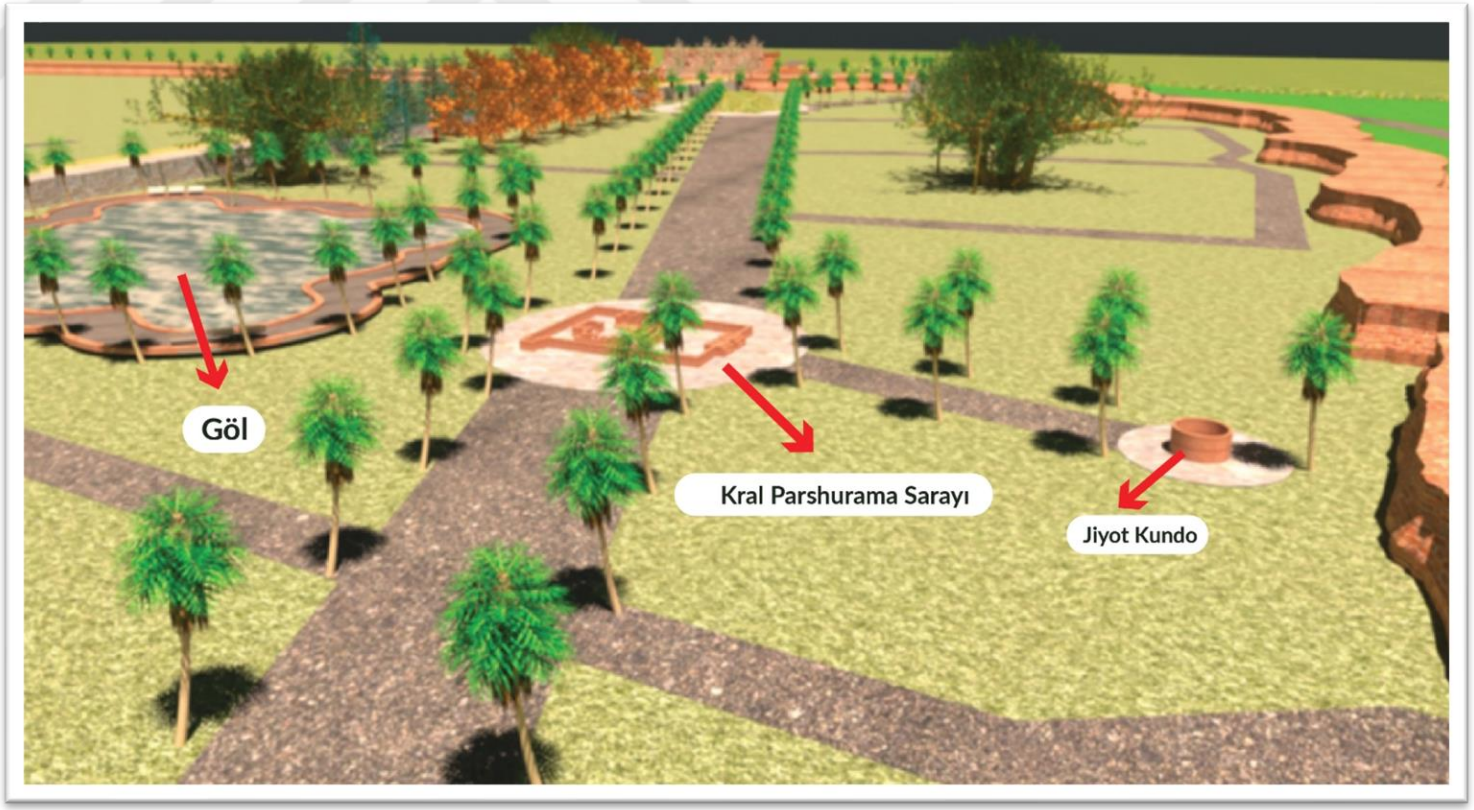
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 160: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli (Batı Tarafından Alınan Görüntü)

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 161: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli (İçeriden Alınan Görüntü)

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 162: Korunan Alandaki Arkeolojik Sites Yönetim Modeli (Kuzey Yakasından Alınan Görüntü)

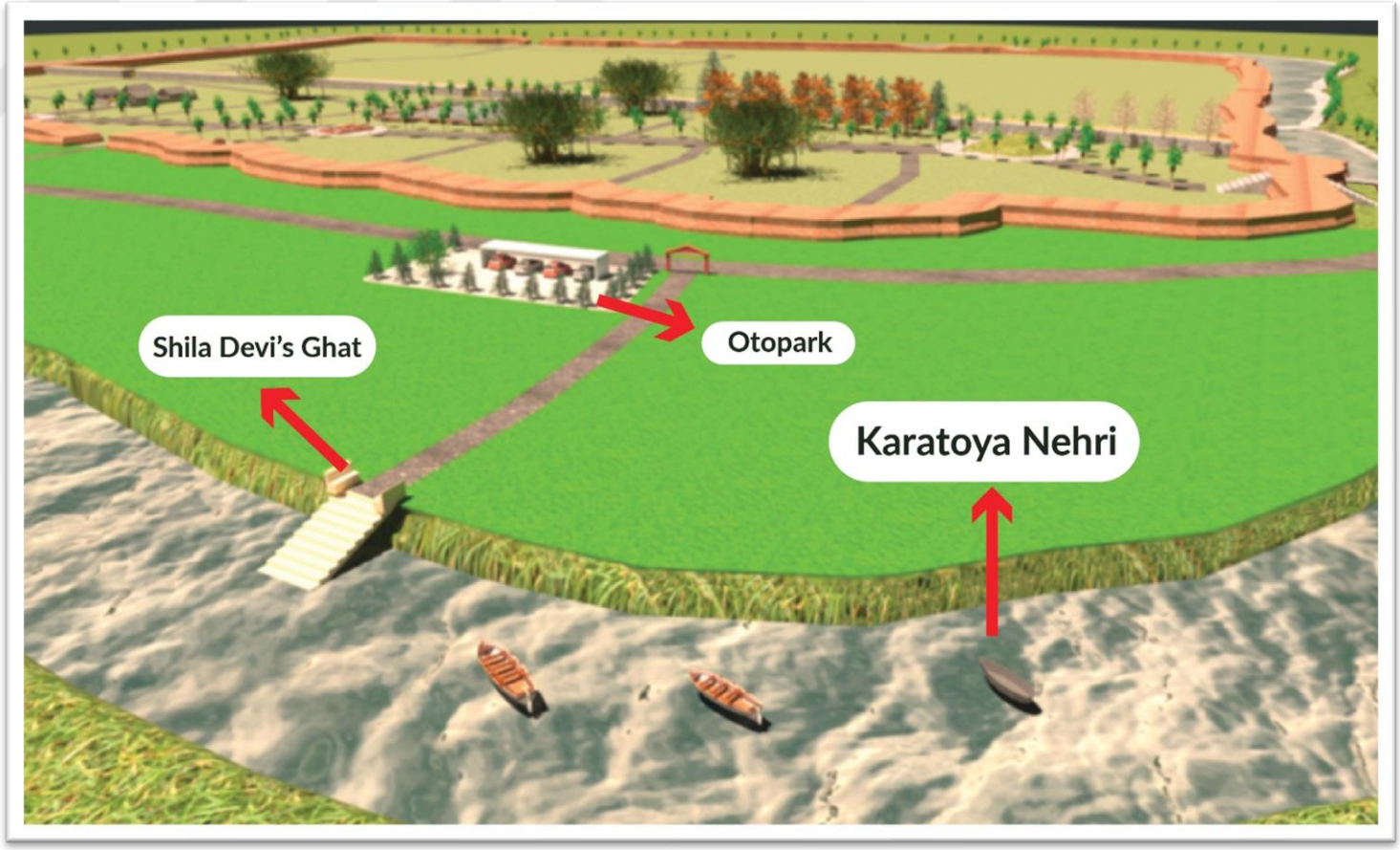
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 163: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Kuzey-Doğu Köşesinin)

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 164: 3D Modeli (Mahasthan Kalesi'nin Doğu Tarafından)

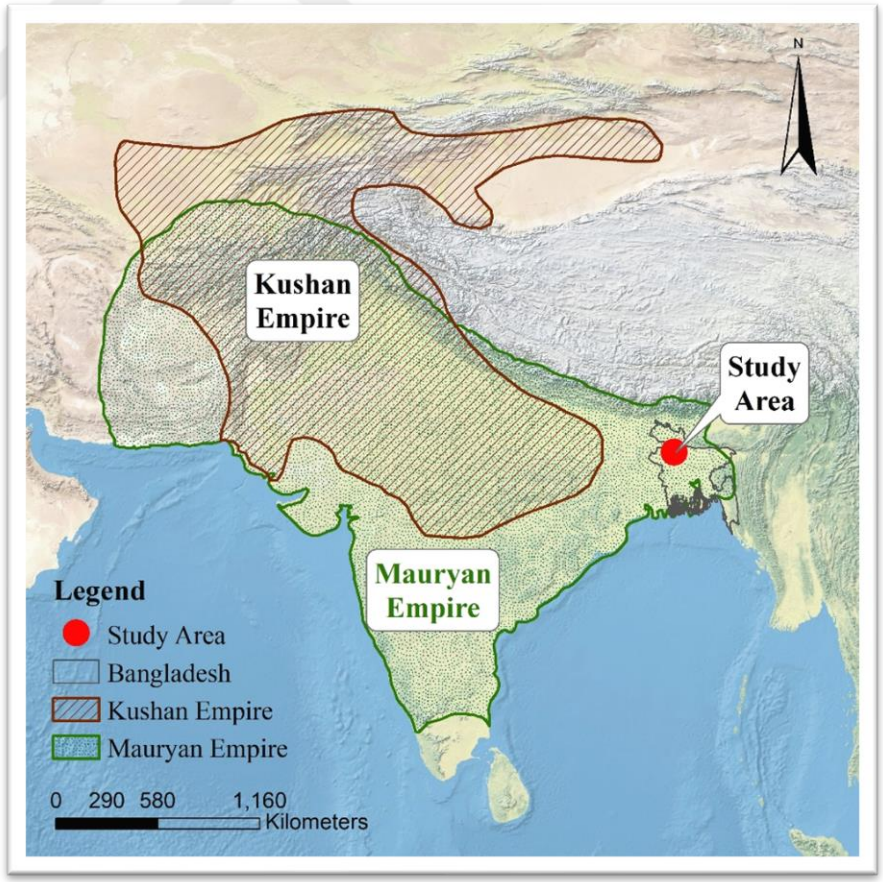
Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 165: Çalışma Alanının 3 Boyutlu Modeli (Mahasthangarh Kalesi)

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan

EK 166: Kuşan ve Maurya İmparatorluğun Haritası

Kaynak: Nazmul Alam ve M.M.H. Khan